

prameny & studie

67

STAVBY

PARKY

KLASICKÉ
KAPADKY

OPROU
STROMY

OPROU
STROMY

KLASICKÉ
KAPADKY

KLASICKÉ KAPADKY

STAVBY KAPADKY

KLASICKÉ KAPADKY

KLASICKÉ KAPADKY

KLASICKÉ KAPADKY

KLASICKÉ KAPADKY

KLASICKÉ KAPADKY

KLASICKÉ KAPADKY

Národní
zemědělské
muzeum

Národní
zemědělské
muzeum

**prameny
& studie** **67**

NÁRODNÍ ZEMĚDĚLSKÉ MUZEUM, s. p. o.
2020

ISSN 0862-8483

*Časopis vychází za podpory Ministerstva zemědělství,
institucionální podpora MZE-RO0818.*

Časopis vychází dvakrát ročně

Zařazeno do Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR

Evidenční číslo: MK ČR E 18799

© Národní zemědělské muzeum, s. p. o., 2020
ISSN 0862-8483

OBSAH

SEKCE PŘÍRODOVĚDNÁ

Materiálová studie

Miroslav Svoboda a kol.

Tajemství evropských pralesů

The Secrets of European Primeval Forests 9

SEKCE SPOLEČENSKOVĚDNÍ

Michal Vokurka

Méně nápadné formy barokní krajiny tvorby

Less Apparent Forms of Landscape Design in the Baroque 23

Zdeněk Novák – Roman Zámečník

Joseph Hardtmuth a krajinářská zahrada

Joseph Hardtmuth and Landscaped Gardens 45

Jana Jakubská – Dana Grabcová

Zapomenutá obora v Lomnici nad Popelkou v kontextu vývoje rohanského obornictví

Forgotten Game Park in Lomnice nad Popelkou in the Context of Development

of Rohan game management 101

OSOBNOSTNÍ MEDAILON

Eduard Kubů – Jiří Šouša

Vlastislav Lacina (1931–2020), významný historik moderních agrárních dějin 157

RECENZE

Miloš Hořejš

David Tuma: Zlatý věk obor. Z historie obornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku

Renata Tišerová (ed.): Hraběcí obory: odkaz Clam-Gallasů v krajině Jizerských hor 165

Pokyny pro autory 171

Redakční rada 181

Autoři textů 183

SEKCE PŘÍRODOVĚDNÁ

TAJEMSTVÍ EVROPSKÝCH PRALESŮ

THE SECRETS OF EUROPEAN PRIMEVAL FORESTS

Miroslav Svoboda a kol.

Abstrakt: Nejen v tropech, ale i v silně urbanizované Evropě dosud existují člověkem přímo neovlivněné lesy, kde si hlavní slovo udržely přírodní procesy. Význam těchto pralesů značně přesahuje jejich dnes již nepatrnou rozlohu. Pro vědce představují unikátní zdroj poznání o tom, jak funguje příroda, které je ponechán volný prostor. Při použití správných metod lze proniknout až několik století do minulosti zkoumaného území. Každý letokruh totiž odráží podmínky sezony, v níž vznikl, případně roku těsně předcházejícího, takže strom v sobě nese záznam celého svého života. Díky tomu můžeme rekonstruovat nejen historii lesa, ale také historii klimatu, které ovlivňovalo jeho růst. Tento zdroj informací je velmi důležitý pro posouzení probíhající klimatické změny i perspektiv, jež přináší lesům do budoucna. Identifikovat zbytky evropských pralesů a poskytnout jim náležitou ochranu je tedy víc než žádoucí. Katedra ekologie lesa z Fakulty lesnické a dřevařské České zemědělské univerzity v Praze (FLD ČZU) sdružuje tým vědců, kteří výzkumu pralesů věnují většinu svého času. Založili síť trvalých výzkumných ploch v devíti evropských zemích a získali z ní dataset, který je ojedinělý i v celosvětovém měřítku. Při tom se podařilo objevit několik dosud neznámých pralesních lokalit a přispět k jejich ochraně. Aktivity katedry prezentuje projekt REMOTE Primary Forest.¹

Abstract: Not only in the tropics but even in the highly urbanised Europe there still exist forests which humans did not directly influence, where natural processes maintain their main role. Importance of such primeval forests transcends their by now small size. For scientists, they represent a unique source of knowledge about how nature functions when left to itself. There are, moreover, methods which enable us to delve even several centuries into the past of such areas because each tree ring reflects the prevailing conditions of the season in which it was laid down, or those of the immediately preceding year. In a sense, each tree thus keeps within itself a record of its entire life. Thanks to this, we can reconstruct not only the history of a forest but also of the climate that influenced its growth. This source of information is important for assessing the current climatic changes and prospects which forests are likely to face in the future. It is thus clearly desirable to identify the remnants of European primeval forests and to properly protect them. The Department of Forest Ecology of the Faculty of Forestry and Wood Sciences of the Czech University of Life Sciences in Prague brings together a team of scientists who focus on investigating primeval forests. They founded a network of permanent research areas in nine European countries which yielded a dataset that is unique, even in worldwide comparison. In doing so, they discovered several hitherto unknown locations and contributed to their protection. Activities of the department are presented by the REMOTE Primary Forest.

Klíčová slova: prales; přírodní les; dendrochronologie; letokruh; disturbance; mrtvé dřevo; klima; rekonstrukce klimatu; ochrana přírody.

Keywords: primeval forest; natural forest; dendrochronology; tree ring; disturbance; dead wood; climate; climate reconstruction; environment protection.

¹ REMOTE představuje zkratku slov REsearch on MOuntain TEMperate. Veškeré informace o projektu jsou k dispozici na webové stránce <https://www.remoteforests.org>.

Historie jednoho stromu

V roce 1546 se větve buků v dolině dnes zvané Ramino korito v pohoří Velebit jako obvykle pokrývaly úrodou bukovic. Mnoho těchto bukovic bylo snědno zvířaty, ale jiné začaly příští jaro klíčit a vyrostly z nich nové semenáčky. Tam, kde koruny velkých stromů nepouštěly do podrostu světlo, semenáčky jen živořily, ale v mezerách po padlých stromech vytvořily během pár let souvislý koberec. V jedné takové mezeře začal svou životní dráhu i nenápadný útlý buk, který se od ostatních stromků ničím nelišil. Prvních skoro 30 let rostl jako z vody, brzy ale začalo světla ubývat, protože díru v porostu zaplnili sousední velké stromy a někteří šťastlivci z mladší generace. Také mladé stromky v náletu si začaly navzájem konkurovat a vytvořily husté mláží. Během dalších 15 let jejich růst téměř ustal. Náš stromek, ještě vyložený mladík, měřil tehdy v průměru kmínku 8 centimetrů. Pak se celé století nic výrazného nedělo, jen mláží prořídlo, protože mnohé stromky podlehly v konkurenčním boji o světlo a uschly. Když v roce 1715 padl rozložité buk poblíž původní mezery a pustil do porostu trochu světla, měl náš stromek kmen jen 12 centimetrů tlustý. Následujících 89 let zvolna rostl v polozastíněných podmínkách a roku 1804 měřil v průměru kmene již skoro 18 centimetrů. Tehdy vichřice vyvrátila řadu stromů a mezi nimi i pralesního velikána, který zastíňoval blízké okolí. Náš strom se zčistajasna ocitl na plném denním světle a začal svůj strmý vzestup. Rychle předhonal své druhy a v krátké době se ocitl v úrovni ostatních vzrostlých stromů. Své dominantní postavení již uhájil a dalších 180 let přirůstal o 1 centimetr každých 5 let. Po roce 1984 se na něm začalo projevovat stáří a kvůli různým neduhům se jeho růst zpomalil. V roce 2015 přišla do Ramina korita výprava vědců a studentů z České zemědělské univerzity, v okolních pralesích založila výzkumné plochy a našemu stromu přiřadila název RAM_126_2_034. Ze stromu byl také Presslerovým nebožezem odebrán vzorek v podobě 5 mm tlustého válečku. Díky tomuto vzorku mohl dosud němý svědek pěti století světové historie promluvit. Za svůj život dosáhl tloušťky 88,6 cm, v žádném ohledu ale není rekordmanem. Známe buky starší, tlustší i vyšší, přesto je živoucím svědectvím, že prales se vyvíjí velmi odlišně od hospodářského lesa. Zkušený vědec z něj také dokáže zjistit, jak vypadalo klima v dobách, pro něž nemáme data z přímých pozorování.

O katedře

Ekologie lesa představuje dynamický vědní obor přidružený k lesnictví. Aktuálnost otázky fungování lesních ekosystémů je dána zejména krizí, do které se lesy i lesnictví dostávají v důsledku rostoucí rozkolísanosti klimatu pozorované od 70. let 20. století. Klimatické změny totiž ovlivňují velikost a časové rozložení působících sil, například vichřic, čímž přímo zasahují do lesních ekosystémů. Činnost Katedry ekologie lesa (KEL) se soustředí na primární výzkum, jehož výsledky vědci prezentují studiemi v prestižních časopisech², a úroveň dosaženého poznání předávají studentům univerzity. Studenti tak získávají přehled jak o problematice produkce dřeva, tak o fungování lesních ekosystémů a jejich zranitelnosti.

² Odborné publikace týkající se tématu, které vědci z Katedry ekologie lesa publikovali nebo na nich spolupracovali, naleznete na webu projektu v sekci Věda: <https://www.remoteforests.org/science.php>.

Výzkum pralesů

Katedra ekologie lesa je iniciátorem mezinárodního projektu REMOTE Primary Forests, jenž se věnuje výzkumu primárních temperátních horských lesů³ především v oblasti střední, východní a jihovýchodní Evropy. Výzkumem se katedra intenzivně zabývá již od roku 2010 a používá při tom metodiku, která umožňuje zachytit aktuální stav i změny v čase.⁴ Týmu 7–10 vědců trvá analýza porostu na jedné ploše přibližně půl dne. Po 5 a následně po 10 letech se pak na plochu vrací, aby zhodnotili změny, ke kterým došlo. Předmětem výzkumu jsou bukové, jedlo-bukové a smrkové pralesy v Karpatech a bukové i smíšené jedlo-bukové pralesy v Dinárském pohoří. Tyto regiony patří mezi pět evropských oblastí s největším výskytem pralesů dochovaných do současnosti. Přesto čelí stále silnějšímu ohrožení.⁵ Například v Rumunsku, které se hned po Rusku pyšní největší rozlohou člověkem nedotčených lesů v Evropě, je dlouhodobým problémem nelegální těžba. Dle aktivistických skupin bylo mezi lety 2013 až 2018 nelegálně vytěženo více než 80 milionů m³ dřeva.⁶ Pralesovité porosty tvoří pouze 0,7 % rozlohy evropských lesů, a přesto je více než polovina z nich akutně ohrožena těžbou.⁷

1 Cesta po těžbě v přirozeném lese v rumunském pohoří Fagaraš. V Rumunsku je bohužel těžba v těchto vzácných ekosystémech palčivým problémem. Zdroj: foto Ondrej Kameniar (2018).

³ Primární les nebo též původní les jsou výrazy stejného významu jako prales.

⁴ Kompletní metodiku lze dohledat na výše uvedeném webu v sekci Věda.

⁵ SABATINI, Francesco Maria, et al., Where are Europe's last primary forests?, dostupné online: <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/ddi.12778>> [30. 7. 2020].

⁶ Údaje uváděné aktivistickou skupinou Save Paradise Forests na jejich webových stránkách dostupné online: <<https://www.saveparadiseforests.eu>> [30. 7. 2020].

⁷ SABATINI, F. M., et al., Where are Europe's last primary forests?, c. d.

Jak vypadá evropský prales?

„Tak byly tenkrát lesy v Kránkotech, takový lesy teď už nejsou, víte! To byly smrky a jedle, že tři muži je nemohli obejmout, a buky a javory, můj ty Kriste, to byly stromy! [...] To každý to drvo pamatovalo Žižku [...].“⁸

Ve shodě s tím, co psal Karel Klostermann, jsou velké a staré stromy asi to, co si většina lidí při slově prales představí jako první. Z vědeckého hlediska je ale zásadní také původnost pralesa. V nejpřísnější definici se jedná o les, kde lidé nikdy nijak nezasahovali. Mírné zásahy před několika staletími ale zpravidla nejsme schopni identifikovat, takže je rozumné za pralesy považovat porosty, které se již dlouho vyvíjí samovolně a v minulosti nebyly zásadně pozměněny lidskou činností. Přítomnost starých stromů je faktor, který nasvědčuje přírodnímu původu daného lesa. Mezi další rysy pralesa patří koexistence různých vývojových stadií od nejmladších stromů po nejstarší, výšková členitost korun a výskyt mrtvého dřeva. Mrtvé dřevo skýtá prostředí k životu i potravu vzácným a ohroženým druhům organismů. Je ale důležité i pro průběžnou regeneraci lesa, do prostředí vrací živiny a ve smrčinách probíhá růst nových stromků přednostně na padlých kmenech, protože tak získávají výškovou výhodu nad bylinami.⁹

Objevování a ochrana pralesů

Celosvětový růst poptávky po přírodních zdrojích se dotýká i pralesů. Trend úbytku jejich rozlohy přímými zásahy v Evropě přetrvává, objevilo se ale i ohrožení jiného typu. Změna klimatu vede mimo jiné i k rostoucí extremitě projevů počasí. To znamená, že pralesy se v budoucnu nejspíš budou potýkat se silnějšími vichřicemi či suchy. Pokud by se vnější podmínky dostaly mimo rámec tolerance daného ekosystému, může dojít k výrazné změně nebo i rozpadu společenstva. Proto je důležité detailně poznat fungování pralesů dřív, než je plošně zasáhne změna vnějších podmínek. Tým z Katedry ekologie lesa usiluje o vyhledávání neznámých pralesních lokalit a věnuje se jejich průzkumu. Při tom spolupracuje s univerzitami a institucemi ze Slovenska, Německa, Rumunska, Ukrajiny, Bosny, Bulharska, Albánie, Chorvatska a Slovinska.¹⁰ Právě v těchto zemích probíhá sběr dat. K vyhledávání pralesů využíváme kombinaci dálkového průzkumu Země a terénního mapování. Díky tomu se nám podařilo identifikovat několik pralesních lokalit, úspěchem je zejména objev pralesa napříč 7,5 km dlouhým nepřístupným údolím řeky Boia Mica v rumunském pohoří Fagaraš. V této

⁸ KLOSTERMANN, Karel, *Drobné prózy*, Praha 1959, s. 284.

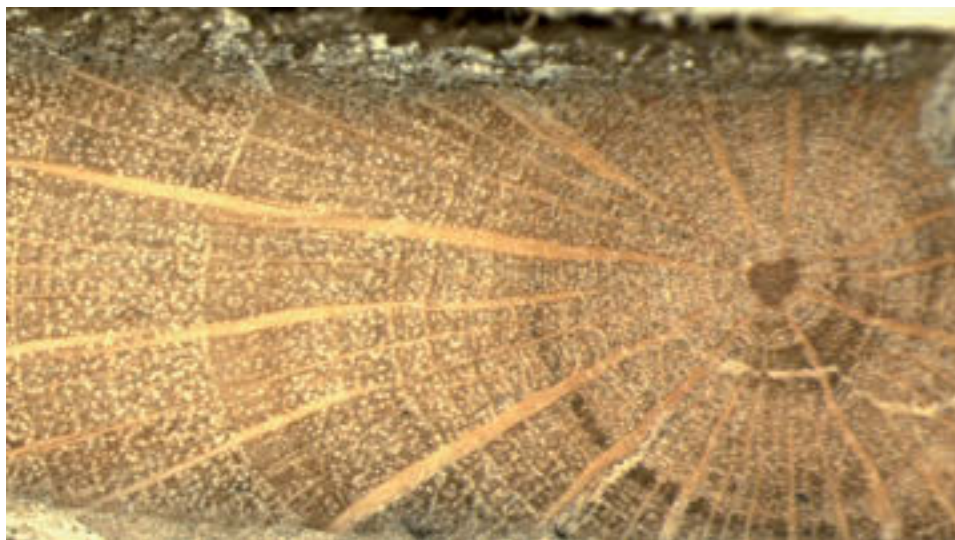
⁹ Srov. MIKOLÁŠ, Martin, et al., Mixed-severity natural disturbances promote the occurrence of an endangered umbrella species in primary forests, dostupné online: <<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0378112717309568>> [30. 7. 2020]; JANDA, Pavel, et al., The historical disturbance regime of mountain Norway spruce forests in the Western Carpathians and its influence on current forest structure and composition, dostupné online: <<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0378112716304261>> [30. 7. 2020].

¹⁰ Přehled výzkumných lokalit, dostupné online: <<https://www.remoteforests.org/locations.php>> [30. 7. 2020].

lokalitě se zachovaly více než 400leté buky a člověkem nenarušený gradient lesních vegetačních stupňů (v nadmořských výškách od 750 m do 2 427 m). Pralesy se zachovaly v horských oblastech zejména díky nedostupnosti terénu a mnohé z nich nejsou nijak chráněné. Moderní těžební technika si však dokáže hory zpřístupnit, což zvyšuje ohrožení dříve odlehých, a tím chráněných lokalit.

Dendrochronologie a paleoekologie

Klíčovou metodou výzkumu a zdrojem našich poznatků je dendrochronologie, obor založený na měření letokruhových přírůstků. Z letokruhů dokážeme určit přesné stáří stromu i to, jak se jednotlivé stromy a celý porost vyvíjely. Kromě toho jsou v šířce letokruhů a mikrostruktuře dřeva zachyceny také informace o panujících teplotách a vlhkosti v době růstu. Vzorčky odebíráme na výzkumných plochách pomocí Presslerova nebozezu. V sérii expedic, kterých se účastní studenti univerzity, byl dosud pořízen a analyzován datový soubor obsahující více než 30 000 vzorků. Tyto vzorky zpracováváme v dendrochronologické laboratoři pomocí sestavy binolupy, posuvného stolu LinTab a počítačového softwaru. Prvním krokem je změření šířek letokruhů daného stromu, čímž vznikne chronologicky uspořádaný graf. Řada letokruhů je ale obtížně identifikovatelná nebo může i fyzicky chybět, takže je nutné provést kontrolu (používá se metoda křížového datování). K dendrochronologicky snadným dřevinám patří většina jehličnanů, nejčastěji se setkáváme se smrkem ztepilým (*Picea abies*) a jedlí bělokorou (*Abies alba*). Středně těžký je buk lesní (*Fagus sylvatica*) a javory. Na samé hranici zpracovatelnosti pak stojí například habrovec habrolistý (*Ostrya carpinifolia*) a ovocné stromy. Kromě šířky letokruhů také měříme speciální parametr,

2 Dendrochronologické vzorky získané z jádra stromů jsou měřeny a analyzovány pod mikroskopem. Získané informace umožňují detailní vhléd do života jednotlivých stromů a do historie vývoje porostu. Zdroj: foto archiv Katedry ekologie lesa (2015).

tzv. Blue Intensity, na již dříve nasbíraných smrkových vzorcích. Míra, s jakou vzorek odráží modrou část světelného spektra, je závislá na hustotě dřeva. Ta pak v sobě nese silný klimatický signál.¹¹

Informace získané pomocí dendrochronologie lze využít k rekonstrukci průběhu teploty v posledních několika staletích, k dokumentaci právě probíhající klimatické změny i k predikci reakce růstu stromů na změny v budoucnu. Odhady toho, co může nastat, je třeba založit na důkladné znalosti toho, co bylo a je. Proto také sledujeme dynamiku přirozené obnovy lesa po rozsáhlých narušeních. Klíčová otázka zní, zda si lesy mohou i v budoucnu udržet dostatečnou odolnost (rezistenci i resilienci) a schopnost plnit ekosystémové služby. To se týká stejnou měrou i lesů hospodářských, protože také v nich se může dřevina dostat mimo rámec své ekologické valence. Získané znalosti o historických narušeních v horských lesích využíváme k formulaci doporučení pro praktické hospodaření v produkčních lesích.

Dynamika lesa

Výzkumem přirozených horských smrčin Karpat jsme zjistili, že dynamika tamních lesů byla v krajinném měřítku řízena smíšeným režimem disturbancí. Porosty tak dříve čelily jednak náhodným slabým a středně silným narušením s menším dopadem na les, ale také silným disturbancím, jež se na charakteru lesa podepsaly velmi výrazně. Podobný stav pozorujeme i dnes. Podle našich zjištění se nejsilnější narušení vyskytovala během 19. století, zejména ve 20. a pak 40. až 70. letech. Narušení v uvedených obdobích měla za následek odumření velkého počtu stromů, čímž se uvolnil prostor pro růst nové generace jedinců s podobným stářím. V některých smrčinách tak vznikl poměrně homogenní porost, což usnadnilo jejich rozpady pozorované v posledních dekádách.¹²

Přesah do lesnické praxe

Hospodářské lesy v Evropě nad pralesy a lesy přírodě blízkými naprosto převažují. Z toho plyne, že na nich leží nutnost zajišťovat velkou část ekosystémových funkcí, které plní lesy obecně. Zároveň platí, že ne všechny ekosystémové funkce a typy lesa jsou vázány na původnost a nenarušenost. Během staletí trvajícího ovlivňování přírody člověkem se vyvinuly pastevní a pařezinové lesy, jež jsou vázané na obhospodařování. Tyto lesy se vyznačují prosvětleností, kterou vyžaduje řada světlomilných rostlin a živočichů, typicky například motýli. Pomocí aktivního obhospodařování lze vytvořit širokou škálu lesů z pohledu jejich přírodní hodnoty. Proto je třeba chápat lesního

¹¹ McCARROLL, D., et al., Blue reflectance provides a surrogate for latewood density of high-latitude pine tree rings, dostupné online: <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15230430.2002.12003516>> [30. 7. 2020]; BJÖRKLUND, J., et al., Scientific merits and analytical challenges of tree-ring densitometry, dostupné online: <<https://agupubs.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1029/2019RG000642>> [30. 7. 2020]; RYDVAL, Miloš, et al., Blue intensity for dendroclimatology: should we have the blues?, dostupné online: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1125786514000344?casa_token=luFa3-KmqX8AAAAA:WzdEdsTD9mTUyTfTtkahhkmCBQYmesp4K3DfKiRukaaPiKXM14jHohZV_vgXk0L2S7sngywSa4WU> [30. 7. 2020].

¹² Srov. JANDA, P., et al., The historical disturbance, c. d.

3 Chráněný tesařík alpský (*Rosalia alpina*) je významným zástupcem horské fauny, bohužel kvůli masivnímu kácení původních bukových lesů ztrácí v Evropě svá přirozená stanoviště. Zdroj: foto Jakub Málek (2017).

4 Krasec (*Eurythyrea austriaca*), vzácný brouk, jež je výhradně vázán na tlející jedlové dřevo. Snímek pochází z albánského pohoří Prokletije. Zdroj: foto Ondrej Kameniar (2016).

5 Mrtvé dřevo je v primárních lesích zásadním elementem, plnícím mnoho funkcí. Jednou z nich je i podpora přirozené obnovy, kdy rozkládající se dřevní hmota tvoří substrát pro novou generaci. Zdroj: foto Ondrej Kameniar (2017).

6 Na snímku je jedlo-bukový prales v Národní přírodní rezervaci Kundračka (Velká Fatra) na Slovensku. NPR Kundračka se pyšní 70 ha pralesa s 5. stupněm ochrany. Zdroj: foto Ondrej Kameniar (2018).

7 Na výzkumných plochách probíhá měření několika strukturních charakteristik porostu. Jednou z nich jsou pozice stromů, které jsou zaznamenávány pomocí technologie pro terénní sběr dat Field-Map. Zdroj: foto Ondrej Kameniar (2017).

8 Hranostajník bukový (*Stauropus fagi*) v jedlo-bukovém pralese v rumunském pohoří Maramureš. Zdroj: foto Ondrej Kameniar (2018).

hospodáře jako klíčovou složku ve vytváření a udržování přírodně hodnotných lesů. Naše výsledky se snažíme propagovat i na domácí scéně pomocí článků¹³ a certifikovaných metodik v oboru lesnictví. Publikovali jsme metodiku managementu mrtvého dřeva¹⁴, která se zabývá možnými způsoby navýšení výskytu mrtvého dřeva v lesích tak, aby opatření bylo účinné z biologického hlediska a zároveň nezatížilo lesní hospodaření neúnosnými ztrátami. Důležité je především ponechávat skupinky vzrostlých stromů autochtonních druhů k samovolnému dožití. Tyto stromy vytváří důležité typy mikrostanovišť (např. dutiny), které se nevyskytují u menších stromů, takže několik velkých kmenů nemůže být nahrazeno srovnatelným objemem kmenů slabších. Silný kmen má menší poměr povrchu k objemu, což se odráží ve větší stabilitě teploty a vlhkosti, která je pro některé druhy podstatná. Řada druhů vázaných na odumřelé osluněné dřevo je dnes vzácná.¹⁵ To je patrně způsobeno tím, že současné formy hospodaření ve srovnání s dřívějšími formami (např. střední nebo pastevní les) v porostu téměř neponechávají silně osluněné kmeny. Přednostně by mrtvé dřevo mělo být ponecháno v okolí existujících rezervací, aby byla posílena možnost zachování a šíření chráněných druhů. Dlouhodobým cílem by pak mělo být koncentrovat mrtvé dřevo v porostech s vyšší ekologickou hodnotou a také v ostatních lesních celcích docílit obnovy jeho výskytu. Bylo by vhodné vytvořit v krajině síť porostů, v nichž objem mrtvého dřeva přesahuje 20 m³/ha, naproti tomu mírné plošné navýšení výskytu mrtvého dřeva nelze považovat za dostačující. Jen pro zajímavost, průměrný objem mrtvého dřeva v hospodářských lesích nepřesahuje 10 m³/ha, kdežto průměr v přírodní bučině je téměř 140 m³/ha.

¹³ Např. KJUČUKOV, Petr – SVOBODA, Miroslav, Minimum pro ochranu biologické rozmanitosti v českých lesích, Lesnická práce 3, 2018, s. 28–31.

¹⁴ BAČE, Radek – SVOBODA, Miroslav, Management mrtvého dřeva v hospodářských lesích, Praha 2014.

¹⁵ Např. KOZÁK, Daniel, et al., Profile of tree-related microhabitats in European primary beech-dominated forests, dostupné online: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0378112718305462?casa_token=wPTMzheDOIIAAAAA:wn5n86dhUEkPTeg-qT71kJEtM2WqP_9euDRZkvbv1NPrA65q9Kjm244I6suNljN3zW_nfBUHeWg> [30. 7. 2020].

9 Proces odebírání vzorku letokruhů za pomoci Presslerova přírůstového lesnického nebozezu, Rumunsko. Zdroj: foto Ondrej Kameniar (2018).

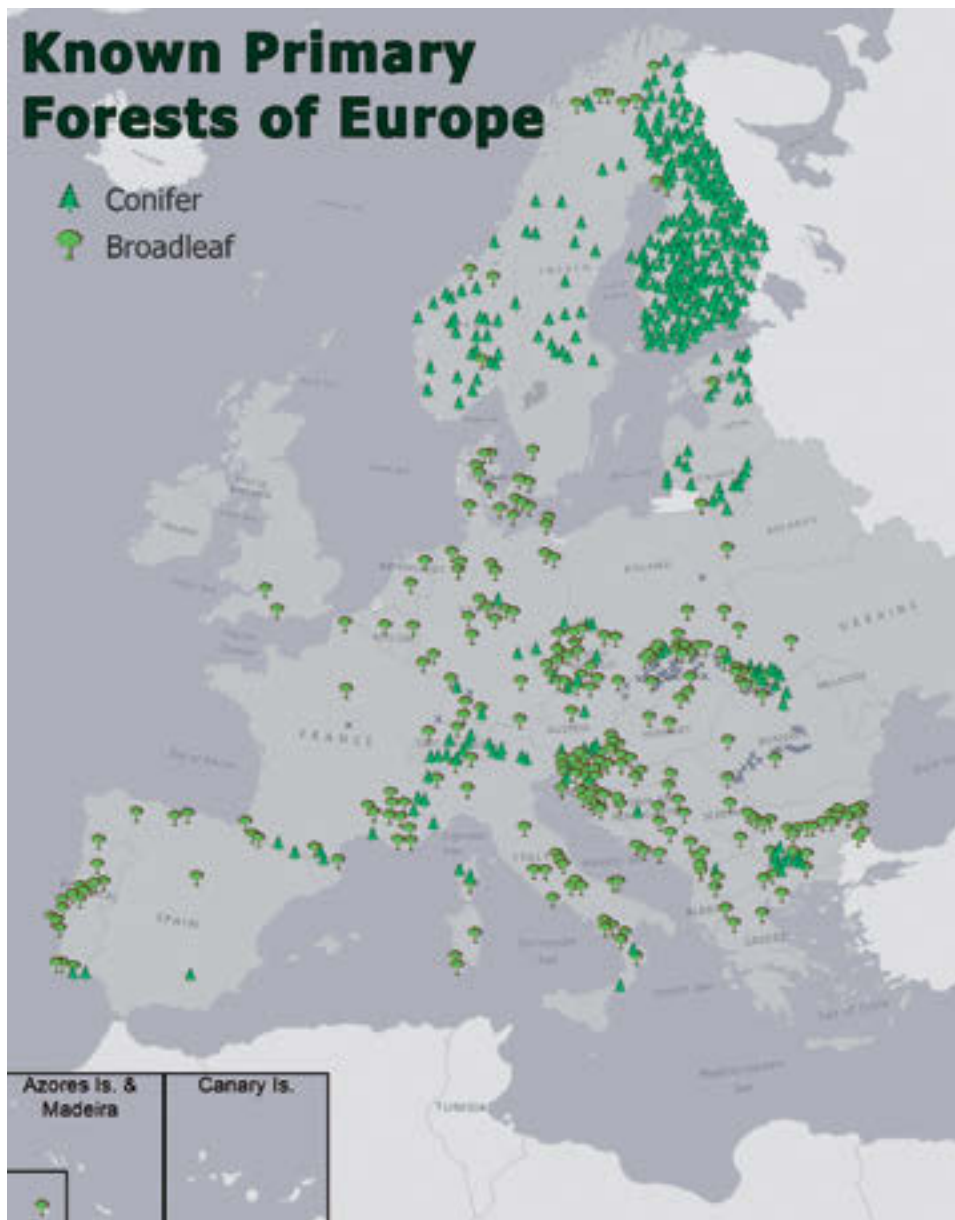
10 Proces odebírání vzorku letokruhů za pomoci Presslerova přírůstového lesnického nebozezu, Albánie. Zdroj: foto Ondrej Kameniar (2016).

11 Na pralesy je vázáno mnoho vzácných druhů nejen živočichů, ale také lišejníků a hub. Zdroj: foto Ondrej Kameniar (2019).

Known Primary Forests of Europe

- ▲ Conifer
- Broadleaf

12 První kompletní mapa evropských pralesů. Ze studie autorů F. M. Sabatiniho a kol. z roku 2018 vychází najevo, že evropský kontinent (nepočítaje Rusko) ukrývá více než 1,4 milionu hektarů přirozených lesů. Zdroj: Sabatini, F. M., et al., Where are Europe's last primary forests?, c. d.

Prameny a literatura

- BAČE, Radek – SVOBODA, Miroslav, Management mrtvého dřeva v hospodářských lesích. Certifikovaná metodika Ministerstva zemědělství ČR, Lesnický průvodce 6, Praha 2016.
- BJÖRKLUND, J., et al., Scientific merits and analytical challenges of tree-ring densitometry, *Reviews of Geophysics*, 2019, 57.4: 1224–1264.
- HOFMEISTER, Jeňýk, et al., Shared affinity of various forest-dwelling taxa point to the continuity of temperate forests, *Ecological Indicators*, 2019, 101: 904–912.
- JANDA, Pavel, et al., The historical disturbance regime of mountain Norway spruce forests in the Western Carpathians and its influence on current forest structure and composition. *Forest ecology and management*, 2017, 388: 67–78.
- KJUČUKOV, Petr – SVOBODA, Miroslav, Minimum pro ochranu biologické rozmanitosti v českých lesích, *Lesnická práce* 3, 2018, s. 28–31.
- KOZÁK, Daniel, et al., Historical Disturbances Determine Current Taxonomic, Functional and Phylogenetic Diversity of Saproxylic Beetle Communities in Temperate Primary Forests, *Ecosystems*, 2020, s. 1–19.
- KOZÁK, Daniel, et al., Profile of tree-related microhabitats in European primary beech-dominated forests, *Forest Ecology and Management*, 2018, 429: 363–374.
- McCARROLL, D., et al., Blue reflectance provides a surrogate for latewood density of high-latitude pine tree rings, *Arctic, Antarctic, and Alpine Research*, 2002, 34.4: 450–453.
- MIKOLÁŠ, Martin, et al., Mixed-severity natural disturbances promote the occurrence of an endangered umbrella species in primary forests, *Forest Ecology and Management*, 2017, 405: 210–218.
- RYDVAL, Miloš, et al., Blue intensity for dendroclimatology: should we have the blues? Experiments from Scotland, *Dendrochronologia*, 2014, 32.3: 191–204.
- SABATINI, Francesco Maria, et al., Where are Europe's last primary forests?, *Diversity and Distributions*, 2018, 24.10: 1426–1439.

SEKCE SPOLEČENSKOVĚDNÍ

MÉNĚ NÁPADNÉ FORMY BAROKNÍ KRAJINOTVORBY

LESS APPARENT FORMS OF LANDSCAPE DESIGN IN THE BAROQUE

Michal Vokurka

Abstrakt: V článku je představena tzv. barokní krajinotvorba jakožto dobový přístup ke krajině. V obecné rovině je definováno základní pojmosloví spolu s konkrétními východisky dobových krajinných úprav. Za nimi stála jednak snaha o fungující agrární ekonomiku, jednak také snaha o konfesionalizaci obyvatelstva a reprezentaci majitele vůči vlastním poddaným. Základní myšlenkové zdroje jsou tedy spatřovány v potridentském katolicismu, jak byl uplatňován v českých zemích. Dále bylo cílem legitimizovat během třicetileté války nově příchozí vrchnost – součástí toho byla i architektura a její zasazení do krajiny. Nešlo jen o výstavbu rezidencí, ale také např. sýpek a udržování starších objektů. To, že krajinotvorba měla i konfesionalizační a disciplinační kontext, je demonstrováno na skupině menších a méně probádaných panství sasko-lauenburských vévodů. Tato panství neplnila rezidenční funkci, alespoň ne tolik jako např. známý Ostrov, přesto se zde nacházely rezidence v dobrém stavu, které byly šlechtě k dispozici v případech potřeby. Jednalo se též o vzkaz zdejším poddaným, jenž upomínal na vrchnost i v době její fyzické nepřítomnosti na panství. Přístup ke krajině tak lze studovat i mimo několik málo známých, luxusně komponovaných areálů.

Abstract: This article presents landscape design in the Baroque as a manifestation of attitude to landscape at that time. On a general level, we define the basic terms and introduce some concrete starting points of changes to the landscape undertaken during that period. They were motivated by efforts to achieve a functioning agrarian economy but also by confessionalization of the population and representation of landowners with respect to their villains. The basic conceptual inspiration is identified with post-Council of Trent Catholicism as it was applied in the Czech Lands. Another aim of these efforts was to legitimise the new landlords who were coming in during the Thirty Years' War: this had a bearing also on architecture and its setting within the landscape. It was not just about building new residences, but also of service buildings, such as granaries, and about the upkeep of older buildings. The basic assumption that landscape design did have a confession-affirming and disciplinary aspect is demonstrated on a number of smaller and less studied estates of Dukes of Saxe-Lauenburg. These estates did not serve a residential function, at least not to the extent that for instance the well-known Ostrov did, but even they included well-kept residences that were at their owners' disposal when needed. This sent a message to the villains, who were reminded of the existence of their manorial lords even during their physical absence at the estate. Attitude to landscape can thus be studied even outside the handful of well-known, luxuriously designed compounds.

Klíčová slova: krajina; baroko; třicetiletá válka; historická krajina.

Keywords: landscape; Baroque; Thirty Years' War; historical landscape.

*Článek vznikl za podpory Ministerstva zemědělství,
institucionální podpora MZE-RO0818.*

Úvod

Studiu historické krajiny a krajinotvorby se v českém prostředí dostává nemalé pozornosti. Velkou zásluhu na tom má bohatá tuzemská tradice historické geografie, která studium krajiny považuje za jedno ze stěžejních témat.¹ V této studii, která vychází z diplomové práce,² se zaměřím na subtilnější aspekty barokní krajinotvorby, jež – na rozdíl od osově komponovaných a mnohdy velkolepě pojatých areálů – hrály roli v menším měřítku. Oproti tomu byly častější a využívaly opakovaní motivů, což pomáhá identifikovat společného stavebníka. Za příklad mi bude sloužit skupina méně významných panství sasko-lauenburského rodu.³ Těžiště zájmu bude ležet v časovém období přibližně mezi rokem 1635, kdy došlo k poslední velké konfiskační vlně třicetileté války, a 1740, kdy jednak končí období bez válečných událostí v Čechách, jednak umírají sasko-lauenburské princezny.

V rámci historických věd se za poslední desetiletí objevilo několik způsobů nahlížení na krajinu od teoretických přístupů až po ty ryze praktické, spojené s legislativou a památkovou péčí. Vlivná je definice kulturní krajiny od UNESCO, spolu s příslušnou typologií tří skupin.⁴ Prvním typem je *zřetelně vymezená krajina záměrně navržená a stvořená člověkem*,⁵ jejímž příkladem jsou zahrady a parky. Druhým typem je *organicky vyvinutá krajina* jako výsledek sociálního, ekonomického, správního a náboženského řádu. Zde se ještě rozlišují dvě podkategorie, tj. *reliktní*, nebo *dosud užívané krajiny*.⁶ Třetím typem je pak *asociativní kulturní krajina* důležitá pro spojitost např. s významnými událostmi či duchovními hodnotami.⁷ Pokud bych měl vztáhnout tyto kategorie na zde studovaná území, pak by to byla především ta druhá, přičemž v této perspektivě jde jednoznačně o krajiny reliktní. Zkoumané celky tedy mohou být vnímány jako historické památky, ať už se na ně vztahuje příslušná právní ochrana, či nikoliv.

Další definice sumarizuje klasik historické geografie Alan R. H. Baker. Z jeho studie věnované krajině uvádím vymezení pojmu právě od Bakera a Donalda W. Meiniga. Pro Bakera termín „landscape“ (krajina) odkazuje „na formu, strukturu, vzhled, viditelnou manifestaci vztahu mezi lidmi a prostorem, který obývají (resp. zemí), a na jejich prostředí“ a zároveň ho vymezuje proti pojmu „environment“ (prostředí, životní prostředí), jenž zahrnuje „ono prostředí, jeho fungování a procesy, nesouvi-

¹ Přehled vývoje bádání nabízí CHODĚJOVSKÁ, Eva, *Studying the early modern Landscape in the Czech Republic*, *Historická geografie*, 2012, 38, č. 1, s. 63–98. Nověji též SEMOTANOVÁ, Eva – CHROMÝ, Pavel – KUČERA, Zdeněk, *Historická geografie: tradice a modernita*, Praha 2018.

² VOKURKA, Michal, *Barokní krajinotvorba. Srovnání přístupu Šliků a Sasko-Lauenburských*, nepublikovaná diplomová práce, Praha: Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 2018.

³ Méně významnými panstvími mám na mysli ta bez větších rezidenčních areálů sloužících k dlouhodobému pobytu majitele a jeho rodiny. Na rozdíl od Ostrova, Toužimi, Zákup či Ploskovic jde také o méně známé lokality.

⁴ *Cultural Landscapes*, dostupné online: <<http://whc.unesco.org/en/culturallandscape/#2>> [15. 1. 2018].

⁵ „[...] clearly defined landscape designed and created intentionally by man.“ Tamtéž.

⁶ „Organically evolved landscape.“ Reliktní krajina je pozůstatkem z minulosti, který už dnes není užíván tak jako dříve, a v důsledku toho zaniká jeho podoba. Oproti tomu příkladem dodnes užívané krajiny mohou být zemědělské plochy obhospodařované bez mechanizace (např. staré vinice). Tamtéž.

⁷ „Associative cultural landscape.“ Tamtéž.

sející s jejich viditelností a materiálním projevem“. Pro Bakera je důležité, aby se tyto dva pojmy nezaměňovaly, k čemuž podle něj mnohdy dochází.⁸ Uvádí také obdobnou definici D. W. Meiniga, podle něhož krajina souvisí, avšak není identická s přírodou; každá krajina je scénou, ale není scénérií; krajina souvisí, ale není identická s prostředím; krajiny souvisí, ale nejsou identické s místy; krajina je částí zemského povrchu, souvisí, ale není identická s regionem, oblastí či místem. V pozitivním smyslu je pro Meiniga krajina jednotou, kterou vidíme. Je dojmem našich smyslů spíše než logikou věd; je všudypřítomná, je něčím k pozorování, ne nutně však k obdivování; je vymezena naším rozhledem a interpretována naší myslí; je to kontinuální povrch spíše než bod, průsečík, lokalita či vymezená plocha.⁹

Baker, který je recipován také v českém prostředí, ke studiu krajiny dodává, že musí vycházet z analýzy jejich materiálních struktur (polního systému, mezi atd.), jež jsou tvůrčím způsobem utvářeny i ničeny v rámci nějakého ideologického kontextu a v závislosti na způsobu výroby. Je proto potřeba přiznat, že krajinu formují mentální přístupy lidí. Bez rozpoznání těchto přístupů (ideologií) nelze krajině správně porozumět.¹⁰ Zde je patrný vliv marxismu na britskou historickou geografii, nicméně pojem ideologie zde nemá pejorativní význam, jak bude ukázáno.

Téma krajiny se v posledních desetiletích etablovalo i v domácí historiografii, tudíž se s ním lze běžně setkat i mimo čistě historickogeografické prostředí.¹¹ Zvýšený zájem historiků o krajinu vyprovokovali nepochybně přírodovědci jako Václav Cílek či Jiří Sádlo, kteří se nebáli překročit mezioborové hranice.¹² Mezi historiky to vedlo k uvědomění si, že krajina je historickým tématem. Jedním z důkazů osvojení si této problematiky je i kapitola *Fenomén „barokní“ krajina* v devátém díle řady *Velké dějiny zemí Koruny české*.¹³ Autoři píší, že „krajina, tedy vlastně přírodní prostředí přetvořené lidskou činností nebo obecně působením člověka, je velice složitý heterogenní systém, který v plné míře nepochopíme, pokud se budeme uzavírat do úzce oborových ulit“.

⁸ „The term landscape refers to the form, to the structure, to the appearance, to the visible manifestation of the relationship between people and the space/land they occupy, their milieu (both human and physical), while I take the term environment to mean that milieu, its functioning and its processes, unrelated to their visibility and material expression.“ BAKER, Alan R. H., *Geography and History. Bridging the Divide*, Cambridge 2003, s. 78.

⁹ „For Meinig, landscape is related to, but not identical with, ‚nature‘; every landscape is a scene, but landscape is not identical with ‚scenery‘; landscape is related to, but not identical with, ‚environment‘; landscapes are related to, yet not identical with, ‚places‘; landscape is a portion of the earth’s surface, related to, but not identical with, ‚region‘, ‚area‘ or ‚geograph‘. More positively, for Meinig landscape is ‚the unity we see, the impressions of our senses rather than the logic of the sciences‘; it is ubiquitous, something to be observed but not necessarily admired; it is defined by our vision and interpreted by our minds; it is a continuous surface rather than a point, focus, locality or defined area.“ Tamtéž, s. 110n.

¹⁰ Tamtéž, s. 141.

¹¹ SEMOTANOVÁ, Eva, Raně novověká krajina českých zemí, in: BŮŽEK, Václav (ed.), *Společnost českých zemí v raném novověku*, Praha 2010, s. 19–53; SEMOTANOVÁ, Eva, Barokní krajina globálním tématem historické geografie, in: EBELOVÁ, Ivana – ŠOUŠA, Jiří (edd.), *Inter laurum et olivam*, Praha 2007, s. 343–353.

¹² SÁDLO, Jiří – POKORNÝ, Petr – HÁJEK, Pavel – DRESLEROVÁ, Dagmar – CÍLEK, Václav, *Krajina a revoluce. Významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny českých zemí*, Praha 2005, zejména kapitola *Česká barokní krajina – co to vlastně je?*, s. 169n. Na to výstižně reagovala recenze MAUR, Eduard, *Revoluce ve výkladu historických proměn krajiny?*, *Český časopis historický*, 2007, 105, č. 3, s. 619–626.

¹³ BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – MÍKULEC, Jiří – VESELÁ, Irena – VLNAS, Vít, *Velké dějiny zemí Koruny české IX. 1683–1740*, Litomyšl – Praha 2011, s. 448–457.

Dále varují před zplošťováním pojmu „barokní“, když „jsou upřednostňovány počiny náboženské a reprezentativní například před architektonickými a jinými počiny z oblasti hospodářského podnikání“.¹⁴ Kromě zámeckých sídel a sakrálních areálů je poukázáno i na dobový *land use* a import nových botanických a zoologických druhů (byť zde jen v hospodářském kontextu).

Historičtí geografové soustředění kolem Centra pro výzkum historické geografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy a Historického ústavu Akademie věd České republiky se v současnosti hlásí k pojetí Bakera a Meiniga. Uvádějí sice vlastní definice krajiny, nicméně v podobném duchu. Obecně lze říci, že tuzemskému bádání v minulosti chybělo teoretické zakotvení a navazování na britské (post)marxistické historické geography v posledním dvacetiletí probíhalo bez otevřeného přihlášení se k marxistickým kořenům. Určitým rysem je i částečné slučování krajiny a životního prostředí. Jako příklad lze uvést definici Evy Semotanové, podle které se pod pojmem krajina rozumí „přirozeně nebo účelově vymezená část zemského povrchu, jejímiž složkami jsou půdotvorné horniny, půda, podnebí, vodstvo, rostlinstvo, živočišstvo a člověk. [...] Má svou vlastní strukturu, funkce a dynamiku. [...] Vyznačuje se určitým typem a krajinným rázem. Má také svou ekologickou stabilitu, která je ve střední Evropě určena poměrným zastoupením lesů, luk, pastvin, orné půdy a zastavěné plochy.“¹⁵ Do právě popsaného směru lze zařadit kolektivní monografii *Historické krajiny Čech*.¹⁶ Autoři kriticky shrnují možné pohledy na krajinu a zmiňují nutnost sepětí materiální a duchovní složky výzkumu. Krajinný celek má být nahlížen jako vzájemné působení člověka a přírody a má být zkoumán otisk mentality a módy příslušné doby.¹⁷

Významnou badatelkou zkoumající krajinu z pohledu dějin umění, zejména uplatňování architektury v krajinné kompozici, je i Lucie Rychnová.¹⁸ Důraz klade na vztah mezi stavitelem a stavebníkem, na stavebníkovo sociální (případně mocenské či kariéerní) postavení. Kromě historiků a geografů to jsou historikové umění, architekti, archeologové, botanici, ekologové, klimatologové, antropologové, sociologové, hydrologové a další. Zajímavou metodologickou inspirací jsou studie Karolíny Pauknerové, která jakožto antropoložka kombinuje různé přístupy. Stručné shrnutí rozmanitých možností historického studia krajiny podává v učebnici *Koncepty a dějiny*.¹⁹ O něco bohatší je úvodní stať knihy *Krajina jako antropologická čítanka*, jejíž autoři upozorňují zejména na mnohovrstevnatost témat a přístupů spjatých s krajinou.²⁰ Krajinu chápou

¹⁴ Tamtéž, s. 448.

¹⁵ SEMOTANOVÁ, Eva, Raně novověká krajina Česka – co o ní víme? (esej), in: Per saecula ad tempora nostra: sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka, sv. 1, Praha 2007, s. 397–405.

¹⁶ CHODĚJOVSKÁ, Eva – SEMOTANOVÁ, Eva – ŠIMŮNEK, Robert, Historické krajiny Čech. Třeboňsko – Broumovsko – Praha, Praha 2015.

¹⁷ Tamtéž, s. 21.

¹⁸ RYCHNOVÁ, Lucie, František Josef Šlik a česká barokní krajina. Život šlechty na východočeském panství, Praha 2020.

¹⁹ PAUKNEROVÁ, Karolína, Krajina, in: STOECHOVÁ, Lucie – HORSKÝ, Jan (edd.), Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě, Dolní Břežany 2014, s. 356–364.

²⁰ PAUKNEROVÁ, Karolína – GIBAS, Petr, Krajina jako téma, terén i problém současné společenské vědy: antropologické čtení krajiny, in: BLAŽKOVÁ, Tereza (ed.), Krajina jako antropologická čítanka, Praha 2015, s. 7–18.

z fenomenologické pozice jako kulturní konstrukt, který je vnímán především tělem a smysly, a porozumění krajině je kulturně podmíněno. Zároveň zdůrazňují, že krajina nikdy není dokončená. Jde podle nich spíše o proces než stabilní entitu.²¹ Krajina se v jejich pojetí stává kompletní až v myslí člověka, který ji vnímá. Neopomíjejí ani existenci činnosti a vztahů, jež jsou součástí krajiny, formují ji a lze ji skrze ně studovat.²²

V tomto používám pojem krajina v podobném duchu jako většina z výše zmíněných prací. Nebudu se snažit o vlastní exaktní vymezení významu pojmu krajina, ale zdůrazním některé charakteristiky, jež pod tímto pojmem rozumím. Zejména jde o část zemského povrchu, její vzhled vychází z geomorfologických struktur, avšak je dlouhodobě utvářena nejen přírodou, ale především člověkem, jeho činnostmi a myšlením. Jde tedy o konstrukt. Za cíleně krajinotvornou činností člověka stojí záměr, který je rozpoznatelný (komponovaná krajina), a krajina se nám zjeví komplexně až při rozpoznání záměru, s nímž se k ní přistupovalo. Dále krajina není zřetelně oddělena od svého okolí (od sousední krajiny). Důležité je, že pojem lze použít pro více geografických úrovní (krajina státu, regionu nebo panství), přičemž vymezení nemusí být nutně čistě geomorfologické či správní, neboť kritériem může být i atribut či určitá lidská činnost (např. specifická architektura, působnost daného šlechtického rodu apod.). Dnešní krajina sice obsahuje relikty historických krajin, ale nikdy nenajdeme celou krajinu minulosti, např. středověkou krajinu. Proto pokud se pokusíme fyzicky rekonstruovat historickou krajinu, vznikne vždy nová krajina.

Krajiny, o kterých pojednává tato práce, jsou krajinami historickými (zaniklými), z nichž se nám dochovaly jen některé relikty, jež slouží jako historický pramen.²³ Za jejich vznikem stojí záměry a ideje konkrétních lidí ze 17. a 18. století. Kromě toho byly v dobové krajině zřetelné prvky z předchozích dob, z nichž se některé stále využívaly, jiné postupně zanikaly a mohly být nahrazovány jinými. Krajina, o kterou se zajímám, je v širším smyslu vymezena dobovými správními jednotkami, jíž je v tomto případě vždy panství. V užším smyslu je to pak krajina dotčená kulturně a ideologicky podmíněnou krajinotvorbou – tedy přístupem k utváření (kulturní a komponované) krajiny. Nejde mi primárně o dobový *land use* a *land cover* (zemědělská krajina, hospodářské využití, podíl lesních porostů atd.), ale o krajinu specifickou svým kulturně-historickým kontextem, ovlivněnou dobovým myšlením a přesvědčením, s transcendentním významem. Nebudu se snažit o oddělování sakrální a světské krajiny, neboť to pro předmoderní dobu nemá smysl.²⁴ Bude-li řeč o sakrálních prvcích, tak je to jen pomocný výraz pro kostely, kaple, případně sochy Krista či světců. Sakrálnost zde není nějaký atribut navíc, který by část krajiny vyděloval z jejího okolí.

Kromě pojmů krajina a krajinotvorba je potřeba věnovat pozornost i adjektivu *barokní*, neboť nabývá často rozličných konotací. Obvykle odkazuje k uměleckému slohu, který zasáhl architekturu, sochařství, malbu, hudbu i krásnou literaturu atd. Ovšem *baroko* funguje i jako označení pro celou epochu, v níž se onen umělecký styl

²¹ Tamtéž, s. 8.

²² Tamtéž, s. 13.

²³ Obecně ke vztahu krajiny a paměti SCHAMA, Simon, *Krajina a paměť*, Praha 2007.

²⁴ „Světské a sakrální prvky v krajině byly naopak často navzájem smysluplně propojeny sítí cest či pohledových os, někdy dokonce obě funkce či složky stavby nebo prostoru splývaly stejně neoddělitelně, jako byly neoddělitelné v myšlení člověka té doby.“ RYCHNOVÁ, L., František Josef Šlik, c. d., s. 23–24.

používal (Barockzeitalter). V nejširším pojetí to je doba od tridentského koncilu po konec 18. století. A přestože se minimálně barokní architektura prosadila globálně (včetně protestantských oblastí),²⁵ je dobré mít na paměti, že výrazové prostředky tohoto nového stylu jsou zčásti motivovány požadavky katolické reformy.²⁶ Teprve s rozvolňováním konfesijních poměrů, pod náparem osvícenského myšlení a s nástupem historického revivalu v podobě klasicismu a druhé gotiky nadešel konec baroka a označení *barokní* se začalo používat v pejorativním smyslu.²⁷

Přízvisko *barokní* tedy budu používat pro vyjádření této jednoty času s kulturně-religiózním obsahem, který byl v katolickém prostředí významně ovlivněn myšlenkami tridentského koncilu a na něj navazujících církevních autorit. Nejde jen o *barokní zbožnost*,²⁸ ale o celé spektrum světonázorů, pohledů na přírodu a kosmologii, uspořádání společnosti i vliv církve na politiku katolických států.²⁹ V mém pojetí neexistuje esenciálně *barokní krajina*, pouze krajina v době baroka. Barokní ze své podstaty může být pouze krajinotvorba jakožto záměr vycházející z určitých idejí, jež se do krajiny sice „otisknou“, ale nemohou změnit podstatu krajiny samé, neboť ta stojí mimo kulturně-historické kategorie, skrze které se snažíme porozumět krajinným úpravám.

Co krajinotvorbu v katolických oblastech střední Evropy 17. a 18. století činí pozoruhodnou a snad i výjimečnou, je vyjádření zbožnosti, uplatnění sakrálních prvků v místech, jež jsou v krajině výrazná a blízká lidem všech sociálních vrstev. Zatímco ve středověku se krajinotvorba uplatňovala v omezeném rozsahu, zejména na hrady, města, vesnice, budování cest a zemědělsky využitelných ploch – tedy vytvoření jakési sítě skrz neobydlené oblasti a základní hospodářské infrastruktury – a renesance se intenzivně soustředila na bezprostřední okolí sídel, baroko velmi sebejistě a ve větším měřítku kolonizuje krajinu, kterou člověk díky boží milosti může využívat. Této sebedůvěře nepochybně pomohl proces konfesionalizace, ve kterém se v podstatě jak protestanté, tak katolíci ujistili, že co dělají, dělají správně a v souladu s boží milostí. Nedílnou součástí krajinotvorné činnosti je proto reprezentace tvůrce, jež krajinotvorbou demonstruje a zároveň legitimizuje svou politickou moc nad daným územím, odvozenou z transcendentního zdroje.³⁰ Krajinotvorba zde funguje ve prospěch ideo-

²⁵ Baroque Throughout the Museum, dostupné online: <<http://www.vam.ac.uk/content/articles/b/the-baroque/>> [24. 3. 2018]. Například barokní architektura se uplatnila i na obou amerických kontinentech či na Filipínách. SUÁREZ, Juan Luis – OLID-PEÑA, Estefanía, Hispanic Baroque: A Model for the Study of Cultural Complexity in the Atlantic World, South Atlantic Review, 2007, 72, č. 1, s. 31–47.

²⁶ Ke vztahu tridentského koncilu a barokního výtvarného slohu viz: HSIA, Ronnie Po-chia, The World of Catholic Renewal. 1540–1770, New York 2010, zde s. 159–171.

²⁷ LAUSTER, Jörg, Die Verzauberung der Welt. Eine Kulturgeschichte des Christentum, München 2014, s. 371. K významu slova „barokní“ v 18. století a vymezování se proti barokní kultuře viz CERMAN, Ivo, Šlechtická kultura v 18. století: filozofové, mystici, politici, Praha 2011, s. 71–94.

²⁸ K pojmu zejména MIKULEC, Jiří, Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích, Praha 2013, s. 27; DUCREUX, Marie-Elizabeth, Několik úvah o barokní zbožnosti a o rekatolizaci Čech, Folia Historica Bohemica, 2006, 22, s. 143–175. Vzhledem k českým poměrům ponechávám stranou projevy zbožnosti protestantské.

²⁹ MANN, Michael, The Sources of Social Power. Volume I. A history of power from the beginning to A. D. 1760, Cambridge 2005, s. 463–472.

³⁰ BAKER, Alan R. H., Introduction: on ideology and landscape, in: BAKER, Alan R. H. – BIGER, Gideon, Ideology and landscape in historical perspective: essays on the meanings of some places in the past, Cambridge 1992, s. 1–14, zde s. 3.

logického sjednocování společnosti napříč sociální stratifikací, přičemž se pracuje se dvěma základními identitami. Tou první, obecněji sdílenou, byla či měla být katolická víra a její manifestace v prostoru skrze stavby, výtvarné umění, případně toponyma. Obnovené zřízení zemské dalo právní rámec této náboženské homogenizaci společnosti. Ostatní náboženské skupiny se svým způsobem nacházely v postavení mimo společnost. Druhá identita se odvozovala od právního a sociálního statusu. Na panstvích to byli samozřejmě poddaní konkrétní vrchnosti, což je rovina, kterou se šlechta snažila posílit, neboť ona byla oním homogenizujícím prvkem. Na nižší úrovni se pak poddaní členili na statkáře, domkáře, chalupníky atd., ale společná jim byla právě poddanská identita.

Za barokní krajinotvorbou tedy významnou měrou stojí potridentský katolicismus jakožto sakrální ideologie pracující se systémem myšlenek, přesvědčení a významů, rozvinutých na základě určitých hodnot.³¹ A protože tuto ideologii a systém jejích znaků sdílejí všechny vrstvy majoritní společnosti, dodává smysl jednání aktérů (tvůrců krajiny) nejen pro ně samotné, ale především pro všechny ostatní, kterým je určeno sdělení podávané skrze krajinotvorbu. Tato sdělení „vyřčená“ do krajiny jsou činností pozemkových vlastníků (tedy především šlechty jako dominantní třídy) a jejím sociálním dopadem je konzervace stávajících (sociálních a mocenských) struktur. Proto je potřeba odmítnout sentiment a idealizaci objevující se v uvažování o barokní krajině a krajinotvorbě a nahlédnout téma v jeho dobovém kontextu, ideologické funkci a účelovosti.

Důležitým faktorem krajinotvorby, který lze pokládat za samozřejmý, avšak považuji za nutné ho zmínit, je přítomnost recipientů, tedy jedinců a skupin(y), na něž krajinotvorba má působit. Tito příjemci rozumí kódu znaků, se kterými krajinotvorba pracuje. Bez toho by krajinotvorba jako reprezentace neměla smysl. Vnímání pak probíhá mnoha způsoby od pouhého pohledu na vyobrazení komponované krajiny po bytí (pobyt) v ní.

Za zmínku stojí také dobový pohled na využití přírodních zdrojů a obhospodařování krajiny. Ať už jde o zemědělství či těžbu surovin, je tato činnost nahlížena jako hospodaření, jež má pozitivní konotaci.³² Předmoderní doba (až na lokální výjimky) nezná negativní dopady exploatace a určitý posun v uvažování zde způsobí až důsledky odlesnění pocítované ve větším měřítku přibližně od 18. století. Domnívám se, že

³¹ Ke konceptu ideologie viz EAGLETON, Terry, *Ideology: an introduction*, London 2007, s. 28–30. Obdobně s pojmem ideologie pracuje i Matěj Spurný v pozoruhodné a pro mě inspirativní monografii o moderní výstavbě města Most. SPURNÝ, Matěj, *Most do budoucnosti: laboratoř socialistické modernity na severu Čech*, Praha 2016, s. 54. Ke konkrétním hodnotám, o něž se katolictví po Tridentu opíralo, viz HSIA, R. P., *The World*, c. d., s. 10–25. Ke vztahu církve a státu CATALANO, Alessandro, „Das temporale wird schon so weith extendiert, dass der Spiritualität nichts als die arme Seel überbleibet.“ *Kirche und Staat in Böhmen (1620–1740)*, in: MAŤA, Petr – WINKELBAUER, Thomas (edd.), *Die Habsburgermonarchie 1620 bis 1740: Leistungen und Grenzen des Absolutismusparadigmas*, Stuttgart 2006, s. 317–343.

³² K tzv. Hausväterliteratur (rady a návody na správné hospodaření) srov. RYCHNOVÁ, L., František Josef Šlik, c. d., s. 245–250; MEYER, Torstem, *Kulturelle und ökonomische Konstruktionen von Landschaft in der Frühen Neuzeit (1500–1800)*, in: BAYERL, Günter – MAIER, Dirk (edd.), *Die Niederlausitz. Realitäten und Wahrnehmungen einer Landschaft*, Münster – New York – München – Berlin 2002, s. 9–37.

zničující dopady povrchové těžby a průmyslové výroby 20. století na podobu krajiny mají mimo jiné za následek idealizující představy o vztahu předmoderního člověka ke krajině.³³ Rozsah škod sice jasně hovoří ve prospěch předmoderní epochy, ale je nutné si připustit, že kvalitativně se přístup k přírodě jako zdroji od doby kolem roku 1600 příliš nezměnil až do 2. poloviny 20. století.³⁴

Prameny

Při studiu krajiny má historik možnost využít celou řadu pramenů a nemusí se omezovat jen na ty písemné. Výhodou je, že se prameny mohou vhodně doplňovat, přičemž primárním zdrojem je krajina sama, resp. její pozůstatky. O krajině se někdy mluví jako o dokumentu, v němž lze minulost číst.³⁵ Mnoho objektů lze vidět pouhým okem, ať už přímo z úrovně krajiny nebo z nahledu. Možnosti poznání značně rostou s pomocí moderních technologií letecké archeologie, zejména lidarových snímků.³⁶ Na takových snímcích lze spatřit již téměř zaniklé krajinné struktury, kterých si pouhým okem nevšimneme.

Dalším pramenem mohou být staré mapy a plány.³⁷ Avšak pro většinu lokalit takové prameny neexistují. Např. první mapy a plány z kdysi sasko-lauenburských panství pocházejí až z roku 1784 a vznikly teprve za éry Schwarzenberků.³⁸ Jedná se o vyobrazení deseti vrchnostenských dvorů od Johanna Krausse a Lucase Slavíka. O něco použitelnější je k poznání krajiny barokní doby tzv. první vojenské mapování (někdy též josefské) z let 1764–1768 a 1780–1783.³⁹ Jeho kartografická přesnost sice není vysoká, ale má jedinečnou vypovídací hodnotu o různých zaniklých prvcích a strukturách. Kromě lesů, polí, sítě cest, sídlišť a vodních ploch zachycuje i drobné

³³ Jisté formy idealizace se objevují ve studiích SÁDLO, J. – POKORNÝ, P. – HÁJEK, P. – DRESLEROVÁ, D. – CÍLĚK, V., *Krajina a revoluce*, c. d., s. 169–192; DRÁPALOVÁ, Kristýna, *Rekonstrukce krajiny. Mostecká pánev koncem 18. století*, Zprávy památkové péče 2017, 77, č. 1–2, s. 10–17, zde s. 17; GOTT-LIEB, Jaromír, *Zahrada mariánská*, in: *Tvář naší země – krajina domova 3*, Duchovní rozměr krajiny, Lomnice nad Popelkou 2001, s. 31–45.

³⁴ Jednou z přelomových publikací, která ve své době vzbudila masivní zájem a začala měnit veřejné mínění, byla kniha CARSON, Rachel, *Silent Spring*, Boston 1962. Do té doby nemělo ekologické myšlení, jež je pozorovatelné nejpozději u Alexandra Humboldta, širší odezvu.

³⁵ Lze uvést citát W. G. Hoskinse: „The English landscape itself, to those who know how to read it alright, is the richest historical record we possess.“ Citováno dle BAKER, A. R. H., *Geography*, c. d., s. 115.

³⁶ LiDAR (Light Detection And Ranging) je metoda skenování světelným paprskem, kdy se měří doba návratu od odrazného objektu, kterým je v našem případě reliéf. Tato data pro Českou republiku zprošředkovává Český úřad zeměměřičský a katastrální s rozlišením pěti bodů na metr čtvereční. Služba je dostupná on-line: <<http://ags.cuzk.cz/dmr/>> [15. 1. 2018].

³⁷ K terminologii srov. CHODĚJOVSKÁ, E. – SEMOTANOVÁ, E. – ŠIMŮNEK, R., *Historické krajiny*, c. d., s. 94n.

³⁸ Státní oblastí archiv (dále jen SOA) Plzeň – Klášter u Nepomuku, fond Velkostatek Ostrov, mapy pozemků a dvorů, inv. č. 797-807, M14-M24. Výjimkou je individuální mapa hranic SOA Plzeň – Klášter u Nepomuku, VÚ Ostrov, Mapa hranic mezi panstvím Měděnec a Vintířov, inv. č. 253, čís. obr. 1.

³⁹ CHODĚJOVSKÁ, Eva, *I. vojenské mapování jako pramen pro poznání krajiny druhé poloviny 18. století*. Komunikace v pražském regionu, in: CHODĚJOVSKÁ, Eva – ŠIMŮNEK, Robert (edd.), *Krajina jako historické jeviště*, Praha 2012, s. 159–184. Mapy dostupné online: <<http://mapire.eu/en/map/firstsurvey/>> [15. 1. 2018]. Určitou nevýhodou tohoto zpřístupnění je lícování s moderním kartografických zobrazením, čímž dojde k deformaci původní staré mapy. Jednotlivé listy josefského mapování lze prohlížet, dostupné online: <http://oldmaps.geolab.cz/map_region.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=ce> [15. 1. 2018].

prvky jako kaple, mostky či poustevny atd. Toto mapování vzniklo relativně krátce po skončení období, které zkoumám. Zachycuje tedy mnoho změn, jež do krajiny vnesla sledovaná krajinotvorba. Oproti roztržštěným individuálním mapám velkého měřítka si vojenské mapování více všímá komplexnosti a propojenosti krajiny, avšak právě ze specifické vojenské perspektivy.

Třetím typem pramenů jsou obrazové materiály. Z hlediska dostupnosti jsou asi nejproblematictější. Zatímco inventáře rezidencí uvádějí až desítky krajinomaleb, málokdy známe konkrétní obrazy, které by se vázaly k dané krajině. Nejvíce vyobrazení existuje pro zámek a zahrady v Ostrově.⁴⁰ Dále se dochovalo album z roku 1715, které zobrazuje reprezentace všech osmi bádenských panství ostrovské skupiny.⁴¹ Jsou na nich zachyceny jak stavby, tak úpravy zahrad a okolní krajina, byť ta je často idealizována a stereotypizována. Více než o reálné podobě krajiny vypovídají o jejím vnímání umělcem a zadavatelem díla.

Množství pramenů hmotných, obrazových a kartografických je jistě velmi přínosné. Avšak historiografie tradičně pracuje především s prameny písemnými. Předně – pro zvolené téma – to jsou prameny z fondů velkostatků a ústřední správy panství. Zde najdeme zejména popisy panství a urbáře, dále záznamy o účtech, inventáře a další. Jedná se mnohdy o kvantifikovatelné údaje hovořící o usedlostech, obyvatelstvu, odvádění naturálií a peněz či stavu hospodářství. Drtivá většina těchto pramenů je psána německy, a to novogotickým kurzivním písmem. Jen ojediněle se vyskytne čeština či jiný jazyk.

Pro sasko-lauenburská, resp. bádenská panství ostrovské skupiny jsou tyto písemnosti uloženy v pobočce SOA Plzeň v Klášteře u Nepomuku.⁴² Analogická situace nastává u severočeské skupiny panství Buštěhrad, Horní Police, Kácov a Zákupy.⁴³ Dále existují pro toto období poměrně málo využívané fondy Národního archivu č. 1061/1–3, Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků Praha. Najdeme v nich záležitosti k sasko-lauenburským panstvím a rezidencím a jsou rozděleny do tří částí: listiny, knihy a Administrace toskánských statků – spisové pododdělení společné. Zejména třetí část zasluhuje pozornost, neboť obsahuje velké množství materiálu k Sasko-Lauenburským, jejich dvoru i soukromým záležitostem.

Nesmírně důležitou roli sehrávají egodokumenty. To platí i pro poznání krajiny a krajinotvorby. O korespondenci již byla řeč výše, navíc je pro účely této práce poměrně strohá. Podle mého názoru jsou jednoznačně nejzajímavějším pramenem deníkové zápisky lidí, kteří danou krajinu viděli, projížděli jí a strávili v ní nějaký čas.

⁴⁰ Jde o album rytin Zachariase Lescheho, Johanna Müllera a Augusta Ranicha: Univesitätsbibliothek Salzburg. Wasserkünste von Schlackenwerth, G 413 I, 1642. Dále existuje vyobrazení Ostrova od F. B. Wernera: Archiv Národního památkového ústavu, fotokopie kreseb Friedricha Bernarda Wernera (Topografie Čech a Moravy), inv. č. 26.111–26.223.

⁴¹ Generallandesarchiv (dále jen jako GLA) Karlsruhe, Hfk Planbände XVI. Těž studie ŠIMŮNEK, Robert, Prospekty českých panství Sibyly Augusty Bádenské (1716), Průzkumy památek, 2014, 21, č. 1, s. 5–38.

⁴² Jedná se o fondy Vrchní úřad Ostrov, Velkostatek Ostrov a Bádenská tajná dvorská kancelář (dále jen jako BTDK), kde jsou urbáře s popisem panství.

⁴³ Fondy Velkostatek Buštěhrad a Velkostatek Kácov jsou v SOA v Praze. Druhý z fondů dosud není inventarizován. Fondy Velkostatek Horní Police a Velkostatek Zákupy jsou uloženy v děčínské pobočce SOA Litoměřice.

Svědectví těchto uživatelů krajiny nám mohou říci mnohé nejen o vizuální podobě, ale i o užívání krajiny, zahrad apod. V tomto směru vynikají deníky kardinála Harracha, který měl blízký vztah k Juliu Jindřichovi Sasko-Lauenburskému, avšak postihují zejména ostrovskou rezidenci.⁴⁴

Projevy krajinotvorby na méně významných panstvích

Pro ilustraci výše řečeného představím pěti sasko-lauenburských, později bádenských panství. Z osmi panství ostrovské skupiny vynechám dvě nejznámější (Ostrov, Toužim) a také Měděnec, kterému jsem věnoval separátní studii.⁴⁵ Většina údajů pochází z popisu panství z roku 1695, tedy z počátku bádenské éry. Tím vzniká snímek shrnující sasko-lauenburské období, které se takřka kryje s poválečnou agrární depresí, a dává nahlédnout do stavu v době (počínající?) hospodářské konjunktury. Hospodářská stránka (dvory, rybníky, lesy) je v textu mírně vyzdvížena nad ostatní aspekty, což je dáno povahou užitých písemných pramenů. Zároveň je ke každému panství připojena rekonstrukční mapa zachycující pravděpodobnou podobu území a tři typy významných staveb (tj. rezidence, hospodářské dvory a kostely). Jako podklad je používána vrstva *Stínovaný model reliéfu* (DMR 5G), dostupná na webu Českého úřadu zeměměřičského a katastrálního.⁴⁶

Údrč

Toto panství získal Julius Jindřich od Severýna Táhla roku 1630 výměnou za středočeské Středokluky.⁴⁷ Údaje o zdejších, kdysi lokálně významných stavbách, zejména zámku a sýpce, nejsou ani v Památkovém katalogu Národního památkového ústavu, neboť tyto, ač dosud stojící, stavby nepoživají památkovou ochranu. Pro sasko-lauenburské vévody byla Údrč třetím nejvýnosnějším panstvím v Čechách. K roku 1695 se počítalo s čistým ziskem 16 394 zlatých, což znamená vyšší výnos na jednotku předpokládané plochy než u Ostrova či Toužimi. Nejspíše to bylo dáno nižší výměrou lesů, vysokým podílem obdělávaných a spásaných ploch a počtem rybníků, kterých zde bylo 36. Ty byly navzájem propojeny důmyslnou sítí krátkých stok, přičemž některé rybníky měly více výpustí, umožňujících přesměrovat výtok do různých okolních rybníků (např. rybník Malý Polom). Zajímavé je i propojení povodí Jesineckého a Ratibořského potoka. Datace těchto úprav však zůstává neznámá.

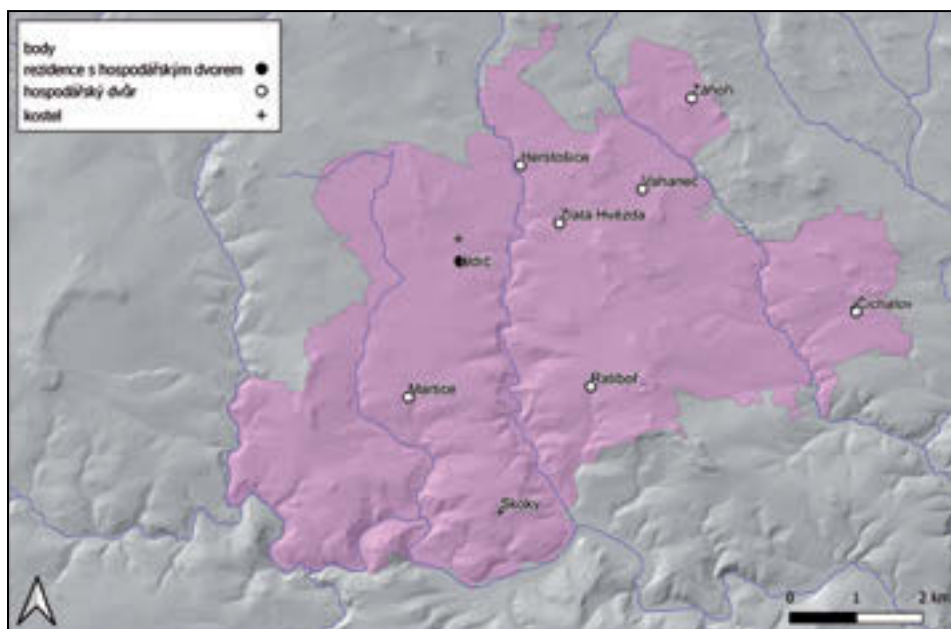
Správním centrem panství byl tehdy menší renesanční zámek o šesti pokojích a sedmi komorách, stojící u rybníka v níže položené části obce. Z okolí tedy bylo možné shlížet k zámku. Výrazné byly především jeho štíty čnicí nad okolní zástavbou tvořenou příslušenstvím hospodářského dvora. Hned vedle stála také mohutná čtyřpatrová sýpka z doby Julia Františka a snad i vzrostlý strom, jak naznačuje rytina

⁴⁴ KELLER, Katrin – CATALANO, Alessandro, Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667), Band 1–7, Wien 2010.

⁴⁵ Přijata do redakce časopisu Ústecký sborník historický.

⁴⁶ Lokalizace služby, dostupné online: <<https://ags.cuzk.cz/arcgis2/services/dmr5g/ImageServer/WMServer?>> [15. 1. 2018].

⁴⁷ POSPÍŠIL, Josef, Středokluky. Panství a obec, Praha 1932, s. 55–57. Údrč sousedila s panstvím Toužim, takže došlo ke zvětšení souvislé plochy, jež patřila sasko-lauenburskému vévodovi.

1 Panství Údrč. Zdroj: autor.

v Sockhově albu.⁴⁸ Vlastní ves Údrč se nacházela trochu severněji od zámku a její dominantou byl tehdy gotický, ke konci 18. století přestavěný farní kostel sv. Linharta. V pramenech zmiňovaný pivovar tvořil nejspíše součást vrchnostenského dvora. Také zde byla nová sanytrovna.⁴⁹

K panství dohromady náleželo 13 vesnic. Zmíněný kostel sv. Linharta byl roku 1695 jediným farním kostelem. Dále se užívala kaple P. Marie v Čichalově, kterou měl na starost farář ze Žlutic.⁵⁰ Teprve na sklonku sledovaného období se začala rozvíjet úcta k Panně Marii ve Skocích. V každém případě je ale zjevná péče vrchnosti o náboženský život a církevní stavby. Ekonomický rozvoj panství zajišťovalo hned osm vrchnostenských dvorů, dále deset zahrad a sadů, kde se pěstovaly zejména jablka a hrušky.⁵¹ Většina z dvorů se nacházela v severní, morfologicky méně členité části. Výnos měl plynout i z chovu až 5 000 ovcí, což je skutečně velké množství vzhledem k poměrně malému panství s rozlohou kolem 45 kilometrů čtverečních. Na celkovém výnosu panství se chov ovcí a s ním spojené aktivity podílely asi z 15 %.

⁴⁸ GLA Karlsruhe, HfK Planbände XVI. Fotokopie se mi bohužel před odevzdáním práce nepodařilo získat, nicméně všechny Sockhovy rytiny byly nedávno publikovány Robertem Šimůnkem, konkrétně pro Údrč viz ŠIMŮNEK, R., Prospekty, c. d., s. 34–35. O sýpce hovoří urbář následovně: „Ein Schütthaus zu Udritsch, unweith deß Schlosses 1672 von steinern aufgeföhret, und daß Tachwerckh mit Taschen Ziegln gedecket, worauf 4 boden, auf welche bies 6 000 Str. Getreydigs aufgeschuldet werden kann.“ SOA Plzeň, BTDK, Bílá kniha (1695), s. 150.

⁴⁹ Tamtéž, s. 151.

⁵⁰ „Eine Capellen zu Sichlau [...] durch den Pfarrer zu Luditz, alß welchen daß Dorff Sichlau zu gepfarrt...“ Tamtéž, s. 153. Žlutice tehdy náležely hrabatům Kokořovským.

⁵¹ Tamtéž, s. 164–165.

Ačkoliv panství bylo malé a rozhodně nesloužilo k pobytům vrchnosti, nelze tvrdit, že by mu jeho majitelé nevěnovali pozornost. Budova zámku sloužila pro potřeby úřednického aparátu a panství bylo kompaktní a ekonomicky výkonnou jednotkou. Šlechtická krajinaotvorba se zde projevila sice omezeně, přesto tu však existovala základní infrastruktura a výnosné režijní hospodářství. Jako zemědělská krajina je Údrč prezentována i v albu rytin z roku 1715.

Brložec

Brložec patřil k menším a méně výnosným panstvím. Jeho území bylo rozděleno do tří částí, z nichž první kolem Brložce se od východu přimykala k panství Toužim. Druhé dvě části se nalézaly odděleně od zbytku lauenburských držav směrem na jih. Na celém panství s rozlohou necelých 55 kilometrů čtverečních a asi 2 000 obyvateli se nacházelo jen 12 vesnic. Dohromady činil odhad panství 48 osedlých.⁵²

Do držení Sasko-Lauenburských se Brložec dostal roku 1626, ovšem zdá se, že zájem vrchnosti o tento majetek nebyl veliký. V samotné vsi Brložec stával malý zámek obývaný nikoliv šlechtou, ale obilním písařem. V důsledku toho je na Sockhově rytině popsán jako Amthaus.⁵³ Budova měla zděné přízemí, patro bylo hrázděné vyjma štítu a bočních stěn.⁵⁴ Do dnešních dnů se však zámek nezachoval, neboť byl zbořen roku 1984 pro svůj špatný stav.⁵⁵ V blízkosti kdysi bývala zahrada, pivovar a sladovna, nad kterou byla dvě patra pro uskladnění obilí.⁵⁶

Asi nejvýraznější stavbou v Brložci byl kostel Archanděla Michaela, stále ještě v gotické podobě, avšak s barokizovaným interiérem, jenž byl jedním ze dvou farních kostelů na panství. Ten druhý, zasvěcený svatému Ondřejovi, se nacházel v mírném svahu nad obcí Krašov. Tyto dvě vsi spolu s Bezvěrovem, který sousedil s Krašovem, patřily v rámci panství k nejvýznamnějším, neboť zde byly i vrchnostenské sýpky, reprezentující majitele, a sady, z nichž však nebylo mnoho užítku kvůli jejich stáří.⁵⁷ Rovněž ve stejných vsích provozovala vrchnost své dvory, k tomu ještě další dva. Rybníků zde bylo 19, a to s výnosem ani ne 300 zlatých ročně, což je velmi málo. Stejně tak se tu nerozvinul jinde rozšířený chov ovcí, zde omezený na dva ovčiny.⁵⁸

Přestože Sockhova rytina ukazuje okolí Brložce jako obdělávané území, z popisu v urbáři je zřejmá poměrně vysoká míra zalesnění a relativně vysoký zisk z lesů, který

⁵² SOA Plzeň, BTDK, Bílá kniha (1695), s. 217.

⁵³ ŠIMŮNEK, R., Prospekty, c. d., s. 32.

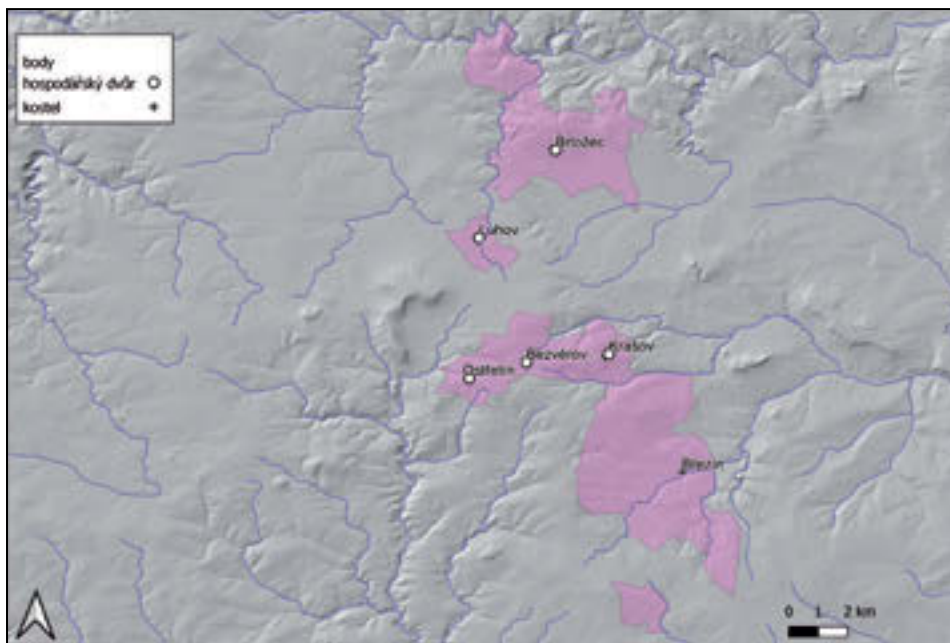
⁵⁴ „Zu Pürles befindet sich 1 Altes Schlößl jedoch nur der unter stockh gemauert, in den oberm stockh seynd die Gübl und seithen wändt Theils gemauert auch zum theil nur von Bindwerckh mit Ziegeln ausgeflochten, in dem untern stockh befindet sich sie so genannte große stuben, und eine neben Cammer, dann ein kleines Stübl und neben Cammer von kornsreiber bewohnet...“ SOA Plzeň, BTDK, Bílá kniha, s. 209.

⁵⁵ ÚLOVEC, Jiří, Zaniklé hrady, zámky a tvrže Čech, Praha 2000, s. 34.

⁵⁶ „Über dem Malzhaus zu Pürles 2 Schöne Neue Schuldungen über einander...“ SOA Plzeň, BTDK, Bílá kniha, s. 211.

⁵⁷ „ObstGärten, Befinden sich mit alten Äpfl, Biern, Zwetschken- und Amerellen Bäumen zu Pürles, Bernklohe und Crasch 3, welche ermahlen zwar schlecht und gering.“ Tamtéž, s. 222.

⁵⁸ Tamtéž, s. 231.

2 Panství Brložec. Zdroj: autor.

činil 810 zlatých ročně a tvořil přes 8 % celkového výnosu panství.⁵⁹ Pro srovnání, na více než dvojnásobném panství Ostrov se počítalo s příjmem z lesů ve výši 843 zlatých ročně.⁶⁰ Vrchnost tyto lesy sice příliš nevyužívala k lovu, zato zde však bylo rozvinuté lesní hospodářství a zpracování dřeva, což do velké míry formovalo zdejší krajinu.

Jakkoliv Brložec nebyl výstavním majetkem sasko-lauenburských vévodů, natož pak bádenských markrabat, nelze tvrdit, že by se mu vrchnost vůbec nevěnovala. Po třicetileté válce se přistoupilo k obnově Švédy zničeného kostela a k výstavbě fary v Brložci (1651–1653), která byla roku 1717 opravena. Zajímavou památkou jsou i dochované hraniční kameny se saským erbem (zlato-černě pruhovaný štít s věncem) z roku 1686 s iniciálami I. F. H. Z. S. (Iulius Franz Herzog zu Sachsen).⁶¹ Zda tyto kameny byly běžnou součástí sasko-lauenburského majetku, nebo zda byly umístovány jen někde, nejsem schopen říci. Každopádně roztržité území brložeckého panství viditelné značení hranic zasluhovalo. Zobrazení erbů v končinách odlehlých od zbytku sasko-lauenburských držav zpřítomňovalo vrchnost a podílelo se na tvorbě poddanské identity.

⁵⁹ Tamtéž, s. 238–242. Jakkoliv se 8 % může zdát málo, je potřeba si uvědomit tehdy obecně nízkou výnosnost lesů. Proto i rozdíl několika procentních bodů oproti jiným panstvím může znamenat podstatně větší podíl zalesněných ploch na celkové rozloze.

⁶⁰ Tamtéž, s. 72.

⁶¹ Soubor osmi hraničních kamenů, dostupné online: <<http://pamatkovykatalog.cz?element=14152974&action=element&presenter=ElementsResults>> [15. 1. 2018].

Podbořany

Obdobně jako oblast kolem Krašova a Bezvěrova bylo panství Podbořany, ležící na Žatecku a získané roku 1626, poměrně vzdáleno od zbytku domény. Poloha v úrodném kraji zajišťovala slušný výnos přes 11 000 zlatých, z čehož více než třetinu tvořily výnosy z obilí. Naopak lesy se na tomto druhém nejmenším sasko-lauenburském panství prakticky nenacházely. Většinu půdy bylo výhodné obdělávat a na zbytku pást dobytek. O to se staralo hned šest režijních dvorů, což dvojnásobně převyšuje tehdejší počet zdejších vesnic. Nicméně dvory Dolánky a Valov se časem vyvinuly v samostatné vsi s vlastním katastrálním územím.

Šlechta v Podbořanech pobývala asi poměrně často, neboť zde nocovala během cest mezi Prahou a venkovskými sídly.⁶² Kupodivu první zmiňovanou budovou při popisu panství není zámek, ale velký dům, jenž přináležel k hospodářskému dvoru v Podbořanech a který sloužil jak pro šlechtu, tak pro úřednictvo. Zároveň se zde nacházely dostatečné kapacity k ustájení koní.⁶³ Zámek, či spíše zámeček zde stával, ale v roce 1695 byl již ve špatném stavu.⁶⁴ Naopak o třicet let dříve si kardinál Harrach pochvaloval, jak tu měl pěkné ubytování a vůbec zde byly hezké domy.⁶⁵

Při pohledu na městečko Podbořany byl nejvýraznější stavbou kostel sv. Petra a Pavla umístěný na mírném návrší na kraji obce, který měl již roku 1715 barokní podobu.⁶⁶ Nicméně současný kostel pochází až z roku 1781.⁶⁷ Dále fungoval filiální kostel sv. Martina v Očichově, který byl i po hospodářské stránce druhým nejvýznamnějším sídlem, hned po Podbořanech.⁶⁸ Významný kostel Nanebevzetí Panny Marie stál v nedalekých Morech.

Zaměření zdejší rostlinné výroby na obiloviny se odrazilo v počtu sadů, které u všech šesti dvorů byly jen tři, avšak na rozdíl od jiných sadů byly tyto osazeny mladými stromky a počítalo se s dalším zakládáním.⁶⁹ Význam v tomto kraji měly pochopitelně chmelnice, kterých zde bylo hned sedm. A ačkoliv na panství nestála žádná velká vrchnostenská sýpka, nacházel se u jednotlivých dvorů dostatek místa pro uskladnění minimálně 2 000 strychů obilí.⁷⁰ Oproti tomu zde byly jen dva vrchnos-

⁶² KELLER, K. – CATALANO, A. (edd.), Die Diarien, c. d., Band 4, s. 315–316, a Band 7, s. 390–393.

⁶³ „Ein schönes wohnhauß zu Podbersamb, woran der Mayerhoff gebauet, und vor alters ein Burgers hoff gewesen, eines gathen hoch gemauert, bestehent in 7 stüben, 8 Cämmern, 3 gewölben, 1 gewölbtten Kuchl, 2 Kellern, Stallung auf 18 stück pferdt, und 17 st. Rindviehe, woran denen BeAmbten eingeraumet 2 stuben, 2 gewölber, 2 Cämmern, ein klein kellerl...“ SOA Plzeň, BTDK, Bílá kniha, s. 259.

⁶⁴ „Ein alt Schlößl zu Podbersamb, worneben eine Stuben und eine Cammer, so sonsten der Amtmann bewohnt, seynd beide, das Schlößl und Amtstuben dermaßen baufällig, das selbte mit leichten unkosten nicht repariren, und ist die Amtstuben einen Juden zu seiner wohnung eingeraumet.“ Tamtéž.

⁶⁵ KELLER, K. – CATALANO, A. (edd.), Die Diarien, c. d., Band 7, s. 391.

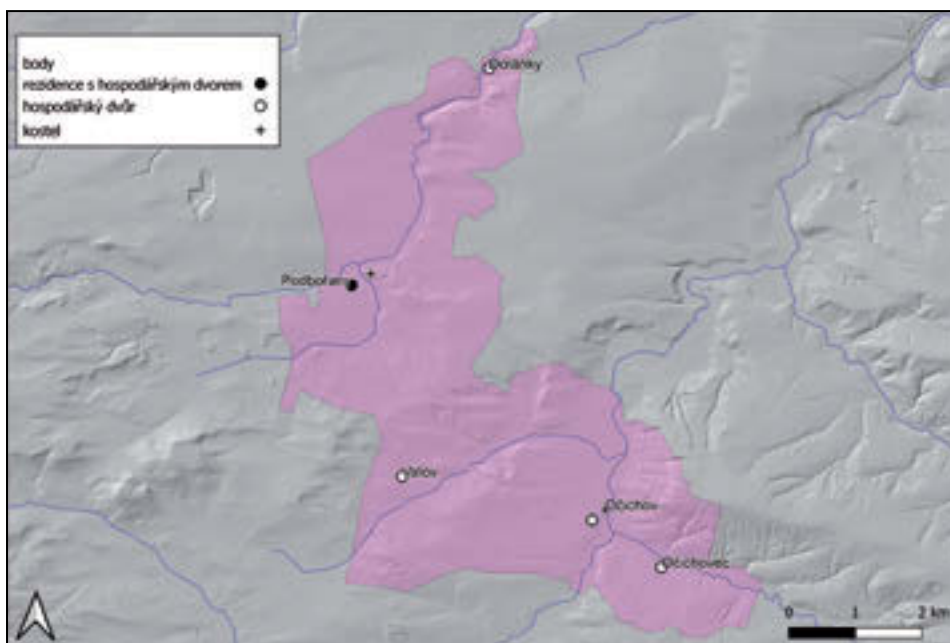
⁶⁶ ŠIMŮNEK, R., Prospekty, c. d., s. 30.

⁶⁷ Kostel sv. Petra a Pavla, dostupné online: <<http://pamatkovykatalog.cz?element=2166870&action=element&presenter=ElementsResults>> [15. 1. 2018].

⁶⁸ SOA Plzeň, BTDK, Bílá kniha, s. 264.

⁶⁹ „Obstgärten befinden sich bey denen Mayerhöfen dermahlen nur 3 welche, wann wie recht mit jungen stämmtn ausgesezet, über dieses auch noch neue Obstgärten anbefohlener maßen angebauet werden thuen, so kan aus selben vor allerhand Obst jähr. Nuzen eingebracht werden wenigstens.“ Tamtéž, s. 269.

⁷⁰ „Besondere Getreyd Schüttung befindet sich keine, besondern seynd bey gesambten Mayerhöffen so viel

3 Panství Podbořany. Zdroj: autor.

tenské mlýny, jejichž kapacita rozhodně neodpovídala zdejším obilným výnosům. Lze tedy předpokládat, že část úrody byla mleta a zužitkována na jiných lauenburských majetcích. Charakter místní krajiny pak dotvářelo sedm rybníků a několik potoků, u nichž je zmíněn výskyt raků.⁷¹

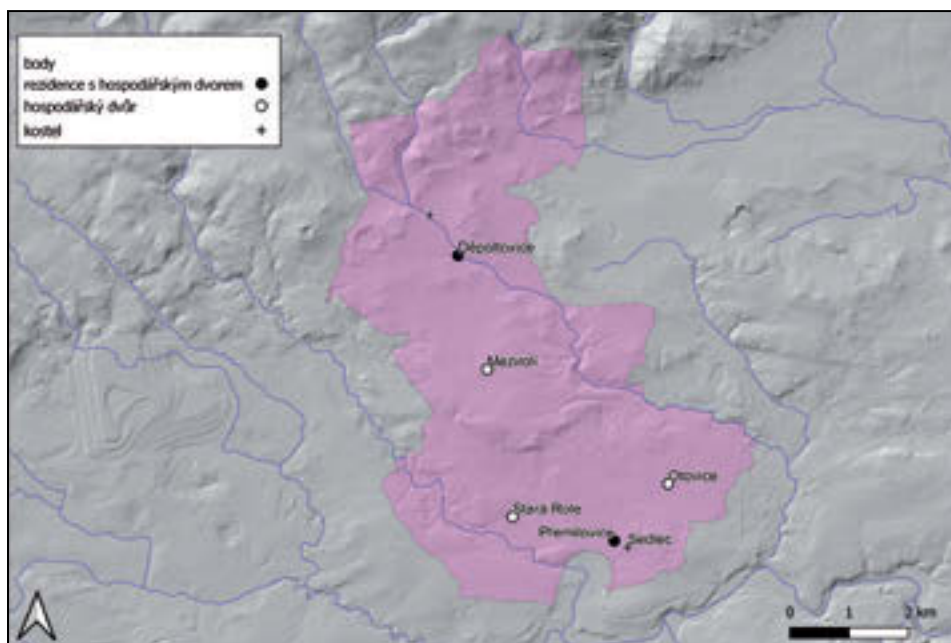
Přestože Podbořany v 18. století ztratily funkci přechodné rezidence, podržely si alespoň význam hospodářský. Díky poloze v úrodném kraji generovalo zdejší hospodářství opřené o vrchnostenské dvory vysoký zisk na obdělávané plochu. Následkem toho se kolem místních dvorů utvořily v 18. století nové obce. Dvory zároveň reprezentovaly nepřítomnou vrchnost, a to s důrazem na obraz dobrého hospodáře.

Děpoltovice

Děpoltovické panství, držené sasko-lauenburskými vévody od roku 1646, přiléhalo ze západu k tomu ostrovskému. Opět ho můžeme zařadit k menším enklávám, neboť jeho rozloha činila přibližně 35 čtverečních kilometrů, přesto však roční výnos měl dosahovat 10 129 zlatých. Dohromady k panství náleželo osm vesnic, ve kterých mělo v roce 1695 žít 936 poddaných.

böden gebaut, daß, rohe nicht mehr, doch wenigstens aller Sorten Getraydigs geschüttet- und aufbehalten werden können gegen 2 000 Strich.“ Tamtéž.

⁷¹ „Ein Bächl von Podbersamb [...], in welchen Grundl Erlitzen und Krebs zu finden.“ Tamtéž, s. 268.

4 Panství Děpoltovice. Zdroj: autor.

Přímo v Děpoltovicích byl nejvýraznější stavbou zámek s hrázděným patrem a věží, který zůstal přinejmenším do konce 17. století v dobrém stavu.⁷² Pozoruhodný je sloh zámku, jenž vznikl kolem poloviny 17. století a propojuje prvky renesance a baroka. Svými arkádami v přízemí připomíná rezidenci v Toužimi. Zda se na úpravě podílel i stejný stavitel, není známo. Vedle zámku se nacházel vrchnostenský dvůr. Pozornost poutal i filiální kostel sv. Michaela umístěný výše proti proudu Vitického potoka, u něhož se nacházela nově postavená fara (před 1700).⁷³ Druhým důležitým sídlem byl zámček v Přemilovicích (dnes známý jako zámek Sedlec), dokonce upravený roku 1698. Zjevně šlo o stavbu uzpůsobenou k pořádání hostin pro hosty šlechty, neboť kromě velké kuchyně se tu nacházela i stáj pro 32 koní.⁷⁴ Motivací k obnově byla blízkost Karlových Varů, které si Ludvík Bádenský se Sibyllou Augustou oblíbili.⁷⁵

⁷² „Zu Tüppelsgrün befindet sich ein wohl erbauet, beguembliches Schlößl, jedoch nur der unter stockh gemauert, der obere aber von bindwerckh, und mit wiegeln ausgeflochten, darinnen auf oberm gathen 1 Taffel und 2 andere Zimmer, nebst 1 Saal und 3 Cammern [...], Item ein gemauerter Thurm, ober aber ein stockh von Bindwerckh, wodurch man uf einen Schneckhen zum oberm Zimmern gehet.“ Tamtéž, s. 283.

⁷³ Na mše sem měl docházet farář z Hroznětína, tedy z ostrovského panství. Fara měla sloužit především jako příbytek vesnického učitele: „Diese Kirche wird durch pfarrer von lichtenstadt mit versehen, und ist darneben ein Neu gebaut pfarrhauß, so von Schulmeister Bewohnet wird.“ Tamtéž, s. 287.

⁷⁴ „Zu Premblowitz ist ein feines Schlößl, welches erst [16]98 zum theil repariret, und zum theil neu aufgemauert, und erbauet worden, in oberm stockh befinden sich 10 Zimmer, 8 Cämmern, 1 große gewölbte Kuchl zum kochen [...] Dann in untern Stock 1 stuben, 1 Cammer, 4 Gewölber undt Stallung auff 32 pferd.“ Tamtéž, s. 283–284.

⁷⁵ O dovozu karlovarské vody do Rastattu KAACK, Hans-Georg, Markgräfin Sibylla Augusta. Die große badische Fürstin der Barockzeit, Konstanz 1983, s. 164.

Jinak jsou úpravy rezidencí na menších panstvích v bádenské éře spíše výjimkou, jak ostatně dokládá stav dalších dvou bývalých šlechtických sídel: dvakrát vyhořelého zámečku v Otovicích a zchátralé tvrze ve Staré Roli.⁷⁶ Velký počet šlechtických usedlostí na jednom panství je v tomto případě důsledkem postupného vykupování menších statků od drobné nižší šlechty.

Blízko přemilovického zámečku se nacházelo nejvýznamnější duchovní centrum panství, jímž byl farní kostel sv. Anny v Sedlci (dnes severní část Karlových Varů) s kopií Cranachova obrazu Panny Marie Pomocné a soškou sv. Anny Samotřetí z 16. století, jež byla hlavním předmětem úcty.⁷⁷ Pravidelně se sem konaly poutě, roku 1704 tu bylo zřízeno bratrstvo a roku 1721 navštívili tento kostel i císař Karel VI. s Alžbětou Kristýnou. Současná barokní podoba však vznikla až za markraběte Ludvíka Jiřího ve 40. letech 18. století.⁷⁸ I tento případ dokládá oblibu sv. Anny v severozápadních Čechách.

Vrchnost na panství provozovala pět režijních dvorů, u nichž byly dohromady tři sady a jedna kuchyňská zahrada. Obilí se mlelo ve čtyřech mlýnech. V živočišné výrobě opět dominoval chov ovcí provozovaný ve dvou ovčinech, jejichž podíl na celkovém zisku panství přesahoval jednu desetinu. Rybníků zde leželo 29, přičemž větších rozměrů byly jen dva, které se také dochovaly dodnes: Děpoltovický rybník (Velký panský rybník) a Velký lesní rybník v Mezirolí.⁷⁹ Pokud na panství existovaly větší zalesněné plochy, jak naznačuje Sockhova rytina, rozhodně se to nepromítlo do hospodářského výsledku.⁸⁰ Oproti tomu skýtalo poměrně velký zisk plátenictví a železářství.⁸¹

V dobrém hospodářském výsledku se odráží intenzivní hospodářství, které i s malým počtem pracujících bylo schopno vykázat stejný zisk jako větší a dvakrát lidnatější panství Brložec. Tato činnost však pocházela převážně z odvětví s malým vlivem na podobu krajiny (pivovarnictví, plátenictví). O to zajímavější je množství bývalých šlechtických usedlostí, z nichž Sasko-Lauenburští, resp. Bádenští udržovali funkční hned dvě. Dále byl jistě v krajině dominantní kostel sv. Anny, a to snad i v době před pozdně barokní přestavbou, jak napovídá Sockova rytina. Zdejší poutní místo lákalo návštěvníky Karlových Varů a dávalo zdejším majitelům příležitost k reprezentaci mezi vyššími společenskými vrstvami. Panství tak požívalo výsadního postavení a občasné se stávalo krátkodobou rezidencí vrchnosti a jejich hostů.

⁷⁶ „Das zu Ottowitz gewesener Schlößl ist nach 2 mahlig erlittener feuersbrunst an Gemäuer gänzl. eingang, und verdorben. Das adeliche wohnhauß zu Altenrohlauf ist vor der Erkauffung schon ruiniret worden, an wesen stell ietzt ein Getreydt Schüttung mit einer Wagenschuppen auferbauet worden.“ Tamtéž, s. 284.

⁷⁷ POCHE, Emanuel, a kol., Umělecké památky Čech 2, Praha 1980, s. 300.

⁷⁸ Stavitelem podle předlohy Kiliána Ignáce Dientzenhofera byl Johann Schmidt z Útviny (panství Toužim). Každopádně již dříve bylo Sasko-Lauenburskými o kostel pečováno. Například Marie Benigna, sestra Julia Františka vdaná za Octavia Piccolominiho, sem věnovala roku 1680 stříbrné ciborium a monstranci. Roku 1698 zde byl umístěn nový oltář. GNIRS, Anton – GNIRS, Anna (edd.), Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in dem Bezirke Karlsbad, München 1996, s. 161–168.

⁷⁹ SOA Plzeň, BTDK, Bílá kniha, s. 302–304.

⁸⁰ ŠIMŮNEK, R., Prospekty, c. d., s. 26–27.

⁸¹ SOA Plzeň, BTDK, Bílá kniha, s. 316.

Hauenštejn

Ke středně velkým panstvím patřil svou rozlohou i Hauenštejn, zaujímající plochu asi 50 kilometrů čtverečních, avšak vesnic se tu nacházelo jen osm. Zdejší členitá krajina sahající od údolí Ohře až k vrcholům Krušných hor ve výšce kolem 1 000 metrů nad mořem nebyla vhodná k pěstování obilí, takže území zůstalo z velké části zalesněno. Užitek z lesnictví se na hospodářském výsledku panství podílel více než pětinou. Na Sockhově rytině je kromě lesních porostů vidět množství zvěře a v popředí zaujme stádo hovězího dobytka a prasat.⁸² Vyobrazení nejspíše neodpovídá příliš dobové realitě, kdy zde těchto zvířat bylo drženo velmi málo a v podstatně větší míře byl reálně zastoupen chov ovcí, a to i přesto, že na panství se nacházel ovčín pouze jeden.⁸³

Centrem panství byl jednoznačně starý hrad Hauenštejn, toho času v renesanční podobě s hrázděnými štíty a věží s cibulovou bání. Zámek prošel rekonstrukcí v druhé polovině 17. století a pravděpodobně sloužil jako lovecké sídlo. Zároveň fungoval jako vrchnostenská kancelář.⁸⁴ V nedaleké stáji u sladovny a pivovaru bylo místo pro ustájení 18 koní.⁸⁵ Na hradě byla zřízena kaple Panny Marie, ale farní kostel sv. Petra a Pavla, nově vybudovaný ke konci 17. století, se nacházel v nedaleké vsi Krásný Les.⁸⁶ V této vesnici také provozovala vrchnost jediný režijní dvůr na celém panství, nově vystavěný roku 1698 na místě předchozího staršího.⁸⁷

V náročném terénu jižních krušnohorských svahů pochopitelně nemělo smysl zakládat rybníky, kterých se tu nacházelo jen šest, z toho čtyři pouze na chov pstruhů.⁸⁸ Oproti tomu se zde relativně dařilo ovoci, jež bylo pěstováno ve třech sadech. Co do výnosu na jednotku plochy byl Hauenštejn nejméně výnosným ze všech osmi v severozápadních Čechách a nepolepšil by si ani při normování výnosu počtem obyvatel.⁸⁹ Výnosy mírně zvyšovala jen panská vápenka v obci Háj, která byla výraznou stavbou v krajině na hřebenu Krušných hor.

Ačkoli jak ekonomické výsledky, tak možnosti tohoto panství byly omezené, vrchnost i zde investovala prostředky přinejmenším do loveckého sídla a farního kostela. Členitá a lesnatá krajina byla vhodnou pro dobrodružný lov v přírodních podmínkách, což obory se zarovnaným terénem a zřetelnými průseky (např. Mořičov u Ostrova) nemohly poskytnout. Složitější krajinotvorba se zde neuplatňovala, resp. narážela

⁸² ŠIMŮNEK, R., *Prospekty*, c. d., s. 22–23.

⁸³ SOA Plzeň, BTDK, Bílá kniha, s. 352–353. I zisk z kravského másla a sýra byl na panství značně podprůměrný.

⁸⁴ „Das Schlößl Hauenstein, worinen ein schönes Saal, 4 feiner zimmer, 1 stuben /: ins gemein die Berlheber Stuben genannt:/ 2 gewölber, 1 groß gewölbte Kuchl, 2 Cantzleyen oder Schreibstübl, 2 stübl, 1 kuchl und 2 Cämmern übere Thor, in deten einen der Amtmann, in dem andern aber der Thorwathl die Wohnung haben.“ SOA Plzeň, BTDK, Bílá kniha, s. 327.

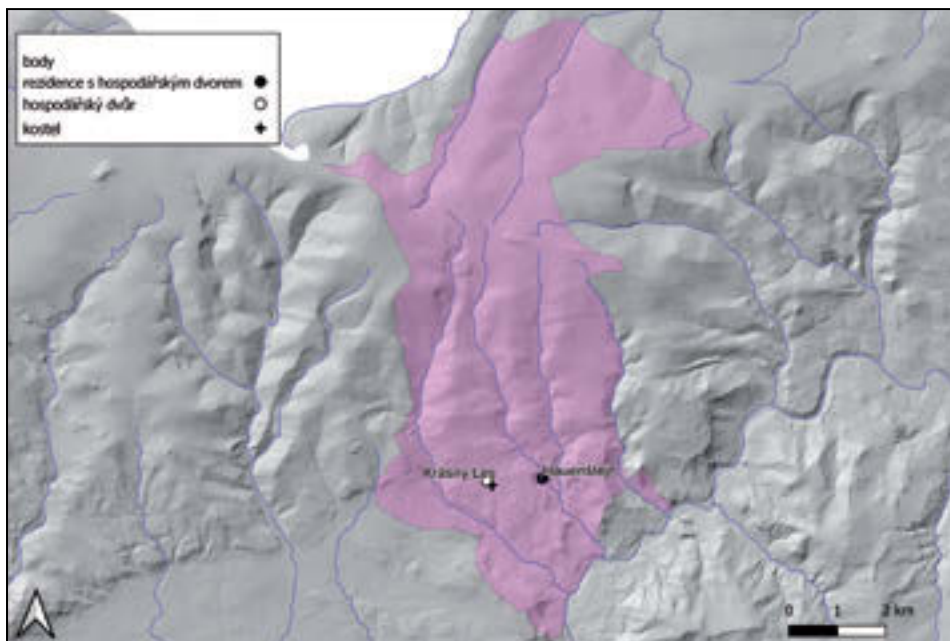
⁸⁵ „Ein Malz und Bräuhaus zu Hauenstein [...] Stallung alldar auff 18 Pferd.“ Tamtéž.

⁸⁶ Srov. <http://pamatkovykatolog.cz?element=15261956&action=element&presenter=ElementsResults> [3. 4. 2018]. Interiér byl dokončen až kolem roku 1705, takže strop zdobí již alianční erb bádenských markrabat a sasko-lauenburských vévodů.

⁸⁷ „Mayerhoff befindet sich einer, so A. 1698 abgebaut, und nur von neuen wieder aufgebaut.“ SOA Plzeň, BTDK, Bílá kniha, s. 336.

⁸⁸ Tamtéž, s. 342.

⁸⁹ Výnos Hauenštejnu na kilometr čtvereční se pohyboval kolem 166 zlatých ročně (průměr této skupiny panství je 289), na osobu to pak byly 4 zlaté ročně (průměrně 6).

5 Panství Hauenštejn. Zdroj: autor.

na své limity dané dobovými technologiemi a přírodními podmínkami. Stejně tak tu – na rozdíl od Ostrova, Toužimi či Děpoltovic – chyběli potenciální recipienti této reprezentace skrze krajinotvorbu.

Závěr

Pokud předpokládáme, že krajinotvorba měla i sociální a konfesionalizační funkci, je zřejmé, že nemohla být omezena na vybrané luxusní areály, ale naopak se musela týkat více míst, tedy celkově většího území. Na souboru panství sasko-lauenburských vévodů to je dobře vidět na výstavbě nových rezidencí (zámků a letohrádků), resp. úpravě starších objektů přibližně po polovině 17. století. Nutné je však zmínit, že rezidencí se zde nemyslí nutně zámek využívaný k pobytům, ale spíše objekt, který teoreticky pobyt šlechty umožňoval, bez ohledu na jeho skutečnou vytíženost. Rezidenční objekt především zpřítomňoval a zastupoval svého majitele (a zde i stavebníka) na daném panství. Zámecká budova navíc byla často obklopena hospodářským dvorem a obvykle poblíž stála i sýpka. Tyto stavby bývaly také spolu s kostely největšími a nejvýraznějšími stavbami raně novověké krajiny. Zejména vrchnostmi provozované dvory zaujímaly významné místo, navíc jich bylo relativně velké množství.

Představený majetek sasko-lauenburských vévodů byl zformován do jednoho dominia během třicetileté války. Jednalo se o panství, jež prošla konfiskačním procesem a která postupně skoupil Julius Jindřich Sasko-Lauenburský. Tomu se také povedlo vyhnout se vlně tzv. valdštejnských konfiskací (kolem roku 1635), a naopak byl scho-

pen i nadále svůj majetek rozšiřovat, a to i během agrární deprese, kdy se např. Šlikové potřebovali méně výnosných panství (Hauenštejn, Měděnec) zbavit. I přes protestantskou minulost převážila nově budovaná katolická identita, ba dokonce snaha o založení nové tradice. Julius Jindřich přišel do nové země a stal se zakladatelem katolické větve rodu, jež nakonec zůstala jedinou.

Přestože na popsaných méně významných panstvích neexistovaly sofistikovanější krajinné kompozice, i tak lze hovořit o krajinotvorném působení vlastníka panství. Docházelo k utváření celkového charakteru krajiny výstavbou objektů, které reprezentovaly svého stavebníka. Jejich zasazení do krajiny bylo promyšlené, navazovaly na sítě cest, esteticky i ryze prakticky se vztahovaly k vodním plochám a tokům. Pomáhaly tak vytvářet obraz kulturní krajiny – krajiny kultivované svým (novým) majitelem. Určitá změna nastala za časů bádenských markrabat (po roce 1690). Bylo realizováno méně stavebních zásahů. Sibylla Augusta, jež po smrti manžela žila převážně v Bádensku, tam soustředila i většinu svých stavebních aktivit, neboť Bádensko utrpělo válečné škody. Avšak nelze přehlédnout úpravy kostelů a některých českých zámků a přílehlých areálů, zejména v Ostrově a Přemilovicích (Sedlci).

Popsaná krajinotvorba se mimo jiné vyznačuje obnovou válečných škod, stavěním v barokním slohu a také rekatolizační snahou, která měla vliv i na stavební činnost obou rodů. Šlechta jako dominantní sociální vrstva používala k reprezentaci a reprodukci svého postavení prostředky, jimiž se prezentovala v rovině mocenské, hospodářsko-správní (dobrý hospodář a správce), stejně jako v oblasti náboženské (podpora katolictví). Nejen architekturou, jako rezidencemi, hospodářskými dvory, sýpkami a kostely, ale také zakládáním a udržováním rybníků, sadů, vinic, lesů nebo ovčínů, a především pak pohledovou provázaností těchto prvků, přispívala šlechta zásadním způsobem k podobě krajiny, jež tvořila kulisy prostoru, ve kterém se po většinu času pohybovali, či dokonce museli pohybovat její poddaní.

Prameny a literatura

Prameny

Archiv Národního památkového ústavu:

- fond Fotokopie kreseb Friedricha Bernarda Wenera.

Generallandesarchiv Karlsruhe:

- fond Hfk Planbände.

Státní oblastní archiv v Litoměřicích:

- fond Velkostatek Horní Police,
- fond Velkostatek Zákupy.

Státní oblastní archiv v Plzni:

- fond Bádenská tajná dvorská kancelář v Rastattu,
- fond Velkostatek Ostrov,
- fond Vrchní úřad Ostrov.

Státní oblastní archiv v Praze:

- fond Velkostatek Buštěhrad,
- fond Velkostatek Kácov.

Universitätsbibliothek Salzburg:

- Wasserkünste von Schlackenwerth.

Literatura

- BAKER, Alan R. H., Introduction: on ideology and landscape, in: BAKER, Alan R. H. – BIGER, Gideon, *Ideology and landscape in historical perspective: essays on the meanings of some places in the past*, Cambridge: Cambridge University Press 1992, s. 1–14.
- BAKER, Alan R. H., *Geography and History. Bridging the Divide*, Cambridge: Cambridge University Press 2003.
- BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – MIKULEC, Jiří – VESELÁ, Irena – VLNAS, Vít, *Velké dějiny zemí Koruny české IX. 1683–1740*, Litomyšl – Praha: Paseka 2011.
- CATALANO, Alessandro, „Das temporale wird schon so weith extendiert, dass der Spiritualität nichts als die arme Seel überbleibet.“ Kirche und Staat in Böhmen (1620–1740), in: MAŤA, Petr – WINKELBAUER, Thomas (edd.), *Die Habsburgermonarchie 1620 bis 1740: Leistungen und Grenzen des Absolutismusparadigmas*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag 2006, s. 317–343.
- CARSON, Rachel, *Silent Spring*, Boston 1962.
- CERMAN, Ivo, *Šlechtická kultura v 18. století: filozofové, mystici, politici*, Praha: Lidové noviny 2011.
- DRÁPALOVÁ, Kristýna, *Rekonstrukce krajiny. Mostecká pánev koncem 18. století*, *Zprávy památkové péče* 2017, 77, č. 1–2, s. 10–17.
- DUCREUX, Marie-Elizabeth, *Několik úvah o barokní zbožnosti a o rekatolizaci Čech*, *Folia Historica Bohemica*, 2006, 22, s. 143–175.
- EAGLETON, Terry, *Ideology: an introduction*, London: Verso 2007.
- GNIRS, Anton – GNIRS, Anna (edd.), *Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in dem Bezirke Karlsbad*, München: R. Oldenbourg Verlag 1996.
- GOTTLEB, Jaromír, *Zahrada mariánská*, in: *Tvář naší země – krajina domova 3*, *Duchovní rozměr krajiny, Lomnice nad Popelkou: Jaroslav Bárta, Studio JB* 2001, s. 31–45.
- HSIA, Ronnie Po-chia, *The World of Catholic Renewal. 1540–1770*, New York 2010.
- CHODĚJOVSKÁ, Eva, *I. vojenské mapování jako pramen pro poznání krajiny druhé poloviny 18. století. Komunikace v pražském regionu*, in: CHODĚJOVSKÁ, Eva – ŠIMŮNEK, Robert (edd.), *Krajina jako historické jeviště*, Praha: Historický ústav AV ČR, v. v. i., 2012, s. 159–184.
- CHODĚJOVSKÁ, Eva, *Studying the early modern landscape in the Czech republic*, *Historická geografie*, 2012, 38, č. 1, s. 63–98.
- CHODĚJOVSKÁ, Eva – SEMOTANOVÁ, Eva – ŠIMŮNEK, Robert, *Historické krajiny Čech. Třeboňsko – Broumovsko* – Praha: Historický ústav AV ČR, v. v. i., 2015.
- KAACK, Hans-Georg, *Markgräfin Sibylla Augusta. Die große badische Fürstin der Barockzeit*, Konstanz: F. Stadler 1983.
- KELLER, Katrin – CATALANO, Alessandro, *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667)*, Band 1–7, Wien: Böhlau 2010.
- LAUSTER, Jörg, *Die Verzauberung der Welt. Eine Kulturgeschichte des Christentum*, München: Siedler Verlag 2014.
- MANN, Michael, *The Sources of Social Power. Volume I. A history of power from the beginning to A. D. 1760*, Cambridge: Cambridge University Press 2005.
- MAUR, Eduard, *Revoluce ve výkladu historických proměn krajiny?*, *Český časopis historický*, 2007, 105, č. 3, s. 619–626.
- MEYER, Torstem, *Kulturelle und ökonomische Konstruktionen von Landschaft in der Frühen Neuzeit (1500–1800)*, in: BAYERL, Günter – MAIER, Dirk (edd.), *Die Niederlausitz. Realitäten und Wahrnehmungen einer Landschaft*, Münster – New York – München – Berlin 2002, s. 9–37.
- MIKULEC, Jiří, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, Praha: Grada 2013.
- PAUKNEROVÁ, Karolína, *Krajina*, in: STORCHOVÁ, Lucie – HORSKÝ, Jan (edd.), *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*, *Dolní Břežany: Scriptorium* 2014, s. 356–364.

- PAUKNEROVÁ, Karolína – GIBAS, Petr, Krajina jako téma, terén i problém současné společenské vědy: antropologické čtení krajiny, in: BLAŽKOVÁ, Tereza (ed.), Krajina jako antropologická čítanka, Praha: Togga 2015, s. 7–18.
- POCHE, Emanuel, a kol., Umělecké památky Čech 2, Praha 1980.
- POSPÍŠIL, Josef, Středokluky. Panství a obec, Praha 1932.
- RYCHNOVÁ, Lucie, František Josef Šlik a česká barokní krajina. Život šlechtice na východočeském panství, Praha: Scriptorium 2020.
- SÁDLO, Jiří – POKORNÝ, Petr – HÁJEK, Pavel – DRESLEROVÁ, Dagmar – CÍLEK, Václav, Krajina a revoluce. Významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny českých zemí, Praha 2005.
- SCHAMA, Simon, Krajina a paměť, Praha: Dokořán 2007.
- SEMOTANOVÁ, Eva, Barokní krajina globálním tématem historické geografie, in: EBELOVÁ, Ivana – ŠOUŠA, Jiří (edd.), Inter laurum et olivam, Praha: Karolinum 2007, s. 343–353.
- SEMOTANOVÁ, Eva, Raně novověká krajina Česka – co o ní víme? (esej), in: Per saecula ad tempora nostra: sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka, sv. 1, Praha 2007, s. 397–405.
- SEMOTANOVÁ, Eva, Raně novověká krajina českých zemí, in: BŮŽEK, Václav (ed.), Společnost českých zemí v raném novověku, Praha: Lidové noviny 2010, s. 19–53.
- SEMOTANOVÁ, Eva – CHROMÝ, Pavel – KUČERA, Zdeněk, Historická geografie: tradice a modernita, Praha: Historický ústav AV ČR, v. v. i., 2018.
- SPURNÝ, Matěj, Most do budoucnosti: laboratoř socialistické modernity na severu Čech, Praha 2016.
- SUÁREZ, Juan Luis – OLID-PENA, Estefanía, Hispanic Baroque: A Model for the Study of Cultural Complexity in the Atlantic World, *South Atlantic Review*, 2007, 72, č. 1, s. 31–47.
- ŠIMŮNEK, Robert, Prospekty českých panství Sibylly Augusty Bádenské (1716), *Průzkumy památek*, 2014, 21, č. 1, s. 5–38.
- ÚLOVEC, Jiří, Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech, Praha: Libri 2000.

Internetové zdroje

- Laboratoř geoinformatiky FŽP UJEP – Aplikace oldmaps, dostupné online: <<http://oldmaps.geolab.cz/>> [23. 11. 2020].
- Národní památkový ústav – Památkový katalog, dostupné online: <<http://pamatkovykatalog.cz>> [23. 11. 2020].
- Victoria and Albert Museum – Baroque, dostupné online: <<http://www.vam.ac.uk/content/articles/b/the-baroque/>> [23. 11. 2020].
- VOKURKA, Michal, Barokní krajina tvorba. Srovnání přístupu Šliků a Sasko-Lauenburských. Nepublikovaná diplomová práce. Praha: Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 2018, dostupné online: <<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/100211>> [23. 11. 2020].
- World Heritage Convention UNESCO – Cultural Landscapes, dostupné online: <<https://whc.unesco.org/en/culturallandscape/#2>> [23. 11. 2020].
- Zeměměřičský úřad – Analýza výškopisu, dostupné online: <<http://ags.cuzk.cz/dmr/>> [23. 11. 2020].
- Zeměměřičský úřad – Digitální model reliéfu (Web Map Service), dostupné online: <<https://ags.cuzk.cz/arcgis2/services/dmr5g/ImageServer/WMServer?>> [23. 11. 2020].

JOSEPH HARDTMUTH A KRAJINÁŘSKÁ ZAHRADA

JOSEPH HARDTMUTH AND LANDSCAPED GARDENS

Zdeněk Novák – Roman Zámečník

Abstrakt: Malířství řešilo od neolitu do 19. století otázku, jak na dvourozměrné ploše (papír, plátno) zobrazit trojrozměrný prostor. Tak byla objevena perspektiva, kterou v její lineární verzi popsali Leon Battista Alberti (1404–1472) a Albrecht Dürer (1471–1528). Malířská neboli vzdušná perspektiva pracuje s barvami, pomocí nichž tvoří iluzi prostoru. Zjednodušeně spočívá v práci s osvětlením a se stínem (šerosvit) a v přidávání modré barvy při zobrazování krajinných objektů, které se mají oku diváka jevit jako vzdálenější. Geniální Leonardo da Vinci objevil techniku sfumato, která se snaží, na rozdíl od starších malířů pracujících spíše s kresbou (vyznačení okrajových linií, jež se ve skutečném světě nevyskytují), přesvědčivěji zachytit oblé předměty na dvourozměrném formátu. Zahradní slohy anglický a anglo-čínský byly inspirovány obrazy francouzských malířů-krajinářů, Humprey Repton nazval proto svůj způsob tvorby zahradní krajinářství. Sortiment rostlin, které ve své tvorbě používal, jej omezil svou barevnou škálou. Podobně chudý sortiment používal na kontinentu kníže Hermann von Pückler-Muskau. Avšak v zámeckém parku v Lednici na Moravě měli Bernard Petri a jeho následovníci sortiment mnohem bohatší. Aplikovali krajinářský sloh s pestřejší paletou barev, tvarů, struktur a textur používané vegetace. Stavby Josepha Hardtmutha se staly ohnisky krajinářských kompozic zcela nového typu, pro něž se navrhuje nový termín – malířskokrajinářská zahrada, aby se odlišila od zahrady přírodně krajinářské. Tento typ kompozice krajinářského slohu se v Lednici na Moravě a jejím okolí kontinuálně kultivoval celé 19. století, v jehož závěru inspiroval tvorbu hraběte Silva-Taroucy v parku v Průhonicích¹ u Prahy, Antona Umlaufa v parku Mošnice v Kladrubech nad Labem² a snad i dalších, zatím nezjištěných lokalitách³.

Abstract: From the Neolithic to the 19th century, painting addressed the question of how to display three-dimensional space on a two-dimensional surface (paper, canvas). Thus, the perspective described in its linear version by Leon Battista Alberti (1404–1472) and Albrecht Dürer (1471–1528) was discovered. The painterly or aerial perspective works with colors, with the help of which it creates the illusion of space. It simply consists of working with lighting and shadow (chiaroscuro) and adding blue when displaying landscape objects that should appear more distant to the viewer's eye. The ingenious Leonardo da Vinci discovered the sfumato technique, which, unlike older painters who worked more with drawing (marking marginal lines that do not occur in the real world), seeks to more convincingly capture round objects in a two-dimensional format. The English and Anglo-Chinese garden styles were inspired by paintings by French landscape painters, which is why Humprey Repton called his way of creating garden landscaping. The assortment of plants he used in his work limited it with its color scale. A similarly poor assortment was used on the continent by Prince Hermann von Pückler-Muskau. However, in the castle park in Lednice in Moravia, Bernard Petri and his followers had a much richer range. They applied a landscape style with a more varied palette of colors, shapes, structures and textures of the vegetation used. Joseph Hardtmuth's

¹ Na Seznamu světového dědictví zapsán jako část sériového statku Historic Centre of Prague, dostupné online: <<https://whc.unesco.org/en/list/616>> [21. 8. 2020].

² Landscape for Breeding and Training of Ceremonial Carriage Horses at Kladruba nad Labem, dostupné online: <<https://whc.unesco.org/en/list/1589>> [19. 7. 2020].

³ Ani autorství parku Mošnice není zatím pevně potvrzeno.

buildings have become focal points of landscape compositions of a completely new type, for which a new term is proposed – an painterly landscape garden to distinguish it from a natural-landscape garden. This type of landscape style composition was continuously cultivated in Lednice na Moravě and its surroundings throughout the 19th century, at the end of which it inspired the work of Count Silva-Tarouca in the park in Průhonice⁴ near Prague, Anton Umlauf in Mošnice Park in Kladruby nad Labem⁵ and perhaps others, not yet identified localities.

Klíčová slova: anglická zahrada; zahradní krajinářství; krajinářské zahradnictví; přírodně krajinářská zahrada; malířskokrajinářská zahrada; Joseph Hardtmuth; Ernst Silva Tarouca.
Key words: English garden; garden landscaping; landscape gardening; natural landscaped gardening; painterly landscaped garden; Joseph Hardtmuth; Ernst Silva Tarouca.

Článek vznikl v rámci řešení výzkumného projektu Hardtmuth: od uhlu k tužkařskému impériu (identifikační kód projektu DG18P02OVV003), financovaného Ministerstvem kultury z Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II).

Úvodní poznámka

Interpretace a absorpce níže popsaných jevů je limitována slovníkem, jímž disponuje obor zahradní a krajinářské architektury, a barevným prostorem zařízení, kterými jsou popsané jevy zprostředkovány. Fotoaparát „vidí“ jinak než lidské oko, proto se nejlépe popsané jevy vysvětlují v terénu. Snad i přes tyto limity bude text srozumitelný.

Úvod

Malířství se od svého vzniku vyrovnávalo s výzvou, jak trojrozměrné objekty a prostor zachytit na dvojrozměrném médiu (skála, zeď, deska, papír, plátno). Z antiky jsou známy jen příběhy⁶ dokládající znalost principů perspektivy⁷ a její využití v malířství. Po znovuobjevení těchto principů ve 14. století (Filippo Brunelleschi) se malířství zprvu orientovalo na perspektivu lineární (Masaccio – Svatá Trojice v kostele Santa Maria Novella, Florencie, 1427), kterou teoreticky popsali Leon Battista Alberti (1404–1472)⁸ a Albrecht Dürer (1471–1528)⁹. Záhy malíři začali přidávat do

⁴ Historic Centre of Prague, available online: <<https://whc.unesco.org/en/list/616>> [21. 8. 2020].

⁵ Even the authorship of Mošnice Park has not yet been firmly confirmed.

⁶ Plinius starší uvádí v *Naturalis Historia* příběh Zeuxia (5. stol. AD), který namaloval zátiší s hrozny tak dokonale, že oklamalo ptáky a ti naráželi do zdi. Jeho soupeř – malíř Parrhasius – pak Zeuxia vyzval, aby se podíval na jeho obraz, skrytý za závěsem. Když to Zeuxius chtěl udělat, zjistil, že závěs je ve skutečnosti malba na zdi; dostupné online: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Trompe_l%27oeil> [20. 8. 2020].

⁷ „Perspektiva (z lat. perspicere, prohlédati) jest nauka o zhotovování obrazů, jež by v oku našem podle možnosti vzbuzovaly dojem tíž, jako předměty zobrazené samy; odtud jde důležitost její pro umění malířské a pro architekturu“, Ottův slovník naučný. Devatenáctý díl. Praha 1902, s. 563, dostupné online: <<https://cs.wikipedia.org/wiki/Perspektiva>> [20. 3. 2020].

⁸ De pictura, in: ALBERTI, Leon Battista, *On Painting: A New Translation and Critical Edition*, Rocco Sinisgalli, Cambridge University Press 2013.

⁹ *Underweysung der Messung mit Zirckel u. richtscheyt*, Norimberk 1525.

vzdálenějších krajinných horizontů modrou barvu (např. Andrea del Verrocchio, asi 1435–1488, *Madonna col Bambino*, 1470–1475). Leonardo da Vinci (1452–1519)¹⁰ metodu svého mistra obohatil technikou sfumato¹¹, aby dosáhl přesvědčivé iluze¹² trojrozměrných objektů a prostoru, a tak byla objevena a používána perspektiva malířská využívající prostorového účinku barev.

Anamorphosis abscondita

Anamorphosis abscondita (anamorfóza) je iluzivní optický jev záměrně vytvořený manipulací s principy perspektivy. Parametry, které ovlivňují jev anamorfózy (zkreslení), jsou výška bodu oka pozorovatele, vzdálenost od pozorovaného a tvar pozorovaného, jež ovlivňují vizuální iluzi změny velikosti (hloubku scény). Tento jev zná každý řidič z vodorovného dopravního značení. Manipulace vyvolává v pozorovateli dojem viděného obrazu nebo prostoru, který se však od skutečného geometrického obrazu či prostoru liší. Aby řidič např. v dopravní značce V6b Příčná čára souvislá s nápisem

1 Kristus v zahradní besídce na iluzivní stropní malbě v bazilice Nanebevzetí Panny Marie Strahovského kláštera. Zdroj: foto Zdeněk Novák (10. 8. 2012).

¹⁰ Jeho nejnovější životopis vyšel patrně v díle ISAACSON, Walter, Leonardo da Vinci, Praha 2018.

¹¹ Sfumato, dostupné online: <<https://en.wikipedia.org/wiki/Sfumato>> [21. 8. 2020].

¹² K iluzi v umění blíže: GOMBRICH, Ernst Hans, Umění a iluze, Praha 2019.

2 Svatopetrské náměstí ve Vatikánu, Piranesi, 1748. Zdroj: https://fr.wikipedia.org/wiki/Place_Saint-Pierre#/media/Fichier:Piranesi-16005.jpg.

STOP¹³ viděl čáry stejně silné, je příčná čára 2,5krát silnější než podélná. Podobně, když se svislá dopravní značka Centrum použije jako vodorovná, nemá na vozovce tvar kruhu, ale elipsy.

V malířství jsou nejznámějším příkladem anamorfózy nástropní malby barokních kostelů (trompe l'oeil)¹⁴, jež mají vyvolat pocit nekonečna nebo jiné prostorové iluze (kostel svatého Mikuláše v Praze na Malostranském náměstí, kde je malba pokračováním architektury, bazilika Nanebevzetí Panny Marie Strahovského kláštera, kde malby tvoří pohledy do nebeské sféry, kostel Navštívení Panny Marie v Lechovicích, kde rakouský malíř Franz Anton Maulbertsch plasticky přesvědčivě namaloval i boční oltáře, aj.).

V architektuře je nejznámějším příkladem využití anamorfózy náměstí sv. Petra ve Vatikánu, kde Gian Lorenzo Bernini použil prostorovou iluzi k dosažení velkolepého účinku průčelí chrámu. Náměstí je v půdorysu složeno z části ve tvaru elipsy a z části ve tvaru lichoběžníku, ale pozorovatel vnímá náměstí jako kruhové a obdélníkové. Efekt byl údajně ještě větší, dokud neexistovala ulice Via della Conciliazione, vybudovaná v letech 1936–1950. Via della Conciliazione nahradila bulvár ve tvaru písmene V, rozšiřující se směrem k náměstí, tedy rovněž aplikující principy anamorphosis abscondita, zamýšlený v roce 1776.¹⁵

¹³ Vyhláška č. 294/2015 Sb., kterou se provádějí pravidla provozu na pozemních komunikacích.

¹⁴ Doslova: oklamat oko.

¹⁵ Via della Conciliazione, dostupné online: <https://en.wikipedia.org/wiki/Via_della_Conciliazione#/media/File:Via_della_Conciliazione,_Morelli_open.jpg> [15. 8. 2020].

3 Anamorphosis abscondita v zahradě zámku Vaux-le-Vicomte. Zdroj: foto Zdeněk Novák (17. 4. 2010).

Zahradní umění však pracuje s trojrozměrným prostorem. Má tedy zapotřebí vytvářet iluze obdobné iluzím malířským? Historická zkušenost ukazuje, že ano. Iluze založené na lineární perspektivě patrně poprvé¹⁶ vytvořil André Le Nôtre při tvorbě zahrady ve Vaux-le-Vicomte¹⁷ a dále je rozvinul ve Versailles¹⁸.

V zahradě zámku Ludwigslust v Meklenbursku-Předním Pomořansku se dochoval krásný doklad lineární anamorfózy v tzv. Císařském sálu. Bližší vázy (původně busty římských císařů z papírmaše) jsou od sebe cca 10 kroků, nejvzdálenější jen šest kroků, vzdálenost mezi vázami se směrem do hloubky zkracuje¹⁹.

V našich zahradách jsou lineární anamorfózy zatím známy ve třech případech. V zahradě zámku Troja v Praze, Slavkov u Brna a v zahradě zámku Lednice. V zahradě zámku Troja zůstala manipulace s perspektivou na hlavní ose zahrady a zámku zachována i při obnově v 80. letech 20. století.²⁰

¹⁶ Podle dostupné literatury. Tomuto tématu se mnoho autorů totiž nevěnuje.

¹⁷ BRIX, Michael, *Der barocke Garten. Magie und Ursprung. André Le Notre in Vaux le Vicomte*, Stuttgart 2004, s. 86–98.

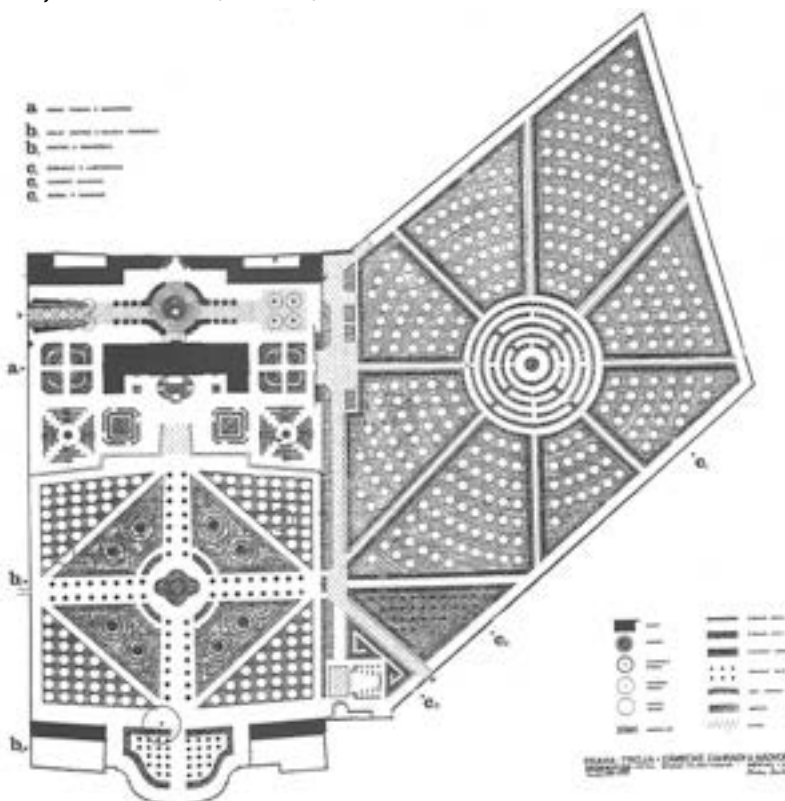
¹⁸ Působivá animace vysvětlující, jak André Le Nôtre ve Versailles postupoval, André Le Nôtre 1613–1917, dostupné online: <<http://en.chateauversailles.fr/discover/history/great-characters/andre-notre>> [15. 8. 2020].

¹⁹ Tento jev popisuje v odstavci Iluze velikostní SCHOLZ, Jaromír, *Sadovnická estetika*, Praha 1955, s. 35–38, z textu publikace a z vyobrazení (pérovky Jaroslav Machovec) je patrné, že Scholz principy anamorfózy ovládal, i když tento pojem nikde neuvádí; i řada jeho dosud dochovaných výsadeb v Lednickém parku to dokládá. Škoda, že podrobně nezdokumentoval park v podobě před jeho vlastními zásahy.

²⁰ Projekt Otakar Kuča z roku 1977, realizace probíhala v letech 1978–1989. Uloženo v Archivu architektury a stavebnictví Národního technického muzea, Praha.

4 Anamorphosis abscondita v Císařském sále zahrady zámku Ludwigslust v Meklenbursku-Předním Pomořansku. Zdroj: foto Zdeněk Novák (7. 11. 2017).

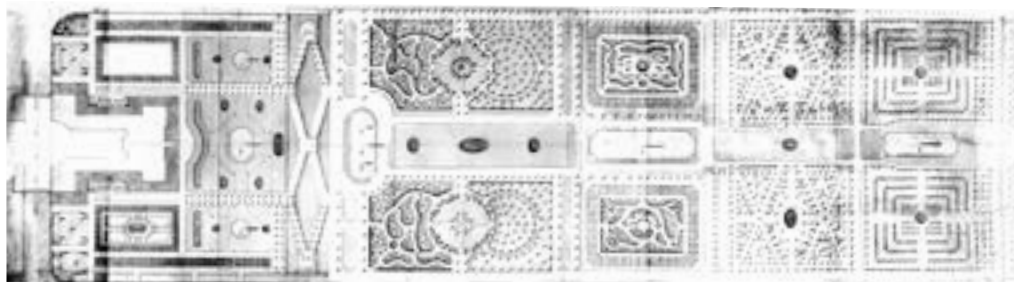
5 Anamorphosis abscondita v parteru zahrady zámku Troja. Projekt Otakar Kuča. Zdroj: KUČA, Otakar, Krajina, architektura, design = Landscape, architecture, design, Praha 2000, s. 35.

6 Anamorphosis abscondita v parteru zahrady zámku Troja v Praze, v půdorysu se ústřední cesta směrem od diváka rozšiřuje, což není ani na fotografii patrné. Zdroj: foto Zdeněk Novák (11. 4. 2012).

7 Slavkov – anamorfické zúžení průhledu je i v krajinářské úpravě jasně patrné. Zdroj: foto Zdeněk Novák (25. 2. 2012).

8 Slavkov u Brna, návrh na úpravu parku z doby kolem roku 1800 zachovává anamorfské zúžení průhledu. Zdroj: archiv autora.

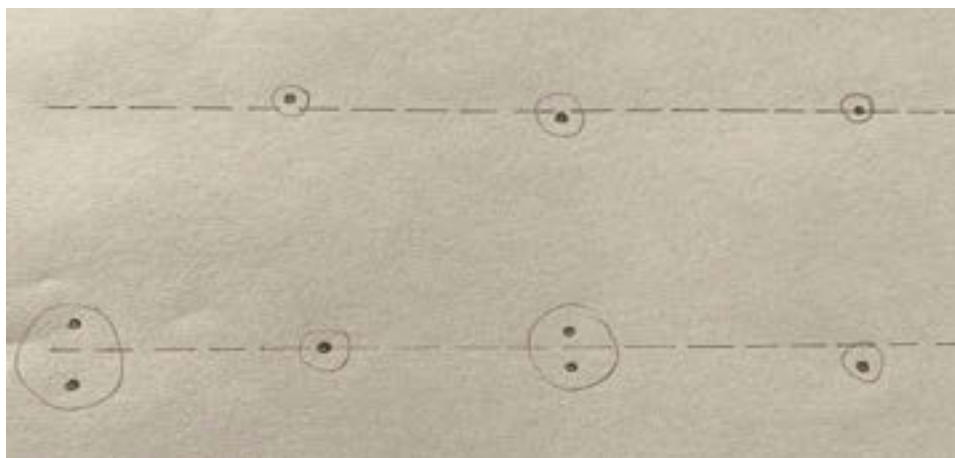
V zahradě zámku Slavkov u Brna byla přísná geometrie perspektivní manipulace s prostorem někdejší francouzské zahrady mírně setřena krajinářskou úpravou, ale je stále zřejmá.

V Lednici lineární anamorfská úprava zanikla v letech 1805–1811 při proměně francouzské zahrady na malířskokrajinářský park, možná první svého druhu na evropském kontinentu, kdy byla nahrazena anamorfózou malířskou, a znovu byla použita při založení pravidelné zahrady podle projektu Vincenza Micheliho v letech 1873–1881.

9 Lineární anamorfské zúžení cest za zeravy na parteru zahrady u zámku Lednice od V. Micheliho. Zdroj: foto Zdeněk Novák (1.7.2011).

V pravidelné zahradě pracuje anamorfóza s proměnami půdorysu, používá elipsu místo kruhu (Lednice, 1799), lichoběžník místo čtverce nebo obdélníků (Lednice, 1799), cesty ve tvaru písmene V (Troja), zužuje/rozšiřuje (podle místa pozorování) průhled (Slavkov, 1774)²¹, mění velikost pozorovaného (bazény v průhledu, Slavkov, 1774), mění šíři cest (Lednice). Zvětšení prostoru zahrady se děje osvědčeným *vision claire* (Slavkov, Lednice). Oblíbenou metodou, zachycenou ve Slavkově, Lednici, Mikulově a ve Valdštejnské zahradě v Praze, je „rozkolísání“ osy, což znamená, že uzly osy nejsou položeny za sebe v přímce, ale mírně cikcak, aby osa byla stále patrná a přitom byly jednotlivé prvky v uzlech (fontány, sochy) viditelné a pozorovatel vnímal hloubku obrazu. V pokračování osy ve Valdštejnské zahradě severovýchodním směrem je tento princip opuštěn, neboť uzly osy – věž kaple Klárova ústavu slepců a Hanavský pavilon – stoupají do výše, proto mohou být umístěny na půdorysné přímce, věž kaple nezakrývá výše položený Hanavský pavilon. Podobně v Lednici na parteru nezakrývají při pohledu od skleníku nízké uzly (*Agave americana* v koberecových záhonech) vysokou Benátskou kašnu.

10 „Rozkolísání“ osy, používané v italských a francouzských zahradách k dosažení pocitu hloubky scenerie; uzly osy (sochy, fontány) nejsou v přímce, ale mírně mimo ni. Střídání plných a prázdných uzlů slouží ke stejnému účelu. Zdroj: foto Zdeněk Novák (28. 10. 2020).

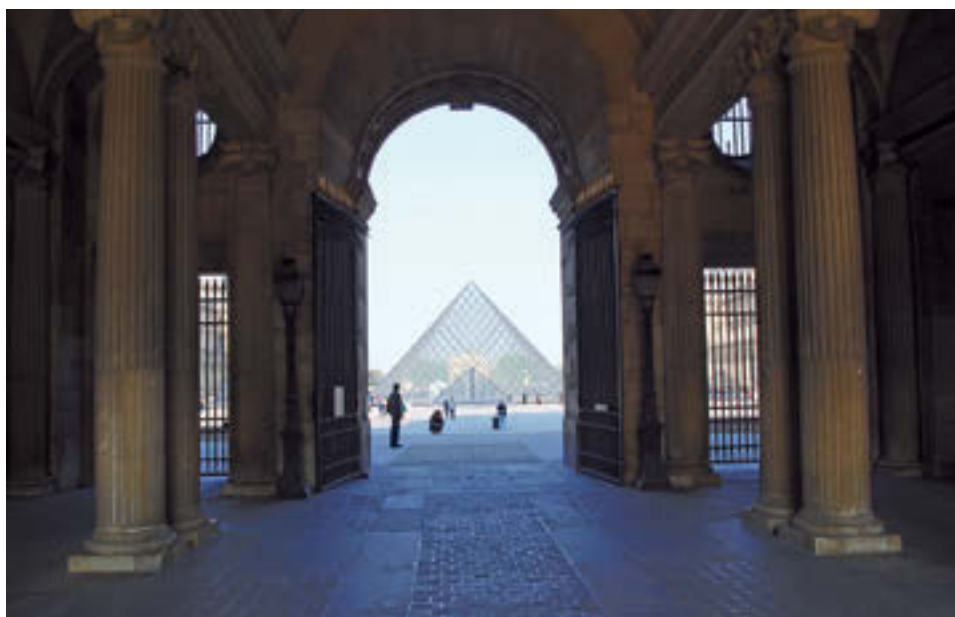
Pokud by totiž byl první prvek v přímce s ostatními, nebyly by ty ostatní, a tudíž celá osa vidět. Takto je třeba komponována také osa Louvre – Place de la Concorde – Velký vítězný oblouk v Paříži. Při pohledu z nádvoří Louvre je patrné, že jezdecká socha Ludvíka XIV. je mírně vlevo od osy nádvoří-obelisk na Place de la Concorde. Na této ose je použita ještě jedna finta k podtržení hloubky prostoru, a to střídání plných a prázdných (průhledných) uzlů. Plnými uzly jsou jezdecká socha Ludvíka XIV. a obe-

²¹ VÍCHOVÁ, Božena, Zámecké zahrady venkovských barokních sídel 2. Slavkov u Brna, dostupné online: <http://www.zahrada-park-krajina.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=336:zamecke-zahrady-venkovskych-baroknich-sidel-2-slavkov-u-brna-boena-vichova&catid=74:032011&Itemid=148> [15. 8. 2020].

lisk na Place de la Concorde, průhledný je portál Louvru, Malý vítězný oblouk (Arc de Triomphe du Carrousel) a Velký vítězný oblouk, jenž umožňuje pokračování nekonečné osy, kterou založil André Le Nôtre při koncipování zahrady paláce Tuileries, v níž je anamorphosis abscondita stále patrná.

11 „Rozkolísání“ osy a střídání plných a prázdných uzlů na příkladu osy Louvre – Arc de Triomphe du Carrousel v Paříži. Zdroj: foto Zdeněk Novák (15. 4. 2010).

12 K 200. výročí Velké francouzské revoluce vyprojektoval leoh Ming Pei pyramidu, která osu nepotlačuje díky průhlednosti, je tedy jakýmsi poloprůhledným uzlem mezi prázdným uzlem portálu Louvru a plným uzlem jezdecké sochy. Zdroj: foto Zdeněk Novák (15. 4. 2010).

13 Iluze symetrického dvojramenného schodiště v Ledeburské zahradě v Praze. Zdroj: foto Zdeněk Novák (16. 8. 2011).

14 Pohled na nefunkční pravé rameno schodiště. Zdroj: foto Zdeněk Novák (16. 8. 2011).

Krásným příkladem iluzivní osově kompozice (Santini?) je zdánlivě dvojramenné schodiště v ose saly terreny v zahradě Ledeburského paláce v Praze. Levé rameno je funkční, pravé je nefunkční atrapa, provedená ze stejných materiálů.

Zatímco lineární anamorfóza scénérií pravidelných zahrad je vcelku patrná a snadno doložitelná,²² neboť jde o trvalé kvality kompozice zahrady (půdorys, fontány), je anamorfóza scénérií krajinářské zahrady doložitelná v podstatě jen během vegetačního období (pokud nepracuje pouze s výsadbami konifer).

Ve špičkových dílech zahradního a krajinářského umění se anamorfózy dosahovalo prostřednictvím kombinace tmavých (terénní útvary, porosty, skupiny a solitéry tmavých barev) a světlých (trávníky, vodní plochy a vegetace světlých barev) kompozičních prvků, dále pomocí barev vegetace, tedy stejnou technikou, jakou používají malíři-krajináři, kteří, zjednodušeně řečeno, přidávají na plátno či papír modrou barvu tam, kde chtějí vyjádřit hloubku krajinného obrazu. Znázorňují tak jev obecně známý, kdy díky vzdušnému filtru, který zachycuje světelné paprsky větší vlnové délky a propouští ty razantnější z fialové části spektra, se nám vzdálené horizonty jeví jako modré. Dále, jak si povšiml Ernst hrabě Silva-Tarouca, umístěním světlého místa před místo tmavé dosahují malíři dojmu větší hloubky obrazu.²³

Anamorfóza prostřednictvím principů malířské perspektivy je v zahradní tvorbě, jež využívá jako zdroj inspirace přírodu a používá k tvorbě scénérie promyšlených barevných kombinací dřevin (či květin), vázána pouze na zahradu malířskokrajinářskou²⁴ a zatím se jeví, že jen na zahrady na našem území.²⁵

Exkurz do pojmosloví

Při starších popisech dějin zahradního umění (např. Hirschfeld, Christian Cay Lorenz: *Theorie der Gartenkunst*, 1775; Johnson, George William: *A History of English Gardening, Chronological, Biographical, Literary, and Critical*, London 1829; Falke, Jakob

²² Ale přesto je z neznalosti ničena. Např. při obnově Valdštejnské zahrady v roce 2003 dělníci nadšeně hlásili Z. N.: „Tu kašnu (v giardino segreto) jsme vám srovnali, ona byla trochu mimo osu.“ „A zaměřili jste, o kolik byla mimo?“ „Ne.“ „A kdo vám to povolil?“ „Památkáři.“ Takže se už nikdy nedozvíme, kolik cm stačilo k oklamání našeho oka, abychom měli pocit, že nejdelší osu Valdštejnské zahrady tvoří přímka, na niž byly později vně zahrady „navlečeny“ další uzly, a to věž kaple Klárova ústavu slepců a Hanavský pavilon.

²³ Popisuje, jak jej inspirovala tvorba Davida Winckeboonse (1576–1629) a jak se podle „triků“ krajinářských malířů mají vysazovat průhledy a vyhlídky v krajinářské zahradě. Viz SILVA-TAROUCA, Arnošt Emanuel, *Používání stromů a keřů v zahradách i parcích*, Styl, 1933–1934, XIII. (XVIII.), s. 163, který uvádí dvě podoby jména malíře: Vinckeboom a Vinckeboons, a datum úmrtí 1629; obrazy, na něž odkazuje, byly stejně jako ostatní mobiliář zámku rozprodány v dražbách v roce 1928. Zda se nacházejí ve veřejných sbírkách, se nepodařilo autorům zjistit.

²⁴ V rané verzi tohoto článku byl používán pojem uměleckokrajinářská zahrada. Autoři děkují Lence Křešadlové za upozornění, že je tento pojem nevhodný, neboť jde o tautologickou definici (umění = umění). Snad je přílehavější pojem používaný v textu nyní.

²⁵ V zahradách F. L. von Sckell, P. J. Lenného, knížete Pücklera-Muskau a E. Petzolda se tento jev zatím nepodařilo objevit, stejně jako v zahradách polských, ruských, rakouských a anglických. Tam požádal Z. N. v roce 2017 vynikajícího anglického odborníka, který se zabývá georgiánskými zahradami (tj. zahradami „Capability“ Browna, Humpryho Reptona, J. C. Loudona a dalších), o pomoc při zjištění, zda metodu anamorfózy pomocí malířské perspektivy při tvorbě malebných scénérií někdy v Anglii uplatňovali a kdy a kde. Po několika urgujících e-mailech se komunikace vytratila bez výsledku z anglické strany.

von: Der Garten: seine Kunst und Kunstgeschichte, Berlin 1884) se setkáme s pojmy italská zahrada, francouzská zahrada, anglická zahrada, popř. čínská zahrada, anglo-čínská zahrada, japonská zahrada, krajinářská zahrada, přírodně krajinářská zahrada, italizující zahrada, názvy většinou pocházejí od názvu země, z níž se typ zahrady šířil. Někdy je použit termín moderní zahrada, podle toho, kdy která kniha vychází. Jiný je pochopitelně v 18. století u Hirschfelda, jiný v 19. u Falkeho či ve 20. století. Marie Luise Gothein ve své knize Geschichte der Gartenkunst, 1914, používá termín francouzská zahrada a anglická krajinářská zahrada.

Přestože se Christian Cay Lorenz Hirschfeld ve své knize Theorie der Gartenkunst už v roce 1775 zlobí, proč se soudobým (moderním) německým zahradám stále říká anglické, nebo Ladislav Žák ve své knize Obytná krajina pléduje v roce 1947 pro českou zahradu, nijak to ustálené pojmosloví nezasáhlo.

Ve 20. století však do označení zahradních slohů pronikají, často mechanicky, pojmy z oblasti dějin umění a architektury, a to zahrada renesanční, zahrada manýristická, zahrada barokní, zahrada rokoková, zahrada klasicistní,²⁶ zahrada empírová,²⁷ zahrada biedermeierová,²⁸ zahrada secesní²⁹ atp., dokonce se tyto pojmy přenášejí na krajinu nebo na její jednotlivé součásti, a tak vznikají paradoxní až komická označení věcí, jež nejsou uměleckými díly a zůstávají stále stejná, protože jsou to funkční, často technická díla, lhostejno, ve které době vznikají, jako např. „renesanční“ rybník, „barokní“ lesík, „klasicistní“ pastvina apod. Vzniká tak zmatek v pojmech.

Protože tzv. manýristická, barokní a rokoková zahrada je vlastně italskou či francouzskou zahradou ozdobenou manýristickými, barokními či rokokovými uměleckými nebo architektonickými prvky, protože klasicistní nebo empírové stavby zámků a zámečků (včetně staveb realizovaných podle návrhů Josepha Hardtmutha) jsou zpravidla situovány do anglických nebo krajinářských zahrad, doporučujeme u zahradních slohů nadále respektovat členění³⁰ podle publikací vydávaných do konce tzv. dlouhého století a v dalších částech této stati se pokusíme zdůvodnit subtilnější rozdělení krajinářské zahrady (krajinářského slohu) na přírodně krajinářskou zahradu (přírodně krajinářský sloh) a malířskokrajinářskou zahradu (malířskokrajinářský sloh).

Vznik anglického slohu

Krása anglických zahrad upoutala už Václava Šaška z Bírkova, který je popsal v Deníku o jízdě a putování pana Lva z Rožmitálu a z Blatné z Čech až na konec světa

²⁶ Historický vývoj zahradních a krajinářských úprav, dostupné online: <https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/zobraz_cast.pl?cast=71325> [29. 8. 2020].

²⁷ Např. „Úprava pozemku na letní čítárnu podle návrhu Ivo Hofmanna v 70. letech zničila původní empírovou kompozici zahrady.“ Eggertova vila – stavební historie, dostupné online: <https://pkmodely.estranky.cz/clanky/referaty-a-recenze--i-s-ww2-tematikou-/eggertova-vila---stavebni-historie_.html> [29. 8. 2020].

²⁸ Např. Der Biedermeiergarten, dostupné online: <<http://www.gartenkunst-beitmann.de/weiter.php?buch=1&kap=49>> [29. 8. 2020].

²⁹ Viz např. KOUTNÁ, Iveta, Soukromá zahrada v období přelomu 19. a 20. století, BP, Lednice 2013, dostupné online: <<https://docplayer.cz/18175055-Soukroma-zahrada-v-obdobi-prelomu-19-a-20-stoleti.html>> [29. 8. 2020].

³⁰ Viz též NOVÁK, Zdeněk, Zahrada Evropy, Praha 2017, s. 31–69.

v letech 1465–1467.³¹ Ostrovnímu království dává název Zahrádka anglická („*Hortulus Angliae*“ v latinském překladu nedochovaného českého textu). Jak zahrady vypadaly, nevíme. Stěží to byly zahrady, jež si dnes vybavíme pod termínem anglická zahrada.

V době vrcholící módy italských zahrad na kontinentu i v Anglii uvažoval sir Francis Bacon (*Of Gardens*, tiskem 1625) o jiném typu krásy zahrady. Jeho myšlenky rozvinul o 100 let později Stephen Switzer (*Ichnographia Rustica*, 1715–1718), těsně po smrti francouzského krále Ludvíka XIV., jehož zahrada ve Versailles zahájila etapu módy francouzských zahrad. Ty byly zakládány i v Anglii (např. velká fontánová zahrada před východním průčelím Hampton Court Palace), ale vedle nich už pod vlivem francouzských malířů-krajinářů (např. Nicolas Poussin, 1594–1665, Claude Lorrain, asi 1600–1682) a v opozici ke vkusu královského dvora navrhovali William Kent (1685–1748) a Charles Bridgeman (1690–1738) od 20. let 18. století zahrady (Chiswick, Stowe, Stourhead) inspirované pastevní krajinou dávné Arkádie vybájenou na malířských plátnech, vyzdobené napodobeninami antických staveb (chrámy, obelisky), vzory anglické zahrady.

Za vrchol tvorby anglické zahrady je považováno dílo Lancelota „*Capability*“ Browna (1716–1783), který geniálním způsobem stylizoval anglickou pastevní krajinu do podoby zahradních scénérií. Vytvořil tři základní kompoziční prvky:

belting – obvodový nebo clonící porost, který současně slouží jako zdroj dřeva,

clumping – skupina stromů,

solitéra – nikde jinde než v anglických zahradách a jejich odvozeninách (anglo-čínská zahrada, krajinářská zahrada) se stromy nemohou rozvíjet do tak krásných tvarů korun.

Tyto prvky nekonečně rozmanitě kombinoval podle lokální výchozí situace. Vše situoval do trávníku, který sloužil jako pastvina. Obvodové porosty i skupiny byly současně zdrojem dřeva z probírek. Šlo tedy o velmi účelné, vlastně funkcionalistické řešení, téměř v duchu teze „forma sleduje funkci“³². Vegetace byla vybírána podle schopností dosáhnout zajímavých tvarů. Jako solitéry jsou v Anglii stále oblíbené domácí kleny, duby a jilmy, z introdukovaných cedry. Stromy byly a jsou chráněny konstrukcemi proti okusu a sešlapávání kořenů pasoucími se zvířaty. Sortiment dřevin anglických zahrad byl postupně rozšiřován introdukcí v rámci Evropy (modřín, borovice černá), z jejího blízkého okolí (cedry z Atlasu a Libanonu) a z východního pobřeží Severní Ameriky (akát, platan, vejmutovka, jalovec viržinský, pěnišník, mamota). Hrob Jeana-Jacquesa Rousseaua (1712–1778), jenž ve svém díle hlásal návrat k přírodě, na ostrůvku vejčitého půdorysu osázeném vlašskými topoly v jezeře v anglické zahradě ve francouzském Ermenonville zajistil vlašským topolům úspěch i v dalších anglických zahradách.

³¹ Pozoruhodné je, že si někdejší obyvatel Království českého všiml krásy zahrad a zaznamenal ji. Anglická odborná literatura tento záznam cituje a díky tomu jej objevil i autor a publikoval jej v knize: NOVÁK, Z., *Zahrada Evropy*, c. d.

³² Viz též KÁČEROVÁ, Ivica, *Vztah formy a funkce v teorii české meziválečné architektury*, Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Seminář estetiky, 2013, nepublikovaná bakalářská práce, dostupné online: <https://is.muni.cz/th/ichce/forma_a_funkce.pdf> [29. 8. 2020].

15 Anglická zahrada parku Stourhead je poškozována novodobými výsadbami, na tomto pohledu je ještě původní scenérie téměř neporušena. Zdroj: foto Zdeněk Novák (11. 4. 2019).

„Capability“ Brown měl talent pro zakládání vodních ploch a ve vytyčování jejich břehů (např. zahradní jezero v parku u zámku Blenheim Palace působí naprosto přirozeně i vzhledem k velmi jemně modelované hrázi, kterou je nutné v zahradě hledat, neboť na první pohled není vůbec patrná). Ty pochopitelně vycházejí z přírodních tvarů jezer, potoků a řek. Dále zakládal přeježe³³, jež se i díky tomu staly oblíbené. V anglické zahradě chybí vodotrysky, jen potoky a řeky jsou prvky, které přinášejí do zahrady vodu v pohybu. Vodopád a přejež jsou vlastně jedinými vodními prvky v anglické zahradní kompozici, které vytvářejí vodní efekty srovnatelné s efekty přelivu ve starších fontánách (včetně efektů zvukových). S anamorfózou využívající principy malířské perspektivy se při tvorbě scenérií v Brownových zahradách nesetkáváme.

³³ NOVÁK, Z., *Zahrada Evropy*, c. d., zde text o vlivu rytin v knize *Entwurf einer historischen Architectur* Johanna Bernarda Fischera z Erlachu, vydané ve Vídni roku 1721, na tvorbu zahrad, včetně přeježí, s. 46, 49–50, 179–182.

16 Brownovy scenérie v Petworth v Anglii jsou rozměňovány novodobými výsadbami okrasných dřevin. Zdroj: foto Zdeněk Novák (14. 4. 2019).

Sloh anglo-čínský a krajinářský

Pokračovatelé Brownovi postrádali jeho talent, a proto už v roce 1773 kritizoval (nutno dodat, že účelově) vzhled soudobých anglických zahrad v předmluvě svého díla *A dissertation on oriental gardening* (London, 1772) William Chambers (1723–1796). Považoval anglické zahrady za nudné, schematické a bez fantazie. Chambers ovšem kritizoval také sloh francouzských a italských zahrad (nazýval je zelenými městy).³⁴ Tato kritika ve skutečnosti byla cílenou přípravou na oslavu a propagaci smyšleného čínského zahradního umění. Jeho postup slavil úspěch a „čínské“ (to jest Chambersem vymyšlené) zahradní umění bylo hojně napodobováno, zejména poté, co svou metodou vytvořil královskou zahradu v Kew u Londýna. Tak vznikl vzor pro **zahradu anglo-čínskou**, jež se po evropském kontinentu šířila mnohem více než vlastní původní zahrada anglická. I tzv. naše první anglická zahrada v Krásném Dvoře u Podbořan je zahradou anglo-čínskou.

³⁴ Jak předvídavé ve vztahu k urbanismu 19. století – Otto Wagner, Camillo Sitte, kteří z organismu francouzské zahrady odvodili tehdy moderní urbanismus, nebo v tvorbě Le Corbusiera, který neváhal v roce 1922 kreslit své vizionářské město do parteru tvořeného zelenými kabinety francouzské zahrady; viz např. *Le Corbusier's town-planning ideas and the ideas of history*, dostupné online: <<https://www.semanticscholar.org/paper/Le-Corbusier's-town-planning-ideas-and-the-ideas-of-Steyn/3e55b6b3d5d87c93d8f295378ad7a10c68c6d6c5>> [15. 8. 2020], zde Fig. 6.

17 Zahrada Kew Garden v Londýně se stavbami podle návrhů Williama Chamberse vytvořila vzor často opakovaný na evropském kontinentu. (CHAMBERS, William, Plans, Elevations, Sections and Perspective Views of the Gardens and Buildings at Kew in Surrey, London 1763). Zdroj: NZM, reprofoto Kateřina Závodová (2013).

V roce 1794 dal jiný génius zahradního umění, Humpry Repton, svému způsobu tvorby zahrad nový název – zahradní krajinářství,³⁵ aby je odlišil od krajinářství malířského. Humpry Repton „maloval“ zahradní scenérie krajinářské zahrady mistrným využitím barev, světla a stínu v zahradní kompozici, zrcadlením na vodní hladině a manipulací s velikostí kompozičních prvků. Přemýšlel o využití barev v krajinářské kompozici,³⁶ a to spíše teoreticky, připomíná tam (Fragments on the theory and practice of landscape gardening) pokyny, které dával ženám a dětem, jež ručně kolorovaly rytiny v knize *Sketches and hints on landscape gardening: collected from designs and observations now in the possession of the different noblemen and gentlemen, for whose use they were originally made: the whole tending to establish fixed principles in the art of laying out ground*. Barevnými kontrasty se zabývá v knize *Fragments on the theory and practice of landscape gardening* v části XX., ale popisuje spíše kontrasty květů na tmném olistění (jírovec, mučenka) a nadšeně líčí barevné vjemy po dešti, který

³⁵ „I have adopted the term Garden Landscaping as most proper...“, REPTON, Humphry, *Sketches and hints on landscape gardening: collected from designs and observations now in the possession of the different noblemen and gentlemen, for whose use they were originally made: the whole tending to establish fixed principles in the art of laying out ground*, London 1794. Introduction, s. xiii.

³⁶ Fragment XII, Concerning colours, in: REPTON, Humphry, *Fragments on the theory and practice of landscape gardening*, 1816, s. 49–51.

přijde po delším suchém období, kdy jsou všechny barvy svěží. Navíc Reptonova reálná paleta (používaný sortiment dřevin) byla poměrně chudá, neměl dostatek vhodného, dostatečně rozmanitého rostlinného materiálu. Tento nedostatek v 19. století postupně mizel introdukcí (dovozem a zaváděním do zahradní kultury) a šlechtěním rostlin. Reptonovo dílo označil kniže Pückler-Muskau za bibli výtvarného zahradního umění.³⁷

Christian Heinrich Nebbien (1778–1841) stručně konstatuje,³⁸ že evropské stromy mají listy:

- a) temně zelené,
- b) světle zelené,
- c) šedozelené.

Ty pak ještě dělí na tmavé a světlé, uvádí 4 možné barevné proměny olistění (během roku, podle půdy, ve hře světla a ve hře vzduchu), dále jmenuje letní zeleň a zimní zeleň. Využitím kombinací barev pro kompozici zahradních scénérií se nijak podrobně nezabývá.

John Claudius Loudon (1783–1843) ve své *An Encyclopaedia of Gardening*, vydávané v letech 1822, 1824, 1825, 1827, 1828, 1835 a po jeho smrti v letech 1860 a 1871, popisuje ve IV. knize obor krajinářské zahradnictví (*Landscape-Gardening*). V kapitole I. (*Principy krajinářského zahradnictví*) uvádí dílčí postřehy vztahující se k proměně barev vegetace ve vztahu k nebi (skupiny, které se promítají proti horizontu, se jeví jako tmavší než skupiny, jež mají v pozadí jiné skupiny nebo porost) a ve vztahu k prostředí (stromy jsou tmavší než voda, stavby a trávník).

V kapitole II. (*Materials of Landscape-Gardening*) uvádí praktická doporučení osvědčených kombinací (např. kvetoucí stromy a keře, stromy a keře s jehnědami jako břízy a lísky před temné pozadí, aby vynikly), americké dřeviny se nemají sázet k imitacím starobylých sídel (ruin), protože nepůsobí pravdivě³⁹. Barvy a charakter korun stromů (patrně velikost, tvar, struktura a textura) mají být kombinovány v určitém stupni kontrastu, aby vytvořily umělecký, ale přitom stále harmonický efekt.

Mnohem podrobněji se kombinací barev, ale i tvarů, struktur a textur dřevin zabývá Friedrich Ludwig von Sckell (1750–1823) ve své knize *Beiträge zur bildenden Gartenkunst für angehende Gartenkünstler*,⁴⁰ jejíž titulní stranu zdobí rytina vstupního portálu do botanické zahrady v Mnichově, ne nepodobného lednickým Lázním Josepha Hardtmutha.

Friedrich Ludwig von Sckell hodně čerpá z anglických zkušeností, předloh a knih. Často ve své knize argumentuje krajinomalbou, doporučuje sázet světlé dřeviny před tmavé, ale mohou se sázet i po stranách tmavých dřevin, či dokonce v pozadí, jak je to

³⁷ PETZOLD, Eduard, Fürst Hermann v. Pückler-Muskau in seinem Wirken in Muskau und Branitz, sowie in seiner Bedeutung für die bildende Gartenkunst Deutschlands: Eine aus persönlichem u. brieflichem Verkehr mit dem Fürsten hervorgegangene biographische Skizze. Mit dem Portrait des Fürsten meiner Ansicht seines Grabmals im Park zu Branitz, Leipzig 1874, s. 32, dále také PETZOLD, Eduard, *Die Landschafts-Gärtnerei*, 1896, s. VIII.

³⁸ NEBBIEN, Heinrich, *Freia oder Geist der Landschaftsbilderei als Programm des größern Werkes*, Weimar 1821, s. 106.

³⁹ Což dokládá jeho víru v dobré botanické znalosti veřejnosti.

⁴⁰ SCKELL, Ludwig von, *Beiträge zur bildenden Gartenkunst für angehende Gartenkünstler*, München 1825.

18 Vstupní portál do mnichovské botanické zahrady s výsadbou pyramidálních topolů v pozadí připomíná Lázně v Lednici. Zdroj: <https://books.google.cz/books?id=9gNJAAAAIAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false>.

vidět v přírodě a jak je to napodobováno krajinomalbou. Na s. 103 zmiňuje šerosvit, ale nijak nezvažuje jeho využití ve své tvorbě. Preferuje listnáče, protože mají malebnější koruny a také malíři je zobrazují raději. O borovici lesní píše, že má jako jeden z mála jehličnanů malebnou korunu, ale nelíbí se mu její „špinavá šedá“ barva. Borovice vejmutovka se však mezi jehličnany obzvláště vyznamenává tvarem i barvou. V seznamech dřevin, jež se v knize nacházejí na několika místech sestavené podle svého účelu, nalezneme všechny dřeviny typické pro Lednický park v době působení Josepha Hardtmutha, tedy smrk ztepilý, jedle bělokorá, borovice vejmutovka, dub letní, buk lesní (červený), lípy, topol vlašský, platan západní, liliovník tulipánokvětý, trnovník akát, chybí tam však jalovec viržinský a katalpa trubačovitá. Sckell doporučuje sázet 2–3 stromy tak blízko vedle sebe, aby vypadaly, že rostou z jedné báze, což působí velmi malebně. Tento způsob výsadby zachytil na ilustraci ve své Encyclopaedia již John Claudius Loudon.⁴¹

Hermann, od roku 1822 kníže z Pückler-Muskau se narodil v roce 1785 na zámku Muskau (Mužákovo) na břehu řeky Nisy. V mládí prošel kus světa, navštívil

⁴¹ Na s. 953 ve vydání z roku 1827, dostupné online: <<https://www.biodiversitylibrary.org/item/55997#page/971/mode/1up>> [15. 8. 2020].

Provence, Itálii, Uhry, byl v Anglii, Irsku, Egyptě, Alžíru, Řecku, pobýval ve Vídni, kde se přátelil s rodinou knížete Jana I. z Lichtenštejna, jenž v té době budoval komponovanou krajinu v rozlehlém okolí zámků Lednice a Valtice, ale i v blízkém okolí Vídně (Mödling, Sparbach, Hadersfeld), dále u Adamova v Moravském krasu a u Litovle. Svoje poznatky z návštěv zahrad a z literatury vtělil kniže Pückler-Muskau nejdříve (od roku 1815) do nové úpravy zámeckého parku v Muskau a posléze do knihy *Andeutungen über Landschaftsgärtneri, verbunden mit der Beschreibung ihrer praktischen Anwendung in Muskau* (tj. Poznámky o krajinářském zahradnictví s popisem jejich praktického využití v Muskau), kterou vydal v roce 1834, a do scénérií dalších krajinářských zahrad, jež ovlivnil. Vzhledem k tomu, že šlo o poněkud výstřední a díky tomu populární osobnost (sám si např. říkal Polomrtvý, italsky Semilasso, po něm se proto dodnes jmenuje oblíbená kavárna v Brně-Králově Poli), stalo se populární i jeho dílo a ovlivnilo tvorbu řady zahrad a parků 19. století. Už volbou pojmu *Landschaftsgärtneri* (tj. krajinářské zahradnictví) místo *Reptonova garden landscaping* (tj. zahradní krajinářství) naznačil, že chce zahradní tvorbu uchopit jinak. Ve skutečnosti chtěl, a jeho kniha⁴² to potvrzuje, vybudovat v Muskau ryzí anglo-čínskou zahradu ozdobenou různými dominantami (zřícenina hradu, mauzoleum, anglické cottages, památník aj.). Kdyby se to podařilo, byl by to další park podobný parkům ve Stourhead, Wörlitz, Wilhelmshöhe, Schwetzingenu, Nymphenburgu nebo na Sychrově. Kniže naštěstí neměl tolik prostředků, aby své sny realizoval, a proto je krása jeho parku založena jen na geniální kombinaci světlých prvků kompozice (vodní a travnaté plochy) a tmavých prvků kompozice (porosty stromů a solitéry, terénní modelace) a tvorbě scénérií, jednou dramatických, jindy lyrických až pastorálních. Kniže Pückler-Muskau respektoval anglické členění na *pleasureground* a *park*. Zatímco u zámku Muskau vysadil severoamerické a barevné dřeviny, v parku vyšel ze sortimentu stromů z dřevin domácích, téměř se tam vyhýbal použití jehličnanů (takže solitérní borovice černá nebo smrk ztepilý tam působí až exoticky), keřové patro je však poněkud druhově bohatší.

Obdobně pokračoval v parku u zámku Branitz, který založil poté, co musel prodat panství Muskau, a využil tam svých zkušeností z Muskau, kde, jak uvádí Petzold, musel řadu počátečních výsadeb několikrát měnit, než našel formu, jež vyhovovala jeho vkusu. Nakonec vytvořil překrásné krajinářské parky v duchu *Reptonova garden landscaping*. Petzold sice uvádí, že kniže založil novou éru zahradní tvorby v Německu⁴³, ale současně tvrdí, že pevná pravidla této nové zahradní tvorby pro výsadby nelze stanovit a kniže je ani nechtěl vytvořit⁴⁴. Pak je těžké doložit, v čem se vlastně Pücklerova tvorba liší od tvorby starších autorů, a je nutno spoléhat na pozdější a vlastní analýzy. Dnes se pro Pücklerovy parky (Muskau, Branitz aj.) a zahrady jimi inspirované (např. park zámku Červený Dvůr) používá termín **přírodně krajinářská zahrada**.

⁴² Zejména mapa, na níž je uveden popis „Mapa knížecího parku v Muskau, jak nyní částečně je, částečně jak má být“. V originále: „KARTE von denfürstlichen Park zu Muskau wie es jetzt teil ist, theils werden soll.“ In: PÜCKLER-MUSKAU, Hermann von, *Andeutungen über Landschaftsgärtneri, verbunden mit der Beschreibung ihrer praktischen Anwendung in Muskau*, Stuttgart 1834.

⁴³ PETZOLD, E., Fürst Hermann, c. d., s. 15.

⁴⁴ Tamtéž, s. 44.

19 Konifery působí v parku v Muskau exoticky díky jejich velmi střídnému použití. Zdroj: foto Zdeněk Novák (16. 6. 2011).

Ani zámek kníže nakonec nepřestavěl podle objednaného projektu od Karla Friedricha Schinkela (1781–1841). Kdyby se to podařilo, byl by to prý nejdelsí (sic!) zámek v Evropě v duchu anglické tudorovské novogotiky.

Eduard Petzold (1815–1891) se narodil v roce, kdy kníže Pückler-Muskau začal tvořit park v Muskau, kam Petzold přišel roku 1826 a v roce 1831 se stal učedníkem v zámeckém zahradnictví, kde roku 1833 získal výuční list. Na celý život jej ovlivnil kníže a jeho zámecký zahradník Jacob Heinrich Rehder (1790–1852). V letech 1852–1872 se do Muskau vrátil, a to už jako parkový inspektor nového vlastníka Mužákovského parku, prince Fridricha Oranžsko-Nasavského (1797–1881). Ve své tvorbě navazuje na dílo knížete Pücklera a ve svých publikacích jej oslavuje.⁴⁵ Uvádí, že kromě Reptona (viz výše) si kníže vážil i díla „Capability“ Browna (Petzoldovi mj. píše, že se musí stát německým Brownem), naopak vůbec neznal dílo Friedricha Ludwiga von Sckell⁴⁶ (1750–1823) a o tvorbě Petera Josepha Lenné (1789–1866) si myslel, že se Lenné jen honí za efekty.

⁴⁵ Zejména PETZOLD, E., Fürst Hermann, c. d., kde cituje řadu knížecích dopisů.

⁴⁶ Tzv. stromové kytice tedy vymyslel sám.

20 Vzácná scenérie parku v Branitz se silnějším zastoupením konifer. Zdroj: foto Zdeněk Novák (5. 11. 2017).

Petzold vysvětluje, proč kníže v Muskau používal tak málo jehličnatých dřevin. Muskau totiž leží uprostřed rozsáhlých borových lesů. K nim se váže knížecí postřeh z doby, kdy Petzold psal knihu *Zur Farbenlehre der Landschaft*.⁴⁷ V dopise z 6. ledna 1854 popisuje kníže Pückler-Muskau, jak se díval z okna na 500 sáhů vzdálený borový les, rýsující se malebnou zubatou linií proti horizontu, a pozoroval barvy, přední skupiny borovic černozelelé, vzdálenější světlezelelé a ty nejvzdálenější v jemných nuancích modré. Ve zmíněné knize rozebírá Petzold vliv vzdušné perspektivy na barvy vegetace, připomíná, že stejně velké předměty umístěné ve stejné vzdálenosti se oku jeví jako vzdálenější, pokud jsou tmavé, a bližší, pokud jsou světlé, rozebírá, jak se mění barvy ve vztahu k jiným barvám. Např. dřezovec trojtrnný se jeví jako světlý proti ořešáku černému a tmavý proti jerlínu japonskému. V příkladech sesazování uvádí na čtyřech stranách vhodné kombinace, např. smuteční vrby a pyramidální topoly ve velkých, ale lehkých skupinách „se dělají“⁴⁸ (machen sich) výborně na travnatých plochách, pozoruhodně musí působit kombinace „červených buků u vody, k níž se snášejí jejich větve, když se k nim přidá vrba babylonská, převislý jasan ztepilý nebo javor klen s panašovanými listy jako keř“.⁴⁹

⁴⁷ PETZOLD, Eduard, *Zur Farbenlehre der Landschaft*, Jena 1853.

⁴⁸ Toto sousloví používá i Karel Čapek ve své půvabné knize *Zahradníkův rok*.

⁴⁹ PETZOLD, E., *Zur Farbenlehre der Landschaft*, c. d., s. 39.

Lednický malířskokrajinářský sloh a dílo Josepha Hardtmutha

Naprosto nezávisle na výše uvedeném parku v Muskau a díle knížete Pücklera-Muskau a Eduarda Petzolda a jejich významu pro německou zahradní tvorbu vznikalo v Lednici krajinářské dílo, jež mělo a dodnes má formu vzešlou jinými postupy při tvorbě krajinářských scénérií, resp. postupy obdobnými, ale pracujícími s jiným (bohatším) rostlinným materiálem a opouštějícími roli architektury jako dominanty scénérií. Snad má jistý význam, že v knížecí lichtenštejnské knihovně nebylo zařazeno ani jedno dílo zmíněných autorů, stejně jako tam nebylo dílo Nebbienovo.⁵⁰ Sckellova kniha však součástí knížecí knihovny byla. Kníže Pückler-Muskau byl s knížetem Janem I. z Lichtenštejna a jeho rodinou v kontaktu přinejmenším během vídeňského a moravského pobytu, ale o jeho návštěvách Lednice se dosud nepodařilo nic zjistit. Petzold navštívil Lednici v roce 1841,⁵¹ přesto uvádí, že v době, kdy se kníže začal zabývat tvorbou Mužákovského parku, bylo krajinářské zahradnictví v Německu téměř neznámé („fast Terra inkognita“),⁵² a zmiňuje 10 lokalit, které trpěly, ať přímo, či nepřímo, během dlouhých válek (Svatá říše římská národa německého a její nástupci bojovali s Francií od roku 1792 až do bitvy u Waterloo v roce 1815, tedy více než 20 let, tj. po celou jednu generaci). Píše, že totéž se stalo v rakouských zemích.⁵³ My ovšem víme, že se mýlil. Právě v době napoleonských válek (1803–1815), a to v letech 1805–1811, vzniká nová podoba Lednického parku a je koncipován celý Lednicko-valtický areál, vzniká řada jeho architektonických dominant podle projektů Josepha Hardtmutha (Akvadukt, vystavěn 1805, Labyrint, vystavěn 1805, Chrám Slunce čili Hvězdný chrám, vystavěn 1794–1795, po roce 1805 přenesen jako Dianin chrám do nové malířskokrajinářské zahrady, Lázně, vystavěny 1806, Chrám Múz, vystavěn 1807–1809, grotta Peklo a Nebe, vystavěna 1810, které doplnily v novém krajinářském parku ponechaný Čínský pavilon z roku 1795 a Minaret z roku 1804) a vznikají areály další (Koloděje 1805–1808/1810, Vranovsko-křtinský areál v Moravském krasu na panství Pozoříce v letech 1806–1808, v okolí zámku Nové Zámky u Litovle na panství Úsov v letech 1806–1808, v okolí hradu Liechtenstein na panství Pevnost /Veste/ Liechtenstein v letech 1808–1811, ve Sparbachu v roce 1810 a Hadersfeldu v letech 1803–1807) a je upravován Valtický park.

Na Reptonovu anglickou tvorbu navázal v Lednicko-valtickém areálu Bernard Petri (1767–1853),⁵⁴ který Reptonovo dílo v Anglii poznal a po aktivitách v Uhrách (Voděradý aj.) koncipoval v letech 1805–1808 své životní dílo, a to novou podobu zámeckého parku v Lednici na Moravě, celého Lednicko-valtického areálu a dalších výše zmíněných krajinářských areálů na lichtenštejnských panstvích. V knížecí knihovně měl navíc k dispozici Reptonovu knihu *Sketches and Hints on Landscape*

⁵⁰ BOHATTA, Hanns, Katalog der in den Bibliotheken der regierenden Linie des fürstlichen Hauses von und zu Liechtenstein befindlichen Bücher aus dem XVI.–XX. Jahrhundert, Wien 1931.

⁵¹ PFENNIG, Angela, Der Einfluss von Ferdinand Jühlke (1815–1893) auf die Entwicklung der Gartenkultur im 19. Jahrhundert, 2010, dostupné online: <<https://edoc.sub.uni-hamburg.de/hcu/volltexte/2012/53/pdf/DissPfenning.pdf>> [28. 10. 2020].

⁵² PETZOLD, E., Fürst Hermann, c. d., s. 13.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Jeho stručný životopis: NOVÁK, Z., Zahrada Evropy, c. d., s. 199–200.

21 Bernard Petri, iniciály O. R. nejsou zkratkou jeho jmen, ale titulu Őkenomie Rath. Převzato z *Illustrierte Zeitung*: Leipzig, Berlin, Wien, Budapest, New York, Leipzig 1848, Nr. 240, s. 89, dostupné online: <https://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs3/object/display/bsb10498702_00093.html?zoom=1.1000000000000005>.

Gardening.⁵⁵ Na rozdíl od anglických zahrad a zmíněných zahrad Pücklerových měl on a jeho spolupracovníci a následovníci k dispozici dřeviny z amerického „Rohu hojnosti“, jak nové dendrologické zdroje nazval Sckell.⁵⁶ V lednických školkách se už asi 10 let pěstovaly první severoamerické dřeviny přivezené z Wörlitz, začaly se sázet stovky sazenic a vysévat tisíce semen akátu, vejmutovky, jalovce viržinského, platanu, liliovníku tulipánokvětého, ořešáku černého a dalších krásných stromů a keřů, které dovezla speciální výprava z východního pobřeží Severní Ameriky.⁵⁷

Petri přišel do Lednice v době, kdy tam 6 let existovala zahrada zachycená na plánu Ignatze Holleho v roce 1799. Zahrada byla podobně jako zahrada císařského zámku Schönbrunn formálně ještě francouzská, její atraktivity tvořily stafážní stavby typické pro zahradu anglo-čínskou. V schönbrunnské zahradě dodnes stojí Belveder, obelisk a ruina římských lázní.

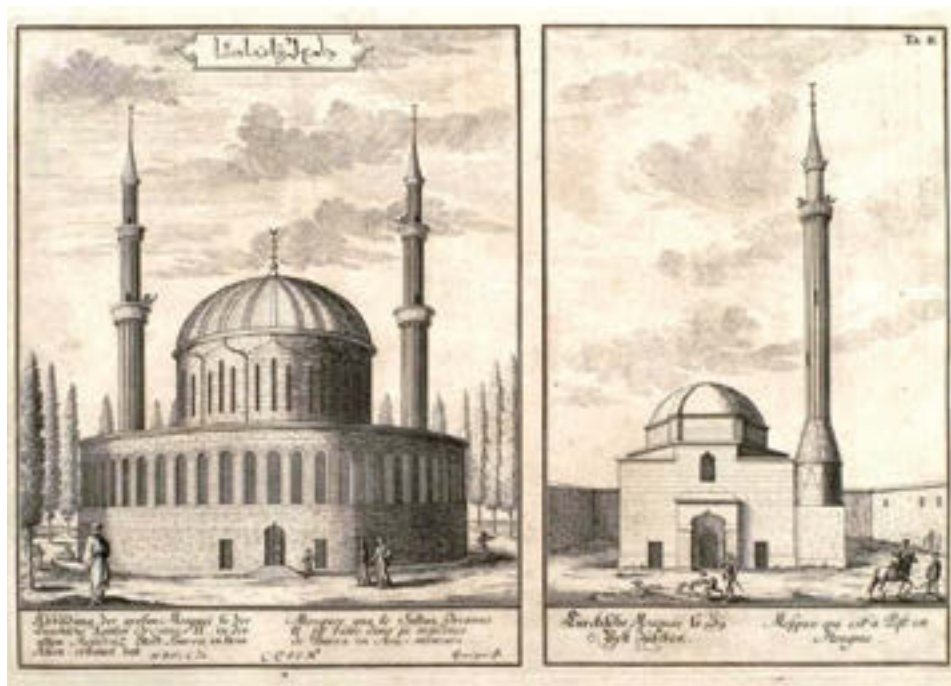
V Lednickém parku se do současnosti z původního stavebního programu anglo-čínské zahrady dochoval jen Minaret. Na Minaretu je patrné, že Joseph Hardtmuth pracoval s anamorfózou. Jak jsme vysvětlili v knize *Zahrada Evropy*,⁵⁸ vzorem pro

⁵⁵ BOHATTA, H., *Katalog der in den Bibliotheken*, c. d.

⁵⁶ SCKELL, F. L. von, *Beiträge zur bildenden Gartenkunst für angehende Gartenkünstler*, c. d.

⁵⁷ Výpravu organizoval a hradil kníže Alois I. z Lichtenštejna, blíže viz NOVÁK, Z., *Zahrada Evropy*, c. d.

⁵⁸ Tamtéž, s. 49.

22 Ukázka dvou mešit s minarety. Převzato z knihy Johanna Bernarda Fischera z Erlachu *Entwurff Einer Historischen Architectur*, 1725, dostupné online: <<https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/fischer1725/0001/thumbs>>.

stavby programu Chambersovy anglo-čínské zahrady byla kniha Johanna Bernarda Fischera z Erlachu *Entwurff Einer Historischen Architectur*: in Abbildung unterschiedener berühmten Gebäude des Alterthums und fremder Völcker; umb aus den Geschicht-büchern, Gedächtnüß-münzen, Ruinen, und eingeholten wahrhaftten Abrißen, vor Augen zu stellen, Leipzig 1725.⁵⁹ Na s. 88, na tabuli II. třetí knihy jsou zobrazeny dvě mešity s minarety.⁶⁰ Vzorem pro Chambersovu mešitu s minarety v Kew se stala ta se dvěma minarety, jež se inspiračně propojuje s Fischerovým návrhem vídeňského kostela svatého Karla Boromejského (1715–1737). Na rytině je patrné, jak se patra minaretů směrem vzhůru zužují.

Tak byla postavena i mešita s minarety v Kew (jak ji zachytila vyobrazení v Chambersově knize *Plans, Elevations, Sections and Perspective Views of the Gardens and Buildings at Kew in Surrey, London 1763*). Minarety vysoké 37 m její celkem přesné repliky v zámeckém parku Schwetzingen (Nicolas de Pigage, 1778–1785) však toto

⁵⁹ FISCHER von ERLACH, Johann Bernard von, *Entwurff Einer Historischen Architectur*: in Abbildung unterschiedener berühmten Gebäude des Alterthums und fremder Völcker; umb aus den Geschicht-büchern, Gedächtnüß-münzen, Ruinen, und eingeholten wahrhaftten Abrißen, vor Augen zu stellen, Leipzig 1725, s. 88, dostupné online: <<https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/fischer1725/0001/thumbs>> [28. 10. 2020].

⁶⁰ FISCHER von ERLACH, J. B. von, *Entwurff Einer Historischen Architectur*, c. d.

23 Schwetzingen, mešita se dvěma minarety. Zdroj: foto Zdeněk Novák (27. 10. 2014).

Fischerovo zúžení nerespektují, stejně jako je nerespektuje jeho vlastní návrh schodišťových sloupů zmíněného kostela svatého Karla Boromejského (vysokých asi 33 m) ve Vídni.

Mešita s minaretem v Lednickém parku se svým vzorům naprosto vymyká a nevychází ani z Fischerova vyobrazení mešity s jedním minaretem. Důvodem odchylky byl nepochybně účel stavby – rozhledna. Mešita je i z důvodů kompozičních atrofována do podnože věže. Point de vue vynikne v úzkém průhledu od zámku, tehdy navíc zdůrazněném alejí topolů vlašských, jako jedna věž lépe než dvojvěží, u něhož by patrně prázdným středem pokračoval pohled do nekonečna, vyžadovaný knížetem Karlem Eusebiem z Lichtenštejna v 17. století, ale v době stavby Minaretu již překonaný.

Věž se směrem vzhůru zužuje, její nižší patra jsou osmiboká, poslední válcové, jako by v takové dálce od oka pozorovatele neměly být hrany osmibokého hranolu vidět. Zúžení a změna tvaru věže přispívají k tomu, že se Minaret při pohledu od břehu rybníka jeví mnohem vyšší, než ve skutečnosti je.

Při jeho ohromné výšce (se svou výškou asi 62 m je to nejvyšší „okrasný“ minaret na světě, téměř dvakrát vyšší než schodišťové sloupy kostela svatého Karla Boromejského) to snad ani není potřeba. Zda Hardtmuth pracoval s anamorfózou i u jiných zahradních staveb v tehdejší fázi úprav Lednického parku (Gotický dům, Chrám Slunce,

24 Zúžení a změna tvaru věže přispívají k tomu, že se Minaret při pohledu od břehu rybníka jeví mnohem vyšší, než ve skutečnosti je. Zdroj: foto Zdeněk Novák (15. 6. 2017).

imitace ruiny vítězného oblouku), nevíme, neboť se nedochovaly. Pokud projektoval⁶¹ Labutí jezero v západní vyhlídce z Chrámu Múz, respektoval přitom princip „rozkolísané“ osy, neboť vodotrysky nebyly umístěny v přímce.

Nástupce knížete Aloise I. z Lichtenštejna, jeho mladší bratr Jan I., rozhodl v roce 1805 o radikální proměně Lednického parku a celého krajinného areálu. Rozhodl rovněž o vybudování krajinných areálů na dalších výše uvedených lichtenštejnských panstvích (pro připomenutí: ve Vranovsko-křtinském areálu v Moravském krasu na panství Pozoříce, v okolí zámku Nové Zámky u Litovle na panství Úsov, v okolí hradu Liechtenstein na panství Pevnost /Veste/ Liechtenstein, Sparbach a Hadersfeld).

Srovnání uvedených areálů provedené v rámci realizace projektu „Hardtmuth: od uhlu k tužkařskému impériu“ v letech 2018–2022 potvrdilo, že Lednicko-valtický areál je z hlediska zahradní tvorby naprosto výjimečný. Je proto možné, že vlastním tvůrcem lednického malířskokrajinařského slohu nebyl Bernard Petri, ale spíše zahradní architekt působící vedle něj a po něm v knížecích službách, a to zejména v Lednici. Zatímco okolí staveb Josepha Hardtmutha v uvedených krajinných areálech stále

⁶¹ WILHELM, Gustav, Joseph Hardtmuth, 1758–1816, Architekt und Erfinder, Wien – Köln, 1990, ovšem na s. 52 uvádí, že Hardtmuth Minaret postavil v ose velkého barokního bazénu.

25 Princip rozkolísané osy uplatněný při situování vodotrysků v Labutím jezeře. Zdroj: výřez z Ignatz Holle, Mapa okrasné a kuchyňské zahrady a také okrasných a hospodářských budov v Lednici, sousedících lesů a okolní vrchnostenské i poddanské krajiny knížete Aloise (I.) Lichtenštejna, 1799, Sbíрка SZ Lednice.

respektuje principy anglické zahrady „Capability“ Browna, neboť jde o vcelku jednoduché výsadby poměrně chudého sortimentu (borovice černá v porostu, skupinách a solitérech v Mödlingu, běžný sortiment domácích dřevin na ostatních lokalitách, vzácně doplněný introdukovanou dřevinou – akát, jírovec, douglaska, jež však netvoří anamorfické scenerie).

Rozhodnutí knížete Jana I. z Lichtenštejna o založení krajinného areálu způsobilo, že Lednický park byl „vyčištěn“ od stafážních staveb (klenutý most – odstraněn, Gotický dům – odstraněn 1807, umělá ruina vítězného oblouku – odstraněna 1807, Chrám Slunce – přemístěn a před rokem 1824 odstraněn) a zůstaly v něm jen ty nejcennější – Čínský pavilon (asi i pro unikátní čínské tapety původem z okolí Šanghaje, jež věnoval čínský císař Kchang-si francouzskému králi Ludvíkovi XIV. a v porevolučních letech se z Versailles dostaly do Vídně, kde je koupil kníže Alois I. z Lichtenštejna a nechal pro ně postavit zmíněný pavilon), vystavěn 1795, odstraněn až v roce 1892, a Minaret – vystavěn mezi lety 1797–1804. Ty byly doplněny dalšími Hardtmuthovými stavbami, jež ale postupně zanikaly (Chrám Múz – vystavěn 1809, odstraněn 1843, Labyrint – vystavěn kolem roku 1805, dochován ve zbytkové podobě, Lázně – vystavěny 1806, odstraněny 1843) a z doplňků se dochovala jen imitace ruiny akvaduktu – vystavěna v roce 1805 a v roce 1810 doplněna o grottu Peklo a Nebe.

Motivy staveb se však z území panství Lednice, Valtice a Břeclav nevytratily, naopak. Místo „stavbiček“ v Lednickém parku byly postaveny monumentální a velmi přesvěd-

čivé architektonické dominanty v celém krajinném areálu. Namísto Gotického domu imitace ruiny gotického hradu (Janohrad, 1807–1810), namísto imitace ruiny vítězného oblouku vítězný oblouk Rendez-vous (1810–1812), na nějž byl přenesen název Dianin chrám po chrámu zbořeném před rokem 1824 v Lednickém parku, a Památník otci a bratřím, jenž kombinuje tvar vítězného oblouku a kolonády, proto je běžně nazýván Kolonáda na Rajstně (1811–1817) atd. Program anglo-čínské zahrady tak namísto 200 hektarů zámeckého parku ovlivnil téměř 500 km² území okolní krajiny. Dvoufázová aplikace principů anglo-čínské zahrady (1. fáze v měřítku zámecké zahrady, 2. fáze v měřítku krajiny) byla jedním z důvodů, proč byl areál jako Lednice-Valtice Cultural Landscape zapsán v roce 1996 na Seznam světového dědictví UNESCO.

V Lednicko-valtickém areálu tedy souběžně s tvorbou Humprého Reptona v Anglii vznikl styl krajinářské zahrady. Je to však styl jiný, styl, který tvůrčím způsobem využívá kombinace různých kvalit dřevin v bohatém sortimentu druhů a odrůd⁶² promyšleně vysazovaných na upravený terén a využívajících efektů přítomné rozsáhlé vodní hladiny uměle založeného jezera (29 ha, 16 ostrovů). Tento styl zahrady, tj. malířskokrajinářská zahrada, je však omezen na území Lednického parku a parků kolem rybníků (severní a jižní břeh Hlohoveckého rybníka, severní břeh Prostředního rybníka). U ostatních Hardtmuthových staveb má zahradní kompozice formy anglické zahrady, popř. Pücklerovy přírodní krajinářské zahrady (Valtický park, Janohrad, Kolonáda, Rendez-vous, Belveder, Pohansko, Lány a výše zmíněné krajinné areály mimo areál Lednicko-valtický). Petri zhruba respektuje anglické členění na pleasureground a park, přičemž v předmětném místě je pleasuregroundem Lednický park (200 ha) a parkem je zbylá krajina areálu (přetvořená do výjimečné ferme ornée o rozloze téměř 500 km², „úředně“ chráněná krajina tvořící Lednicko-valtický areál je mnohem menší – 185 km²).

Rozmanité kombinace dřevin ve skupinách a jejich solitéry vytvářejí z Lednického parku jedinečnou zahradu, lišící se svou dendrologickou a z ní odvozenou výtvarnou rozmanitostí od Reptonových (ale také Skellových, Pücklerových, Petzoldových či Loudonových) děl. Dr. Helmut Rippl (nar. 1925), který se od 70. let 20. století zabývá tvorbou knížete Pücklera-Muskau, užasl v roce 1992 nad lednickými kombinacemi stromů ve skupinách, některé nazval šokujícími.⁶³

Bernard Petri a jeho spolupracovníci měli k dispozici stovky sazenic borovic vejmutovek, jalovců viržinských, ořešáků černých, akátů, platanů a dalších dřevin a vytvořili základ výsadeb, které novému parku a krajinným úpravám vtiskly výjimečnou krásu, pro niž byl Lednicko-valtický areál nazýván po celé 19. století Zahradou Evropy. V jeho díle pokračovali Phillipe Prohaska⁶⁴ (do roku 1823), Joseph Lieska (do roku 1824),

⁶² Skell poznamenává, že ve srovnání s materiálem, který má k dispozici krajinářský architekt, si hudba musí vystačit s 24 tóny, a co všechno se z nich dá složit.

⁶³ Blíže: NOVÁK, Zdeněk, Zámecká zahrada, in: KORDIOVSKÝ, Emil (ed.), Městečko Lednice, Brno 2004, s. 432–441, a KREJČÍŘÍK, Přemysl – PEJCHAL, Miloš – ŠIMEK, Pavel – BULÍŘ, Pavel – PAVLAČKA, Roman, Dřeviny zámeckého parku v Lednici, Brno 2015.

⁶⁴ Jeho osobu zmiňuje SCHINDELMAYER, Karl Robert, Description des principaux parcs et jardins de l'Europe: avec des remarques sur le jardinage et les plantations: ouvrage enrichi d'estampes = Bildliche und beschreibende Darstellung der vorzüglichsten Natur und Kunstgärten in Europa: mit Bemerkungen über Gartenkunst und Anpflanzungen, 1812, s. 12, 15.

26 Vizualizace Petriho projektu, možná pohled z Minaretu na realizovanou 1. fázi proměny Lednického parku na malířskokrajinářskou zahradu. Zdroj: Liechtenstein. The Princely Collections, Vaduz – Vienna, GR02913.

Udalrich Hereich (od roku 1807) a snad i Franz Klein (1794–1855), pozdější svobodný pán z Wisenbergu, jehož sobotínské podniky dodávaly železo pro stavbu lednického skleníku, Eduard Pohle (asi 1836 do roku 1875) a Anton Schebanek (1819–1870).

Schindelmayer publikoval rytinu,⁶⁵ která dokládá bohaté použití pyramidálních stromů (a zdá se, že jde z velké části o konifery) v tehdejších (asi 1808) výsadbách v Lednickém parku. Pro naše účely je lhostejné, zda jde o zachycení reálného pohledu z Minaretu, či zda se jedná o vizualizaci Petriho projektu, který s výsadbami konifer počítal.

Lednická krajinářská tvorba používající rozmanitý a stále rozšiřovaný sortiment rostlin (včetně masivního použití konifer) tak posunula krajinářský styl jiným směrem. V tomto duchu se dále kontinuálně vyvíjela a vrcholu dosáhla ve druhé polovině 19. století (okolí Růžového rybníka, Arizona).

Petri nevydal tak rozsáhlé dílo jako Humpry Repton, ale některé své myšlenky také publikoval.⁶⁶

⁶⁵ Tamtéž, mezi s. 10 a 11.

⁶⁶ Jeho dílo věnované zahradní tvorbě je mnohem skromnější než dílo zaměřené na hospodářství a lze je studovat jen v *Taschenbuch für Gartenfreunde*, von W. B. Becker, Leipzig 1797.

Hardtmuthovy Lázně a vznik anamorfické scenérie s pohledem na zámek na zdánlivém kopci

V roce 1806 postavil Joseph Hardtmuth na břehu nově (1805) zřízeného Růžového rybníka Lázně. Pokud se v terénu dochovaly stopy po vodní zahradě knížete Karla Eusebia z Lichtenštejna, postavil je na místo jižněji od někdejší vodní kaskády, kudy přitékala do kanálů vodní zahrady voda.

27 Areál zámku Lednice a jeho zahrad, 1647, s výraznou strukturou vodní zahrady (zeleně). Zdroj: výřez z mapy panství Lednice, MZA Brno, fond F 18 – Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov, sign. M6.

Kníže Karel Eusebius popisuje vodní zahradu ve tvaru čtverce, jak ji ostatně připomínají plány z konce 18. století (Rudzinsky, Holle), a současný tvar kataraktů Růžového rybníka také odpovídá spíše čtvercovému půdorysu vodní zahrady než kosočtverci z plánu z roku 1647.

Tím Hardtmuth⁶⁷ vytvořil nový point de vue pro pozorovatele z opačného břehu rybníka. Při procházce proti směru pohybu hodinových ručiček kolem Růžového

⁶⁷ Jaká byla tvůrčí role knížete Jana I. z Lichtenštejna, dosud nevíme. Zatímco spolupráci Josepha Hardtmutha s jeho starším bratrem, knížetem Aloisem I., rozebral několikrát Pavel Zatloukal. Srov. ZATLOU-

28 Budova Lázní na jihozápadním břehu rybníka na indikační skice. Zdroj: Indikační skica katastrální mapy obce Lednice, díl 6, inventární číslo 539/V/L/416, 1. pol. 19. století, MZA Brno, fond F 132 – Lichtensteinská katastrální správa Olomouc, sign. 1029.

rybníka se objevila scénérie zachycená na obraze Ferdinanda Runka, kontrastně kombinující pravoúhlé tvary stavby, jejíž horizontála je vyvážena zrcadlením na hladině Růžového rybníka, a výsadeb, které jsou tvořeny smutečnými vrbami a pyramidálními topoly (další zdůraznění vertikál v kompozici této scénérie). Vegetace v okolí je podle Runkova vyobrazení (snad z počátku podzimu) patrně tvořena převážně duby s počínajícím vybarvováním.

I když to na Runkově obraze není až tak patrné, ve skutečnosti by byly koruny vrb světlejší než koruny pyramidálních topolů před světlým nebem. Umístění světlé stavby a světlých korun vrb by pak vyvolalo v pozorovateli pocit, že pyramidální topoly se nacházejí dále, než ve skutečnosti rostou.

Pokud pozorovatel pokračoval v pohybu, objevil se v jeho zorném poli obraz se severovýchodním nárožím zámku. Severovýchodní věž zámku, patrná na vyobrazeních ze 17. a 18. století, byla postupně pohlcena narůstající hmotou zámecké budovy

KAL, Pavel, Příběhy z dlouhého století: architektura let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku, Olomouc 2002; ZATLOUKAL, Pavel, Apollonův chrám v Lednici, teze přednášky ke jmenování profesorem, Brno 2003, dostupné online: <https://www.researchgate.net/publication/40290359_Apollonuv_chram_v_Lednici_Apollo_-_temple_at_Lednice_eisgrub_teze_prednasky_ke_jmenovani_profesorem_v_oboru_Architektura> [29. 8. 2020]; ZATLOUKAL, Pavel – KREJČÍŘÍK, Přemysl – ZATLOUKAL, Ondřej, Lednicko-valtický areál, Praha 2012, s. 30. O spolupráci Hardtmutha a knížete Jana I. víme, že zpočátku probíhala dobře, ale v závěru se rozešli (WILHELM, G., Joseph Hardtmuth, c. d., s. 103–108). O tvůrčích schopnostech knížete Jana I. formulovat zadání (vize) staveb však svědčí ojedinělý doklad jeho představy Janohradu, publikovaný in: CRISTE, Oskar, Feldmarschall Johannes Fürst von Liechtenstein, Wien 1905, s. 168.

29 Lázně od Josepha Hardtmutha v Lednici. Ferdinand Runk, cca 1825. Zdroj: Liechtenstein. The Princely Collections, Vaduz – Vienna, LT01488.

a podle návrhu Josepha Hardtmutha, zachyceného na obrazech Ferdinanda Runka a Rudolfa von Alt, byla zámecká budova zakončena atikou s balustrádou a sochařskou výzdobou, ne nepodobnou atice zámku Valtice. Tak se aristokratickým pozorovatelům zjevil zcela nový pohled na zámek, naprosto netypický a lišící se od všech dosud známých pohledů na zámky v jejich zahradách, které jsou orientovány na tu či onu frontu zámku, nejčastěji jeho hlavní průčelí.

Ferdinand Runk na dalším obraze, kde zachytil pohled na sousoší Tří Grácií, Lázně, střechu a atiku zámku a Chrám Múz, namaloval vpravo pod stromy jezdce na koni. Patrně v těch místech se dnes nachází referenční stanoviště, z něhož byl později, a to s využitím vegetace a prostředků malířské anamorfózy vymodelován nejpůsobivější pohled na zámek Lednice. Runk vytváří dojem hloubky scenérie zdánlivým zúžením: horizont ve tvaru mělkého U a jemu odpovídající tušený obraz vodní hladiny, jenž se se vzdáleností od diváka zužuje. Na Runkově obraze je rovněž patrné iluzivní zvyšování hloubky „údolí“, jež je umně vytvořeno výsadbou pyramidálních topolů v pravé straně scenérie. Výsadba stejných topolů podél oranžerie na hraně říční terasy (na obrázku vlevo), s předsadbou dřevin s kulovitými korunami (totéž vpravo) zvyšuje pocit hloubky stylizovaného údolí, jež se tam ve skutečnosti nenachází. Tento typ výsadby,

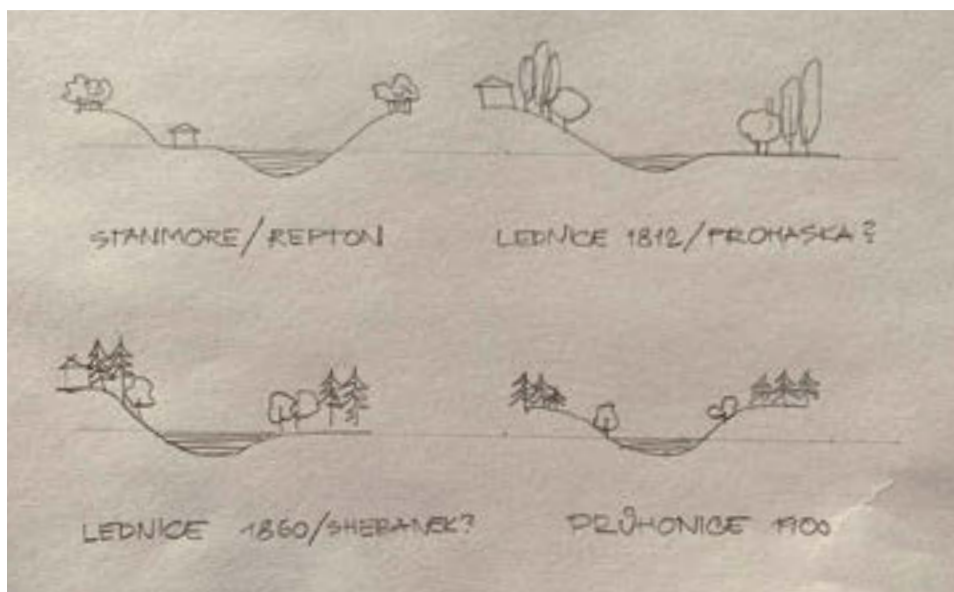
30 Takto vznikl základ scenérie, s níž se dále pracovalo. Ferdinand Runk, asi 1823. Zdroj: Liechtenstein. The Princely Collections, Vaduz – Vienna, LT01480.

tj. vysoké stromy na horní hraně svahu (jak to mj. doporučoval už Humpry Repton v roce 1794: „*kde je přírodní tvar terénu konkávní, jako v Stanmore, nic nemůže být vhodnějšího než obohatit horizont výsadbou na nejvyšším bodě a v nejnižším vytvořit jezero nebo řeku: v takové situaci budou nej příjemnější scenérie při pohledu na protější stoupající břeh lemovaný stromy nebo příležitostně vnímající vzdálené pohledy přes nebo za plot*“),⁶⁸ byl v Lednickém parku dále rozvíjen při zakládání tzv. Údolíčka a převzat při tvorbě parku Průhonického. Přitom došlo ke změně sortimentu. Repton kreslí listnaté stromy s kulatými korunami, Ferdinand Runk zachytil štíhlé vlašské topoly, které byly později nahrazeny koniferami (u skleníku smrky ztepilé a jedle bělokoré, později u Arizony jedle kavkazské a další introdukované jehličnany). V tomto sortimentu (smrky ztepilé a douglasky) pokračoval hrabě Silva-Tarouca při tvorbě Průhonického parku, kdy jejich výsadbami iluzivně zvýšil hloubku údolí potoka Botiče.

Scenérii zachycenou Runkem musel znát Georg Wingelmüller (1810–1848) jak z obrazu, tak ze skutečnosti, a proto uchopil představbu zámku Lednice z této strany způsobem, který se také zcela vymyká ostatním pohledům na zámek.

Kníže Alois II. z Lichtenštejna uvažoval už od konce 30. let 19. století o přestavbě zámku. Povolal k tomu v roce 1837 anglického architekta, jehož projekt nového parlamentu v Londýně v rámci soutěže v roce 1835 se mu líbil více než vítězný a realizovaný

⁶⁸ REPTON, H., Sketches and hints on landscape gardening, c. d., dostupné online: <<http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/DLDecArts.ReptonSketches>> [23. 7. 2020].

31 Schéma proměny principu doporučeného Reptonem ve Stanmore v průběhu 19. století v Lednici a Průhonících. Zdroj: foto Zdeněk Novák (28. 10. 2020).

návrh. Peter Hubert Desvignes (asi 1804–1883) zdařile zvládl přestavbu lichtenštejnského městského paláce ve Vídni, v Lednici však úspěšný nebyl. Jak kovový skleník se zakřivenými stěnami podle principů J. C. Loudona (*Remarks on the Construction of Hothouses*, London 1817),⁶⁹ tak přestavbu zámku projektoval Georg Wingelmüller, mladý absolvent vídeňské akademie. V době, kdy se stavěl zámecký skleník, předložil Peter Hubert Desvignes knížeti svou představu zámku, která však nenaplnila knížecí očekávání. Podle projektu dochovaného ve zlomku⁷⁰ v knížecím archivu snad šlo o klasicistně⁷¹ či novorenesančně utvářený objekt (svědčila by pro to i jedna varianta Wingelmüllerova projektu skleníku, ukončená vítězným obloukem). Wingelmüller to vše jistě pozorně sledoval a nakonec přišel s vlastním návrhem. V únoru roku 1845 předložil knížeti údajně pět skic (kreslíř byl vynikající), z nichž se dochovala pouze jedna, a to pohled na zámeckou budovu od severu, publikovaná Augustem Prokopem⁷². Wingelmüllerova fantazie umožnila uchopit přestavbu zámku Lednice jinak než jako „pouhou“ napodobeninu středověkého hradu (Hluboká, Nový Světlov, Český Rudolec aj.) či středověkého paláce (Sychrov). Zámek Lednice spojuje motivy hradní, palácové a katedrální architektury. Ta udává Lednici nezapomenutelnou tvářnost a odlišuje ji

⁶⁹ Kniha byla součástí knížecí knihovny.

⁷⁰ Publikováno in: NOVÁK, Zdeněk – SAMEK, Bohumil, *Zimní zahrada zámku v Lednici*, Brno 1997.

⁷¹ V roce 1839 skončila Metternichova klasicistní přestavba zámku Kynžvart, 1821–1856 přestavoval císařský dvůr areál hřebčína v Kladrubech nad Labem také v klasicistních formách.

⁷² PROKOP, August, *Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher beziehung*, Band I–IV, Wien 1904.

32 V pohledu na velký skleník je patrné, že blíže zámku ještě dožíval jeden nebo možná více vlašských topolů, zachycených Ferdinandem Runkem. Zdroj: CZULLIK, August, Eisgrub und seine Parkanlagen, Wien 1886, digitalizováno MZK v Brně.

33 Fotografie dokládá výsadbu konifer (smrků) na hraně svahu. Zdroj: CZULLIK, August, Eisgrub und seine Parkanlagen, Wien 1886, digitalizováno MZK v Brně.

34 Fotografie dokládá výsadbu konifer (smrků) na hraně svahu za palmovým skleníkem. Zdroj: NPÚ, ÚOP v Brně, inv. č. G0172117.

35 Pohled na zámek Lednice od severovýchodu přes hladinu Růžového rybníka. Zdroj: foto Zdeněk Novák (17. 5. 2020).

od ostatních novogotických zámků. Pracuje s ní hlavně pohled na zámek z jihu a od západu. Při pohledu od západu se zámek jeví jako město, nad nímž se zvedá střecha a věže katedrály, a jemuž vévodí knížecí hrad. Vše působí majestátním dojmem. Zahradní pohledy na zámek jsou jiné. Severnímu dominuje filigránský portál vrcholící sochou korunovaného lva, držícího středověkou podobu knížecího erbu, a východní působí v kontrastu s jinde až přezdobenou stavbou zámku Lednice téměř jednoduše a jednotvárně, ale přitom příjemně zabydleně, s teráskami pro vstup do zahrady, jednou otevřenou, druhou krytou prosklenou verandou. A přitom právě tam bylo umístěno apartmá knížete. Snad to mělo vyjádřit jeho až občanský způsob života.

Pohled od severovýchodu ze zmíněného referenčního stanoviště v parku se vymyká všem ostatním pohledům na zámek Lednice. Snad to souvisí s pohádkovou atmosférou Lednického parku a celého Lednicko-valtického areálu. Wingelmüller tam shromáždil promyšlenou skrumáž věží, věžic, fiál, balustrád a sochy lva do složité soustavy, v níž převažují vertikály. Vše se navíc zrcadlí v hladině Růžového rybníka. Snad by to i k dosažení kýženého účinku stačilo. Ale nestačilo.

36 William Turner, Belvoir Castle, 1816. Zdroj: archiv autora.

Kýženým účinkem bylo dosáhnout podoby ideálního sídla, jak ji vytvořil v roce 1816 William Turner na obraze nazvaném Belvoir Castle. Jde o „gotický“ hrad na parkově upraveném kopci, se stádem jelenů a s duhou na dramaticky pojaté obloze. David Jacques se domnívá, že se tento slavný obraz stal vzorovou vizí moderního šlechtického sídla a byl v Anglii mnohokrát zhmotněn stavbami novogotických zámků.⁷³ Nejen v Anglii. Pro zámky Hluboká či Nový Světlov bylo vcelku jednoduché dosáhnout Turnerovy vize, ale co si počít v tak ploché krajině nivy řeky Dyje, v níž se nachází areál zámku Lednice?

⁷³ JACQUES, David, *Georgian Gardens. The Reign of Nature*, London 1983, s. 180.

37 Osa scenérie je zdůrazněna vlajkovým stožárem. Zdroj: foto Zdeněk Novák (3. 5. 2013).

Wingelmüller nebo jeho partner, krajinářský architekt,⁷⁴ pokračovali v lednické aplikaci malířské perspektivy k dosažení efektu anamorphosis abscondita a dovedli ji na nejvyšší dosud známou úroveň. Vlastně ještě geometrický základ iluzivní scenérie (kombinace válcovitých tvarů v pozadí a kulovitých v popředí) zachycený Runkem obohatili o barevné odstíny, čímž zvýšili plasticitu scenérie. Mezi lety 1847 a 1854⁷⁵ byly vysazeny stromy, které dotvořily anamorfickou kompozici, jejímž cílem je vzbudit dojem, že i zámek Lednice, tak jako Belvoir Castle, stojí na vysokém kopci.

Schindelmayer (1812) potvrzuje, že velká část parku, včetně ostrovů, je osázena vlašskými topoly, jež čekají, až vegetace, kterou zahradní ředitel Prohaska sází harmonicky podle tvaru listů (respektoval tedy Sckellova doporučení, která ovšem Sckell publikoval až v roce 1825), dosáhne takové výšky, aby topoly mohly být odstraněny. Na Runkově vyobrazení pohledu na Lázně se tedy mezi vlašskými topoly na hraně říční terasy již mohou skrývat jedle bělokoré, které jsou zachyceny na fotografiích z konce 19. a první poloviny 20. století,⁷⁶ jejichž účelem bylo dosažení pocitu iluzivního zvýšení svahu.

⁷⁴ Z tohoto období zatím chybí údaje o zahradnících nebo zahradních architektech, aktivní role knížete Aloise II. není vyloučena vzhledem k jeho výtvarným schopnostem, aktivní role prince Jana, budoucího knížete Jana II., se nepředpokládá, neboť mu v té době bylo maximálně 14 let. Snad by Wingelmüllero-vým spolupracovníkem mohl být Eduard Pohle nebo Anton Schebanek.

⁷⁵ E-mailové sdělení Přemysla Krejčířika z 26. září 2019.

⁷⁶ Srov. KRÍŽ, Zdeněk, Významné parky Jihomoravského kraje, Brno 1978, s. 187–188.

38 Pokus o prezentaci stejného nároží zámecké budovy ze 70. let 20. století architektuře zámku ublížil; stavba jako by zapadala do terénu. Zdroj: foto Zdeněk Novák (3. 6. 2013).

Osou scenérie je pohled přes vodní rameno Růžového rybníka ve směru severo-severozápad, proto je scenérie nejpůsobivější v dopoledních hodinách, kdy zámek září ve východním slunci. Osa je zdůrazněna vlajkovým stožárem věže. Ohniskem scenérie, jak už bylo výše uvedeno, je severozápadní nároží zámku.

Vodní plocha v popředí pozorovaného obrazu, která vždy patří k nejsvětlejším prvkům kompozice, vytváří předpolí, díky němuž se další plány scenérie jeví jako vzdálenější. Scenérie je rámována stromy se světlými korunami, levý rám je tvořen jírovcem, pravý liliovníkem. Za nimi, za vodní plochou, následuje příčný pás konifer, původně snad jedlí, nyní tisů, zeravu a vejmutovek. Nad nimi se zvedá architektura zámku.

Díky předsadbě světlých dřevin (jírovec v době rašení, květu a podzimního zbarvení, liliovník po celou sezonu) se tmavé konifery jeví vzdálenější, než ve skutečnosti jsou. Scenérie tím získává hloubku.

Zrcadlení scenérie na hladině Růžového rybníka násobí v pozorovaném obraze vertikály a rovněž násobí rozsah temného pásu výsadeb konifer, jenž pak působí masivněji. Kombinací vcelku jednoduchých kompozičních prvků je dosaženo působivého efektu.

V 70. letech 20. století proběhl pokus o prezentaci stejného nároží zámecké budovy. Podle sdělení Ing. Bohuše Pira, CSc.,⁷⁷ byla na počátku 70. let (snad v roce 1971)

⁷⁷ Doc. Ing. Bohuš Piro, CSc., vyučoval autora předmět Sadovnická technika, jeho vzpomínka se vázala k období do roku 1974, kdy pracoval jako vedoucí sadovnického střediska Školního statku VŠZ Lednice na Moravě.

39 Minaret je v původních scénériích prezentován jako mohutná věž násobně převyšující okolní porosty. Zdroj: foto Zdeněk Novák (17. 5. 2020).

vykácena vegetace a buldozery vymodelován terén tak, aby byl zámek co nejlépe vidět z cesty okolo Růžového rybníka, z referenčního stanoviště u kamenného schodiště. Pokus skončil fiaskem. Zatímco v prvně popsané scénérii se díky malířské anamorfóze podařilo prostředky krajinářského zahradnictví vizuálně dosáhnout iluze monumentálního zámku na vzdáleném kopci, v této scénérii naopak zámek jako by zapadal do terénu. Pokus dokládá, jak důležitá je znalost jevu anamorphosis abscondita budovaného v zahradním umění prostředky malířské perspektivy a schopnost jej v konkrétním místě využít.

Minaret je další Hardtmuthovou stavbou, o níž víme, že ji od počátku spojoval s výsadbou pyramidálních topolů.⁷⁸ Zdá se však, že u Minaretu vycházel ze skutečnosti, že průhledy Lednickým parkem byly lemovány topolovými alejemi, a u Památníku otci a bratrům (Kolonády) to patrně (mechanicky?) zopakoval. U Kolonády zachytil Ferdinand Runk topoly ještě v roce 1817, u Minaretu (asi 1822) nikoliv. Pyramidální topoly přesto, jak dokládají fotografie, sloužily ke skrývání Minaretu při pohybu po referenční trase ještě v první polovině 20. století, nyní zůstaly pouze na cestě od silnice

⁷⁸ Turecká věž se čtyřmi pavilony a lázněmi, asi 1800, citováno dle KRÄFTNER, Johann, Neoclassicism and Biedermeier from the Collections of the Prince of Liechtenstein, UPM and Liechtenstein Museum, Vienna 2010, HALW, PK 358, s. 316; podobně zachytil svou představu Památníku otci a bratrům, tamtéž, s. 328.

40 Pohled na Minaret z cesty k Janohradu podle původního principu prezentace Minaretu jako vysoké věže nad okolními porosty, louka ve tvaru širokého V a horizont ve tvaru V vyvolávají pocit hloubky této scenérie. Zdroj: foto Zdeněk Novák (15. 6. 2017).

č. 422 k Janohradu a vcelku účinně Minaret stále ukrývají při pohledu z této silnice, i když nyní leží o poznání jinde a výše než referenční trasa v původní poloze na úrovni cesty do Podivína.

Účinek pyramidálních topolů odezněl, když dostatečně narostly platany podél referenční trasy.⁷⁹ Zda se v kompozici scenérie při pohledu na Minaret od zámku uplatnily zásady malířské anamorfózy, lze dnes, po tolika proměnách výsadeb rámuujících tento pohled, stěží posoudit⁸⁰.

Tvůrci scenérií s využitím dominanty Minaretu usilovali v druhé polovině 19. století o jeho prezentaci v podobě vysoké věže, násobně převyšující okolní parkové porosty. Tyto porosty naopak zakrývaly podnož věže, „mešitu“, aby vynikl kontrast jednoduchého geometrického tvaru⁸¹. Takto lze pozorovat Minaret od prvního pohledu z referenčního stanoviště před prvním dvojitým mostem, pak se tato scenérie několikrát opakuje, někdy uzavřená rámem, jindy otevřená, až k pohledu z druhého dvojitého mostu před tzv. Anglickou cestou⁸².

⁷⁹ Jev je dostatečně popsán: NOVÁK, Z., Zámecká zahrada, c. d.; KREJČÍŘÍK, P. – PEJCHAL, M. – ŠÍMEK, P. – BULÍŘ, P. – PAVLAČKA, R., Dřeviny, c. d., s. 25 a násl.; NOVÁK, Z., Zahrada Evropy, c. d., s. 85.

⁸⁰ NOVÁK, Z., Zahrada Evropy, c. d., s. 232, tam povzdech nad nemožností rozboru scenérie při pohledu na Minaret od zámku.

⁸¹ Pohled na Minaret od zámku se vyvíjel. Na Petriho plánu je v ose pohledu devět porostních clon, které měly zakrýt podnož věže, na známých fotografiích je vidět celá stavba.

⁸² KREJČÍŘÍK, P. – PEJCHAL, M. – ŠÍMEK, P. – BULÍŘ, P. – PAVLAČKA, R., Dřeviny, c. d., s. 41.

41 V nově otevřeném pohledu po stejné přímce, ale blíže k Minaretu, z břehu Zámeckého rybníka u vypouštěcího stavidla, je patrná i podnož věže, jejíž jemnější měřítko nepůsobí patřičně kontrastně vůči okolí, věž nepřevyšuje okolní porosty. Zdroj: foto Zdeněk Novák (13. 5. 2010).

42 Wagner považuje tento pohled za příklad vyvážené scenérie. WAGNER, Bohdan, Sadovnická tvorba 1, Praha 1989.

Neznalost či nepochopení těchto scénografických principů využitých při prezentaci Minaretu dokládá otevření nového pohledu v závěru původní scénérie pozorovatelné z referenčního místa z cesty k Janohradu. V rámci zpřístupnění parku lidu po roce 1948 byl kromě výsadeb proveden ještě organizační zásah, který obrátil směr prohlídky parku. Do té doby se parkem procházelo ve směru otáčení hodinových ručiček.⁸³ Po roce 1948 byl pohyb obrácen. Podle sdělení Bohdana Wagnera⁸⁴ se lidé potom vrátili, že nemohou Minaret najít. Proto byl nově otevřen průhled od vypouštěcího stavidla. Ten poškodil monumentální působení Minaretu v zahradní scénérii. Přesto jej Bohdan Wagner publikoval jako příklad „vyváženého obrazu v přírodní scénérii“.⁸⁵

Imitace ruiny akvaduktu (Hardtmuth 1805) je další stavbou, u níž pozorujeme uplatnění malířské anamorfózy prostoru. Cesta, po které se návštěvník, pokud parkem prochází ve směru otáčení hodinových ručiček, ke stavbě blíží, se po pravotočivé zatáčce narovná⁸⁶ a umožňuje vnímání scénérie s dominantou akvaduktu. Platan s teple

43 Výsadby tisovců dvouřadých vysázených vlevo vytvářely anamorfickou scénérii. Zdroj: foto Zdeněk Novák (15. 6. 2017).

⁸³ SCHNEIDER, Camillo, Die Parkanlagen Seiner Durchlaucht des regierenden Fürsten Johann II. von und zu Liechtenstein in Eisgrub (Mähren), in *Gartenanlagen Österreich-Ungarn in Wort und Bild*, Heft 2, Wien 1912, viz šipky na plánu vloženém za s. 45 (Plan des inneren Parkes in Eisgrub).

⁸⁴ WAGNER, Bohdan, Přednášky předmětu Sadovnická tvorba na sadovnicko-krajinářském oboru Agromické fakulty Vysoké školy zemědělské v Brně, 1979.

⁸⁵ WAGNER, Bohdan, *Sadovnická tvorba 1*, Praha 1989.

⁸⁶ Tento rovný úsek je patrný už na nejstarších plánech.

zelenou korunou, vysazený před modravé viržinské jalovce, způsobuje, že chladnější odstíny se jeví jako vzdálenější. Snad i výsadba tisovců dvouřadých v 50. letech 20. století na břehu rybníka a později (?) v opozici přes cestu měla obdobný účel. Výsadby tisovců dvouřadých na snímku z 15. 6. 2017 dokládají, že celek však tvořil anamorfickou scénérii.⁸⁷ V roce 2020 (5. srpna) tisovce vpravo na obrázku již neexistovaly. Dnes se proto stěží posuzuje záměr Scholzovy scénérie.

Další Hardtmuthovou stavbou, jež „přežila“ proměnu zámecké zahrady francouzského typu knížete Aloise I. z Lichtenštejna na malířskokrajinářskou zahradu knížete Jana I. z Lichtenštejna, byl Čínský pavilon⁸⁸, vystavěný v roce 1795. Ve stejné době, kdy Georg Wingelmüller projektoval rozsáhlé úpravy lednického zámku, projektoval i novostavbu Čínského pavilonu (1847)⁸⁹ a přilehlého přístaviště. Jak známo, prohlídka Lednického parku nebyla vázána jen na pohyb pěších návštěvníků⁹⁰, jako je tomu dnes. Knížecí rodina a její hosté využívali k pohybu koně, zvláštní kočáry (Parkwagen) a lodě. Tak se patrně stalo, že Hardtmuthova stavba Čínského pavilonu byla atraktivní při pohledu z vody a na pokyn knížete Aloise II. z Lichtenštejna byla proto materiálně technická základna zážitků v Lednickém parku obohacena o nové přístaviště (z Runkových vyobrazení partií Lednického parku je patrné, že v jeho době lodě přistávaly přímo u břehů Zámeckého rybníka), vyprojektované rovněž Wingelmüllem asi v roce 1847.⁹¹ V téže roce byla stavba zahájena a ukončena byla asi až v roce 1860. Zdá se tedy, že ve stejném časovém intervalu, v němž byly provedeny výsadby dřevin rámujeících pohled na severovýchodní nároží zámku (1847–1854), byly provedeny výsadby rámujeící pohled na Čínský pavilon pro pozorovatele přijíždějícího na lodi k přístavišti. Stejně jako v pohledu na severovýchodní nároží zámku tam hraje důležitou roli liliovník tulipánokvětý a platan Suttnerův. Ke zvýšení pocitu exotičnosti této partie parku přispívá výsadba zeravu západního v odrůdě „Rosenthalii“ a dřezovce trojtrnného.

Využití zrcadlení scénérie na vodní hladině a formu jejího pozadí v tomto obraze lze stěží posoudit, neboť stavba i přístaviště zanikly, vegetace se významně proměnila a pohyb lodí je v národní přírodní rezervaci zakázán.

Na Schulmeisterově obraze z roku 1877 je patrné (při vědomí, že můžeme jen odhadovat referenční stanoviště tohoto obrazového záznamu a při zvážení malířské licence zachycení dřevin), že pozadí tvoří šedomodrá koruna stromu (topol šedý?) a vpravo je vysazen strom se světlejší žlutavou korunou (platan Suttnerův?). Stromy vlevo a strom vpravo od pavilonu vykazují znaky habitu konifer (cypříšek?, dnes se na místě namalované konifery nachází borovice vejmutovka, pokud by strom se světlejší žlutavou korunou byl platan Suttnerův).

⁸⁷ SCHOLZ, J., Sadovnická estetika, c. d.

⁸⁸ LYČKA, Daniel, Zaniklé a zapomenuté Hardtmuthovy stavby v Lednicko-valtickém areálu, in: KRÁLOVÁ, Hana (ed.), Joseph Hardtmuth. Architekt, vynálezce a podnikatel ve službách knížecí rodiny Liechtensteinů, Praha 2018, s. 22–28.

⁸⁹ Tamtéž, s. 31.

⁹⁰ Popř. jízdu vozem či plavbu lodí po Mlýnském rameni, z nichž ovšem nelze pozorovat komponované scénérie parku.

⁹¹ LYČKA, Daniel, Zaniklé stavby lednického parku, dostupné online: <https://www.rmm.cz/regiom/2014/06_lycka.pdf> [3. 9. 2020].

44 Čínský pavilon po Wingelmüllerově přestavbě. Zdroj: Schulmeister, Willibald, 1877, Liechtenstein. The Princely Collections, Vaduz – Vienna, GR 1876.

45 Na pozadí tisů se vyjímá kopeček, jenž připomíná místo, kde stál Čínský pavilon. Zdroj: foto Zdeněk Novák (14. 2. 2011).

Dnes by pozadí pavilonu tvořily tisy. Snad není bez zajímavosti, že topol šedý rostl na protějším břehu Zámeckého rybníka, blízko místa, kde se v letech 1805–1820 (1824) nacházel Dianin chrám, tj. přemístěný Chrám Slunce.⁹² Optická vazba mezi Čínským pavilonem a Dianiným chrámem je patrná již na tzv. Petriho plánu z roku 1805. Snad tam také byla vytvořena anamorfická malířská scénérie pro pozorování Dianina chrámu od Čínského pavilonu a naopak. Referenční bod pro pozorování Čínského pavilonu s přístavištěm na východním břehu rybníka se posunul patrně po zbourání chrámu (1892) více k jihu a je zdůrazněn výsadbou liliovníku tulipánokvětého a katalpy trubáčovité. Předmětem pozorování přestal po svém zániku být Čínský pavilon, nahradila jej výsadba původně doprovodných dřevin, které převzaly roli point de vue v kontextu tehdejšího přístupu knížete Jana II. z Lichtenštejna k zahradnímu umění. Kníže, stejně jako hrabě Ernst Silva-Tarouca v Průhonickém parku, již nepotřeboval ke kráse zahrady umělecká díla nebo drobnou architekturu, jeho estetika byla založena na umělecké kombinaci kvalit vegetace.⁹³ Snad teprve po zbourání Čínského pavilonu byla původní kombinace dřevin doplněna o výsadbu jerlínů japonského v odrůdě ‚Pendula‘.⁹⁴ Ta byla v roce 2000 zvolena pro výsadbu k připomenutí stavby pavilonu, na kopečku dosud patrném v parku, s vírou,⁹⁵ že jednoho dne nabude pagodovitého tvaru, jak to předvádějí starší exempláře v parku (např. nedaleký starší exemplář na břehu rybníka).

Při odfiltrování rušivých výsadeb (výsadba mladých katalp na východním břehu rybníka pohled na anamorfickou scénérii u někdejšího Čínského pavilonu zakrývá, dále ji narušují ponechané náletové dřeviny na ostrůvku a na západním břehu rybníka) je stále patrný původní záměr použití platanu Suttnerova v anamorfické kompozici této scénérie. Tato scénérie je zároveň dokladem procesu zmíněné proměny hodnot, jež probíhala v našem kulturním okruhu během 19. století. To, co musel kníže Pückler-Muskau udělat v parku v Muskau z nedostatku prostředků, totiž založit krásu parku pouze na scénériích tvořených vegetací bez architektonických či sochařských dominant, se stalo v Lednickém a později v Průhonickém parku záměrem. Na uvedeném místě Lednického parku byl původní dominantou Čínský pavilon, posléze jej nahradila pouze vycizelovaná kombinace dřevin.

Role platanu Suttnerova je v obou popisovaných situacích (pohled na zámek, pohled na Čínský pavilon) obdobná. U Čínského pavilonu byl patrně avizem pro pozorovatele z lodě a po přiblížení součástí rámu pohledu na pavilon přes vodní hladinu. U pohledu na severovýchodní nároží zámku se ve scénérii platan Suttnerův sám neobjevuje, je vysazen příliš vpravo od pravého rámu scénérie tvořeného liliovníkem. Funguje tam jako jakési návěstí,⁹⁶ které návštěvníkovi přicházejícímu proti

⁹² LYČKA, D., Zaniklé a zapomenuté Hardtmuthovy stavby, c. d., s. 21.

⁹³ Podobně je komponován park Mošnice v krajině pro chov a výcvik kočárových koní v Kladrubech nad Labem.

⁹⁴ Smuteční jerlín japonský je v Lednickém parku v jedné generaci a několika málo místech, výsadba začíná při vstupu do parku z jihu ze Slovácké ulice, pokračuje patrně nejznámějším exemplářem v závěru skleníku, potom na svahu pod skleníkem, na svahu pod zámek v průhledu zámek–Mínaret, výsadba u někdejšího čínského pavilonu je nejsevernější. Jeho roli ve scénériích na uvedených místech je žádoucí zkoumat. V publikaci KREJČÍŘÍK, P. – PEJCHAL, M. – ŠIMEK, P. – BULÍŘ, P. – PAVLAČKA, R., Dřeviny, c. d., je zachycen v odděleních 2.4, 4.3, 4.4 a 10.4.

⁹⁵ Kvůli absenci péče prerůstá podnož roub převísle odrůdy a kýžený efekt se nedostaví.

⁹⁶ K návěstím v Lednickém parku blíže NOVÁK, Z., Zahrada Evropy, c. d., s. 82n.

46 Nevhodné novodobé výsadby (dub bahenní, katalpa trubačovitá) zakrývají zbytky anamorfické scenérie na západním břehu zámeckého rybníka. Zdroj: foto Zdeněk Novák (19. 9. 2020).

směru otáčení hodinových ručiček po cestě na břehu Růžového rybníka sděluje: „Pozor, něco tě čeká.“ Návěstí funguje i v bezlistém stavu mimo vegetační období díky barvě platanové borky.

Podobné scenérie využívající principů malířské perspektivy k dosažení anamorfických iluzí lze v Lednickém parku pozorovat na více místech,⁹⁷ ale nejsou již spojeny se stavbami Josepha Hardtmutha.

Metodu využití principů anamorfózy prostřednictvím malířské perspektivy dále rozvinul Ernst Emanuel hrabě Silva-Tarouca (1860–1936), který v roce 1885 začal tvořit svůj park v Průhonicích u Prahy, kde tuto metodu hojně využíval, a navíc ji popsal v publikacích.⁹⁸

„Tím vším má být dosaženo rozlišení splývajícího pozadí od středu a popředí a tím hloubky obrazu. Tento trik, malíři ostatně často používaný, hodí se i při řešení dálkových pohledů v parku. Po obou stranách popředí masivní skupiny tmavých, kompaktních

⁹⁷ NOVÁK, Z., *Zahrada Evropy*, c. d., s. 80–84.

⁹⁸ SILVA-TAROUCA, Ernst – SCHNEIDER, Camillo, *Unsere Freiland-Laubgehölze*, Wien – Leipzig 1912, s. 3–16; SILVA-TAROUCA, Ernst – SCHNEIDER, Camillo, *Unsere Freiland-Nadelhölzer. Anzucht, Pflege und Verwendung aller bekannten in Mitteleuropa im Freien kulturfähigen Nadelhölzer*, Wien – Leipzig 1913, tam na s. 3–30 popisuje, jak lze např. pomocí promyšlené výsadby na rovném okraji porostu dosáhnout iluze plasticity, totéž popisuje SCHOLZ, J., *Sadovnická estetika*, c. d., s. 36.

stromů (např. červených buků nebo starých dubů), uprostřed lehké koruny vrb nebo ještě lépe bělolisté nebo žlutolisté stromy (stříbrné topoly, vrby, žlutolisté topoly, jilmy nebo duby), pozadí mezi zelenými křovinami, mizejícími trávníky nebo plochy vodní. Také lze vyřešiti popředí tmavými jedlemi a smrky a střed stříbrobílými, modrými nebo žlutými koniferami.“⁹⁹ Pak skromně pokračoval: „Nechci tímto popisem stanoviti nijaké pravidlo, chtěl jsem jen ukázati příklad, jak při pečlivém využití vlastností terénu různými dřevinami lze dosáti daných možností a případně tyto ještě zvýšiti.“¹⁰⁰

Použití barevných a cizokrajných dřevin v krajinářské kompozici uměleckého typu nebylo přijato všemi odborníky příznivě.¹⁰¹ Bylo odmítnuto i v jediné metodické pasáži v knize *Historické zahrady v Čechách a na Moravě* (1957).¹⁰² Nebylo ani vyučováno na vysokoškolském učilišti v Lednici na Moravě, kde v zámeckém parku byly vynikající příklady k dispozici, ale z nepochopení zanikaly. Přispěl k tomu i objev ekologie,¹⁰³ který potvrdil „správnost“ dosud prováděných zásahů do výsadby v Lednickém parku (odstranění výsadby pěnišníků před skleníkem, nahrazování smrků ztepilých smrkem omorikou apod.) a posílil je (výsadby zeravů obrovských namísto jalovců viržinských apod.). Tak postupně zanikaly anamorfské scenérie v Lednickém parku a patrně i v dalších zahradách. V anamorfské scenérii totiž nelze libovolně měnit sortiment výsadby a její lokalitu.

Smrk ztepilý představuje na paletě krajinářského architekta jedinečný odstín, lišící se od jiných smrků, a podobně je to se všemi ostatními dřevinami. Barevný odstín zelené liliovníku tulipánokvětého po vyrašení postupně ztrácí jas a nabývá sytosti, v době květu mírně zesvětlá a na podzim se promění v teplou žlutou barvu, která nejprve jako by „prohořívá“ v zelené koruně a posléze ji ovládne celou. Obdobné procesy proměny svítivosti barevných korun lze pozorovat u všech dřevin. U některých navíc přistupuje třpyt listů (např. topol černý). Tóny odstínů barev dřevin ovlivňuje intenzita osvětlení. Tyto všechny jevy a jejich proměnlivost během dne a roku musí tvůrce anamorfských scenérií umět využívat.

Pokud budeme Lednický park, Průhonický park, park Mošnici v Kladrubech nad Labem a (doufejme) i jiné, dosud neidentifikované parky komponované s využitím principů malířské perspektivy za použití bohatého sortimentu dřevin k dosažení anamorfských scenérií považovat za svěbytná umělecká díla, hodí se pro ně označení malířskokrajinářská zahrada (malířskokrajinářský sloh) spíše než krajinářská nebo přírodně krajinářská zahrada. Vystihuje lépe jejich specifické hodnoty. Může je pak

⁹⁹ SILVA-TAROUCÁ, Arnošt Emanuel, Používání stromů a keřů v zahradách i parcích, Styl, 1933–1934, XIII. (XVIII.), s. 159–164; z textu je patrné, že dřívější tvůrci (Repton, Loudon, Pückler-Muskau) měli mnohem omezenější škálu dřevin, neboť např. smrk pichlavý (*Picea pungens*) byl do Evropy introdukovan v roce 1865; PEJCHAL, Miloš – ŠTEFL, Lukáš, Metodická pomůcka k uplatnění autenticity dřevin v památkách zahradního umění, BÚ AV ČR, v. v. i., 2020, tabulka č. 1.

¹⁰⁰ SILVA-TAROUCÁ, A. E., Používání stromů, c. d., s. 163.

¹⁰¹ SILVA-TAROUCÁ, Ernst, Farben im Landschaftsgarten, Die Gartenschönheit, 1927. Autor tam uvádí postoj německého odborníka, jehož jméno bohužel nepublikoval, který pln nedůvěry navštívil Průhonický park a teprve na místě uznal, že použití barevných odrůd dřevin, pokud je promyšlené/procítěné, nepoškozuje kompozici zahrady.

¹⁰² DOKOUPIL, Zdeněk – NAUMANN, Pavel – RIEDL, Dušan, Historické zahrady v Čechách a na Moravě, Praha 1957, s. 48.

¹⁰³ ODUM, Eugene P., Základy ekologie, Praha 1977.

47 Dokud se jírovec maďal přirozeně na podzim vybarvoval, byla tato scenérie vyvážená. Klíněnka jírovcová ji bohužel narušuje. Mírné odpolední protisvětlo vytváří iluzi, že zámek je vzdálenější než při osvětlení ranním. Zdroj: foto Zdeněk Novák (13. 10. 2018).

snad lépe ochránit před ničením dobrými úmysly, jež však vycházejí z neznalosti jejich hodnot a jsou často kombinovány s uplatněním šablonovitých přístupů, jednou požadavků údržby, jindy ochrany přírody či zásad dotačních programů. Zkrátka – pokud má zůstat zahrada uměleckým dílem, není možné postupovat podle jiných než uměleckých zásad.

Závěr

Je přirozeně možné, že se principy malířské perspektivy při tvorbě anamorfických zahradních scenérií použily i v jiných než v textu popsaných zahradách. Nicméně autorům nejsou takové zahrady známy. Odstranění architektonických a sochařských dominant anglo-čínského programu z Lednického parku v letech 1805–1811 v souvislosti s budováním Lednicko-valtického areálu bylo impulzem, který vyvolal nové přístupy k tvorbě zahradních scenérií. Nadprůměrně ohromný a pestrý sortiment druhů a odrůd dřevin, dlouhodobě pěstovaný v Lednickém parku, srovnatelný dobou pěstování na kontinentu snad jen se sortimentem anglo-čínského parku ve Wörlitz, umožnil pracovat s výsadbami jako s malířskou paletou. Tím se park odlišil od soudobých zahrad na evropském kontinentu, zmínaném napoleonskými válkami, i zahrad

anglických. Anglo-čínskou zahradu nahradila v Lednici zahrada malířskokrajinářská. V promyšlené (v umění bychom snad měli používat pojem procítěné, ale nejsme na to zvyklí) kombinaci barevných odstínů situovaných do správných míst scenérie pokračovali tvůrci Lednického parku po celé 19. století, v jehož závěru převzal tuto štafetu hrabě Ernst Silva-Tarouca a tyto principy publikoval. Nedůvěra německých odborníků k tomuto typu tvorby dokládá, že tam se tvorba stále řídila doporučeními knížete Pücklera-Muskau, který ve svých zahradách ani ve své knize *Andeutungen über Landschaftsgärtnerei* použití barevných dřevin podobně detailně jako hrabě Silva-Tarouca nepopsal. I rozdílný přístup ke koniferám je patrný. V Lednickém parku jsou konifery bohatě zastoupeny již v nejstarší generaci dřevin, podobně v Průhonickém parku, zatímco v Muskau nebo v Branitz jsou použity vzácně. Tím byla významně ochuzena barevná škála Pücklerových zahradních scenérií.

V Lednickém parku můžeme pozorovat, že Hardtmuthovy stavby byly ohnisky malířských anamorfovkých scenérií, přestože až na Minaret postupně zanikly, a malířské anamorfovké vegetační scenérie se staly uměleckými díly samy o sobě. V severovýchodním pohledu přes hladinu Růžového rybníka však architektonická dominantna scenérie zůstala, jen byla přenesena z drobné architektury Hardtmuthových Lázní na Wingelmüllerovu zámeckou budovu. V tomto pohledu na zámek byl kolem roku 1855 založen nejkrásnější příklad manipulace se zahradním prostorem (anamorphosis abscondita prostřednictvím malířské perspektivy), který dodnes vytváří v pozorovateli iluzi, že zámek Lednice stojí na poměrně vysokém kopci, přestože se ve skutečnosti nachází v ploché krajině.

Dílo Josepha Hardtmutha v kontextu radikální změny Lednického parku vyvolané přáním knížete Jana I. z Lichtenštejna tak významným způsobem nasměrovalo způsob tvorby krajinářského slohu. Lednický park, přestože není využíván k výuce zahradní a krajinářské architektury, vědomě či podvědomě ovlivnil tvorbu každého absolventa Zahradnické fakulty Mendelovy univerzity.

Prameny a literatura

Prameny

Moravský zemský archiv:

- fond F 18 – Hlavní registratura Ditrichštejnů Mikulov,
- fond F 31 – Lichtenštejnská lesní zřizovací kancelář,
- fond F 63 – Velkostatek Lednice,
- fond F 94 – Velkostatek Valtice,
- fond F 97 – Velkostatek Vranov nad Dyjí,
- fond F 115 – Lichtenštejnský stavební úřad Lednice,
- fond F 117 – Velkostatek Szarvas,
- fond F 128 – Lichtenštejnské cirkuláře, normálie a instrukce.

Literatura

ALBERTI, Leo Battista, *I Dieci Libri de l'Architettura*, 1546.

ALDINGTON, Charles, *On Landscape Design. In the words of Masters through the centuries*, London: Intramuros Books 2020.

- BIRNBAUM, Vojtěch, *Barokní princip v dějinách architektury*, Praha: Vyšehrad 1941.
- BRIX, Michael, *Der barocke Garten, Magie und Ursprung*, André le Nôtre in Vaux le Vicomte, Stuttgart: Arnoldsche 2004.
- BULÍŘ, Pavel – PAVLAČKA, Roman, *Dřeviny zámeckého parku v Lednici*, Brno: Mendelova univerzita v Brně 2015.
- CRISTE, Oskar, *Feldmarschall Johannes Fürst von Liechtenstein*, Wien 1905.
- CZULLIK, August, *Eisgrub und seine Parkanlagen*, Wien 1886.
- ČERNOUŠKOVÁ, Dagmar – BORSKÝ, Pavel, *K stavebněhistorickým průzkumům voluptuární architektury v Lednicko-valtickém areálu*, in: KRÁLOVÁ, Hana (ed.), *Joseph Hardtmuth, architekt, vynálezce a podnikatel ve službách knížecí rodiny Liechtensteinů*, Praha: NTM 2018, s. 53–79.
- DOKOUPIL, Zdeněk, *Historické zahrady v Čechách a na Moravě*, Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců 1957.
- EDGAR, E., *Nejstarší železná stavba skleníková*, *Československé zahradnické listy*, XXV., č. 9, 1928, s. 66.
- FALKE, Jakob von, *Der Garten: seine Kunst und Kunstgeschichte*, Berlin 1884.
- FISCHER von ERLACH, Johann Bernard, *Entwurf Einer Historischen Architectur*, Leipzig 1725.
- FLEISCHER, Viktor, *Karl Eusebius von Liechtenstein als Bauherr und Kunstsammler (1611–1684)*, Wien 1910.
- FURTENBACH, Joseph, *Architectura recreationis, das ist, von allerhand nutzlich und erfrewlichen civilischen Gebäwen: in vier unterschiedliche Hauptstück eingetheilt / alles auss selbst eigener vil-jähriger Praxi und Experienza auffgemerckt und zusammen getragen, allhier mit 36 Kupfferstucken delinirt unnd beschriben durch Josephum Furtenbach*, 1640.
- GOMBRICH, Ernst Hans, *Umění a iluze*, Praha: Argo 2019.
- GOETZE, Karl, *Album für Teppichgärtnerei*, Erfurt 1897.
- GOTHEIN, Marie Louise, *Geschichte der Gartenkunst*, Band 1., 2., Jena 1914.
- HÁJOS, Geza, *Romantische Gärten der Aufklärung. Englische Landschaftskultur des 18. Jahrhunderts in und um Wien*, Wien – Köln – Graz: Böhlau 1989.
- HARRIS, John, *William Chambers und Kew*, in *Sir William Chambers und der Englisch-chinesische Garten in Europa*, Berlin: Gerd Hatje Verlag 1996.
- HÄUFLER, Joseph Vincenz – FEIL, Joseph, *Schilderung von Eisgrub, Feldsberg und deren Umgebung*, Wien: Peter Rohrmann 1840.
- HAUPT, Herbert, *Von der Leideschaft zum Schönen*, Wien: Böhlau Verlag 1998.
- HAUPT, Herbert, *Fürst Karl I. von Liechtenstein, Obersthofmeister Kaiser Rudolfs II. und Vizekönig von Böhmen*, Wien – Köln – Graz: Böhlau 1983.
- HAVLOVÁ, Mája, *Krajinář Ferdinand Runk (1764–1834)*, České Budějovice: Národní památkový ústav 2014.
- HIRSCHFELD, Christian Cay Lorenz, *Theorie der Gartenkunst*, Leipzig 1789–1885.
- HOGARTH, William, *The Analysis of Beauty*, London 1753.
- HOOP, Joseph, *Fürst Franz I. von und zu Liechtenstein*, 1938.
- HÖSS, Karl, *Fürst Johann II. von Liechtenstein und die Bildende Kunst*, Wien 1908.
- HURT, Rudolf, *Dějiny rybníkářství na Moravě a ve Slezsku*, Ostrava: Krajské nakladatelství 1960.
- CHAMBERS, William, *Plans, Elevations, Sections and Perspective Views of the Gardens and Buildings at Kew in Surrey*, London 1763.
- CHAMBERS, William, *A Dissertation on Oriental Gardening*, Dublin 1773.
- JACQUES, David, *Georgian Gardens. The Reign of Nature*, London: Batsford 1983.
- JEŽEK, Franz, von RITTERSFELD, *Forstbotanisches Verzeichniss aller auf dem Franzensberge in Brünn befindlichen Bäume und Sträucher, mit lateinischen, deutschen, böhmischen Benennungen, und Angabe ihres Standorts und ihrer Blüthezeit*, Brünn 1818.
- KAVKA, Bohumil, *Kompoziční zásady*, in: KAVKA, Bohumil, *Krajinářské sadovnictví*, Praha: Státní zemědělské nakladatelství 1970.

- KNIGHT, Payne Richard, *The Landscape, a didactic poem, in three books*, London 1794.
- KOHLMAIER-BARNA, G. von Sartory, *Das Glashaus*, München: Prestel 1988.
- KONEČNÝ, Michal, *Zámek Lednice, Kroměříž: Národní památkový ústav* 2017.
- KORNER, Stephan, *Die Gärten des Fürsten Aloys von Liechtenstein, Gartenkunst in gesellschaftlichen Umbruchzeiten*, in: *Jahrbuch des Historischen Vereins für das Fürstentum Liechtenstein*, Bd. 104 (2005), s. 85–136.
- KRÁFTNER, Johann, *Gartenparadiese, Meisterwerke der Gartenarchitektur*, Wien: Brandstätter Verlag 2012.
- KRÁFTNER, Johann, *Oasen der Stille. Die großen Landschaftsgärten in Mitteleuropa*, Wien: Brandstätter Verlag 2008.
- KREJČÍŘÍK, Přemysl, *Krajinářské úpravy v zámeckém parku v Lednici v období působení Josepha Hardtmutha*, in: KRÁLOVÁ, Hana (ed.), *Joseph Hardtmuth, architekt, vynálezce a podnikatel ve službách knížecí rodiny Liechtensteinů*, Praha: NTM 2018, s. 53–79.
- KREJČÍŘÍK, Přemysl – PEJCHAL, Miloš – ŠIMEK, Pavel – BULÍŘ, Pavel – PAVLAČKA, Roman, *Dřeviny zámeckého parku v Lednici, Lednice: Mendlova univerzita v Brně* 2015.
- KREJČÍŘÍK, Přemysl – ZATLOUKAL, Ondřej – ZATLOUKAL, Pavel, *Lednicko-valtický areál*, Praha: Foibos Books 2012.
- KROUPA, Jiří, *Lednický zámek doby barokní a klasicistní*, in: KORDIOVSKÝ, Emil (ed.), *Městečko Lednice, Brno: Muzejní a vlastivědná společnost* 2004.
- KŘÍŽ, Zdeněk, *Významné parky Jihomoravského kraje*, Brno: Blok 1978.
- KUBÍČEK, Tomáš – NOVÁK, Zdeněk – LYČKA, Daniel – KUBÍČEK, Jaromír, *Valtice a Lichtenštejnův: zámecká zahrada, památky, bibliografie*, Brno: Moravská zemská knihovna 2018.
- KUČA, Otakar, *Vývoj zahrad, parků a krajinářských úprav*, in: KAVKA, Bohumil (ed.), *Krajinářské sadovnictví*, Praha: Státní zemědělské nakladatelství 1970.
- KUČA, Otakar, *Krajina, architektura, design = Landscape, architecture, design*, Praha: Obec architektů 2000.
- KUČA, Karel – KUČOVÁ, Věra – SALAŠOVÁ, Alena – VOREL, Ivan – WEBER, Martin, *Krajinné památkové zóny České republiky*, Praha: Národní památkový ústav 2015.
- LAUCHE, Wilhelm, *Die Bedeutung des dahingeschiedenen regierenden Fürsten Johann II. von und zu Liechtenstein für die Kunst, die Wissenschaften, die Landwirtschaft und den Gartenbau*, Brünn 1929.
- LEBLOND, Alexandre, *The Theory And Practice Of Gardening*, London 1728.
- LENGERKE, Alexander von, *Landwirtschaftliches Conversations-Lexicon für Praktiker und Laien*, Prag 1837.
- LIECHTENSTEIN, von C. E., *Des Fürsten Karl Eusebius von Liechtenstein Werk von der Architektur*, in: FLEISCHER, V., *Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein als Bauherr und Kunstsammler*, Wien 1910.
- LICHT, Hermann, *Errinerungen aus Eisgrub*, in: *Wiener Illustrierte Gartenzeitung*, August-September 1888.
- LORENZ, Hellmut, *Nicht Brachtigeres kan gemachet werden als die vornehmen gebäude, Bemerkung zur Bautätigkeit der Fürsten von Liechtenstein in barockzeit*, in: OBERHAMMER, Eveline, *Der ganzen Welt ein Lob und Spiegel*, Wien – München 1990.
- LORENZ, Helmut, *Fischer von Erlachs „Schloß der Rosse“ in Eisgrub*, in: BAUMSTARK, Reinhold (ed.), *Joseph Wenzel von Liechtenstein. Fürst und Diplomat im Europa des 18. Jh. Sammlungen des Fürsten von Liechtenstein, katalog*, Vaduz: Einsiedeln 1990.
- LOUDON, John, *Claudius, The Suburban Gardener, and Villa Companion*, London 1838.
- LYČKA, Daniel, *Zaniklé a zapomenuté Hardtmuthovy stavby v lednicko-valtickém areálu*, in: KRÁLOVÁ, Hana (ed.), *Joseph Hardtmuth, architekt, vynálezce a podnikatel ve službách knížecí rodiny Liechtensteinů*, Praha: NTM 2018, s. 19–38.

- MAREČEK, Jiří, *Zahrada a její uspořádání*, Praha: Státní zemědělské nakladatelství 1975.
- MEYER, Gustav, *Lehrbuch der schönen Gartenkunst*, Berlin 1860.
- MÍCHAL, Igor – LÖW Jiří, *Krajinný ráz, Kostelec nad Černými lesy: Lesnická práce* 2003.
- MURÁR, Tomáš, *Baroko jako styl v pojetí Vojtěcha Birnbauma*. Nepublikovaná bakalářská práce, Praha: Ústav pro dějiny umění Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 2013.
- NEBBIEN, Heinrich, *Freia oder Geist der Landschaftsbildneri als Programm des größern Werkes*, Weimar 1821.
- NOVÁK, Zdeněk, *Minaret v Lednici na Moravě*, Brno: Památkový ústav 1992.
- NOVÁK, Zdeněk, *Zámecká zahrada*, in: KORDIOVSKÝ, Emil (ed.), *Městečko Lednice*, Brno: Muzejní a vlastivědná společnost 2004, s. 432–441.
- NOVÁK, Zdeněk, *Moravská implementace principů francouzské zahrady knížetem Karlem Eusebiem z Liechtenštejna*, *Prameny a studie*, 2014, 54, s. 66–85.
- NOVÁK, Zdeněk, *Zahrada Evropy*, Praha: NZM 2017.
- NOVÁK, Zdeněk, *Lednicko-valtický areál v širších evropských souvislostech se stavbami Josepha Hardtmutha jako prostředí pro odborné zahradnické vzdělávání / Lednice-Valtice Cultural landscape in wider European context and with buildings of Joseph Hardtmuth as an environment for professional gardening education*, *Prameny a studie*, 2020, 65, s. 171–200.
- NOVÁK, Zdeněk, *Landscape Museum for Breeding and Training of Ceremonial Carriage Horses at Kladruby nad Labem in Czechia*, in: FOLGA-JANUSZEWSKA, Dorota – LEHMANNOVÁ, Martina – GABUROVÁ, Jasna – KELLNER, Elke – JASKANIS, Paweł (edd.), *Museums and Identities. Planning an Extended Museum, The Museum of King Jan III's Palace at Wilanów, the National Museum in Kielce, MOCAK, the Museum of Contemporary Art in Krakow and the Cracow Saltworks Museum Wieliczka*, 2019.
- NOVÁK, Zdeněk – ZÁMEČNÍK, Roman, *Krajina koní, Zahrada – Park – Krajina*, 1, 2020, s. 10–15.
- NOVÁK, Zdeněk, *Zahradně-architektonická tvorba 20. století v Československu – historický úvod*, in: ZÁMEČNÍK, Roman (ed.), *Zahradně-architektonická tvorba 20. století v Československu I.: sborník příspěvků z konference*, Praha: Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický 2019.
- NOVÁK, Zdeněk (autor) – ZÁMEČNÍK, Roman (ed.), *Krajina pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem. Nominační dokumentace pro návrh na zápis statku na Seznam světového dědictví, Česká republika* 2018.
- NOVÁK, Zdeněk, *Předmluva*, in: KŘESADLOVÁ, Lenka – ZATLOUKAL, Ondřej – PODRAZIL, Jiří, *Průhonický park, Průhonice: Botanický ústav AV ČR* 2017, s. 11.
- OBERHAMMER, Evelin, *Der ganze Welt ein Lob und Spiegel. Das Fürstenhaus Liechtenstein in den frühen Neuzeit*, Wien – München 1990.
- OTRUBA, Ivar, *Zahradní architektura, tvorba zahrad a parků*, Šlapanice: ERA 2002.
- PACÁKOVÁ-HOŠTÁLKOVÁ, Božena – PETRŮ, Jaroslav – RIEDL, Dušan – SVOBODA, Antonín Marián, *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha: Libri 1999.
- PEJCHAL, Miloš – KREJČÍŘÍK, Přemysl, *Historie pěstování dřevin v Lednicko-valtickém areálu do první světové války*, Lednice: Mendlova univerzita v Brně 2016.
- BECKER, Wilhelm Gottlieb, *Taschenbuch für Gartenfreunde*, 1797.
- PETZOLD, Eduard C. – PRELLER, Friedrich, *Die Landschafts-Gärtnerei, e. Handbuch für Gärtner, Architekten u. Freunde d. Gartenkunst*, Leipzig 1888.
- PIOTROVSKY, Mikhail – DEDINKIN, Mikhail – JACQUES, David, *The Hampton Court Albums of Catherine the Great*, London: Fontanka Publishers 2016.
- PROKOP, August, *Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung*, Band I–IV, Wien 1904.
- PÜCKLER-MUSKAU, von Hermann, *Andeutungen über Landschaftsgärtnerei, verbunden mit der Beschreibung ihrer praktischen Anwendung in Muskau*, Stuttgart 1834.

- RECHT, H., Eisgrub in alten Bildern, *Deutschmähr.-schles. Heimat* 23, 1937, č. 9–10, s. 233.
- RECHT, H., Eisgrub in graphischen Bildarstellungen des 18. und 19. Jhs., Wien 1979.
- REICHEL, Eduard, Johann II. Fürst von und zu Liechtenstein, Eisgrub 1934.
- REPTON, Humphry, *Observations on the Theory and Practice of Landscape Gardening*, London 1805.
- REPTON, Humphry, *Sketches and hints on landscape gardening*, London 1794.
- REPTON, Humphry, *Observations on the theory and practice of landscape gardening: including some remarks on Grecian and Gothic architecture, collected from various manuscripts, in the possession of the different noblemen and gentlemen, for whose use they were originally written: the whole tending to establish fixed principles in the respective arts*, London 1805.
- REPTON, Humphry, *Observations on the theory and practice of landscape gardening*, London 1805.
- REPTON, Humphry, *Sketches and hints on landscape gardening: collected from designs and observations now in the possession of the different noblemen and gentlemen, for whose use they were originally made: the whole tending to establish fixed principles in the art of laying out ground*, London 1794.
- ROHRMANN, Peter, *Schilderung von Eisgrub, Feldsberg und deren Umgebungen*, Wien 1840.
- RUPPRECHT, J. B., Eisgrub und Feldsberg, in: *Mitteilungen der k. k. Mährisch-Schlesisches Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde in Brünn*, Nro. 5, Februar 1841.
- ŘÍHA, Jiří Karel, *Země krásná: kniha o přírodě, civilisaci a plánování, Třebechovice pod Orebem* 1948.
- SEDLMAYR, Hans, Johann Bernard Fischer von Erlach, Wien 1976.
- SCHINDELMEYER, Karl Robert, *Description des principaux parcs et jardins de l'Europe: avec des remarques sur le jardinage et les plantations – Bildliche und beschreibende Darstellung der vorzüglichsten Natur und Kunstgärten in Europa: mit Bemerkungen über Gartenkunst und Anpflanzungen*, Band III., Wien 1812.
- SCHNEIDER, Camillo, *Die Parkanlagen Seiner Durchlaucht des regierenden Fürsten Johann II. von und zu Liechtenstein in Eisgrub (Mähren)*, in *Gartenanlagen Österreich-Ungarn in Wort und Bild*, Heft 2, Wien 1912.
- SCHOLZ, Jaromír, *Sadovnická estetika*, Praha: SPN 1955.
- SILVA-TAROUCA, Ernst – SCHNEIDER, Camillo, *Unsere Freiland-Laubgehölze*, Wien – Leipzig 1913.
- SILVA-TAROUCA, Ernst – SCHNEIDER Camillo, *Unsere Freiland-Nadelhölzer. Anzucht, Pflege und Verwendung aller bekannten in Mitteleuropa im freien Kulturfähigen Nadelhölzer mit Einschluss von Ginkgo und Ephedra*, Wien 1923.
- SILVA-TAROUCA, Arnošt Emanuel, *Používání stromů a keřů v zahradách i parcích*, *Styl*, 1933–1934, XIII. (XVIII.), s. 159–164.
- SILVA-TAROUCA, Ernst, *Farben im Landschaftsgarten, Die Gartenschönheit*, 1927.
- SKOPALOVÁ, Veronika, *Karel Eusebius z Liechtenštejna jako stavebník a stavitel v kontextu jeho teoretického díla. Nепublikovaná diplomová práce. Praha: Ústav pro dějiny umění Filozofické fakulty Univerzity Karlovy* 2011.
- STIBRAL, Karel, *O malebnu: estetika přírody mezi zahradou a divočinou*, Praha: Dokořán 2011.
- ŠAŠEK Z BÍRKOVA, Václav, *Deník o jízdě a putování pana Lva z Rožmitálu a z Blatné z Čech až na konec světa*, Praha: Orbis 1951.
- THACKER, Christopher, *The Genius of Gardening. The History of Gardens in Britain and Ireland*, London: Weidenfeld & Nicolson 1994.
- The Diary of Baron Waldstein*, tr. by G. W. Groos, London: Thames & Hudson 1981.
- ÚRADNÍČEK, Luboš, *Forest Dendrology*, Brno: Mendelu 2014.
- WAGNER, Bohdan, *Sadovnická tvorba 1.*, Praha: SZN 1989.

- WILHELM, Gustav, Die Fürsten von Liechtenstein und ihre Beziehungen zu Kunst und Wissenschaft, Schaan, Vaduz: Liechtensteinische Kunstges 1976.
- WILHELM, Gustav, Joseph Hardtmuth, 1758–1816, Architekt und Erfinder, Wien – Köln: Böhlau 1990.
- WINKELBAUER, Thomas, Fürst und Fürstendiener, Wien: Oldenbourg 1999.
- WIRTH, Zdeněk, Pražské zahrady, díl 1–2, Praha 1943.
- WITZANY, Michael, Die Markkraftschaft Mähren und die Marktgemeinde Eisgrub, Mistelbach 1896.
- WITZANY, Michael, Die Marktgemeinde Eisgrub, Band I., II., III., Mistelbach 1896, Eisgrub 1901, 1907.
- WRIGHT, Richardson, Little, The Story of gardening: from the hanging gardens of Babylon to the hanging gardens of New York, New York 1934.
- WURM, A., Eisgrubs Gartenanlagen bis 1684, in Eisgrub, Heimattblätter unseren durch Fürstensinn und Künstlerhand so reich bedachten Heimatsorte Eisgrub gewidmet. Geleitet von Eduard Reichel, Eisgrub 1933.
- ZÁMEČNÍK, Roman – NOVÁK, Zdeněk, Krajina pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem – kompoziční rozbor, Zprávy památkové péče 79, 2019, 1, s. 28–40.
- ZATLOUKAL, Pavel – KREJČÍŘÍK, Přemysl – ZATLOUKAL, Ondřej, Lednicko-valtický areál, Praha: Foibos 2012.
- ZATLOUKAL, Pavel, Příběhy z dlouhého století: architektura let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku, Olomouc: Muzeum umění Olomouc 2002.

Internetové zdroje

- Deutsche Gartenbaubibliothek, Digitalisierte historische Gartenliteratur: Monographien, dostupné online: <http://www.historischegaerten.de/Gartenbaubuecherei/digilinks.html> [29. 8. 2020].
- ZATLOUKAL, Pavel, Apollonův chrám v Lednici, teze přednášky ke jmenování profesorem, Brno: VUT 2003, dostupné online: <https://www.researchgate.net/publication/40290359_Apollonuv_chram_v_Lednici_Apollo_-_temple_at_Lednice_eisgrub_teze_prednasky_ke_jmenovani_profesorem_v_oboru_Architektura> [29. 8. 2020].

ZAPOMENUTÁ OBORA V LOMNICI NAD POPELKOU V KONTEXTU VÝVOJE ROHANSKÉHO OBORNICTVÍ

FORGOTTEN GAME PARK IN LOMNICE NAD POPELKOU IN THE CONTEXT
OF DEVELOPMENT OF ROHAN GAME MANAGEMENT

Jana Jakubská – Dana Grabcová

Abstrakt: Předkládaná případová studie detailně popisuje oboru v Lomnici nad Popelkou coby chybějící střípek v pestré mozaice obor knížecího rodu Rohanů. Opírá se o rozbor archivních pramenů provedený historickými a statistickými metodami kombinovaný s terénním a stavebněhistorickým průzkumem. Lomnická obora jako objekt primární analýzy je zde zhodnocena z hlediska dendrologického, zoologického, krajinářského, z hlediska lesní správy, loveckých staveb a ostatních krajinných prvků, a to na pozadí vlastnických vztahů a historického vývoje. Zapomenuto nebylo ani na otázky z kulturních dějin, kdy lovecký zámeček v oboře sloužil svým majitelům nejen k rodinnému odpočinku, ale i jako místo pro utváření nezbytných socioekonomických vazeb. Zpracování těchto témat tvoří integrální součást studie. Ve druhé části je lomnická obora pomocí komparační metody srovnána s ostatními oborami na rohanských državách. Díky tomu představuje studie podstatnou sondu do vývoje nejen rohanských obor v 19. a na počátku 20. století, ale i do celkového vývoje obornictví v českých zemích.

Abstract: The case study presented here describes in detail the game park in Lomnice nad Popelkou as a missing piece in the varied jigsaw puzzle of game parks managed by Counts Rohan. The study is based on an analysis of archival sources undertaken by historical and statistical methods, which were combined with field research and research of building history of the site. Lomnice game park, which was the subject of primary analysis, is evaluated from the perspective of dendrology, zoology, landscape design, but also forest management, hunting lodges, and other landscape elements. All this is then set into a context of ownership relations and historical development. Subjects from cultural history, when the hunting lodge served its owners as not only a place where the family could gather to rest but also a place for establishing important social and economic contacts, are also integrated into the study. In the second part of the contribution, Lomnice game park is compared with other game parks at Rohan estates. This study therefore presents a substantive insight into the development of not only Rohan game parks in the nineteenth and early twentieth century but also the general development of game management in the Czech Lands.

Klíčová slova: obory; Lomnice nad Popelkou; Rohanové; 2. polovina 19. století; 1. polovina 20. století; chov zvěře; lesní správa; lov; myslivost; zámky lovecké; dějiny lesnictví; krajina kulturní.

Keywords: game parks; Lomnice nad Popelkou; Counts Rohan; second half of the 19th century; first half of the 20th century; game keeping; forest management; hunting; hunting lodges; history of forestry; cultural landscape.

*Článek vznikl za podpory Ministerstva zemědělství,
institucionální podpora MZE-RO0818.*

Úvod

Ještě mnoho lesních revírů v českých zemích čeká na bližší zhodnocení své historie.¹ Mezi taková místa patří i obora v Lomnici nad Popelkou, oblíbený turistický cíl návštěvníků Českého ráje. Tamější areál, lovecký zámeček Obora a nově zrekonstruovaný posed Alainova věž, v minulosti němé kulisy jednoho z nejrozšířenějších společenských aristokratických rituálů – lovu, dávají tušit poměrně dlouhý a rozmanitý historický vývoj. Navzdory zásadním proměnám držby šlechtického majetku v letech 1848 a 1849 ztělesňovali majitelé velkostatků až do meziválečné pozemkové reformy jeden z klíčových subjektů formujících jak lesní hospodářství, tak kultivaci krajiny. V důsledku změn, které přinášela modernizace v 19. století, se šlechta uzavírala do svého světa, pěstující luxusní životní styl, sociální exkluzivitu a udržení tradic. Mezi charakteristickými činnostmi šlechtice i nadále nechyběla lovecká zábava, stejně jako střídání pobytu v městských palácích a na venkovských sídlech.² Ani Rohanové, vlastníci palác v Praze a zámek Sychrov u Turnova v severovýchodních Čechách, nebyli v tomto směru výjimkou. Letní pobyty v zámku zpestřovaly výlety do obory v Lomnici nad Popelkou, kde Kamil Rohan dal v 60. letech 19. století za tímto účelem přestavět bývalou myslivnu na lovecký zámek.

Doba prodchnutá romantismem se odrazila i ve vývoji obornictví a tváři lesní krajiny kultivované převážně majiteli velkostatků. Oblíbená pravidelná kompozice, jíž se vyznačovaly barokní zahradní úpravy, byla přebudována v rámci „návratu k přírodě“ na krajinářské parky anglického typu.³ Podobný vývoj prodělaly i lovecké stavby tohoto období, jejichž architekti nalézali inspiraci v alpském, převážně švýcarském stylu. V 19. a na počátku 20. století řada starších obor změnila svoji chovnou funkci a stávala se součástí volných honiteb. Byly zakládány i nové obory, převážně v areálu romantických zámeckých staveb – například rohanská obora u zámku Sychrov.⁴

Nejstarší zprávu o oboře, pocházející již ze 16. století, zmiňuje místní historik Josef Jan Fučík ve svém popisu historie obce Chlum.⁵ Lomnické panství patřilo mimo jiné do roku 1654 příslušníkům hrádecké větve rodu Valdštejnů, kdy jej Jan Viktorín

¹ V rámci předkládané studie bylo slovo „revír“ nahrazeno v soudobé mluvě běžněji užívaným termínem „polesí“. Původní označení „revír“ zůstává v názvech příslušných lesních úřadů a citacích archivních pramenů.

² BEZECNÝ, Zdeněk, Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století, České Budějovice 2005, s. 7. K sídelní strategii šlechty např. CHODĚJOVSKÁ, Eva, Sídelní strategie šlechty z českých zemí v pobělohorském období, in: SEMOTANOVÁ, Eva, a kol., Akademický atlas českých dějin, Praha 2014, s. 197–198.

³ TUMA, David, Zlatý věk obor: z historie obornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Plzeň 2018, s. 176. Ke krajinářským parkům srov. KRUMMHOLZ, Martin, Buquoysské Nové Hrady: počátky krajinářských parků v Čechách, Praha 2012.

⁴ TUMA, David, Historický vývoj obor a obornictví v českých zemích, Prameny a studie, 2014, č. 53, s. 226.

⁵ „Je zapsáno v lomnické purkrechtní knize, že koncem 16. století vrchnost lomnická připojila některé podměstské grunty k tábořské oboře, a proto až dosud menší část obory leží v katastru lomnickém. Povšimnutí hodno, že ostatní část obory byla v Josefském katastru připočítána k Morcinovu, nikoli (jako od r. 1842) ke Chlumu. [...] Ještě roku 1785 tvořil Chlum s Košovem a Morcinovem jeden katastr 1023 jitra. Jak již dříve vzpomenuto, obora počítána byla tenkrát k Morcinovu.“ Srov. FUČÍK, Josef Jan, Lomnicko nad Popelkou – vlastivědný sborníček pro školu a dům, II. ročník, Lomnice nad Popelkou 1920–1921, s. 37–39.

1 Lovický zámeček Obora. Foto: Matěj Bárta 2009. Zdroj: archiv autorky.

z Valdštejna (1616–1673) prodal šlechtickému rodu Morzinů. Ti byli v důsledku tíživé finanční situace nuceni odprodávat své državy, roku 1796 i Lomnici nad Popelkou. Novým majitelem panství se stal obchodník Ignác Falge (1742–1805), od jehož vnuka Ignáce Josefa Falgeho (1803–1855) jej odkoupil roku 1834 Karel Alain Rohan (1764–1836).⁶ Tento rok tvoří dolní časovou hranici předkládané studie. Náš historický průzkum obory byl započat obdobím posledních šlechtických majitelů. Vzhledem k rozsáhlé a dosud nevytěžené pramenné základně sledujeme historii obory do zániku rakousko-uherské monarchie roku 1918. Knížecí rod Rohanů vlastnil lomnické panství s výraznými územními proměnami až do roku 1945, kdy jim bylo zabaveno na základě Benešových dekretů. Doba předcházející vlastnictví rodinou Rohanů a doba pro roce 1918 na své zpracování teprve čeká.⁷

Metodologická východiska, rozbor dosavadního bádání, základní prameny a literatura

Struktura předkládané studie odráží – po nezbytném úvodu, metodologickém vymezení a shrnutí dosavadního bádání, jak jednotlivé funkce sledované obory, tak proměny lesní držby velkostatku Lomnice nad Popelkou ve sledovaném období. Krajina, kterou Rohanové svou činností spoluutvářeli, nese dodnes hmotné památky pojmenované podle křestních jmen členů jejich rodu. Z tohoto důvodu byla první část

⁶ SEDLÁČEK, August, Hrady zámky a tvrze království českého. Díl pátý, Podkrkonoší, Praha 1887, s. 227.

⁷ Období let 1918–1945 bude představeno v rámci samostatné studie, která vyjde v některém z dalších čísel PaS.

studie rozebírající rohanské državy na území dnešních Čech doplněna o stručný genealogický exkurz. Následuje seznámení s územím lomnické obory v 19. a 1. polovině 20. století a jejím systémem komunikací. Další část se již věnuje konkrétním stavbám, hospodářskému využití a typům zde pěstovaných porostů. Kapitulu o lesní správě rozvíjí demografický rozbor orientovaný na její konkrétní zaměstnance. Na tuto část navazuje kapitola o využívání lomnické obory členy rohanského rodu jako místa k utváření socioekonomických vazeb a místa rekreace. Studii uzavírá část věnovaná odstřelu zvěře v rohanských oborách a jejich komparace.

Předkládaná případová studie byla zpracována pomocí historických a statistických metod kombinujících rozbor archivních pramenů s terénním a stavebněhistorickým průzkumem. Jedná se o mikrosundu do rohanského obornictví v období od 2. poloviny 19. století až do vzniku samostatného Československa v roce 1918. Zkoumaná obora byla zhodnocena z hlediska dendrologického, zoologického, krajinářského, z hlediska lesní správy, loveckých staveb, dochovaného mobiliáře a ostatních krajinných prvků na pozadí vlastnických vztahů, historického vývoje a socioekonomických vazeb. Pro studium prostorového uspořádání lomnické obory byla použita metoda analýzy historických map. Komparační metoda umožnila sledovat význam lomnické obory v kontextu ostatních obor náležejících do majetku Rohanů.⁸

Základní pramenný pilíř studie sestává z aktového materiálu, korespondence a kartografických pramenů uchovávaných ve třech archivních fondech Státního oblastního archivu Litoměřice, pobočky Děčín,⁹ doplněný o písemné dokumenty uložené v Městském muzeu Lomnice nad Popelkou.¹⁰ Klíčovým pramenem se staly dva deníky z pobytu příslušníků rodu Rohanů v lomnické oboře, jejichž autorem je Alain Benjamin Rohan (1853–1914).¹¹ S přihlédnutím k jejich subjektivnímu zabarvení, potažmo možnému omezení reálné výpovědní hodnoty, podávají věrohodný obraz šlechtické každodennosti přelomu 19. a 20. století. Při zpracování územního vývoje obory byly využity kartografické prameny, převážně mapy a plány z fondu Velkostatek Lomnice nad Popelkou; dále pak mapy stabilního katastru a vojenských mapování.¹² Ze statistických pramenů se práce opírá především o schematismy Johanna Procházky

⁸ Z důvodu snazší orientace jsou v textu autentická jména, toponyma a názvy úřadů uváděny v hranatých závorkách a umístěny za jejich český překlad.

⁹ Fond Velkostatek (dále jen VS) Lomnice nad Popelkou, fond Ústřední správa rohanských velkostatků Sychrov a fond Rodinný archiv (dále je RA) Rohanů. První fond je příkladem torzovitěho fondu, kde se k lesnímu hospodaření dochoval pouze účetní materiál a marginálie spisů. Cenný zdroj představuje kartografický materiál – porostní revírní, těžební, hospodářské a provozní mapy a plány jak loveckého zámečku, tak konkrétních hájoven. Z druhého a třetího fondu autorkám posloužily především podklady k lesní správě rohanských velkostatků a listy odstřelů konkrétních polesí.

¹⁰ Městské muzeum a galerie Lomnice nad Popelkou, bez. inv. čísla, Pamětní kniha návštěv knížecí rodiny Rohanů ze zámečku v Oboře se zápisy mezi lety 1911–1920.

¹¹ První deník, podchycující období let 1885–1910, je uložen ve fondu RA Rohanů, druhý deník, respektive pamětní kniha, z období let 1911–1920 pak v Městském muzeu Lomnice nad Popelkou.

¹² Tento kartografický materiál byl studován prostřednictvím dálkového přístupu z webu Českého úřadu zeměměřického a katastrálního, viz *Mapy ČÚZK*, dostupné online: <<https://ags.cuzk.cz/archiv/>> [14. 6. 2019].

¹³ PROCHÁZKA, Johann F., *Topographisch-Statistischer Schematismus des Grossgrundbesitzes im Königreiche Böhmen*, Prag 1880, s. 594; PROCHÁZKA, Johann F., *Topographisch-Statistischer Schematismus des Grossgrundbesitzes im Königreiche Böhmen*, Prag 1891, s. 485; TITTL, Ignaz, *Schematismus*

a Ignáce Tittla,¹³ dále o josefský a tereziánský katastr.¹⁴ Topografické prameny jsou zastoupeny topografickými příručkami Františka Palackého, Jaroslava Schallera a Gottfrieda Sommera.¹⁵ Z regionálně zaměřených místopisů pak čerpáme z díla Josefa Jana Fučíka.¹⁶ V neposlední řadě lze mezi zásadními prameny uvést historický průzkum lesů zpracovaný Mojmírem Tomandlem a stavebněhistorické průzkumy z pera Kristýny Brožové a Marka Madaje.¹⁷

Obora v Lomnici nad Popelkou se doposud nestala tématem žádné studie, opomenuta zůstává i na stránkách lesnických syntéz včetně nejnovější monografie týkající se obornictví. Nejnověji české i světové obornictví zmapoval ve své publikaci, opírající se především o hmotné prameny, kartografické prameny a sekundární literaturu, David Tuma.¹⁸ Historie zpracování tohoto tématu sahá až k vydání knihy Jana Evangelisty Chadta-Ševětinského na počátku 20. století, uzavírající sběratelsko-vlastivědnou fázi lesnické literatury.¹⁹ Heslo „obora“ rovněž poměrně detailně popisují Ottův a Riegerův slovník naučný.²⁰ Nejsystematičtějšího zpracování se obornictví dostalo v monografii Naše obory.²¹ Historie obor jednotlivých regionů se stala námětem několika dílčích studií a některých monografií.²²

velkostatků v království Českém, Praha 1894, s. 592; TITTL, Ignaz, Schematismus a statistika statků velkých a rustikálních v království Českém, Praha 1906, s. 449.

¹⁴ NA Praha, fond Josefský katastr, panství Lomnice nad Popelkou, k. 475–478, inv. č. 1158–1165; CHALUPA, Aleš – LIŠKOVÁ, Marie – NUHLÍČEK, Josef – RAJTORAL, František, Tereziánský katastr český. Svazek 1, Praha 1964, s. 75, 76, 105–106, 110–110, 172–173.

¹⁵ PALACKÝ, František, Popis království Českého čili, podrobné poznamenání všech dosavadních krajův, panství, statkův, měst, městeček a vesnic, někdejších hradův a tvrzí, též samot a zpustlých osad mnohých v zemi České, s udáním jejich obyvatelstva dle popisu r. MDCCCXLIII vykonaného, Praha 1848; SCHALLER, Josef František Jaroslav, Topographie des Königreichs Böhmen. Sechzehnter und letzter Theil, Bidschower Kreis, Prag und Wien 1790, s. 95–97; SOMMER, Johann Gottfried, Das Königreich Böhmen. Dritter Band, Bidschower Kreis, Prag 1835, s. 153–159.

¹⁶ FUČÍK, Josef Jan, Historický místopis města Lomnice nad Popelkou. Popis a dějiny okresu lomnického nad Popelkou, díl 4., sv. 1, Lomnice nad Popelkou 1928.

¹⁷ TOMANDL, Mojmír, Historický průzkum pro lesní hospodářský celek Lomnice nad Popelkou: pro bývalá panství Lomnice nad Popelkou, Hrubá Skála, Kumburk-Radim, tvořící nyní Lesní hospodářský celek (dále jen LHC) Lomnice nad Popelkou pro účely komplexní úpravy lesního hospodářství na základě pramenů ze Státního archivu Jablonec, celek Turnov: pro bývalá panství Hrubý Rohozec, Hrubá Skála a Malá Skála i Frýdštejn, tvořící nyní LHC Turnov pro účely komplexní úpravy lesního hospodářství na základě pramenů ze Státních archivů, Jablonec nad Nisou 1964. K historickým průzkumům lesů například NOVOTNÝ, Gustav, Historický průzkum lesů v českých zemích a jeho nejvýznamnější představitel Ing. Emil Hošek, CSc. (1923–2000), Brandýs nad Labem 2011. Dál srov. BROŽOVÁ, Kristýna, Stavebněhistorický průzkum. Operativní průzkum a dokumentace historických staveb. Objekt: Alainova věž, obec: Lomnice nad Popelkou, kraj: Liberecký, 2008. V konfrontaci s prameny zde byla zjištěna řada nepřesných tvrzení. MÁDAJ, Marek, Lomnice n. Popelkou č. 351 – bývalý lovecký zámeček, stavebněhistorický průzkum. Objednavatel Město Lomnice nad Popelkou, 2017.

¹⁸ TUMA, David, Zlatý věk obor: z historie obornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Plzeň 2018. Jejím vydání předcházelo zpracování tematicky shodné disertační práce, srov. TUMA, David, Archeologie novověkých obor. Nepublikovaná disertační práce, Plzeň: Filozofická fakulta v Plzni 2012. V tomto roce se předpokládá vydání monografie z pera téhož autora rozšiřující obor o nové aspekty.

¹⁹ CHADT-ŠEVĚTINSKÝ, Jan Evangelista, Dějiny lesů a lesnictví (hospodářství lesního a hospodářského lesního zřízení či úpravy lesa – soustav) v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Písek 1913.

²⁰ Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí, 18. díl, Praha 1902, s. 565–566; RIEGER, František Ladislav, Slovník naučný. Díl V, Praha 1866, s. 964.

²¹ WOLF, Robert – LOCHMAN, Josef – KOKEŠ, Otakar, Naše obory, Praha 1976.

²² Např. AMBROŽ, Robin – STEINOVÁ, Šárka – TUMA, David – VODVÁŘKA, Václav, Vývoj demonstračního loveckého objektu Lánská obora, Zdíby 2019; KOVAŘÍK, Václav, Zámecký park v Konopišti:

Široké téma obornictví z hlediska rozmanitosti oborových přístupů bylo otevřeno v roce 2014 na konferenci „Obory a bažantnice v kulturní historii“ pořádané Národním zemědělským muzeem.²³ Tato problematika byla rovněž rozpracována v kontextu buquoyské a černínské komponované krajiny, respektive krajinářského parku.²⁴ Ucelený přehled velmi obsáhlé problematiky obor a bažantnic přináší speciální mapy a webová aplikace projektu NAKI II Obory a bažantnice – opomíjená hodnota kulturního dědictví, realizovaného v letech 2016–2020.²⁵

Z rozsáhlé lesnické literatury nelze opomenout doposud nepřekonané dílo Josefa Nožičky, věnující se vývoji lesnictví do roku 1848 (rámcově dovedeno až do roku 1914).²⁶ Nožičkovi následovníci Josef Tlapák a Emil Hošek podávají ve dvou studiích obraz vývoje lesnictví do 1. poloviny 20. století, nazíraný především optikou dějin lesní správy.²⁷ Z četných publikací týkajících se dějin myslivosti si připomenutí zaslouží zejména syntéza Jindřicha Francka.²⁸

Genealogický exkurz a rohanské državy na území dnešních Čech

Osobou, která se mimořádně zasloužila o vznik rozsáhlého majetkového komplexu šlechtické rodiny Rohanů v Čechách, byl **Charles Alain Gabriel kníže Rohan** (1764–1836, dále jen **Karel Alain**).²⁹ Tento aristokrat pocházel ze starého bretaňského šlechtického rodu s vazbami na francouzskou královskou rodinu.³⁰ K zpřetrhání těchto vazeb došlo v období Velké francouzské revoluce, kdy Karel Alain opustil společně se svým otcem Henrym Luisem Mariou (1745–1809) a bratry Luisem Viktorem Meriadem (1766–1846) a Julesem Armandem Luisem (1768–1836) Francii

oddělení Velká obora, VII. část, Sborník vlastivědných prací z Podblanicka, 1999, 39, s. 5–21; ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, Obora jako most mezi volnou krajinou a zahradou, in: CHODĚJOVSKÁ, Eva (ed.), Krajina v rukou barokního člověka. Lidé a krajina 16.–18. století na východě Čech, Josefův 2020 (v tisku); ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, Vznik a vývoj černínské obory na Jemčině u Jindřichova Hradce, Prameny a studie, 2014, 53, s. 205–214; TIŠEROVÁ, Renata – BĚLOHRADSKÝ, René – KAVKOVÁ, Markéta, Hraběcí obory: odkaz Clam-Gallasů v krajině Jizerských hor, Liberec 2019.

²³ Konferenční příspěvky byly téhož roku zveřejněny ve stejnojmenném monotematickém čísle PaS, viz ŠTEINOVÁ, Šárka (ed.), Obory a bažantnice v kulturní historii, Prameny a studie, 2014, č. 53.

²⁴ Např. IVANEGA, Jan, a kol., Krajina, sídlo, obraz: romantický řád Jiřího Jana Buquoie; KRUMMHOLZ, M., Buquoyské Nové Hrady, c. d.; ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, Krajinářská tvorba Jana Rudolfa Černína: vznik a vývoj parků v Krásném Dvoře, Jemčině, Petrohradě a Chudenicích, Praha 2014; ŠTEINOVÁ, Šárka (ed.), Aristokratická lovecká sídla, Prameny a studie, 2016, č. 59.

²⁵ Výstupy projektu dostupné online: < <https://starfos.tacr.cz/cs/project/DG16P02R037#project-results> > [23. 11. 2020].

²⁶ NOŽIČKA, Josef, Přehled vývoje našich lesů, Praha 1957.

²⁷ HOŠEK, Emil – TLAPÁK, Josef, Přehled vývoje lesnictví v českých zemích v druhé polovině 19. století, Prameny a studie, 1980, č. 22, s. 143–251; HOŠEK, Emil – TLAPÁK, Josef, Přehled vývoje lesnictví v českých zemích v první polovině 20. století, Prameny a studie, 1984, č. 26.

²⁸ FRANCEK, Jindřich, Lovecká vášeň v proměnách staletí, Praha 2008.

²⁹ Plným titulem kníže Charles Alain Gabriel de Rohan – Guémenée, vévoda de Montbazou.

³⁰ Rohanové se tradičně účastnili formování politiky francouzského státu prostřednictvím obsazování dvorských úřadů. K dějinám rodu např. BOULAIRE, Alain, Les Rohan: „roi ne puis, duc ne daigne, Rohan suis“, Paris 2001; KADLEC, Miloš, Rohanové, Nymburk 2013; SLAVÍČKOVÁ, Hana, Rodinný archiv Rohanů, in: Sborník archivních prací, 1985, č. 35, 1, s. 163–282.

a zapojil se do protirevolučních bojů. Roku 1798 se jako plukovník císařské armády účastnil bojů v Tyrolsku. O sedm let později velel již jako generálmajor jezdecké brigádě, se kterou ustoupil na území dnešních Čech. Zde upadl těžce zraněný do francouzského zajetí a požádal o propuštění z armády.³¹ Podobně jako další francouzští emigranti našel i Karel Alain s bratry a otcem trvale nový domov v habsburské říši, kde získali inkolát a v roce 1808 byli přijati do rakouského knížecího stavu.³² Karel Alain zakoupil v roce 1820 panství Svijany se statky Sychrovem, Loukovcem, Albrechticemi a Kurovodicemi, v roce 1824 panství Semily a v roce 1835 panství Starý Dub. Na lomnické panství se Karel Alain dostává roku 1834, kdy jej získal za 213 383 zlatých a 52 krejcarů od dědice obchodníka Ignáce Falgeho.³³ Za své sídlo si zvolil sychrovský zámek, jenž začal přestavovat a v jeho okolí budovat rozsáhlý krajinářský park.³⁴

Od roku 1801 byla jeho manželkou Luisa Aglaé de Conflans d'Armentieres (1763–1819). Z jejich svazku vzešel pouze jediný potomek, dcera Berta, která se provdala za svého strýce Luise Viktora Meriadeca. Ani ona, ani další bratr Karla Alaina, Jules Armand Luis, neměli potomky. Ve snaze zabránit vymření linie Rohan-Guémenée po meči Jules Armand Luis adoptoval v roce 1833 své dva synovce, prince **Camilla Philippa Josepha Isebalda** (1800–1892) a prince Benjamina Armanda (1804–1846) z linie Rohan-Rochefort, čímž vznikla nová linie Rohan Rochefort-Guémenée. Na tuto linii také přešly v osobě Camilla Isebalda majetky Karla Alaina, zatímco Benjamin Armand zdědil po Luisovi Viktorovi Meriadecovi, tj. mladším bratrovi Karla Alaina, panství Řepín.³⁵ V linii Rohan Rochefort-Guémenée tak současně vznikaly dvě rodové větve, které se opět spojily až v důsledku úmrtí, jež uzavřelo v roce 1892 dlouhý život knížete **Camilla Isebalda** (dále jen **Kamila Rohana**).

³¹ K vojenské kariéře Charlese Alaina např. WURZBACH, Constantin von, Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, Teil 26, Wien 1874, s. 279–281.

³² Každý z bratrů obdržel titul knížete, který tak měl přecházet na nejstaršího mužského potomka. Mladším synům a dcerám pak náležel titul princ a princezna. Vlastních mužských potomků se žádný z nich nedočkal.

³³ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Rohanů, kart. 59, inv. č. 1834, Kupní smlouva na statky Čisté a Lomnice, 1834.

³⁴ Okolí zámku Sychrova patřilo ke statku Albrechtice. Nacházela se zde ves Svojkov a dvůr zvaný Sychrov. Ještě v předbělohorském období zde byl postaven tzv. panský dům. Zámek s názvem Sychrov vybudovali na konci 17. století příslušníci rodu Lamotte Frintropp. Z francouzského prostředí zaznívaly prosby, zda by Karel Alain jako příslušník jednoho z nejváženějších francouzských aristokratických rodů nepřesídlil zpět. Ten však žádosti opakovaně odmítl. Srov. ANDĚL, Rudolf (ed.), Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, III, Severní Čechy, Praha 1984, s. 456; HIEKE, Karel, České zámecké parky a jejich dřeviny, Praha 1984, s. 361–364.

³⁵ Matkou pozdějšího knížete Kamila a prince Benjamina Armanda byla Marie Luisa, sestra Karla Alaina. Majetek Karla Alaina nejprve dědila jeho dcera Berta se svým manželem a v roce 1837, tj. rok po smrti svého otce, ho prodala za 1 400 000 zlatých konvenční měny knížeti Kamilovi. K adopci princů Kamila a Benjamina Armanda Julesem Armandem Luisem srov. POUZAR, Vladimír (ed.), Almanach českých šlechtických rodů, Praha 2001, s. 323; MAŠEK, Petr, Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích, Praha 2003, s. 234; KADLEC, M., Rohanové, c. d.; KADLEC, Miloš, Gedenkbuch des Schlosses Sychrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1835–1850, in: Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Liberci, 2007, Liberec 2007, s. 72.

2 Kamil Rohan, nedatováno. Zdroj: SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Rohanů, inv. č. 394.

Majetek Kamila Rohana sestával z panství Svijany, panství Semily, panství Lomnice a statku Starý Dub. V roce 1838 jej rozšířil o panství Český Dub a v roce 1841 o statek Cidlinu, který byl následně připojen k panství Lomnice. Ve druhé polovině 18. století se jednalo mnohdy o rozsáhlé majetky, jak ukazuje tabulka č. 1.

Tabulka 1 Budoucí rohanské majetky na území dnešních Čech v polovině 18. století³⁶

Panství	Územní rozsah
Český Dub	město Český Dub + 50 (52) vesnic
Svijany + statky Albrechtice a Loukovec	63 vesnic
Semily	městys Semily + 32 vesnic
Lomnice nad Popelkou	město Lomnice n. P. + 18 (19) vesnic
Starý Dub	5 (8) vesnic

³⁶ Jedná se o údaje převzaté z tereziánského katastru a ověřené v písemnostech fondu RA Rohanů. Viz CHALUPA, A. – LIŠKOVÁ, M. – NUHLÍČEK, J. – RAJTORAL, F., Tereziánský katastr český, c. d., s. 76, 105–106, 110–110, 172–173; SOA Litoměřice, pobočka Děčín, fond RA Rohanů.

V letech 1848–1849 postihly šlechtický majetek zásadní změny. Vlastníci deskových statků přišli v důsledku zrušení poddanských vazeb o rustikální část svých majetků a nadále jim v bezprostředním držení zůstal pouze tzv. dominikál, tj. panská půda. Ta byla sice stále vedena jako deskový majetek, avšak z někdejších deskových panství a statků se staly velkostatky.³⁷ V 50. letech 19. století Kamil Rohan investoval značné prostředky do přestavby zámeckého komplexu v Sychrově. Zámek tehdy získal novogotickou podobu a dále se utvářela podoba rozlehlého zámeckého parku. V roce 1859 ustanovil na některých svých majetcích fideikomis s majorátem.³⁸

Dne 28. května 1826 se Kamil Rohan oženil s Adelheid, princeznou Löwenstein-Wertheim-Rosenberg (1806–1884). V 50. letech 19. století již bylo zřejmé, že knížecí pár zůstane bezdětný. Nástupnictví tak přešlo na potomky tehdy již zesnulého Kamilova bratra Benjamina Armanda. Ten se v roce 1825 oženil se Stephanií, princeznou Croÿ (1805–1884), a z jejich manželství vzešly děti **Arthur Karl** (1826–1885), Viktor Luis (1827–1889), Alain Gustav (1829–1857), Luis Anton (1833–1891) a Benjamin (1835–1900). Kníže Kamil však většinu svých synovců přežil a jeho nástupcem se stal až syn Arthura Karla **Alain Benjamin Rohan** (1853–1914),³⁹ jenž se tak stal v roce 1892 následníkem starší linie rodu Rohan-Rochefort-Guémenée. Mladší linie pokračovala potomky prince Luise Antona. Mezi jejich državy patřil po určitou dobu velkostatek Lysá a následně Choustník.⁴⁰ Na příbuzenské vazby mezi knížetem Kamilem a členy mladší větve rodu Rohan-Rochefort-Guémenée upozorňují na jeho někdejších statcích četné místní názvy, odvozené od jmen příslušníků mladší větve. V popisované oboře na velkostatku Lomnice po nich byly pojmenovány brány, zatímco v sychrovském parku se nachází tzv. Arthurův hrad.

Územní změny lomnické obory ve 2. polovině 19. a 1. polovině 20. století

V roce 1891 byla rohanská doména tvořena velkostatky rohanského fideikomisu a alodiálním velkostatkem Semily o následující rozloze: fideikomisní velkostatek Svijany 5 417,14 ha (z toho orná půda 1 319,94 ha, lesní 3 400,9 ha), fideikomisní velkostatek Český Dub s Vískou, respektive Sedm Vsí [Siebendörfel] o rozloze 2 053,24 ha

³⁷ Tzv. Grossgrundbesitze. V praxi se nadále užívaly původní termíny, tedy panství [Herrschaft] a statek [Gut], avšak již ne „de iure“. Panství transformovalo v soukromý ekonomický subjekt, kterému kromě patronátního práva nezůstaly žádné původní delegované pravomoci. Rustikální půda byla v rámci této pozemkové úpravy vyvlastňována za náhradu.

³⁸ V roce 1880 se mezi fideikomisními majetky uvádí pouze velkostatky Český Dub, Starý Dub a Lomnice. Srov. PROCHÁZKA, J. F., Schematismus 1880, c. d., s. 321–323. V roce 1891 navíc též velkostatek Svijany. Srov. PROCHÁZKA, J. F., Schematismus 1891, c. d., s. 481.

³⁹ Arthur Karl také zdědil po smrti svého otce v roce 1846 panství Řepín. Jeho relikv, stejnojmenný velkostatek, však již v roce 1876 odprodal. V 18. století představovalo řepínské panství nepřilíhající veliký majetek sestávající z devíti vesnic. Nevelká zůstávala i rozloha jeho nástupnické vlastnické jednotky – velkostatku Řepín, jež na konci 19. století obnášela necelých 1 383,46 ha. Srov. TITTL, I., Schematismus 1894, c. d., s. 594.

⁴⁰ Alodiální velkostatek Lysá vlastnila v roce 1880 již zmíněná Stephanie z Rohanu a následně i její syn Louis Anton. Srov. PROCHÁZKA, J. F., Schematismus 1880, c. d., s. 324. Velkostatek Choustník vlastnil od roku 1876 Karel Auersperg. Posléze se jako jeho vlastník uvádí princ Luis Anton Rohan-Rochefort-Guémenée a po jeho smrti jeho žena Helena, rozená hraběnka Auerspergová. Jako vlastníka velkostatku Choustník uvádí Luise Antona 5. díl publikace Hradý, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Srov. ANDĚL, R., Hradý, c. d., s. 87; POUZAR, V., Almanach 2001, c. d., s. 326.

(z toho orná půda 42,42 ha, lesní 1 940,35 ha), fideikomisní velkostatek Starý Dub s Domaslavicemi 411,75 ha (orná půda 228, 57 ha, lesní 101,82 ha), alodiální velkostatek Semily se Škodějovem, Olešnicí a Jesenným 3 698,56 ha (orná půda 207,3 ha, lesní 3 256,74 ha).⁴¹ Rozloha fideikomisního velkostatku Lomnice s Cidlinou činila 1 347, 26 ha. Na ornou půdu připadalo 76,37 ha, na louky 29,92 ha, pastviny 2,25 a na lesní plochy 1 204,62 ha.⁴² Právě na posledním jmenovaném velkostatku se nacházela lomnická obora. Tereziánský katastr eviduje jako součást dominikálu i ornou půdu, louky a pastviny, tj. plochu sloužící k zemědělské činnosti, a to v rozsahu několika set hektarů. Tento stav přetrval až do poloviny 19. století. Schematismy velkostatků vznikající v závěrečné čtvrtině 19. století však již zemědělskou půdu v této výměře neuvádí.⁴³ Stablní rozlohu v delším časovém období si naopak udržuje výměra lesní půdy. V době vydání tereziánského katastru zaujímal více než 1 100 ha, v roce 1833 byla zredukována na 951,39 ha. Nárůst rozlohy je zaznamenán k roku 1884 (na 1 295,59 ha) a v letech 1891–1892 je udáváno 1 198,39, respektive 1 204,62 ha.⁴⁴

Lesní půda velkostatku Lomnice nad Popelkou se dělila mezi polesí Tuhaň a Lomnice.⁴⁵ Rozloha tuhaňského polesí ve sledované době kolísala mezi 301 a 336,59 ha. Při ocenění velkostatku z roku 1892, pořízeném nejspíše v souvislosti s úmrtím knížete Kamila Rohana, k němu byla přičleněna část lesní plochy, jež dříve náležela lomnickému polesí. Celková rozloha tohoto lesního celku tak dosáhla 465,46 ha.⁴⁶

⁴¹ Ještě v polovině 18. století představovalo Jesenný samostatný statek a jako samostatný alodiální velkostatek ho uvádí i schematismus z roku 1880. Následně se však již eviduje v rámci velkostatku Semily. Kníže Alain Benjamin část tohoto velkostatku na přelomu 19. a 20. století prodal. Celkem se jednalo o 351,14 ha, které koupilo město Semily. Vznikl na nich alodiální velkostatek Semily, jehož vlastníkem se stalo stejnojmenné město. Zbývající části původního velkostatku zůstaly nadále jako alodiální velkostatek Jesenný se Škodějovem a Olešnicí součástí rohanské domény. Srov. TITTL, I., Schematismus 1906, c. d., s. 459, 764.

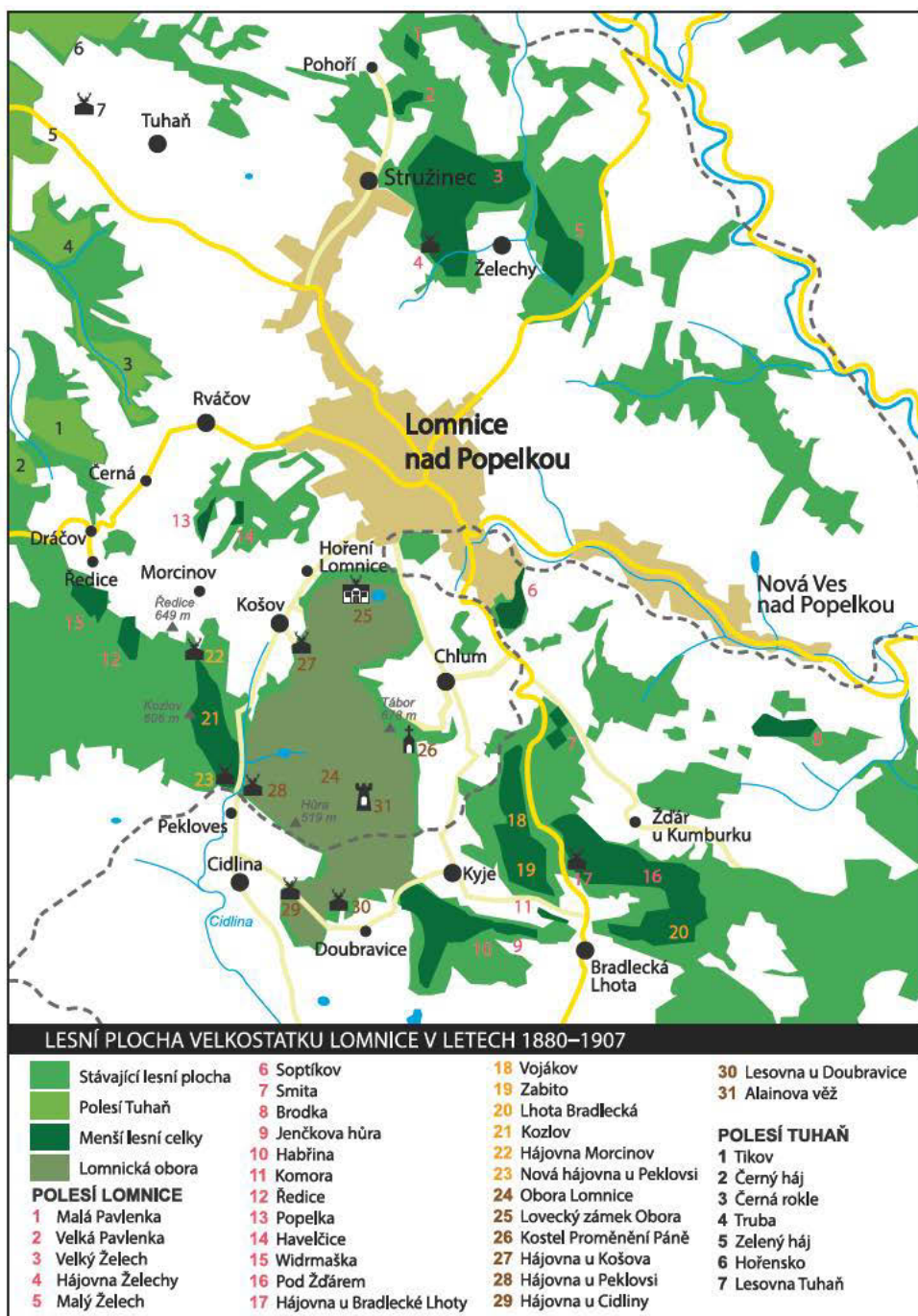
⁴² Schematismus J. Procházky uvádí velkostatek Český Dub společně se statkem Starý Dub. O tři roky mladší schematismus I. Tittla je prezentuje jako samostatné celky. Oba schematismy se shodují v uvedené výměře, což vzhledem k malému časovému odstupu jejich vzniku neudiví. Srov. PROCHÁZKA, J. F., Schematismus 1891, c. d., s. 481–485; TITTEL, I., Schematismus 1894, c. d., s. 589–594.

⁴³ Srovnáním dominikálu a rustikálu tereziánského katastru vyplývá poměr mezi těmito dvěma formami vlastnictví. V případě panství Lomnice činila rozloha rustikálu (bez luk) 1,4násobek rozlohy dominikálu. V případě panství Svijany se jednalo o 1,6násobek. Na velkostatku Svijany někdejší dominikální orná půda zůstala a byla rozdělena mezi několik vesměs propachtovaných majorátních dvorů. Srov. CHALUPA, A. – LIŠKOVÁ, M. – NUHLÍČEK, J. – RAJTORAL, F., Tereziánský katastr, sv. 1, c. d., s. 110–111. BURDOVÁ, P. – CULKOVÁ, D. – ČÁNOVÁ, E. – LIŠKOVÁ, M. – RAJTORAL, F., Tereziánský katastr, sv. 3, c. d., s. 86, 120–121.

⁴⁴ Údaje pro rok 1833 byly převzaty z Historického průzkumu pro lesní celek Lomnice nad Popelkou, uvádějícího výrazně menší rozlohu dominikálních lesů. Eviduje však i tzv. selské lesy s nezanedbatelnou rozlohou cca 573 ha, přičemž toto číslo v zásadě koreluje s údajem Sommera (579,49 ha). Rustikál tereziánského katastru se však o této lesní půdě nezmiňuje. Nárůst lesní plochy v období 1833–1890 může zřejmit nákup statku Cidlina v roce 1841, kde rozloha lesní plochy přesahovala 300 ha, tj. lesní plocha představovala 544 jiter, 65 sáhů a celková rozloha činila 572 jiter, 154 sáhů. Viz TOMANDL, M., Historický průzkum, c. d., s. 4; SOMMER, J. G., Das Königreich Böhmen, c. d., s. 154. Údaje o rozloze statku Cidlina byly čerpány z edice Pamětní knihy zámku Sýchrov, viz KADLEC, M., Gedenkbuch des Schloss Sichrow, c. d., s. 76.

⁴⁵ Lesní plocha se původně dělila do tří polesí, přičemž třetí správní jednotku představovalo polesí Doubravice. Jednalo se o lesy, které původně náležely někdejšímu stejnojmennému statku. Polesí Doubravice je uvedeno ve schematismu z roku 1880. V lesním hospodářském plánu vypracovaném pro dobu od roku 1884 se již neuvádí a jeho pozemky byly připojeny k polesí Lomnice; část z nich se nacházela v areálu obory. Srov. PROCHÁZKA, J. F., Schematismus 1880, c. d., s. 321.

⁴⁶ TOMANDL, M., Historický průzkum, c. d., s. 7–8.

Mapa 1 Lesní plocha velkostatku Lomnice v letech 1880–1907. Rekonstrukční mapa, Kateřina Závodová, Jaromír Patočka (2020).*

* Autorky by na tomto místě rády poděkovaly MgA. Kateřině Závodové a Mgr. Jaromíru Patočkovi, Ph.D. za zhotovení rekonstrukčních map.

Polesí Lomnice se v hospodářských plánech rohanské lesní správy dělilo na tři skupiny. Dvě skupiny tvořilo několik menších lesních celků, třetí představovala samostatná obora. Každá skupina se skládala z cca dvou desítek oddělení s průměrnou rozlohou půdy pohybující se mezi 15–20 ha. V roce 1884 činila rozloha lesní půdy první skupiny 307,35 ha a podle mapy stavu lesního porostu pro období let 1891–1900 se členila do devatenácti oddělení.⁴⁷ Druhou skupinu s celkovou rozlohou 209,97 ha tvořily čtyři lesní celky s šestnácti odděleními.⁴⁸ Třetí skupinu představovala lomnická obora. Její jádro se rozkládá na rozhraní Krkonošského podhůří a Jičínské pahorkatiny ve vlnitém terénu asi 1 km jižně od města Lomnice nad Popelkou, tedy na pomezí Krkonošské soustavy a rovinaté České tabule. Poblíž západní hranice obory se nachází přírodní památka Cidlinský hřeben, na východní hranici se rozkládá výrazná krajinná dominanta, hora Tábor. Ta rovněž představuje s výškou 682 m n. m. nejvyšší bod zkoumané oblasti. Nejnižší bod se nachází poblíž pekloveského viaduktu, v nadmořské výšce cca 407 m. n. m. Jihozápadním směrem od lomnické obory leží chráněná krajinná oblast Český ráj.

Lomnická obora se na panství a později velkostatku Lomnice uvádí již v 16. století, kdy byla ve vlastnictví Valdštejnů. Největšího rozkvětu dosáhla za knížete Kamila, a především za knížete Alaina Benjamina. Oba aristokratičtí vlastníci věnovali jejímu rozvoji velikou pozornost. Ze srovnání map stabilního katastru a map vznikajících pro potřeby správy velkostatku v 2. polovině 19. století je patrné úsilí o maximální scelování pozemků a snaha o vyloučení zbytku cizích vlastnických celků. Kníže Kamil Rohan zahájil v oboře po roce 1850 intenzivní stavební činnost nesoucí řadu společných rysů s jeho budovatelskými počiny na dalších rohanských državách. V roce 1884 činila rozloha obory 439,79 ha a v roce 1892 klesla na 407,36 ha. Obora se rozprostírala na ploše představující necelou třetinu lomnického velkostatku a na rozdíl od dalších lesních majetků této vlastnické jednotky tvořila ucelený územní celek. Z hlediska příslušnosti ke katastrálnímu území (dle stabilního katastru) se severní část obory nacházela v katastrálním území Lomnice, střední v katastrálním území Chlum a jižní v katastrálním území Cidlina. Mapa stavu lesního porostu pro období let 1891–1900 členila oboru do 28 oddělení o průměrné rozloze necelých 15 ha.⁴⁹

⁴⁷ Jednotlivé lesní celky první skupiny lze dohledat pomocí mapy velkostatku Lomnice nad Popelkou z roku 1883. Oddělení, na která se dělily, uvádí historický průzkum. Jejich číslování doplňuje mapa stavu lesního porostu pro období let 1891–1890. Chybějící čísla, tedy I.–XII. oddělení připadají na rozlehlejší lesní plochy v severní části skupiny polesí; patrně byly uvedeny na další mapě. Navzdory svému administrativnímu spojení tyto plochy netvořily jednotný územní celek a nacházely se roztroušené po celém velkostatku. Náležely sem lesy Velký a Malý Želech a Velká a Malá Pavlenka, Soptíkov (oddělení XIV), Smita (oddělení XVI), Brodka (oddělení XV), Jenčkova hůra (oddělení XXII), Habřina (oddělení XX–XXI a část oddělení XXII), Komora (malý les, na němž nebylo zřízeno vlastní oddělení), Ředice (oddělení XVII), Popelka (oddělení XIX), Havelčice (oddělení XIII) a Widrmaška (oddělení XVIII). Viz TOMANDL, M., Historický průzkum, c. d., s. 8; SOA Litoměřice, pobočka Děčín, fond VS Lomnice nad Popelkou, inv. č. 502, Mapa lesního porostu, 1891–1900.

⁴⁸ Vojákov (oddělení X), Zabito (oddělení XI–XII), Lhota Bradlecká (oddělení I až IX) a Kozlov (oddělení XIII–XVI). Viz SOA Litoměřice, pobočka Děčín, fond VS Lomnice nad Popelkou, inv. č. 417, těžební mapa revíru Lomnice, Obora, Kozlov, bez datace.

⁴⁹ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, fond VS Lomnice nad Popelkou, inv. č. 502, Mapa lesního porostu, 1891–1900.

3 Výtřez ze speciální mapy revíru Lomnice, 1900. Zdroj: SOA Litoměřice, pobočka Děčín, VS Lomnice nad Popelkou, inv. č. 408.

Ve 2. polovině 19. století nejsevernější část obory tvořila lokalita zvaná Malá obora. Na západě kopírovaly její hranice, tu s menším, tu s větším odstupem, cestu z Košova do Lomnice. U vesnice Košov se nacházel jeden ze vstupů do obory, Karlova brána, a o něco severněji další vstup, pojmenovaný po knížeti Kamilu Rohanovi – Kamilova brána. Na východě vedla hranice obory po levé straně cesty z Chlumu do Lomnice. V severovýchodním cípu obory na tuto cestu navazoval jeden ze vstupů do obory, brána Benjamina juniora, a o něco jižněji další ze vstupů, tzv. brána Benjamina seniora. Dále se hranice obory dotýkaly komunikace odbočující ze silnice Chlum–Lomnice a směřující ke Košovu a k již zmíněné Karlově bráně. Malou oboru uzavíraly z jihu lužní louky. V těchto místech se ještě v první polovině 19. století nacházely pozemky nenáležící k dominikálu. Mezi jejich vlastníky dominuje město Lomnice, avšak v popisované době již byly integrální součástí velkostatku, respektive obory. Ve východní části této lokality byl postaven lovecký zámeček Obora a v letech 1883–1892 zde byl zřízen rybník.⁵⁰ Přes jeho hráz procházela zmíněná komunikace, orientovaná ve směru západ–východ.⁵¹ Většina rozlohy lesní plochy obory se nacházela jižně od loveckého zámečku. V indikační skice stabilního katastru byla tato část nazvána souhrnným názvem „U Tábora“. V jednotlivých lesních mapách velkostatku Lomnice nalezneme i další místní jména odvozená od hory Tábor (682 m n. m.). Východní hranice pozemků obory kopírovaly cestu z Lomnice do Chlumu a před prvními staveními této obce odbočily na jihozápad. V místě, kde hranice obory opět zamířily k jihovýchodu, byl na cestě z Chlumu zřízen do obory další vstup, tzv. Viktorova brána. Hranice obory se poté přiblížily až k samotnému vrcholu hory Tábor s kostelem Proměnění Páně. Podél kostela vedla z obory cesta směřující k Chlumu, na níž byla postavena Stefaniina brána. Nejj jižnější část obory se nacházela za hřebenem, jemuž dominuje vrch Hůra (519 m n. m.). Na okraji obory a lokality nazývané Horní Klobouček poblíž obce Doubravice byla postavena lesovna, nazývaná Doubravická. V tomto místě „střežila“ cestu z Doubravice na druhý konec obory Adelheidina brána a druhém konci obory Alainova brána. Poblíž byla zbudována hájovna.⁵² Hranice obory pokračovaly po jižním svahu tzv. Cidlinského hřebene, tj. v pramenech uváděného jako Hůra nebo také Cidlina Hura, k vesnici Pekloves, kde nechal kníže Kamil Rohan zřídit další hájovnu. Poblíž ústila z obory komunikace, tzv. Gabrielina cesta, zakončená stejnojmennou

⁵⁰ Na stránkách vodní knihy Okresní úřad (dále jen OÚ) Semily z let 1873–1945 je tento rybník zmíněn již k roku 1873. Kartografické prameny z roku 1883 ho však neuvádějí. Viz SOkA Semily, Okresní úřad Semily, inv. č. 2536, kn. 627, vodní kniha, 1873–1945.

⁵¹ Úpravy hranic lomnické obory ve 2. polovině 19. stol. jsou patrné ze srovnání příslušné skici stabilního katastru a map pořizovaných správou velkostatku v 2. polovině 19. století. Je to především mapa plesí z roku 1899 a další mapa bez datace uvádějící jednotlivé brány. Malá obora a lužní louky se nacházejí na indikační skice stabilního katastru katastrálního území Lomnice nad Popelkou, srov. NA Praha, fond SK – indikační skici, sign. BYD 237, Lomnice n. Popelkou, dostupné online: <<https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=skicic&idrastru=BYD237018420>> [20. 8. 2020]. Jednotlivé mapy viz SOA Litoměřice, pobočka Děčín, fond VS Lomnice nad Popelkou, inv. č. 408, Speciální mapa revíru Lomnice 1899; tamtéž, inv. č. 426, porostní mapa revíru Obora, bez datace.

⁵² Na indikační skice stabilního katastru katastrálního území Cidlina se hájovna u Alainovy brány (ani samotná brána) nenachází. Místo pro její parcelu a záměr posunutí cesty jsou tam dokresleny druhotné tužkou. Cesta z Doubravice do Cidliny současně oddělovala lokality Horní [Ober-] a Dolní Klobouček [Ober Klobouček]. NA Praha, fond SK – indikační skici, sign. BYD 237, Lomnice nad Popelkou, dostupné online: <<https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=skicic&idrastru=BYD237018420>> [20. 8. 2020].

branou. Západní hranici obory tvořil na pomezí katastrů Cidlina a Košov jeden z prvních kilometrů toku řeky Cidliny.⁵³ Hranice dále pokračovala na sever a v úrovni další části velkostatku Lomnice, lesu Kozlova, kopírovala cestu z Cidliny do Košova a následně ještě několik set metrů levý břeh Cidliny. Řeka též představovala hranici obou zmíněných katastrálních území.

Komunikační schéma lomnické obory

V 19. století prodělalo komunikační schéma lomnické obory zajímavý vývoj. Zprvu ho definoval systém místních cest umožňující jak spojení lokálních sídel, tak zajištění rostoucích potřeb velkostatku. Ty byly určovány jednak nároky lesní správy (např. těžba dřeva), jednak stále intenzivnějším vlastním provozem obory. Situaci v 18. století přibližují skici prvního vojenského mapování, jež zachycují z komunikací vedených ve směru západ-východ dvě hlavní cesty (severněji cesta, která propojuje komunikace z Lomnice do Košova a z Lomnice do Chlumu, a jižněji cesta z Košova do Chlumu). K lokálně tradičnímu schématu náležely i obě cesty z Cidliny do Doubravice, kde na západní straně, u Cidliny, později vznikla Alainova brána a na východní Adelheidina brána a lesovna čp. 14 v obci Doubravice. Skica mapy prvního vojenského mapování zachycuje též komunikace vedené od severu k jihu (např. cesta směřující k Peklovsi). Na indikačních skicích stabilního katastru jsou přesně zakresleny trasy vedoucí ve směru západ-východ, ale bezesbytku chybí trasování ve směru sever-jih. Lze se domnívat, že původní komunikace nadále existovaly a pouze nebyly zaměřeny, případně jejich funkci „suplovaly“ některé z četných lesních cest.⁵⁴

Výraznější změny postihly komunikační schéma obory ve druhé polovině 19. století. Jeho rozvoj souvisel s intenzivní pozorností, kterou věnoval zvelebování obory kníže Kamil Rohan. Dobové mapy lomnického polesí zachycují hlavní a jedinou cestu k poutnímu kostelu na hoře Tábor z Košova s napojením v oboře od Rohanské brány.⁵⁵ Umožňovala to tzv. Alainova cesta, odbočující z této komunikace a směřující do jihovýchodní oblasti obory. Tato cesta vedla okolo jedné z nejpozoruhodnějších staveb obory, zděného posedu v podobě věže, tzv. Alainovy věže, a dále se napojovala

⁵³ Ve 2. polovině 19. století patřila již k oboře i louka na pravém břehu Cidliny; hranice velkostatku dosahovala až k cestě z Cidliny do Košova. Jediným přerušením jinak intaktní domény zde zůstávala zmíněná komunikace. Situace v této lokalitě před polovinou 19. století je patrná z indikační skici katastrálního území Košov. Srov. NA Praha, fond SK – indikační skici, sign. BYD 237, Košov, dostupné online: <<https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=skicic&idrastru=BYD237018420>> [20. 8. 2020]. SOA Litoměřice, pobočka Děčín, fond VŠ Lomnice nad Popelkou, inv. č. 426, porostní mapa revíru Obora; tamtéž, inv. č. 408, Speciální mapa revíru Lomnice 1899.

⁵⁴ Původní komunikace spojující severní a jižní části lokality zakreslené na skicích prvního vojenského mapování mohly pozbývat svého prvotního významu, respektive nemuselo být v zájmu vlastníka panství, aby se při sestavování stabilního katastru evidovaly a přidělovala se jim parcelní čísla. Např. hlavní cesta (sever-jih) zobrazená na prvním vojenském mapování, vedoucí přes Sedm pramenů na sever prostředkem obory, ve sledovaném období částečně zanikla, neboť tudy Rohané vedli nově zbudovanou tzv. Alainovu cestu. Průběh původní cesty byl zakreslen a upřesněn Antonínem Prášilem v mapě Chlum z roku 1683. Viz Antonín Prášil, soukromý archiv autora, mapa Chlum 1683. K prvnímu vojenskému mapování viz OeStA/KA, fond JL – Čechy, mapový list č. 60, dostupné online: <http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=ce&map_list=c060> [20. 8. 2020].

⁵⁵ Současná cesta z Chlumu na poutní horu Tábor byla zbudována až po roce 1922.

na komunikaci nazývanou Gabrielina cesta. Z popisované páteřní komunikace také odbočovaly dvě cesty zajišťující spojení se severní částí obory. Jedna z nich se odpojila nedaleko Rohanské brány a mířila k záměčku Obora. Gabrielina cesta se dále vinula směrem od Alainovy věže po vnitřním úbočí Hůry, respektive Cidlinského hřebene, kde ústila do stejnojmenné brány. Z 60. let 19. století máme doloženou úpravu jižní cesty z Cidliny do Doubravice, která se v úseku obory nazývala Adelheidina silnice. Jednalo se jak o menší přeložku podmíněnou stavbou hájovny, tak o důsledný zásah do úpravy komunikace v celé její délce. Tyto cesty získávaly alespoň částečnou „silniční“ úpravu, přičemž byly sjízdné jak pro povozy, tak pro kočáry. Obdobný stav lze předpokládat i u cesty k záměčku Obora.⁵⁶ Z výše uvedeného je patrné, že komunikace sloužily především provozu obory. Možnost jejich využívání veřejností by byla z podstaty její funkce více než sporná. Významný zásah do nastíněného komunikačního schématu, potažmo života a fungování obory, představovala stavba železnice Libuň – Stará Paka, dokončená v roce 1906. Prostor obory narušila též u Gabrieliny brány, kde musela být zbourána budova hájovny. Dále stoupala po jižních vrstevnicích Cidlinského hřebene, kopírovala okraj obory a ve vzdálenosti pouhých několika set metrů od Alainovy věže prořala oboru, kterou opustila poblíž obce Kyje.

Jelikož železnice měla původně vést mimo areál obory, nabízí se úvaha, do jaké míry souvisela tato změna s dopravou zde těženého dřeva.

4 Fotografie z alba z výstavby železničního úseku Stará Paka – Lomnice nad Popelkou – Sobotka, nedatováno, SOkA Semily, Archiv města Lomnice nad Popelkou, bez inv. č.

⁵⁶ Trasa Gabrieliny a Alainovy cesty je patrná na mapě polesí Obora z roku 1899. Investice do Adelheidiny cesty uvádí M. Tomandl, viz TOMANDL, M., Historický průzkum, c. d., s. 27; SOA Litoměřice, pobočka Děčín, fond VS Lomnice nad Popelkou, inv. č. 408, Speciální mapa revíru Lomnice 1899.

LOMNICKÁ OBORA V LETECH 1880–1907

Mapa 2 Lomnická obora v letech 1880–1907. Rekonstrukční mapa, Kateřina Závadová, Jaromír Patočka (2020).

Stavby v lomnické oboře

V areálu lomnické obory vznikala celá řada staveb a objektů, z nichž se některé zachovaly dodnes. Většina z nich byla nezbytná v rámci jejího každodenního provozu a souvisela se zajištěním bezpečnosti chované zvěře.⁵⁷ Ostatní byly vázány na druhou zásadní podstatu obory, kterou představovaly volnočasové aktivity aristokracie, v tomto případě lovectví. Praktické zajištění provozu obory zaručovalo především její ohrazení s několika vstupy a přiměřený počet hájoven či lesoven. Mezi objekty určenými zejména ke šlechtickým festivům patřil lovecký zámeček Obora a již zmíněná Alainova věž sloužící jako posed.⁵⁸ Věž typově připomíná gloriet – stavbu oktogonálního půdorysu sloužící jako shromaždiště lovců i k odpočinku v některých barokních oborách.⁵⁹

Oplocení o délce přibližně jedenácti kilometrů bránilo úniku zvěře a zamezovalo vstupu nepovolaných osob. Nepředstavovalo sice nepřekonatelnou překážku, ale v každém případě demonstrovalo hranici knížecího majetku. Skládalo se z jednotlivých polí zhotovených z trámů a latí, jež byly upevněny na dřevěné či kamenné sloupy. Délka polí činila 4 m, takový byl i rozestup sloupů. V místě napojení dřevěných částí plotu na kamenné sloupy dosahovala jeho výška až 2,5 m. Tam, kde byl plot připevněn na dřevěné sloupy, pak 1,5 m. Podíl těchto sloupů převažoval; z 3 023 sloupů bylo pouze 606 kamenných.⁶⁰

Ohradní plot prolamovaly v místě přístupových komunikací vstupy s uzavíratelnými vraty. V popisované době se vzhledně označovaly jako **brány** a nesly jména příslušníků knížecí rodiny. Některé z nich byly již zmíněny. Nejseverněji se nacházela Kamilova brána (zpřístupňovala oboru ze silnice Košov–Lomnice, respektive u odbočky v Hoření Lomnici) a po směru chodu hodinových ručiček pak následovaly brány Benjamina juniora, Benjamina seniora (obě se nacházely na odbočkách z cesty Lomnice–Chlum), Viktorova (u Alainova kříže k ní odbočovala cesta z komunikace vedoucí od Rohanské brány k věžovému posedu a napojovala se na Gabrielinu cestu), dále brány Bertina, Stefaniina (obě na hoře Tábor) a Luisova.⁶¹ U doubravické lesovny se uváděla další brána [Thor beim Doubrawitzer Forsthaus]

⁵⁷ Přestože byla obora určena především k chovu zvěře, představovala též současně rozsáhlou a ucelenou lesní plochu, o kterou bylo třeba pečovat.

⁵⁸ Jméno věžovitého posedu bylo věnováno památce Alaina Gustava Victora Louise (1829–1857).

⁵⁹ Barokní osmiboký gloriet nalezneme například v oboře u Horšovského Týna. Srov. ŠANTRŮČKOVÁ, M., Obora, c. d.; TUMA, D., Zlatý věk, c. d., s. 76–79.

⁶⁰ Délka jednoho pole byla odhadnuta z přibližné vzdálenosti jednotlivých bran. Ostatní údaje uvádí Soupis inventáře velkostatku Lomnice sestavený k roku 1886. Viz SOA Litoměřice, pobočka Děčín, fond VS Lomnice nad Popelkou, inv. č. 304, Inventář budov lesní správy z roku 1886. Umístění kamenných sloupů převažovalo v oblasti mezi Kamilovou a Karlovou bránou, tedy tam, kde se v bezprostřední blízkosti obory nacházela cesta z Košova do Lomnice. Další úsek ohradního plotu s převažujícími kamennými sloupy se nalézal mezi Arthurovou a Gabrielinou bránou, tj. v oblasti, kde hranice obory sousedila s Cidlinou. Dřevěné sloupy také relativně rychle podléhaly zkáze a inventář z roku 1886 dokládá, že již v době jeho vyhotovení musely být v 83 případech nahrazeny sloupy kamennými. Viz tamtéž, inv. č. 304, karton Inventář budov lesní správy z roku 1886.

⁶¹ Z pramenů uvádí jména bran porostní mapa polesí Lomnice a inventář budov velkostatku z roku 1886. V některých momentech si oba prameny protirečí. Na mapě je v lokalitě úbočí vrchu Tábor zakreslena pouze Viktorova a Stefaniina brána, zatímco inventář velkostatku budov uvádí v témže pořadí Viktorovu, Bertinu (s poznámkou „brána na hoře Tábor“), Stefaniinu a Luisovu bránu. Určitá nejednotnost pramenů a jednoduché provedení bran navozuje myšlenku, že jejich instalace a jména nemusela být

a v jejím těsném sousedství Adelheidina.⁶² Následovaly brány: Alainova (u nové hájovny na komunikaci spojující obě brány), Gabrielina (v ústí stejnojmenné cesty poblíž hájovny), Arthurova, Mariina, Rohanská (na jedné z páteřních komunikací z Košova do Chlumu) a Karlova.⁶³

Brány měly jednoduchou konstrukci. Tvořily je dva sloupy a dvoukřídlá vrata, která se upevňovala nahoře okem a dole se otáčela na čepu v ložisku. U Kamilovy brány se nachází v inventáři obory z roku 1886 poznámka, že se jednalo o kamenné sloupy.⁶⁴ Pohodlné překonání plotu, a tím i alternativní vstup do obory, umožňovaly též schody, popřípadě žebříky. Byly umístěny na oplocení v blízkosti větších bran a jejich instalace zjednodušovala provoz obory, neboť se při každém průchodu nemusela otvírat hlavní dvoukřídlá vrata.⁶⁵

Pro chod lomnické obory měly jako jinde mimořádný význam lesovny a hájovny. Sloužily jako sídla a obydlí představitelů lesní správy, jejich rodin a čeledi. Ve 2. polovině 19. století se v areálu obory či na jejím okraji nacházely následující objekty

bezpodmínečně trvalá. Viz SOA Litoměřice, pobočka Děčín, fond VS Lomnice nad Popelkou, inv. č. 304, Inventář budov z roku 1886; tamtéž, inv. č. 426, porostní mapa revíru Lomnice; Antonín Prášil, soukromý archiv.

⁶² Bránu u doubravické lesovny uvádí inventář budov z roku 1886. Potřeba zřízení dvou vstupů do obory v blízkosti doubravické lesovny nepostrádala logiku. Adelheidina brána uzavírala cestu k Adelheidině silnici, která dále vedla k Alainově bráně, zatímco druhá brána umožňovala přístup do severní části obory. Z porostní mapy poleší Obora je zřejmé, že parcela vlastní stavby lesovny tvořila hranici obory a přiléhala k veřejné komunikaci. Ta tvořila jak „nástupní prostor“ jak před Adelheidinou, tak druhou doubravickou bránou. Srov. SOA Litoměřice, pobočka Děčín, fond VS Lomnice nad Popelkou, inv. č. 304, Inventář budov lesní správy z roku 1886; tamtéž, inv. č. 426, porostní mapa revíru Lomnice, nedatováno.

⁶³ Původce jmen jednotlivých bran lze určit v některých případech jednoznačně, jindy s ohledem na fakt, že příslušníci rodu Rohanů měli více jmen, poněkud obtížněji. Nesporné je určení Kamilovy brány, brány Benjamina seniora, kde se za názvem brány skrývá jméno jeho bratra, případně Benjamina juniora, kdy brána dostala jméno nejmladšího syna výše zmíněného Benjamina. Přiřazení ostatních jmen bran k jednotlivým členům knížecí rodiny může být již obtížnější. Karlova brána pravděpodobně nese jméno zakladatele rohanských držav v Čechách Karla Alaina. U Viktorovy brány se může jednat o jeho bratra a manželza jeho dcery Berty Luise Viktora Meriadeba, ale též o Viktora Luise (1827–1889), druhorozeného syna prince Benjamina. Podobně tomu může být v případě Luisovy brány, kde přichází v úvahu další z knížecích bratří Jules Armand Luis. V tomto případě se může jednat o údaj, který působí zavádějícím dojmem, avšak v pamětní knize zámku Sychrova připomínající jeho úmrtí, je uveden pod svým třetím jménem. V úvahu připadá též Luis Anton, další ze synů prince Benjamina. Název Arthurovy brány upomíná nejspíše na jméno Arthura Karla, prvorozeného syna prince Benjamina Armanda. Za Alainovou bránou by se mohl skrývat princ Alain Gustav, jehož jméno nese též kamenný a věžový posed. Za dámskými jmény bran lze hledat v případě Adelheidiny brány choť knížete Kamila kněžnu Adelu [Adelheid], roz. princeznu Lowenstein-Wertheim-Rosenberg, u Stephaniiny brány Stephanií, roz. princeznu Croy (1805–1884), ženu prince Benjamina Armanda, a u Gabrieliny brány Gabriellu, roz. hraběnku Waldstein Wartenberg (1829–1890), ženu prince Arthura Karla. Viz POUZAR, V., Almanach 2001, c. d., s. 323–329.

⁶⁴ Ne vždy však byly brány obor, bažantnic a parků tak jednoduché a účelové jako v případě lomnické obory. Mnohdy se jednalo o robustní zděné stavby. Srov. AMBROŽ, Robin, Lánská obora jako místo významných lovů a politických setkání, Prameny a studie, 2014, 53, Obory a bažantnice v kulturní historii, s. 17; SVOBODOVÁ, Kamila, Bažantnice v Mikulově, Prameny a studie, 2014, 53, Obory a bažantnice v kulturní historii, s. 185.

⁶⁵ Jednalo se o dvoustranné schody/žebříky se zábradlím a brankou uzavírající vrchol plotu. Srov. SOA Litoměřice, pobočka Děčín, fond VS Lomnice nad Popelkou, inv. č. 304, Inventář budov lesní správy z roku 1886, s. 35–36. Dvoustranné žebříky připomínající „štafle“ patří k běžnému vybavení obory. Robustnější a pohodlnější schody s brankou jsou patrné též z analogických situací. AMBROŽ, R., Lánská obora, c. d., s. 17.

5 Indikační skica stabilního katastru, výřez. Zdroj: NA, Stabilní katastr – indikační skici (SK-IS), sign. BYD 81, sekce A04C.

lesní správy. Jednalo se o hájovnu u Košova a lesovnu u Doubravice.⁶⁶ Tato lesovna patří k nejstarším budovám zajišťujícím lesní správu lomnické obory.⁶⁷ Zachycují ji už topografické prameny z let 1842–1843. Na císařském otisku stabilního katastru je znázorněna jako budova z nespalného materiálu, proti ní stála stavba dřevěná. Prostor mezi budovami tvořil dvůr, k myslivně patřila i zahrada. Na indikační skice stabilního katastru je patrná parková úprava.⁶⁸

Kníže Kamil Rohan rozšířil později síť hájoven o další stavby, jednu u Cidliny a druhou u Peklowski.⁶⁹ Posledně jmenovaný objekt padl za obět již zmíněné stavbě železnice na počátku 20. století. Koncem 19. století pak Alain Benjamin Rohan nechal zbudovat dvě hájovny v katastru obce Košov.⁷⁰

⁶⁶ Hájovna u Košova, dnes katastrální území Chlum čp. 32, lesovna u Doubravice čp. 14.

⁶⁷ J. J. Fučík uvádí, že již ve 14. století na jejím místě stávala tvrz nebo poplužní dvůr. Srov. FUČÍK, J. J., Historický místopis, c. d., s. 41. Je zachycena na císařském povinném otisku mapy stabilního katastru Čech z let 1842–1843, taktéž na druhém vojenském mapování z let 1836–1852.

⁶⁸ NA Praha, fond SK – Indikační skici, sign. BYD O81, Cidlina, dostupné online: <https://archivnimapy.cz/k/uazk/skici/skici/BYD/BYD081018420/BYD081018420_index.html> [20. 8. 2020].

⁶⁹ Hájovna Cidlina, dnes čp. 26.

⁷⁰ Dnešní čp. 55 a 56. Hájovna čp. 56 nahradila zbouranou hájovnu u Peklowski.

6 Indikační skica stabilního katastru, výřez. Zdroj: NA, Stabilní katastr – indikační skici (SK-IS), sign. BYD 237, sekce A06B a A07B.

Lesovna se stala předchůdcem pozdějšího **zámečku Obora** čp. 351.⁷¹ Objekt situovaný mezi lučními parcelami, Malou oborou a rozsáhlou lesní plochou nazývanou „U Tábora“ uvádí symptomatickým popisem [jäger] skica prvního vojenského mapování a následně se stejně výmluvnou značkou paroží příslušná indikační skica stabilního katastru. Kamil Rohan psal o původní stavbě jako o „staré lesovně“. Její areál sestával z jedné zděné budovy se spalnými přístavbami a z patrně hospodářského, taktéž spalného objektu v jižní části tohoto komplexu.⁷²

Přestavba někdejší lesovny byla realizována v tzv. švýcarském stylu. Vznikla tak jednoposchodová budova se suterénem a podkrovím. Vstup se nacházel v severním průčelí, které zároveň zdobil dřevěný rizalit. Bohatě dekorována byla též dřevěná ložie ve východním průčelí. Instalace dřevěných konstrukcí v patře východního průčelí a rizalitu umožnila zřízení balkonů (ložíí), ve východním průčelí bylo dřevěným balkonem vybaveno i podkroví. Severní průčelí bylo pětiosé; hlavní vstup se nacházel v prostřední ose přízemí, v patře se tudy vstupovalo na balkon. Od počátku neměla budova zámečku sloužit pouze jako zázemí pro rekreaci knížecí rodiny nebo loveckých aktivit v oboře, ale předpokládalo se, že bude též sídlem lesní správy.⁷³ K tomuto účelu byly vymezeny prostory v přízemí, zatímco knížeti a příslušníkům jeho rodiny a jejich hostům sloužily prostory v poschodí. V roce 1873 se zde připomíná salon, jídelna, kabinet, ložnice, chodba a pokoj sloužícího. Po funkční stránce tak lze první poschodí, tedy piano nobile, interpretovat jako apartmán jedné osoby (knížete) se společenskými prostory (jídelna, salon).

Záměr širšího využití areálu dokládá též rozsáhlá hospodářská budova, která byla vystavěna s určitým časovým odstupem v jižním sousedství vlastního zámečku. Pamatovalo se v ní jak na chlévy pro hospodářská zvířata, tak na stáje pro koně. Zajímavost představuje rozdělení stáje do dvou částí – pro koně zaměstnanců lesní správy a pro koně knížecí. Vznik této budovy rovněž umožnil zrušení stáje v suterénu hlavní budovy zámečku a její následnou adaptaci na kuchyni. V roce 1900 byla hlavní budova rozšířena o západní přístavbu. Celý objekt se tím prodloužil o více než polovinu původní hmoty a dosáhl dnešní podoby.⁷⁴ Mapy polesí Lomnice uvádí v jižní části areálu

⁷¹ K architektuře zámečku Obora srov. KRÍŽEK, Jiří, *Architektura v Lomnici nad Popelkou od doby romantického historismu po funkcionalismus, Z Českého ráje a Podkrkonoší: vlastivědná ročenka*, 2012, svazek 25, s. 137–139.

⁷² Jedná se o komentář, který Kamil Rohan připsal na projekt její přestavby.

⁷³ Na porostní mapě polesí Obora je zámeček označen jako „Jagdhaus“ a na listu I. mapy lomnického polesí z let 1898–1899 se u něj uvádí symbol paroží. Podobně je tomu na příslušném listu mapy třetího vojenského mapování: značka paroží a popiska „J. H. Wobora“. Viz SOA Litoměřice, pobočka Děčín, fond VS Lomnice nad Popelkou, inv. č. 408, Speciální mapa revíru Lomnice 1899; inv. č. 426, Porostní mapa revíru Obora, bez datace. ÚAZK, III. VM, mapový list 3755_3, dostupné online: <http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=3vm&map_region=25&map_list=3755_3> [2. 9. 2020].

⁷⁴ Náskres průčelí zámečku se nachází ve fondu velkostatek Lomnice. Kamil Rohan k němu připsal komentář, jímž ho vlastně dne 16. 11. 1863 signoval a schválil. Podobně procházel a komentoval i plány stavby hospodářské budovy. Na obou plánech se nachází poznámka odkazující na původní utilitární účel adaptovaného areálu. Projekt loveckého zámečku Obora je ideově shodný se dvěma objekty, které vznikly v areálu zámečského parku v Sychrově. Inge Rohan je v publikaci *Sychrov Castle* nazývá „Swiss chalets“ či „Swiss cottages“. Nepřekvapí autorství knížecího architekta Josefa Pruvota (1806–1883) a řezbáře Petra Buška. O přestavbě v roce 1900 lze uvažovat v kontextu se změnou nároků poté, co se ujal dědictví po knížeti Kamilovi jeho prasynovec Alain. Srov. MADAJ, M., *Historický průzkum*, c. d., s. 36–40, 43; ROHAN, Inge, *Sychrov Castle: Monument of the Rohan Family*, Turnov 1996, s. 13; SOA

7 Plán loveckého záměčku Obora, 1863. Zdroj: SOA Litoměřice, pobočka Děčín, VS Lomnice nad Popelkou, inv. č. 444.

záměčku, též „loveckého domu“, ještě třetí stavbu situovanou v jižním sousedství velké hospodářské budovy. Nacházel se zde také 12,4 m dlouhý a 2,5 m vysoký **skleník** o šíři zadní stěny 4,8 m s bohatou skladbou pěstovaných květin.⁷⁵

V přízemí záměčku se dochovala z tohoto období keramická dlažba, v obytném zázemí pak dřevěné kazetové stropy, kliky z paroží a zdobené vitráže.⁷⁶ Záměcký mobiliář, zahrnující například malovaný nábytek, truhlu na odkládání šatů, lustr z paroží, klavír, cínové nádoby, trofeje a zbraně rohanských knížat, byl v 50. letech 20. století převezen do Městského muzea v Lomnici nad Popelkou. Tradiční výzdobu loveckých sídel tvořenou rytinami loveckých motivů představuje v případě lomnického záměčku konvolut rytce a malíře Johanna Eliase Ridingera (1698–1767)⁷⁷ z poloviny 18. století.⁷⁸

Litoměřice, pobočka Děčín, fond VS Lomnice nad Popelkou, inv. č. 444, Stavební plán záměčku Obora, 1863; tamtéž, inv. č. 450, stavební plány lesoven a hájoven, 1896; OeStA/KA, fond JL, Čechy, mapový list č. 44, dostupné online: <http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=ce&map_list=c044> [1. 9. 2020].

⁷⁵ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, fond Ústřední správa rohanských velkostatků, k. č. 191, inv. č. 1151, Popis budov, 1893, s. 19; SOA Litoměřice, pobočka Děčín, fond VS Lomnice nad Popelkou, inv. č. 304, Inventář budov lesní správy, 1886, s. 33.

⁷⁶ Srov. Lovčí záměček u Rohanů je romantickou vzpomínkou na slávu zdejší obory, dostupné online: <<https://region.rozhlas.cz/lovci-zamecek-rohanu-u-lomnice-nad-popelkou-je-romantickou-vzpominkou-na-7727113>> [1. 9. 2020].

⁷⁷ Rytce, malíř a kreslíř, zachycoval především různé způsoby lovu a lovnou zvěř.

⁷⁸ Viz Lovčí záměček u Rohanů, c. d.

Postupně se měnilo i okolí záměčku. Na východní straně areálu vyrůstal park sahající až ke břehu rybníku, zatímco na západní straně se nacházela komunikace, odbočující z cesty od Karlovy brány k branám Benjamina juniora a Benjamina seniora. V prvním desetiletí 20. století již získala podobu pravidelného a širokého pásu sahajícího až k potoku a připomínajícího tak tzv. čestný dvůr. Okolo roku 1900 je doloženo ohrazení celého areálu.⁷⁹

Za Kamila Rohana se v oboře realizovaly i další díla a stavby. Při cestě od záměčku Obora k bráně Benjamina seniora byl zbudován již zmíněný rybník a zkvalitněny některé komunikace. Na cestě od Rohanské brány u odbočky k Viktorově bráně byl vztyčen **Alainův kříž**. Starší, patrně dřevěnou konstrukci posléze nahradil dodnes zachovaný kamenný objekt.⁸⁰ Pozoruhodnou stavbu představuje **Alainova věž**. Jak již bylo zmíněno výše, nese jméno prince Alaina Gustava⁸¹ a sloužila při lovech jako střelecké stanoviště. Nachází se na severním okraji palouku pod jižním svahem vrchu Tábor. Věž má oktogonální půdorys a sestává z přízemí a pochozího vyhlídkového ochozu.⁸² Dvě stěny prolamují v úrovni přízemí dveře a dvě okna s novogotickými portály. V poschodí se nachází špičatá gotizující okénka, interpretovaná jako střílny. Z dalšího projektu z března 1858 signovaného Kamilem Rohanem a z plánu datovaného rokem 1912 vyplývá, že stavba, respektive její projekty, prošly určitým vývojem.⁸³

Alainova věž má svou „starší sestru“. Nachází se nedaleko Kořenova a dnes se nazývá rozhledna Štěpánka. Její stavba byla započata roku 1847 knížetem Kamilem Rohanem a dokončena roku 1892 přístavbou rozhledny kořenovským horským spolkem. Na rozdíl od výše zmíněných staveb nebyla součástí obory, avšak vykazuje taktéž obdobnou pamětní funkci jako tamější stavební objekty. Připomíná totiž návštěvu arcivévod Štěpána (1817–1867), jenž navštívil Kamila Rohana za účelem vizitace stavby císařské silnice z Liberce do Trutnova.⁸⁴

⁷⁹ Ohrazení areálu loveckého záměčku dokládá mapa polesí Lomnice z let 1898–1899 a úpravu komunikace v areálu těžební mapa polesí Lomnice Obora, Kozlov. Dataci této mapy zpřesňuje především těleso železnice. Viz SOA Litoměřice, pobočka Děčín, fond VS Lomnice nad Popelkou, inv. č. 408, Speciální mapa revíru Lomnice 1899; tamtéž, inv. č. 417, Těžební mapa revíru Lomnice, Obora, Kozlov, bez datace.

⁸⁰ Antonín Prášil, regionální badatel, se domnívá, že kříž nese jméno knížete Karla Alaina Rohana. Poukazuje přitom na skutečnost, že se kříž nachází na katastrální mapě z r. 1842, tedy mnoho let před smrtí Alaina Gustava Rohana. Další indicií je, že se tomuto místu dříve říkalo „U Karlíčka“, tedy prvním jménem Karla Alaina Rohana.

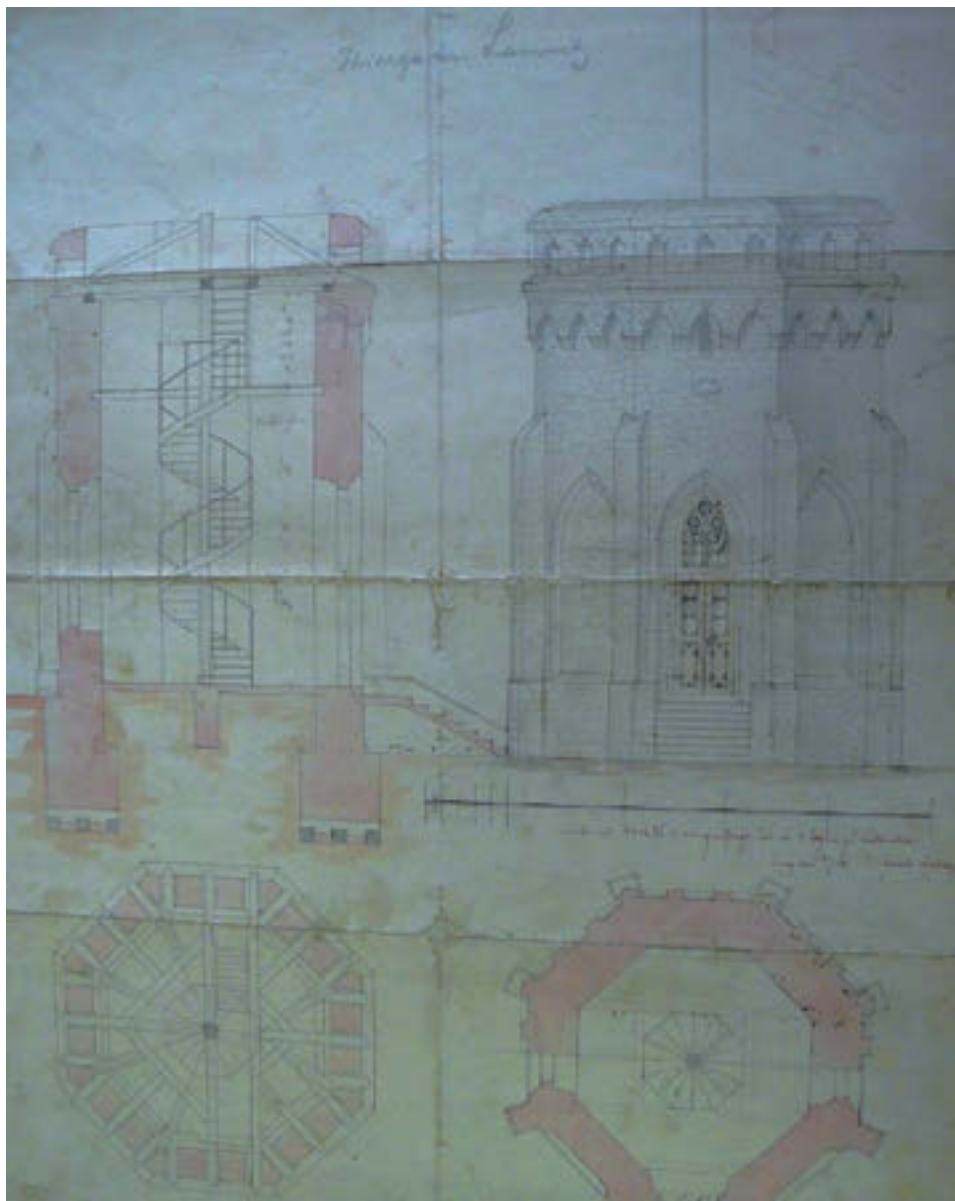
⁸¹ Princ Alain Gustav nečekaně zemřel dne 28. 10. 1857. Upomínkou se stala plaketa umístěná na zdi věže. Vedle data narození a úmrtí uvádí princovu vojenskou hodnost a poslední služební zařazení u Lichtensteinových husarů.

⁸² Dříve měla dřevěné patro.

⁸³ Vypracování projektu se přisuzuje knížecímu architektovi Josefu Pruvotovi. Zaměření věže z roku 1912 provedl Otakar Materna (1860–1928). Přízemí a první patro spojovalo točité schodiště. Ze srovnání obou výkresů projektové dokumentace vyplývá především problematika řešení přístupu do druhého patra. Původní projekt řešil přístup do druhého poschodí, kde se nacházelo pouze nízké podkroví, po žebříku. V plánu z roku 1912 přibyl v ose stavby v úrovni druhého patra nástavec, ve kterém lze předpokládat pokračování točitého schodiště. Zmizela tak mírně zešíkmená střecha, čímž se druhé patro adaptovalo na plnohodnotný ochoz. Jako střílny identifikuje hrotitá okénka v prvním poschodí K. Brožová. Plán z roku 1858 obsahuje též zajímavou poznámku, že se předpokládá náklad na stavbu věže ve výši 1 714 zlatých. Srov. BROŽOVÁ, K., Průzkum, c. d., s. 3; SOA Litoměřice, pobočka Děčín, fond VS Lomnice nad Popelkou, inv. č. 448, plán Allainovy věže, 1858; tamtéž, inv. č. 449, plán Allainovy věže, 1912.

⁸⁴ V rámci vizitace arcivévod Štěpán vystoupal na vrch Hvězda, kde se rozhledna nachází. O rok později byl povolán do Uher a Kamil Rohan se rozhodl v mecenášství nepokračovat. Srov. Štěpánka (rozhledna), dostupné online: <[https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0t%C4%9Bp%C3%A1nka_\(rozhledna\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0t%C4%9Bp%C3%A1nka_(rozhledna))> [1. 9. 2020].

Součástí lomnické obory byl i posed nedaleko doubravické lesovny [Pürschaus], zmiňovaný na stránkách obou rohanských deníků jako oblíbené a často využívané místo lovců sloužící k číhané.

8 Výřez z plánu Alainovy věže, 1858. Zdroj: SOA Litoměřice, pobočka Děčín, VS Lomnice nad Popelkou, inv. č. 448.

Stromy – základní kompoziční prvek obory

Základní kompoziční prvek každé obory představují dřeviny. Dynamiku porostů ovlivňuje řada faktorů, především zvířata ožirající mladé stromky. K největším škodám páchaným zvěří na lesních celcích velkostatku Lomnice docházelo převážně v oboře, kde zvěř „vytahovala sazenice, okusovala starší kultury, které se nemohly zapojit. Nejzávažnější škody byly však loupáním jelení zvěří. Už lesní hospodářský plán z roku 1884 udává stupeň poškození takový, že do první periody (tj. do 20 let) byly k likvidaci předepsány nejvíce poškozené porosty, a to dle stupně poškození. V hospodářském plánu z roku 1898 je snížení bonity porostní oproti bonitě stanovištní o 0,43 odůvodněno starým poškozením zvěří, a to hlavně okusem porostů do 20 let. Tyčoviny byly strašlivě zloupány vysokou. Zloupány byly nejen smrky, ale i jedle, buky a jiné listnáče, ale škody na smrcích byly rozhodující. Proto do těžby mytní v prvním decenniu bylo předepsáno por[ostech] 20–60letých 18,73 ha. Těžbou těchto a starších loupáných porostů však k úplnému ozdravení nedošlo, ač velká část méně loupáných porostů byla probírkami zbavována nejvíce poškozených stromů. Z toho důvodu byly navrhovány k předčasné obnově další zloupané a neudržitelné porosty III., IV. a V. třídy v dalších dvou decenních. Stejně bylo postupováno i v lesním hospodářském plánu z roku 1911.“⁸⁵ Výše uvedená citace informuje nejen o škodách na lesních porostech, ale zároveň seznamuje se skladbou dřevin zastoupených v lomnické oboře. O druhové skladbě porostů rovněž svědčí toponyma v hraničních lokalitách, jakými jsou např. Doubravsko, poukazující na existenci dubových lesů (dub, lat. Quercus), případně Smrcí odkazující na lesy smrkové (smrk, lat. Picea).

Od poloviny 18. století docházelo na lomnickém panství k umělému zalesňování holých ploch. Výše zmíněný soudní odhad z roku 1826 informuje o převaze smrkovo-jedlových porostů v lomnické oboře. Na hoře Tábor zůstaly výstavky smrku, jedle (lat. Abies), buku (lat. Fagus), v mladších porostech se vyskytovaly borovice (lat. Pinus), břízy (lat. Betula), habry (lat. Carpinus), olše (lat. Alnus), ojedinele duby.⁸⁶ V roce 1868 byla u lesovny Lomnice založena lesní školka.⁸⁷ Kolem roku 1867 byly v oboře používány balíkové sazenice na ochranu před vytahováním zvěří. Lesní hospodářské plány, které byly podrobněji rozebrány v samostatném oddíle, poukazují na intenzivní těžbu přesahující produkční možnosti lesa. Rovněž je z výše uvedených skutečností zřejmé, že poškození dřevin okusem zvěře výrazně snižovalo výtěžnost užitkového dříví. Toto potvrzuje i posudek stoletého turnusu pro polesí Tuhaň a Lomnice se samostatnou skupinou Obora, vypracovaný úředníky rohanské lesní správy roku 1892.⁸⁸

Hospodářská úprava polesí Obora

Hospodářská úprava lesů reagující na stále se zvyšující poptávku po dřevě ze strany průmyslových podniků byla ve sledovaném období kolem poloviny 19. století již samozřej-

⁸⁵ TOMANDL, M., Historický průzkum, c. d., s. 25.

⁸⁶ Tamtéž, s. 13.

⁸⁷ Tamtéž, s. 22.

⁸⁸ Srov. SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Ústřední správa rohanských velkostatků, kart. 191, inv. č. 1150, Posudek stoletého turnusu – Tuhaň, Lomnice a Obora, 1892.

mostí.⁸⁹ Upoouštělo se od hospodaření podle okamžité potřeby a postupně byly zaváděny v rámci konkrétního lesního celku pravidelné desetileté revize. Výsledkem byla mimo jiné tvorba lesních hospodářských plánů obsahujících zaměření konkrétního lesního celku, rozdělení porostu dle těžebních skupin, délku doby obmýti a výpočet těžebního etátu.⁹⁰

Nejstarší soudní odhad vypracovaný pro polesí Lomnice pochází z roku 1826 a následuje popis polesí zhotovený roku 1829. V roce 1867 zaměstnanci rohanské lesní správy provedli první zaměření. Uspořádání těžeb v příslušných polesích bylo rozděleno následovně: polesí Lomnice se sedmdesátiletou dobou obmýti (revize stanoveny na dvakrát dvacetileté období a jednou po třiceti letech) a polesí Tuhaň (revize stanoveny na dvacetiletá období) se šedesátiletou dobou obmýti.⁹¹ Výsledkem zaměření je mapa těžby pro polesí Lomnice, pro polesí Tuhaň se nedochovala. Lesní hospodářský plán pro období let 1884–1903 rozdělil uspořádání těžby na velkostatku Lomnice do čtyř hospodářských skupin uvedených v tabulce 2.

Tabulka 2 Hospodářské skupiny polesí Lomnice v letech 1884–1903⁹²

Skupina	Obmýti	Rozloha
I. Tuhaň	80 let	388,42 ha
II. Roztroušené parcely	60 let	307,35 ha
III. Bradlecká Lhota, Zabito, Vojákov, Kozlov	80 let	209 ha
IV. Lomnická obora	100 let	439,7 ha

Nekvalitní porosty se těžily v období prvního desetiletí. Hmoty pařezů a probírek se do těžebního etátu nezapočítávaly, neboť sloužily jako rezerva pro krizové případy. Ze stoleté doby obmýti pro polesí Lomnice lze usuzovat, že tato oblast disponovala nejvíce kvalitním porostem. Pro každou hospodářskou skupinu byl stanoven desetiletý těžební etát dle kamerální taxy.

Tabulka 3 Desetiletý těžební etát pro hospodářské skupiny polesí Lomnice pro roky 1884–1894⁹³

Skupina	Rozloha/ha	Tvrdá hmota/plm	Měkká hmota/plm	Celkem/plm
I.	37,76	–	11 359	11 359
II.	45,91	–	4 993	4 993
III.	25,96	241	7 417	7 658
IV.	39,55	739	13 755	14 494

⁸⁹ V Lomnici nad Popelkou se jednalo o mechanickou tkalcovnu na bavlněné zboží Vincence Mastného založenou v letech 1854–1855.

⁹⁰ Obmýti udává průměrný věk stromů hospodářského celku, než by měly být vytěženy. Těžební etát představuje celkový objem dřeva, jenž je možno z lesa v příslušném období vytěžit.

⁹¹ TOMANDL, M., Historický průzkum, c. d., s. 7.

⁹² Tabulka sestavena dle údajů z LHP pro lomnické polesí, hospodářský plán nebylo možno z důvodu nepřístupnosti příslušného fondu prostudovat. Viz TOMANDL, M., Historický průzkum, c. d., s. 8.

⁹³ Tabulka sestavena dle údajů z LHP pro lomnické polesí, hospodářský plán nebylo možno z důvodu nepřístupnosti příslušného fondu prostudovat. Viz TOMANDL, M., Historický průzkum, c. d., s. 8.

Zásadní hospodářskou úpravou, jež v mírných modifikacích přetrvala až do poloviny 20. století, se staly výsledky zaměření provedené v roce 1897 a následný hospodářský plán z roku 1898. Ten podle saského porostního hospodářství předepisoval nejen plánovaný výnos, ale i konkrétní dřevinnou skladbu. Polesí Lomnice a Tuhaň disponovaly vlastním hospodářským plánem. V rámci lomnického polesí byly výše uvedené skupiny II, III a IV sloučeny v jednu skupinu s 80letou dobou obmýtí. Desetiletý těžební etát čítal na 1 ha 348 plm a v mýtní těžbě byl stanoven na 86,11 ha s 3 800 plm listnatého a 26 200 plm jehličnatého lesa. Ve vysokokmenném lese se mělo vytěžit během 1. desetiletí 83,01 ha, ve středním pak 3,10 ha.

Při revizi v období let 1909–1918 došlo k sestavení nového hospodářského plánu, v jehož rámci byly vyčleněny dvě skupiny.⁹⁴

Tabulka 4 Hospodářské skupiny polesí Lomnice v letech 1909–1918⁹⁵

Skupina	Obmýtí	Decenální etát mýtní těžby/ha	Objem těžby/plm
I. les pasečný	80 let	83,5	28 500
II. les výběrový	120–130 let	83,5	1 500

V letech 1911–1920 byl sestaven další hospodářský plán podle odpůrce věkových tříd Leopolda Hufnagla (1857–1942). Obě skupiny byly opět sloučeny v jednu s osmdesátiletou dobou obmýtí, mýtní těžbu představovala všechna výtěž v porostech starších 40 let, předmýtní v porostech do 40 let. Nový těžební etát plošný i hmotový byl stanoven pro každé polesí zvlášť. Pro polesí Lomnice představoval 35 000 plm na ploše 95 ha; pro polesí Tuhaň 19 000 plm na ploše 55,60 ha.⁹⁶

Lesní revírní správa Obora v Lomnici nad Popelkou a její zaměstnanci

Během 19. a na počátku 20. století se lze na našem území setkat s různými modifikacemi organizace lesní správy.⁹⁷ Formovaly je podmínky konkrétních velkostatků (rozloha, osoba majitele...).⁹⁸ Lesní správa v Lomnici nad Popelkou [Forstverwal-

⁹⁴ TOMANDL, M., Historický průzkum, c. d., s. 10.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ V organizaci správy lesních celků velkostatků i nadále přetrvala tzv. lesmistrovský systém odkazující na vedoucího konkrétního lesního úřadu – lesmistra. Lesmistr odpovídal za vedení lesní správy a jeho rozhodnutí byla implementována v praxi úředníky jemu podřízených organizačních jednotek – revírů (polesí). Jednalo se o vzdělaný lesnický personál, vyučený i vysokoškolsky vzdělaný. Vyučený personál podléhal zkouškám realizovaným guberniálními, případně krajskými komisemi. Kromě lesmistra působili na lesním úřadě i další zaměstnanci, zejména adjunktů a účetní. Lesmistrovské úřady většiny velkostatků byly již v polovině 19. století nezávislé na ostatních správních složkách velkostatku, což se projevovalo mimo jiné například vedením samostatného účetnictví. Nižší organizační složky, tedy polesí, vedl lesní správce, který byl nazýván revírníkem. V případě větší spravované rozlohy mu vypomáhali lesní adjunktů, eventuálně hajní. Revírníci odpovídali za realizaci nařízení vydaných lesmistrovským úřadem. Tyto původně vyučené myslivce postupně nahrazovali pracovníci s dosaženým vyšším odborným vzděláním. Jim podřízená hájenství, potažmo hájenský personál, zajišťovala výkon ochranné funkce v rámci spravovaného administrativního celku. Pro hájenský personál byla v této době zavedena povinnost absolvování odborné zkoušky.

tung Lomnitz] se sídlem v zámečku Obora byla podřízena Lesnímu úřadu ve Svijanech.⁹⁹ Před rokem 1848 zde vzniklo lesní ředitelství [Forstdirection], v pramenech často nazývané lesním úřadem [Forstamt]. V roce 1891 jej v důsledku centralizace kníže Kamil Rohan přenesl na Sychrov jako tzv. Lesní správu [Forstverwaltung]. Novou podobu organizace lesní správy a systemizaci míst služebných kategorií jednotlivých velkostatků upravila instrukce Kamila Rohana z roku 1885. V čele lesní správy stanul lesmistr [Forstmeister] s dvěma nadlesními [Oberförster], avšak roku 1892 se v písemné agendě Lesního úřadu Svijany objevuje jako revírník [Revierförster].¹⁰⁰ Zřejmě si tento titul nárokoval z důvodu výkonu přímé správy polesí Sychrov a části polesí Svijany. S faktickým výkonem správy mu pomáhali asistenti – lesní adjunkti [Forstadjunkt], a mapovací adjunkti [Mappirungssadjunkt]. Nová systemizace lesnického personálu rohanské domény byla zakotvena ve výnosu ze dne 26. listopadu 1895. V čele lesní správy zůstává lesmistr a dva nadlesní.¹⁰¹ V důsledku intenzivní tvorby mapových podkladů lesní správy bylo rovněž nově zřízeno místo lesního geometra [Forstgeometer].¹⁰² Lesníci se dělili do tří tříd a adjunkti do následujících dvou skupin: lesní adjunkti (míněno polesí) [Forstadjunkt] a adjunkti lesního úřadu [Forstamtsadjunkt].¹⁰³

V letech 1901–1912 Alain Benjamin Rohan centralizoval veškerou správu rohanské domény do nově zřízeného Ústředního ředitelství statků a lesů [Forst- und Herrschafts-direction] Sychrov, kam následně začlenil i lesní správu svijanského úřadu v čele s nadlesním [Oberförster]. V roce 1913 došlo k obnovení Lesního úřadu se sídlem na Sychrově, přejmenovaného roku 1917 na Lesní ředitelství [Forstdirection], v čele s lesmistrem [Forstmeister] Josefem Tetschem. Dne 1. ledna 1927 Alain Benjamin Rohan opět sloučil vedení správy rohanských držav v ústřední úřad domény Ředitelství statků a lesů v Sychrově [Forst- und Herrschafts-direction], v jehož čele stanul znovu Josef Tetsch, tentokrát s titulem lesního rady [Forstrath].¹⁰⁴

Vrchnímu lesnímu úřadu byly přímo podřízeny úřady konkrétních polesí. Od roku 1880 se v případě lesních ploch velkostatku Lomnice nad Popelkou jednalo o polesí Lomnice, polesí Doubravice a polesí Tuhaň. Ty byly redukovány okolo roku 1884 na pouhé dvě správní jednotky (polesí Lomnice a polesí Tuhaň).¹⁰⁵ Tato polesí prodělala

Srov. HOŠEK, E. – TLAPÁK, J., Přehled vývoje 19. století, c. d., s. 218–266; NOVOTNÝ, Gustav, Pracovní síly v lesnictví českých zemí do roku 1918 II, Lesnictví – Forestry, 1997, č. 43, s. 181–190.

⁹⁸ NOŽIČKA, J., Přehled, c. d., s. 365–368.

⁹⁹ V loveckém zámku Obora sídlila zároveň i správa velkostatku [Forst- und Domainsverwaltung]. Zámek je nyní rovněž sídlem lesní správy Lesů České republiky, s. p., pobočky Hořice v Podkrkonoší (revíry Lomnice, Kumburk).

¹⁰⁰ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Lesní ředitelství Svijany 1868–1889, k. 15, inv. č. 97; Ústřední správa rohanských velkostatků 1644–1947, Děčín 1977, s. 14.

¹⁰¹ Pro Polubný a Rychnov.

¹⁰² To umožňoval pokrok v oblasti tvorby map po polovině 19. století, především vytvoření státní triangulační sítě a sestavení map stabilního katastru. Jednalo se o mapy vytyčující hranice jednotlivých polesí, porostní mapy, mapy evidující stavby v oblasti polesí, mapy těžební.

¹⁰³ Ústřední správa, c. d., s. 15; v důsledku nepřístupnosti příslušného fondu nebylo možno uvedené informace verifikovat.

¹⁰⁴ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, fond Ústřední správa rohanských velkostatků, k. 29, inv. č. 165, Záležitosti revíru Obora v Lomnici nad Popelkou, Ústřední správa, c. d., s. 16.

¹⁰⁵ PROCHÁZKA, J. F., Schematismus 1880, c. d., s. 321. Tato situace je podrobněji rozvedena v předchozích oddílech studie.

v důsledku výše uvedených instrukcí a výnosů obdobný správní a organizační vývoj jako jim nadřízený lesní úřad. V čele jednotlivých polesí stáli revírní lesní [Revierförster]¹⁰⁶, kteří realizovali výkon správy a řízení myslivosti prostřednictvím hájenského personálu.

V roce 1891 činila rozloha polesí Lomnice 935,47 ha a polesí Tuhaň 302,12 ha. Samotná plocha obory zaujímala rozlohu cca 575 ha.¹⁰⁷ V Tuhani byl revírníkem [Revierförster] Gottlieb Sedláček, v čele lesní správy Obora stál lesmistr [Waldmeister] Vincenc Vordren.¹⁰⁸ Vypomáhali mu lesní adjunkti [Forstadjunkt] Adolf Půlpán a Johann Mazánek. Schematismus z roku 1880 uvádí jako lesního adjunkta zámku Obora Karla Žáka a zároveň se zde objevuje adjunkt lesního úřadu [Forstamtsadjunkt] Ernst Zajíc.¹⁰⁹ Vincenc Vordren stanul v roce 1894 v čele lesní správy Sychrov jako lesmistr. Lze předpokládat, že díky svému předchozímu řízení lesního úřadu Obora si ponechal lomnické polesí pod přímou správou, neboť jak příslušný schematismus, tak ostatní prameny uvádí v obsazení lomnického úřadu pouze lesního adjunkta Jana Mazánka. V tuhaňském polesí zůstává i nadále revírníkem Gottlieb Sedláček a v Doubravici působil revírník Karel Brož.¹¹⁰ V roce 1906 je jako lomnický lesmistr opět uveden Vincenc Vordren, místo lesního geometra zaujal Rudolf Kützler.¹¹¹ V tomto případě byla zřejmě lesní správa lomnického velkostatku opět přímo propojena se sychrovskou, a to jak v osobě lesmistra, tak lesního geometra. S pojmem „starší lesník“ [Altförster, uváděn i jako nadlesní] se lze setkat u označení osoby Stanislava Lopatáře z Doubravice¹¹². Vypomáhal mu lesní adjunkt [Forstadjunkt] Karel Havelka. Ve funkci revírního lesního pro tuhaňské polesí [Revierförster] zůstával Gottlieb Sedláček.¹¹³ Sčítací operáty pro rok 1910 opět uvádějí jako nadlesního Stanislava Lopatáře, jemuž krátce před samotným sčítáním vypomáhal lesnický adjunkt Fritz Schöffel.¹¹⁴

Výkonnou moc lesní správy zajišťovala síť hájoven, jmenovitě hájovna u Košova (Chlum čp. 32), hájovna u Peklovsi nedaleko Gabrieliny brány, hájovna Cidlina čp. 26 u Alainovy brány a lesovna Doubravice čp. 14. Mimo oboru se na lomnickém velko-

¹⁰⁶ Plat těchto úředníků se pohyboval v 19. století mezi 250–900 zlatými ročně. Dále čerpali požitky v podobě služebního bytu a deputátních pozemků s právem chovu domácí zvěře. Výrazné přilepšení k platu představovalo zástřelné. Viz HOŠEK, E. – TLAPÁK, J., Přehled vývoje 19. století, c. d., s. 225. Přesnou částku nebylo z důvodu nepřístupnosti příslušného fondu možno určit. O charakteru držby povoleného domácího zvířectva informuje např. sčítací operát z roku 1910, kdy v lesovně Doubravice Stanislav Lopatář, rohanský nadlesní, choval 3 kozy, 20 slepic a 1 husu. Viz SOKA Semily, OÚ Semily, Politická správa po roce 1850, Sčítací operát 1910, kn. 1076, s. 4, dostupné online: <<http://vademecum.soalitom.eric.cz/vademecum/permalink?xid=3C0CF79E4B8711E7A6C8B4B52FBA778D&scan=41#scan41>> [1. 9. 2020].

¹⁰⁷ Tato rozloha je udávána k roku 1880, viz PROCHÁZKA, J. F., Schematismus 1880, c. d., s. 321.

¹⁰⁸ PROCHÁZKA, J. F., Schematismus 1891, c. d., s. 485.

¹⁰⁹ PROCHÁZKA, J. F., Schematismus 1880, c. d., s. 321.

¹¹⁰ TITTL, I., Schematismus 1894, c. d., s. 594.

¹¹¹ TITTL, I., Schematismus 1906, c. d., s. 449.

¹¹² Ten v roce 1894 působil jako revírník na Velkostatku Český Dub. TITTL, I., Schematismus 1894, c. d., s. 594.

¹¹³ TITTL, I., Schematismus 1906, c. d., s. 449.

¹¹⁴ SOKA Semily, OÚ Semily, Politická správa po roce 1850, Sčítací operát 1910, kn. 1076, s. 2, dostupné online: <<http://vademecum.soalitom.eric.cz/vademecum/permalink?xid=3C0CF79E4B8711E7A6C8B4B52FBA778D&scan=41#scan41>> [1. 9. 2020].

9 Hájovna u Peklovi, pohlednice, poč. 20. století. Zdroj: archiv Jaroslava Kordíka.

statku nacházely rovněž hájovna Morcinov (Košov čp. 55), hájovna Bradlecká Lhota, hájovna Želechy a lesovna Tuhaň. Pod lesní správou spadaly i záležitosti vrchnostenské pily a cihelny.¹¹⁵

Výzkum obory má i svůj personální a demografický rozměr, proto se po obecnějším úvodu této kapitoly podrobně zaměříme na obyvatele objektů ve vazbě na lomnickou oboru. V 90. letech 19. století obýval lovecký zámeček Obora mladý kolektiv. Bydlel zde třicetiletý lesní příručí Jan Mazánek, pocházející z Čimyšli.¹¹⁶ Roku 1885 získal jako pětadvacetiletý domovské právo v Lomnici nad Popelkou. V roce 1890 byl ještě svobodný. Spolu s ním se o zámek a okolní les staral stejně starý Josef Kessl,¹¹⁷ původem z nedalekého Košova. Ten zde bydlel se svou ženou Marií z Kněžnic.¹¹⁸ Lesní dozorce Kessl a jeho o pět let mladší žena spolu vychovávali dvouletého syna Josefa a čtyřletou dceru Vilemínu. Obě děti se narodily v doubravické lesovně čp. 14. V době narození Vilemíny v roce 1886 byl Josef Kessl lesním dozorcem v Doubravících. Jeho otec Josef byl rovněž rohanským hajným. V době narození svých vnoučat působil v hájovně u Košova (Chlum čp. 32).¹¹⁹ O chod zámecké domácnosti v roce

¹¹⁵ Tyto stavby se nacházejí mimo lomnickou oboru, proto nebyly ve studii blíže rozvedeny.

¹¹⁶ Dnes část obce Rovensko pod Troskami, okres Jičín.

¹¹⁷ Sčítání lidu uvádí podobu jména Kessl, v matrikách je zapsán jako Kehsl, v inventáři Ústřední správy rohanských velkostatků je uveden jako Kessl.

¹¹⁸ SOkA Semily, Archiv města (dále jen AM) Lomnice nad Popelkou, Sčítací operát 1890, kniha č. 51, Lomnice nad Popelkou, čp. 351.

¹¹⁹ SOA Zámorsk, Sběrka východočeských matrik, Farní úřad (dále jen FÚ) Železnice, obec Doubravice, sign. 187–6209, narozený 1872–1912, Doubravice čp. 14.

10 Lovčův zámek knížete Rohana, pohlednice, 1901. Zdroj: archiv Jaroslava Kordíka.

1890 pečovala sedmnáctiletá služka Emilie Koudelková z Kyjí.¹²⁰ Tito lidé se starali o knížecí společnost při jejím letním pobytu v loveckém zámečku.

Personál zde však dlouho nezůstal. O deset let později trvale obýval zámeček pouze hajný Julius Kramer se svou ženou Magdalenou. Ani jeden z manželů nepocházel z okolí Lomnice. Julius Kramer se narodil roku 1851 v uherském městě Dióser.¹²¹ Do Lomnice se přistěhoval roku 1892, tedy v době úmrtí knížete Kamila Rohana. Magdalena Kramerová se narodila v roce 1868 také v Uhrách, byla tedy o 17 let mladší než její manžel.¹²² Kramera zde nacházíme i o deset let později, kdy je uváděn již jako nadhajný.¹²³ Zkušenosti hornouherského hajného byly využívány v období, kdy zámeček navštěvoval kníže Alain Benjamin Rohan se svou ženou Johannou a jejich dětmi. Zámeček zůstal ve vlastnictví jeho syna Alaina Rohana i po roce 1918. Od roku 1919 zde bydlel mladý rohanský lesní správce Karel Seifert s manželkou Marií. On pocházel z Haliče a jeho žena z Krnova ve Slezsku. Ve druhém bytě stále sloužil zkušený hajný Julius Kramer se svou druhou ženou Otýlíí. Roku 1919 se jim narodila dcera Marcela.¹²⁴

¹²⁰ SOkA Semily, AM Lomnice nad Popelkou, Sčítání lidu 1890, kniha č. 51, Lomnice čp. 351.

¹²¹ Okres Galanta, dnešní Slovensko.

¹²² SOkA Semily, AM Lomnice nad Popelkou, Sčítání lidu 1900, kniha č. 52, Lomnice čp. 351.

¹²³ SOkA Semily, AM Lomnice nad Popelkou, Sčítání lidu 1910, kniha č. 53, Lomnice čp. 351.

¹²⁴ SOkA Semily, Sčítací operát Lomnice nad Popelkou 1921, dostupné online: <<https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QSQ-G93B-344F?i=302&wc=Q67C-RY5%3A226979601%2C227220401%2C226974303%2C227265401&cc=1930345>> [1. 9. 2020].

Lesovna i ves Doubravice původně patřily k panství Milíčeves,¹²⁵ ve 30. a na počátku 40. let 19. století zde vykonával svůj úřad ještě lesní inženýr milíčeveského panství František Kubešek.¹²⁶ V 50. letech v Doubravici žili hajný Josef Kohl a myslivec Leopold Domin, syn polesného Tadeáše Domina z Lomnice. Manželkou Leopolda byla Johanna, dcera Jana Berana, správce domu knížete Schwarzenberga v Praze.¹²⁷

Koncem 70. let 19. století je uváděn v Doubravici Antonín Ruboš.¹²⁸ Působil zde také výše zmíněný Josef Kessl, který později přesídlil do loveckého zámečku a v Doubravici ho pak nahradil knížecí lesní Karel Brož. Ten je příkladem lesního, který nepocházel z okolí a své zkušenosti získal na více místech rohanského panství. V Doubravicích se mu narodila dcera Marie (*1892) a synové Alois (*1895) a Karel (*1898).¹²⁹ Poté se přestěhoval s rodinou do rohanské myslivny v Žehrově čp. 25 – Bellevue.¹³⁰ Karel Brož se narodil roku 1858 na Hrubé Skále. Uváděn je v rohanských službách již roku 1890 na Sychrově ještě jako svobodný, osobní myslivec knížete.¹³¹

Na počátku 20. století se v lesovně nacházely dvě bytové jednotky. V první bydlel od roku 1898 knížecí rohanský nadlesní z velkostatku Lomnice, pětadesátiletý Stanislav Lopatář se svou manželkou Marií a dětmi Marií a Františkou.¹³² V době narození jejich dětí na konci 80. let 19. století působil Lopatář jako knížecí rohanský lesní v Českém Dubu čp. 6. Dříve v roce 1880 byl revírníkem [Revierförster] v Tuhani.¹³³ Jeho otcem byl řídící učitel v Bělohradě a manželka, rozená Rejnušová, pocházela z Lomnice.¹³⁴ Syn František absolvoval lesnickou školu.¹³⁵

Do druhého bytu se roku 1910 přistěhoval knížecí rohanský lesní adjunkt Fritz Schöffel. Schöffelovi bylo stejně jako Marii Lopatářové dvaadvacet let. Narodil se v Radlu u Jablonce nad Nisou a jako jediný v domě měl coby rodný jazyk němčinu.¹³⁶

¹²⁵ Velkostatek Milíčeves-Tuř, jeho fond je uložen v SOA Zámorsk.

¹²⁶ SOA Zámorsk, Sběrka matrik Východočeského kraje 1587–1949, FÚ Železnice, obec Doubravice, sign. 187–4, narozený 1806–1842, Doubravice čp. 14.

¹²⁷ SOA Zámorsk, Sběrka matrik Východočeského kraje 1587–1949, FÚ Železnice, obec Doubravice, sign. 187–3380, narozený 1842–1871, Doubravice čp. 14.

¹²⁸ Mezi lety 1876–1883 se mu zde postupně narodily děti Karel, Jaroslav, Marie, Božena a Alžběta, SOA Zámorsk, Sběrka matrik Východočeského kraje 1587–1949, FÚ Železnice, sign. 187–6209, matrika narozených 1872–1912.

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ Zde se mu roku narodila dcera Johanna, která bohužel hned druhý den zemřela. Viz SOA Zámorsk, Sběrka matrik Východočeského kraje 1587–1949, FÚ Železnice, sign. 6863, Karel Brož (1882–1903), sken č. 476.

¹³¹ SOKA Semily, OÚ Turnov, k. č. 968, Sčítací operát Sychrov čp. 1 z roku 1890, dostupné online: <<http://vademeccum.soalitomerice.cz/vademeccum/permalink?xid=4CC6A4333F8711E7A6C8B4B52FBA778D&scan=3#scan3>> [1. 9. 2020].

¹³² SOKA Semily, OÚ Semily, k. č. 1076, Sčítací operát Doubravice, 1910, dostupné online: <<http://vademeccum.soalitomerice.cz/vademeccum/permalink?xid=3C0CF79E4B8711E7A6C8B4B52FBA778D&scan=40#scan40>> [1. 9. 2020].

¹³³ PROCHÁZKA, J. F., Schematismus 1880, c. d., s. 594; PROCHÁZKA, J. F., Schematismus 1891, c. d., s. 322.

¹³⁴ SOA Litoměřice, FÚ Český Dub, inv. č. 1206, sign. L20/14, narozený Český Dub 1878–1894, zápis o narození Marie Lopatářové 13. srpna 1888, Český Dub č. 6, dostupné online: <<http://vademeccum.soalitomerice.cz/vademeccum/permalink?xid=09ddd7cea03b9b8d:4e496e4e:12216bae987:-759b&scan=215#scan215>> [1. 9. 2020].

¹³⁵ SOKA Semily, OÚ Semily, k. č. 1076, Sčítací operát Doubravice 1910, dostupné online: <<http://vademeccum.soalitomerice.cz/vademeccum/permalink?xid=3C0CF79E4B8711E7A6C8B4B52FBA778D&scan=40#scan40>> [1. 9. 2020].

¹³⁶ Tamtéž.

Knížecí deníky z pobytů v oboře obsahují také informace zmiňující konkrétní lesní zaměstnance, například v roce 1920 jsou jmenovitě uváděni mladý Sezima [junge Sezima] a paní Kramerová [Frau Kramer].¹³⁷ Několik generací hajných je spojeno právě se jménem Sezima, tato rodina ještě dnes žije na Košově v těsném sousedství někdejší obory.

Termínem mladý Sezima [junge Sezima]¹³⁸ je nejspíše míněn Antonín Sezima, narozený roku 1864.¹³⁹ Ten byl v roce 1910 uváděn již jako hajný bydlící v domě patřícím knížeti Rohanovi – Košov čp. 56. Mladý Sezima proto, neboť ve stejném roce působil v nedaleké chlumské hájence jeho otec Antonín Sezima (*1837).¹⁴⁰ Narodil se v obci Chlum,¹⁴¹ kde působil v čp. 20.¹⁴² Tato stavba byla zároveň i hostincem, který později koupil lomnický Okrašlovací spolek.¹⁴³ Hospoda se nacházela v blízkosti kostela na Táboře. Dodnes je na tomto místě restaurace a také Tichánkova rozhledna z počátku 20. století. V roce 1921 žil již jako vysloužilý hajný na Košově v čp. 6 naproti košovské hospodě. Rod Sezimů, jak bylo dříve běžné, tvořil příklad hajných, kteří patřili k místním obyvatelům a rohanskému domu sloužili po generace.

V katastru obce Chlum se nacházela hájenka čp. 32 u vstupu z Košova do obory u Rohanské brány. Zde v roce 1921 působil stále rohanský hajný Václav Egert, pocházející z Vyskře.¹⁴⁴ V této hájence je uváděn již v roce 1887, kdy se mu narodila dcera Marie. V letech 1910 a 1921 obýval hájovnu na Košově čp. 55 hajný František Morávek, pocházející z Plouznice.¹⁴⁵ Dalším hájenským rodem sloužícím u Rohanů po generace byl rod výše zmíněného hajného Josefa Kessla. V době jeho narození¹⁴⁶ obýval jeho otec Josef Kehsl, rovněž hajný, hájovnu na Chlumu čp. 32. Tato tradice sahala až k jeho dědovi Václavu Kehslovi, hajnému z Košova čp. 10.¹⁴⁷

¹³⁷ Městské muzeum a galerie Lomnice nad Popelkou, bez. inv. čísla, Pamětní kniha návštěv knížecí rodiny Rohanů ze záměčku v Oboře se zápisy mezi lety 1911–1920.

¹³⁸ Mladý Sezima.

¹³⁹ SOkA Semily, OÚ Semily, k. č. 1077, Sčítací operáty Košov 1910, dostupné online: <<http://vadecum.ecum.soalitomerice.cz/vadecum/permalink?xid=362BB8FE4B8911E7A6C8B4B52FBA778D&scan=170#scan170>> [1. 9. 2020].

¹⁴⁰ SOkA Semily, OÚ Semily, Sčítací operát Chlum 1910, k. č. 1077, dostupné online: <<http://vadecum.ecum.soalitomerice.cz/vadecum/permalink?xid=8412D4064B8711E7A6C8B4B52FBA778D&scan=88#scan88>> [1. 9. 2020].

¹⁴¹ SOkA Semily, Sčítací operát Košov, 1921, dostupné online po přihlášení na familysearch.org.

¹⁴² Pod názvem „košovská hájovna“ se skrývá hájovna patřící do katastru obce Chlum, která měla určeno čp. 32. Tato účelová stavba patřila k těm starším v lomnické oboře. Naproti tomu košovská hájovna při cestě ke Kozlovu byla vystavěna až na konci 19. století a nacházela se dále od obory u poleší Kozlov.

¹⁴³ SOkA Semily, OÚ Semily, k. č. 1077, Sčítací operát Chlum 1910, dostupné online: <<http://vadecum.ecum.soalitomerice.cz/vadecum/permalink?xid=8412D4064B8711E7A6C8B4B52FBA778D&scan=54#scan54>> [1. 9. 2020].

¹⁴⁴ SOkA Semily, Sčítání lidu Chlum, 1921, dostupné online po přihlášení na familysearch.org.

¹⁴⁵ SOkA Semily, OÚ Lomnice nad Popelkou, Politická správa po roce 1850, Sčítací operát 1910, k. č. 1077, s. 5, dostupné online: <<http://vadecum.ecum.soalitomerice.cz/vadecum/permalink?xid=362BB8FE4B8911E7A6C8B4B52FBA778D&scan=168#scan168>> [1. 9. 2020]; SOkA Semily, Sčítání lidu 1921, dostupné po přihlášení na familysearch.org.

¹⁴⁶ Záznam o narození viz SOA Zámorsk, Sběrka matrik Východočeského kraje 1587–1949, sign. 5698, FÚ Lomnice nad Popelkou, sken č. 150, 27. března 1860, Chlum čp. 32.

¹⁴⁷ SOA Zámorsk, Sběrka matrik Východočeského kraje 1587–1949, sign. 5698, FÚ Lomnice nad Popelkou, matrika narozených 1855–1871. V roce 1864 se 26. ledna na Chlumu čp. 21 narodil Antonín Sezima, syn Antonína Sezimy, hajného z Chlumu, manželský syn Josefa Sezimy, hajného z Chlumu. V květnu roku 1864 se narodila hajnému z Chlumu čp. 32 Josefu Kheslovi dcera Marie.

Při pozorném studiu matrik obcí Chlum, Košov a Cidlina ve druhé polovině 19. století je patrné, že být panským hajným patřilo k nejprestižnějšímu povolání v jinak chudých podhorských obcích.

„Hoffentlich ein frohes Wiederkehre nächstes Jahr“ aneb Pobyt Alaina Benjamin Rohana a jeho rodinných příslušníků v záměčku Obora

Hlavou rodu byl v letech 1892–1914 kníže Alain Benjamin Rohan.¹⁴⁸ On a jeho rodina (stejně jako dříve Kamil Rohan) trvale obývali sychrovský zámek. Narodil se roku 1853 v Budapešti a ve věku devětatřiceti let převzal dědictví po svém prastrýci Kamilu Rohanovi včetně rodových fideikomisních velkostatků zahrnujících i velkostatek Lomnice a sídelní zámek Sychrov na velkostatku Svijany. Roku 1880 absolvoval c. a k. vojenskou akademii a následovalo osmnáct let aktivní služby, než byl zařazen do zálohy.¹⁴⁹ Dne 10. října 1885 se oženil s Alžbětou Johannou z Auerspergu.¹⁵⁰ O pět let později již měli tři dcery, princeznu Gabrielu (*1887, Albrechtsberg), Bertu (*1889, Praha) a Johannu (*1890, Sychrov).¹⁵¹

Časem se rodina rozrostla o další tři děti. V roce 1893 se na Sychrově narodila dvojčata Alain a Marie,¹⁵² nejmladším dítětem byl Karel, narozený opět v Albrechtsbergu (*1898). Z míst narození dětí vyplývají tři centra, která byla pro rodinu významná – Albrechtsberg, dědictví kněžny Johannы, dále Praha a Sychrov.

Lovecký záměček Obora v Lomnici byl místem, kde spolu pravidelně trávili Alain Benjamin Rohan a jeho žena Johanna volný čas již od prvních dnů manželství. Z jejich pobytu v lomnické oboře se zachovaly dva deníky vedené formou stručných denních zápisků. Jsou psány bez úvodu, v ich-formě Alainem Benjaminem Rohanem. První deník začíná zápisem z 20. října 1885, tedy deset dnů po jejich svatbě, kdy v oboře strávili pouhé tři dny. Následují zápisy z května, října a prosince roku 1886. V roce 1887 přijel Alain Rohan již v únoru, poté až v září. V následujícím roce pobývali v oboře v červnu a v červenci. Dne 28. července 1888 se Alain Benjamin sešel s revírníkem Vordrenem v Tuhani, prošli spolu tamější polesí a hovořili o přilehlých pozemcích. Z podrobného zápisu se dozvíme, že lovil u Alainovy věže, kde střelil jelena špičáka,¹⁵³ a k večeri se za zdařilý výkon odměnil šunkou, kachnou a salátem. Tentýž rok rodina navštívila oboru i v listopadu a v prosinci. Následujícího roku (1889) trávila v záměč-

¹⁴⁸ Mimo jiné byl člen Říšské rady (panské sněmovny), rytíř Řádu zlatého rouna, rytíř Řádu železné koruny první třídy, c. a k. komoří, čestný rytíř suverénního Řádu maltézkých rytířů; viz KADLEC, M., Rohanové, c. d., s. 14.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 14.

¹⁵⁰ Alžběta Johanna z Auerspergu (1860–1922), majitelka panství Albrechtsberg na Pielachu (dnešní Rakousko, nedaleko od města Melk), dcera prince Adolfa z Auerspergu a Johannы, rozené hraběnky Festetics. KADLEC, M., Rohanové, c. d., s. 14; POUZAR, V., Almanach 2001, c. d., s. 323.

¹⁵¹ K nejbližším sloužícím tehdy patřila komorná Františka Dörre, narozena roku 1864 v Podmoklech u Děčína, v době péče o rohanské princeznu (roku 1890) jí bylo 26 let; dále osobní myslivec Alaina Rohana Antonín Přibík a osobní služebník František Turek, viz SOKA Semily, OU Turnov, k. č. 968, Sčítací operát Sychrov čp. 1, 1890, dostupné online: <<http://vademecum.soalitomerice.cz/vademecum/permalink?xid=4CC6A4333F8711E7A6C8B4B52FBA778D&scan=3#scan3>> [1. 9. 2020].

¹⁵² V deníku uváděná jako Maritschi.

¹⁵³ Obvykle mladý jelen s prvním parožím ve tvaru ostrých špiček na nečleněné lodyze.

11 Alain Benjamin Rohan, nedatováno. Zdroj: SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Rohanů, inv. č. 394. ◀

12 Alanin Benjamin Rohan s manželkou Johannou, nedatováno. Zdroj: SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Rohanů, inv. č. 394.

ku letní měsíce. Jednalo se o sérii krátkých pobytů, avšak zápisy jsou oproti druhému deníku obsáhlejší. Několikadenní návštěvy se postupně prodlužovaly a rodina přijížděla do obory několikrát ročně. V letech 1895 a 1896 využili zámeček k červnovému pobytu, následující dva roky (1897–1898) zde pobývali převážně v červenci. Pro představa zaostřeme kukátko času na 19. a 20. července roku 1898, vnímané očima Alaina Benjamin. Celá rodina se sešla úderem desáté hodiny na hoře Tábor, kde se zúčastnila mše v kostele Proměnění Páně. Druhý den trávili na zahradě a odpoledne se Alain Benjamin vydal na vizitaci do Doubravic.¹⁵⁴

Na počátku 20. století dochází ke stále intenzivnějšímu využívání zámečku Obora knížetem a jeho rodinnými příslušníky. Často šlo o jednodenní výlety. Tak tomu bylo i v roce 1906, kdy Alain Benjamin zavítal do obory kvůli kontrole lesní správy a týž večer se vracel zpět na sychrovský zámek. Že se nejednalo pouze o administrativní záležitosti, dokazuje příslušný deníkový zápis, ve kterém se chlubí skolením statného srnce šesteráka „na louce u rybníka“.¹⁵⁵ Z rodinných příslušníků s sebou na procházky do lesa Alain Benjamin bral nejčastěji dceru Bertu. Zda tomu bylo z důvodu sdílení lovecké vášně, či, jak píše kníže Alain, „potřebovala shodit váhu“, se již zřejmě nedozvíme. Dne 16. července roku 1907 rodina oslavila sedmnácté narozeniny dcery Johany a navštívila mši svatou na hoře Tábor. Následující zápisky již zmiňují jména příslušníků české šlechty, s nimiž se Rohani stýkali. Příkladem je zápis z 21. července 1907, kdy se Johanna s Rudolfem Kinským vydali na cestu vlakem ze Staré Paky do Prahy.¹⁵⁶ 25. červenec téhož roku se nesl ve znamení narozeninových oslav dvojčat a byl završen ohňostrojem s lampiony. Z výše zmíněného je zřejmé, že občasné jednodenní výjezdy byly střídány téměř měsíčními „prázdninovými“ pobyty (v tomto případě od 9. do 29. července) s naplněným programem. Příští rok (1908) opět přijeli v takřka totožném termínu (10. července). Spolu s Alainem, Ulrichem Kinským a Ernestem Schwarzenbergem navštívili Libštát a Malé Želechy.¹⁵⁷ V Oboře zůstala rodina až do 23. července a téhož roku se ještě vrátila na kratší lovecký pobyt v říjnu. O rok později rodina do Lomnice zavítala v květnu. Následoval červencový letní pobyt, stejně jako další rok.

Na rozdíl od druhého deníku, respektive návštěvní knihy rozšířené o stručné deníkové zápisky, je první deník veden velmi podrobně včetně informací o počasí a zápisy z konce pobytů nejsou uzavírány podpisy návštěvníků.¹⁵⁸

Druhý deník, respektive návštěvní kniha loveckého zámečku Obora, začíná zápisem z 30. června 1911: „*Johanna sen[ior]*,¹⁵⁹ *Nesti*,¹⁶⁰ *4 Tochter und ich mit Miss Presly hier*

¹⁵⁴ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Rohanů, inv. č. 856, Notigen über Aufenthalte im Lomnitzer Thiergarten: Obora, 1885–1910.

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ Patrně se jedná o Rudolfa Kinského (1898–1965), mladšího sourozence Ulricha, Ernestiny a Marie Valerie Kinských. POUZAR, V., Almanach 2001, c. d., s. 202, 204.

¹⁵⁷ Pravděpodobně je míněn Ulrich Ferdinand Kinský (1893–1938). Dále nesporně Arnošt Schwarzenberg (1892–1979), bratr Karla Schwarzenberga (1886–1914). Srov. POUZAR, V., Almanach 2001, c. d., s. 395, 397.

¹⁵⁸ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Rohanů, inv. č. 856, Notigen über Aufenthalte im Lomnitzer Thiergarten: Obora, 1885–1910.

¹⁵⁹ Johanna starší, manželka Alaina Benjamin Rohana.

¹⁶⁰ Nesti, míněna Alainova švagrová Ernestina z Auerspergu (1862–1935), sestra Alainovy manželky Johanny z Auerspergu.

13 Gabriela, Berta, Johanna mladší, Marie, Alain mladší, nedatováno. Zdroj: SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Rohanů, inv. č. 394.

*angekommen. Karl,*¹⁶¹ *Karl Waldstein,*¹⁶² *Herr [Franz] Bier, [Gustav] Pappenberger hier angetroffen, nach Riesen gebirgspartie. Ich auch grosser Wiese guten Sechserbock erlegt. Die andere am Teich.*¹⁶³ Následují každodenní stručné zápisy od 1. až do 28. července a k tomu zápis z 21. srpna roku 1911 dokládající krátkou jednodenní návštěvu. Další záznamy popisují druhý delší pobyt, který následoval v období od 2. července 1912. Ačkoliv se zápisy omezují na stručný a věcný popis událostí, jedná se o čtivý a velice zajímavý text. Na konci prvního delšího pobytu následují podpisy členů knížecí rodiny a přítomných hostů. Zápisy prováděl většinou kníže Alain Benjamin v ich-formě, přičemž události někdy zaznamenával retrospektivně. V deníku se místy objevují další písařské ruce. Po smrti Alaina Benjaminova vedla záznamy kněžna Johanna. Během pobytu v roce 1912 se Alain Benjamin již snažil získávat podpisy svých hostů průběžně a ti k nim navíc často připojili i dobu svého příjezdu a odjezdu. Některé poznámky působí úsměvně. Typický je v tomto ohledu zápis z 2. července 1911, kdy knížete nejspíš vzbudili v noci psi a on tuto skutečnost lakonicky zaznamenal: „*In der Nacht Krawall mit den Hunden.*“¹⁶⁴

¹⁶¹ Mínen Karel Rohan, nejmladší syn Alaina Benjaminova a jeho manželky Johanny.

¹⁶² Zřejmě Arnošt Karel Valdštejn (1849–1913), případně jeho synovec Karel Arnošt Valdštejn (1897–1985).

¹⁶³ Městské muzeum a galerie Lomnice nad Popelkou, bez. inv. čísla, Pamětní kniha návštěv knížecí rodiny Rohanů ze zámku v Oboře se zápisy mezi lety 1911–1920.

¹⁶⁴ Tamtéž.

14 Johanna mladší, Gabriela, Daniel Pappenberger, Berta, Marie, nedatováno. Zdroj: SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Rohanů, inv. č. 394.

V případě dlouhodobějšího pobytu se s knížecí rodinou stěhoval i služební personál. Nejspíš se společnicí kněžny a jejích dcer lze ztotožnit výše uvedenou miss Presly, stejně tak jako v Gustavu Pappenbergerovi a Franzi Bierovi lze hledat vychovatele či učitele mladého prince Alaina.

Kníže Alain Benjamin, jenž i zde zůstával ve svém „úřadě majorátního pána“, udržoval kontakt se správou rohanské domény prostřednictvím adjunkta Eduarda Leiperta. V roce 1911, při prvních zápiscích z druhého deníku, bylo z jeho potomků Gabriele 24 let, Bertě 22 let, Johaně 21 let, dvojčatům Marii [Maritschi] a Alainovi [Ali] pak čerstvých 18 let a nejmladšímu Karlu Antonovi 13 let. Zmíněné rohanské slečny či „děvčata“ [Mädeln], jak je jejich otec nazýval, byly již mladé dámy, které trávily volné letní dny s rodiči v místě, kam jezdily s bratry od malička. I relativně strohé zápisky spolehlivě přibližují bohatý společenský život, který s sebou přivezla knížecí rodina do obory přinášel. Ta se v tu chvíli stávala dějištěm četných setkání jak širšího příbuzenstva, tak návštěv aristokratických sousedů. Rodinu obvykle doprovázela švagrová Alaina Benjaminova, sestra jeho ženy Johannovy, Ernestina [Nesti], princezna von Auersperg, a rodina její další sestry Aglaji, která se provdala za hraběte Ferdinanda Kinského.¹⁶⁵

¹⁶⁵ Ferdinand Kinský (1866–1916), ve sledované době vlastnil velkostatek Moravský Krumlov. Aglaja, roz. princezna von Auersperg (1868–1919). POUZAR, Vladimír, Almanach českých šlechtických a rytířských rodů, Praha 2017, s. 206.

Jejich děti, Ulrich, Ernestina, Marie Valerie a Rudolf,¹⁶⁶ ve sledované době „teenage-ři“, patřily k vrstevníkům potomků hostitele. Lomnici navštěvoval též Ferdinandův bratr, hrabě Rudolf Kinský s chotí Marií, roz. hraběnkou Wilczekovou.¹⁶⁷ Blízko sem měla rodina Aloise knížete von Schönburg-Hartenstein, majitele velkostatku Miletín, nebo Hartigové z Mimoně. Zmínit můžeme též hraběnkou Terezii, manželku hraběte Rudolfa Czernin-Morzina, vlastníka velkostatku Vrchlabí, a její nevlastní dcery Marii a Idu.¹⁶⁸

Mezi pravidelně zmiňovanou, a tedy oblíbenou zábavu patřil pochopitelně lov, který náležel takřka ke každodennosti. Na číhanou [pürschen] se vycházelo spíše v menších skupinkách a trvala obvykle jen pár hodin. Lovilo se však i několikrát během dne. Tak například 3. července 1911 vyrazil na číhanou nejprve kníže Alain Benjamin s dcerou Bertou a posléze kněžna Johanna s nejmladším potomkem, Karlem. Obě skupiny složily srnce a Johanně s Karlem zbyl elán i na sbírání lesních jahod.¹⁶⁹ Tato činnost patřila k další oblíbené aktivitě rodiny i jejich návštěvníků. Jindy vyrazila na lov pouze omladina nebo hosté. Číhaná obvykle znamenala s ohledem na množství zvěře úspěch, ale někdy lovci srnce pouze pozorovali, nebo jim selhala zbraň a 6. července 1912 Alain Benjamin zapsal, že jednoho srnce „omilostnil“ [„*Ich an der Gabriellenstrasse einen Bock pardoniert*“].¹⁷⁰ Knížete neopouštěla lovecká vášeň ani při koupání. V deníku se pochlubil složením srnce, jenž se neuváženě přiblížil k rybníku u loveckého zámečku, kde zrovna aristokratická společnost relaxovala.¹⁷¹ Koupání v tomto rybníku patřilo k další oblíbené činnosti rodiny a zápisky často zmiňují i gramofon, vyhrávající na jeho břehu. K nejčastějším aktivitám patřily stejně jako v prvním deníku procházky, mnohdy i za hranice obory. Dne 11. července 1911 proběhla například společná procházka na Kozlov, k Morcinovu a při té příležitosti byly obhlíženy pozemky souseda, hraběte Aehrenthala, náležející k velkostatku Hrubá Skála [Gross Skal]. Menší výlet o několik dní později uspořádali princezny Johanna a Berta s „korunním princem“ Aloisem [Ali]. Svezli se automobilem Schönburg-Hartensteinů do Jičína. Ti pak pokračovali domů do Miletína a Berta s Aloisem šli zpátky pěšky. K oblíbené večerní zábavě náležely karetní hry. V pamětní knize se uvádí tarok a bridž.¹⁷²

¹⁶⁶ Děti výše uvedených, bratrance a sestřence potomků knížete Alaina Benjamina a kněžny Johanny. Ulrich byl již zmíněn, Ernestina Kinská (1895–1969), Marie Valerie Kinská (1896–1963) a Rudolf Kinský (1898–1965). Viz POUZAR, V., Almanach 2001, c. d., s. 167–170.

¹⁶⁷ Hrabě Rudolf Kinský (1859–1930), starší bratr Ferdinanda Kinského, vlastnil alodiální velkostatky Benátky a Lysá nad Labem. Marie, roz. hraběnka Wilczek (1858–1938). TITTL, I., Schematismus, c. d., s. 256–259; POUZAR, V., Almanach 2017, c. d., s. 206.

¹⁶⁸ Terezie, rozená hraběnka Fries von Friesenberg (1874–1946), druhá manželka Rudolfa Czernin-Morzina. Marie, rozená hraběnka Czernin-Morzina (1879–1963), provdaná von Weikersheim, dcera hraběte Rudolfa Czernin-Morzina a Emmy, rozené hraběnky Orsini-Rosenberg. Ida Czernin-Morzin (1888–1965), dcera výše uvedených. POUZAR, V., Almanach 2017, c. d., s. 85–91.

¹⁶⁹ Městské muzeum a galerie Lomnice nad Popelkou, bez. inv. čísla, Pamětní kniha návštěv knížecí rodiny Rohanů ze zámečku v Oboře se zápisy mezi lety 1911–1920.

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ Městské muzeum a galerie Lomnice nad Popelkou, bez. inv. čísla, Pamětní kniha návštěv knížecí rodiny Rohanů ze zámečku v Oboře se zápisy mezi lety 1911–1920.

¹⁷² Tamtéž

V zápiscích je kladen důraz na místa, kde rodina trávila volný čas (jednotlivé pomístní názvy vztahující se k oboře i vzdálenějšímu okolí) – například Mršník, Alainův kříž či Alainova věž – i výlety do Lomnice či Jičina. Nedílnou součástí dnů strávených v oboře byly mše v kostele Proměnění Páně na hoře Tábor, v katastru obce Chlum. Na jeho místě stávala od roku 1349 gotická kaple založená Valdštejny, zděný kostel byl vystavěn roku 1704 tehdejšími majiteli panství, hrabaty z Morzinu.¹⁷³

V roce 1912 rodina přijela do Lomnice v červenci na 14 dní. Počasí pobytu nejspíše přálo, protože opět bylo na programu časté koupání v rybníku. Lovecký zámček tedy nesloužil jen pro lov, ale i k veselému letnímu dovádění. Na počátku pobytu zde dělali společnost rodině hrabě Ervín Hartwig Nostitz, Franz Hartig a sousedé z Miletína Aglaja, Johanna a Marie Theresie Schönburg-Hartenstein.¹⁷⁴ Dne 8. července 1912 do obory zavítala sestra kněžny Johannы Aglaja Kinská se svým manželem hrabětem Ferdinandem Kinským. Pár měl za sebou jízdu automobilem ze svého sídla v Moravském Krumlově, kterou urazili za pět a půl hodiny, přičemž se zdrželi do druhého dne.¹⁷⁵

Dne 9. července 1912 navštívila oboru hraběnka Terezie Czernin-Morzin v doprovodu svých nevlastních dcer Idy a Marie. Na programu dne byl lov, korunovaný složením srnce šesteráka na Gabrielině cestě a završený koupáním v rybníce. K jednotlivým návštěvám je třeba poznamenat, že se mnohdy nezdržely déle než den. Koneckonců ubytovací kapacity loveckého zámčku byly relativně skromné. Krátké návštěvy spojené s lovem, koupáním a občerstvením se v případě „sousedů“ (např. Schönburg-Hartensteinů, Hartigů nebo Czernin-Morzinů z Vrchlabí) přímo nabízely. Šlechtickým rodinám obývajícím sídla ve vzdálenějších lokalitách (např. rodina Kinských sídlící v Moravském Krumlově, která navštěvovala zámček ve sledované době pravidelně) usnadňovaly dopravu automobily. Návštěvy se střídaly jedna za druhou a knížecí rodina se obratem revanšovala. Terezii Czernin-Morzin následovala do Vrchlabí princezna Gabriela a kněžna Johanna se vydala 9. července 1912 se sestrou Ernestinou, dcerou Johannou a její sestřenicí Marií Valerií Kinskou na večeri [souper] k Schönburg-Hartensteinům do Miletína. I přes předpokládaný pozdní návrat se druhý den vypravila (opět s Ernestinou) do Vrchlabí, kde nejspíš vyzvedla Gabrielu. Kníže Alain se zmínil, že si během pobytu v roce 1911 „odskočil“ do Vídně.

Letní měsíce ovšem nebyly pouze o radovánkách. Aglaju Kinskou čekala v popisované době v roce 1912 operace a prince Alaina maturita. Připravoval se na ni s Gustavem Pappenbergerem a 10. července 1912 odcestoval v jeho doprovodu do

¹⁷³ Katolický kostel byl tedy i v 19. století významný pro vlastníky panství, tentokrát z rodu Rohanů. Zatímco lomnický zámek dal v polovině 19. století Kamil Rohan k dispozici úředníkům, lovecký zámek a kostel na Táboře navštěvoval šlechtický rod Rohanů ještě na začátku 20. století. Národní památkový ústav, památkový katalog, dostupné online: <<https://pamatkovykatolog.cz/kostel-promeneni-pane-na-hore-tabor-15891117>> [7. 9. 2020].

¹⁷⁴ Míňeny Aglaě Schönburg-Hartenstein (1891–1965), Marie Theresie Schönbrug-Hartenstein (1897–1980). Míňen Ervín Hartwig Nostitz (1887–1942), vrstevník potomků Alaina Benjamina. Viz POUZAR, V., Almanach 2017, c. d., s. 281–283. Celým jménem uvádí Ervína Hartwiga H. Džurná. Srov. DŽURNÁ, Hana, Falknovská větev Nostitzů 1630–1945. Nepublikovaná bakalářská práce, Praha: Pedagogická fakulta univerzity Karlovy 2017, s. 28, dostupné online: <<https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/90681>> [7. 9. 2020].

¹⁷⁵ Městské muzeum a galerie Lomnice nad Popelkou, bez. inv. čísla, Pamětní kniha návštěv knížecí rodiny Rohanů ze zámčku v Oboře se zápisy mezi lety 1911–1920.

Prahy vstříc této zkoušce dospělosti. Po jejím úspěšném složení se v oboře dne 14. července 1912 konala oslava, jejíž účastníky dodnes připomínají podpisy v deníku: „*Alain Rohan – Vater, Johanna Rohan – Mutter, Alain Rohan – Maturant, Gabrielle Rohan, Bertha Rohan, Johanna Rohan, Marie Rohan, Karl Rohan, Ernestine Kinsky, Valerie Kinsky, Marie Kinsky, Rudolf Kinsky, Franz Bier, Margaret Dutton, Gustav Pappenberger.*“¹⁷⁶ Mezi účastníky oslavy chyběl Ulrich Kinský, který předtím strávil v oboře tři dny, ale již 12. července zamířil autem s tetou Ernestinou Auerspergovou přes Prahu do Vídně.¹⁷⁷

Zaujmut mohou i jiné kontakty, které nám deníky prozrazují, než ty, jež určovaly sociokulturní vazby aristokracie. V roce 1911 si část knížecí rodiny našla čas a zastavila se u hajného Antonína Sezimy, aby mu popřála k završení 54 let ve službě. Kněžna Johanna se často setkávala s farářem a kníže Alain uváděl ve vztahu k místní honoraci návštěvu okresního soudce. Pro rok 1913 se zde zápisy nenacházejí. Až 1. července roku 1914 přijela rodina do Lomnice a zůstali do 25. července. Po smrti knížete Alaina Benjamina roku 1914 se styl zápisků mění, je jich méně a jsou obsáhlejší. Další poznámka pochází z července 1916, dále z roku 1919 a 1920. Jejich autorkou byla kněžna Johanna. Knihu zakončuje obsáhlý zápis z roku 1920 se závěrem: „*Gott mit uns allen! Berta a Otokar.*“¹⁷⁸

Lomnická obora a ostatní polesí

Kamil Rohan vlastnil roku 1880 v rámci fideikomisního **velkostatku Český Dub** polesí Český Dub, Ještěd, Jeřmanice, Frýdštejn a Sedm vsí. Dále v rámci již zmíněného fideikomisního **velkostatku Lomnice** polesí Lomnice, Doubravice a Tuhaň (později polesí Lomnice a Tuhaň) a k tomu oboru na červenou a srnčí zvěř. Poté vlastnil alodiální **velkostatek Jesenný** s polesím Jesenný, alodiální **velkostatek Semily** s polesím Polubný,¹⁷⁹ Příchovice, Buchberg,¹⁸⁰ a Horní Hamr. Významný byl rovněž alodiální **velkostatek Svijany** s polesími Svijany-Sedlisko, Žehrov, Arnoštice, Sychrov, Rychnov a Okna.¹⁸¹ Součástí polesí v rámci velkostatku Svijany byla i bažantnice v arnoštické oboře, obora na černou zvěř v Žehrově a v Sychrově obora s chovem daňků.¹⁸²

Výše uvedené informace dokládají existenci tří klíčových rohanských **obor – Lomnice, Sychrov a Žehrov**. Kromě nich je v pramenech uvedena ještě čtvrtá obora – **Ještěd**.¹⁸³ Když Karel Rohan kupoval v první polovině 19. století svá nová panství, obora byla pouze v Lomnici, a to nejspíše ve velmi špatném stavu.

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ Ke spojení šlechty a automobilismu např. HOŘEJŠ, Miloš, a kol., *Automobilismus a šlechta v českých zemích 1894–1945*, Praha 2012.

¹⁷⁸ Ottacar Picot de Peccaduc, svobodný pán von Herzogenberg (1871–1865), manžel Berty. POUZAR, V., *Almanach 2001*, c. d., s. 324.

¹⁷⁹ Polaun, dnes část obce Kořenov.

¹⁸⁰ Polesí u obce Kořenov, zde byla vystavěna rozhledna Štěpánka.

¹⁸¹ Okna – součást panství Svijany, příslušný obecní úřad k roku 1992 Ralsko, okres Česká Lípa, farní úřad k roku 1949 Jablonec u Mimoně. Srov. Lexikon obcí severních a severozápadních Čech, SOA Litoměřice, dostupné online: <https://old.soalitomerice.cz/slovník/slovník.php?search=&obec=0&obec_de=1214&ou92=0&o92=0&o30=0&so30=0&fu=0&p=0&po=0> [1. 9. 2020].

¹⁸² PROCHÁZKA, J. F., *Schematismus 1880*, c. d., s. 320–323.

¹⁸³ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Rohanů, k. č. 65, inv. č. 346, Inventář 1852–1855; dále je uvedena

Kníže Karel Rohan zveleboval lovectví na panství Svijany tím, že roku 1822 v polích dvorce Dařenice poblíž Doubravice založil velké mlázi zabírající 25 jiter a 260 čtverečních sáhů.¹⁸⁴ Stránky pamětní knihy sychrovského zámku zmiňují do roku 1850 hony na zajíce, bažanty a koroptve. Lovilo se u Svijan, v mlázi u Doubravy a v bažantnici u Arnoštic.¹⁸⁵

V roce 1835 bylo v křovinách u doubravského mlázi chováno pět tisíc koroptví a přes sto bažantů. V tomto roce Sychrov poctil svou návštěvou francouzský král Karel X. (1757–1836). Jindřich, hrabě z Chambord (1820–1883),¹⁸⁶ zavítal na Sychrov roku 1844. Na jeho počest uspořádal Louis Viktor Meriadec Rohan (1766–1846) hon na zajíce v Březině, hon na zajíce a bažanty ve Slavíkově, hon na zajíce v polích u Loukovce a Svijan a nakonec hon u Husy a Kruhů. Za čtyři dny bylo zastřeleno 2 069 zajíců, 31 bažantů, 1 králík a 11 koroptví.¹⁸⁷

Roku 1837 byla vystavěna **myslivna Bažantnice** mezi Svijany a Loukovem. Další významná honba na svijanském panství se uskutečnila v listopadu 1854 a účastnil se jí Jindřich, hrabě z Chambord, hrabě Leopold Felix Thun-Hohenstein (1797–1877),¹⁸⁸ hrabě Hugo Nostitz (1814–1884)¹⁸⁹ a baron Jan Baptista Bedřich Lexa z Aehrenthalu (1817–1898)¹⁹⁰ s manželkou Marií Felicií, rozenou hraběnkou Thun-Hohensteinovou (1830–1911). U Ždáru a Doubravy střílili 203 zajíců. Při honbě v září roku 1859 na počest portugalského infanta Dona Miguela de Braganza (1802–1866)¹⁹¹ se lovilo u Doubravy a v žehrovské oboře. V říjnu se na počest princů odstřelilo 69 daňků a 30 kusů černé zvěře. V prosinci roku 1866 bylo v Žehrově odstřeleno 53 kusů černé zvěře a v prosinci roku 1868 skolili 39 kusů černé zvěře.¹⁹²

V lesích u Žehrova bylo od roku 1829 plánováno zřízení obory. Obora byla založena roku 1831,¹⁹³ kdy bylo 517 jiter lesa obeháno zdí a částečně plotem a byla zbudována nová **myslivna Bellevue** (z francouzského krásná vyhlídka), jejíž jméno se časem proměnilo na Belvín.¹⁹⁴ Do obory bylo vypuštěno 149 daňků přivezených ze Štířína, později bylo ještě koupeno 60 kusů daňků, 4 kusy vysoké a 4 kusy černé zvěře. Tato zvířata pocházela ze šternberské hraběcí obory v Častolovicích. Později přibýli

v listech odstřelu na rohanských državách, viz SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Rohanů, inv. č. 153, Lovecká pamětní kniha 1826–1913, listy odstřelů.

¹⁸⁴ KADLEC, M. Pamětní kniha 1820–1834, c. d., s. 142.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 137–152; KADLEC, M., Pamětní kniha 1835–1850, c. d., s. 64–84.

¹⁸⁶ Legitimní pretendent francouzského trůnu jako Jindřich V.

¹⁸⁷ KADLEC, M., Pamětní kniha 1835–1850, c. d., s. 79.

¹⁸⁸ C. k. tajný rada, nejvyšší manský sudí Království českého, místopředseda stavovského výboru a majitel panství Benátky na Mladoboleslavsku.

¹⁸⁹ Poslanec Českého zemského sněmu.

¹⁹⁰ Majitel velkostatku Hrubá Skála, dendrolog, zakladatel arboreta na Bukovině.

¹⁹¹ Michal I. Portugalský, v letech 1828–1836 vzdorokrál během portugalské občanské války. Jeho manželkou byla Adelheid, rozená princezna Löwenstein-Wertheim-Rosenberg (1831–1909). Její teta Adelheid, rozená princezna Löwenstein-Wertheim-Rosenberg (1806–1884), byla manželkou Kamila Rohana.

¹⁹² Archiv Obecního úřadu Svijany, PROUSEK, Jan, Pamětní kniha obce Svijany, Podolí a okolí, od roku 1888, dostupné online: <<https://www.obcesvijany.cz/prouskova-kronika-obce-svijany/>> [14. 6. 2019].

¹⁹³ Žehrovská obora je dodnes spojena s rodinou Benjamina Rohana a Stephanie Rohanové, rozené princezny de Croy. Jejich sňatek se konal roku 1825 a poté, na paměť a oslavu narození syna, byl na Kozím hřbitku vysazen vždy jeden dub. Na místě zvaném „U pěti princů“ dnes nalezneme symbol narození prince Arthura (*1826), Victora (*1827), Alaina (*1829), Louise (*1833) a Benjamina (*1835).

¹⁹⁴ Zajímavostí je, že místem narození knížete Kamila Rohana je bruselský hotel Belle Vue.

15 Současný stav oborního plotu v Žehrově. Foto Pavel Jakubec, 2020. Zdroj: soukromý archiv autora.

4 jeleni, mezi nimiž byl jeden osmerák, dále 10 kusů černé divoké zvěře z valdštejnské hraběcí obory.¹⁹⁵

Již před vysazením honebního remízku u Dařenického dvora bylo rozhodnuto v rámci úpravy krajiny založit a osázet velký park u zámku a od sychrovského dvorce k liberecké státní silnici vysázet dvojitou alej z topolů.¹⁹⁶ Na počátku Rohanské epochy se na tamějším panství nacházel ovčín před zámeckou budovou, poplužní dvůr, byt zahradníka a také myslivna. Obora zde zmiňována není, vznikla tedy až za rohanské éry. V letech 1820–1850 není o oboře na Sychrově žádná zmínka.¹⁹⁷ Později nalezneme zprávy, že zde byli chováni daňci.¹⁹⁸

Odstřely zvěře (nejen) v rohanských oborách

K loveckým aktivitám Rohanů se dochoval zajímavý archivní materiál – lovecká kniha. Tvoří ji jednotlivé listy odstřelů lovené zvěře a obsahuje informace zachycující období od roku 1842 do roku 1912. Nejstarší list odstřelů [Schussliste] pochází z roku 1842. Zachycuje odstřely na panstvích Svijany, Semily, Lomnice, Český Dub

¹⁹⁵ Archiv Obecního úřadu Svijany, PROUSEK, J., Pamětní kniha obce Svijany, Podolí a okolí, od roku 1888, c. d.

¹⁹⁶ KADLEC, M., Pamětní kniha 1820–1834, c. d., s. 142.

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ „K Sychrovu náležela obora, kde se chovala dančí zvěř.“ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, inventář RA Rohanů, s. 47.

a Řepín. Celkově nejvíce zvířat bylo odstřeleno na panství Svijany, a to 9 837, na druhém místě je panství Řepín s celkovými 4 842 kusy a na třetím místě panství Český Dub s 1 583 kusy.¹⁹⁹ V Lomnici bylo zastřeleno 15 kusů srnčí zvěře, 553 zajíců, 4 sluky lesní a 315 koroptví. Dále zde bylo zabito 1 717 kusů škodlivé zvěře, kam patřili lišky, kuny, lasičky, supi, jestřábi, krahujci, sovy, straky a krkavci. I v roce 1860 nejvíce odstřelů proběhlo na panství Svijany s 10 111 kusy zvěře, na panství Český Dub 3 127, v Lomnici 936 a nejméně na panství Semily s počtem 180 kusů. Nejčastěji lovenou zvěří byli zajáci a koroptve. Na panství Svijany zastřelili 4 788 zajíců a 4 255 koroptví, na panství Lomnice pak 447 zajíců a 450 koroptví, což je téměř 10krát méně než na panství Svijany. V porovnání užitkové a škodné zvěře zastřelili na všech panstvích v roce 1860 celkem 14 354 kusů užitkových zvířat a 15 363 kusů škodné zvěře.²⁰⁰

16 List odstřelů pro panství Svijany, Semily, Lomnice, Český Dub a Řepín, 1844. Zdroj: SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Rohanů, inv. č. 153, Lovecká pamětní kniha 1826–1913.

V roce 1883 bylo na panství Lomnice uloveno 14 kusů vysoké zvěře, 11 kusů srnčí zvěře, 155 zajíců, 1 tetřívěk, 2 bažanti a 242 koroptví.

Osobní list odstřelů Alaina Rohana z roku 1890 uvádí, že v oboře na Sychrově ulovil 2 kusy holé zvěře²⁰¹ a 17 kusů daňků. V lomnické oboře skolil celkem 13 kusů vysoké

¹⁹⁹ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Rohanů, inv. č. 153, Lovecká pamětní kniha 1826–1913, List odstřelů pro panství Svijany, Semily, Lomnice, Český Dub a Řepín, 1842.

²⁰⁰ Tamtéž.

²⁰¹ Holá zvěř [Kahlwild] – označení pro samice a mláďata jelenovitých, nemající paroží.

17 Výřez z lovecké pamětní knihy, 1826–1913. Zdroj: SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Rohanů, inv. č. 153.

zvěře, z toho 7 jelenů (jeden byl šestnácterák, jeden desaterák, jeden osmerák a 8 špičáků). V Žehrově ulovil 6 srnců, v polesí Rychnov jednoho srnce a v oboře Ještěd ulovil jeden kus holé zvěře. Z rohanských polesí byli jeleni loveni pouze v Lomnici, neboť tamější obora sloužila cíleně k jejich chovu. Dále v tomto roce lovil Alain Benjamin Rohan v Blühnbachu a Gollingu v dnešním Rakousku, v srpnu v Třebíči ulovil 14 srnců, v oboře ve Vlašimi 5 daňků, v oboře Nová Louka [Neuwiese] jednoho šesteráka, jednoho špičáka a jednu holou zvěř. Navštívil i oboru ve Frýdlantu, kde skolil 8 kusů černé zvěře a 11 daňků.

Výše uvedený lesník Brož z Doubravice vyhotovil roku 1891 výkaz odstřelů pro lomnickou oboru. Stav ke 12. červenci 1891 evidoval z vysoké zvěře celkem 31 jelenů a 69 kusů zvířat a 54 kusů srnčí zvěře.²⁰²

Lovecký rok 1891 strávil princ Alain Benjamin Rohan ve společnosti prince Aloise Löwensteina (1871–1952), barona Felixe Lexi z Aehrenthalu (1853–1918), hraběte Josefa Waldsteina (1836–1929)²⁰³, knížete Plesse, barona Franze z Aehrenthalu (1861–1933), hraběte Pöttinga, knížete Karla Auersperga, barona Baratta a dalších. Lovili v okolí rakouského zámku Blühnbach v dnešní spolkové zemi Salzburgsko, v Gollingu²⁰⁴ a Brünht.

V oboře na Sychrově z výše uvedených příslušníků české a zahraniční aristokracie lovil princ Alain Rohan, dále vévoda Don Miguel de Braganza (1853–1927) a Eduard Rohan (1867–1892).²⁰⁵ V Lomnici princ Alainovi dělal společnost princ

²⁰² SOA Litoměřice, pobočka Děčín, RA Rohanů, inv. č. 153, Lovecká pamětní kniha 1826–1913, List odstřelů pro velkostatek Lomnice, 1891.

²⁰³ Patrně se jedná o Josefa Waldstein-Wartenberga, příslušníka druhé větve mnichovohradištské linie. Srov. POUZAR, Vladimír, Almanach českých šlechtických rodů, Praha 2003, s. 417–419.

²⁰⁴ Městečko Golling an der Salzach, region Tennengau, jižně od Salzburgu.

²⁰⁵ Bratr Alaina Benjamina, srov. POUZAR, V., Almanach 2001, s. 325.

Alois Löwenstein, který zde ulovil stejně jako Alain tři jeleny. Vévoda Miguel von Braganza si připsal dvě jelení trofeje z Lomnice. V oboře na Ještědu princ Alain, princ Alois Löwenstein a vévoda de Braganza lovili výhradně srnce.

Závěr

Sledované období lze právem označit za „zlatá léta“ rozvoje lomnické obory. V době, kdy ji získali Rohanové, byla značně zanedbaná, a to jak z hlediska hospodářského, tak z pohledu jejího využívání majiteli k volnočasovým aktivitám. Tuto skutečnost lze vysvětlit častým střídáním majitelů lomnického panství až do rohanské epochy, v rámci níž následovalo téměř 110 let kontinuálního vývoje, do kterého výrazněji zasáhly až územní změny panství v důsledku první pozemkové reformy. Největšího rozmachu obora doznala za působení Alaina Benjamina Rohana, kdy se konsolidovala lesní správa lomnického panství a lovecký zámeček byl knížecí rodinou pravidelně využíván. Doloženy jsou četné návštěvy přátel z řad příslušníků dalších šlechtických rodů. Rohanům se podařilo plně využít potenciál lomnické obory a skloubit ekonomické zhodnocení této majetkové podstaty s budováním vlastní rodové prestiže. Rohanská epocha se promítla i do utváření kulturní krajiny obory v podobě četných stavebních aktivit Kamila a Alaina Benjamina Rohana. Rozloha lomnické obory vykazuje ve sledovaném období kolísavý vývoj. Problematická se ukázala konfrontace územního uspořádání obory zachyceného v kartografických pramenech 2. poloviny 20. století se stavem dnešním. Velký význam pro koncepci obory měly vodní plochy a toky, z nichž k nejvýznamnějším patří rybník zbudovaný poblíž loveckého zámečku. Výrazný nárůst lesní plochy v období let 1833–1890 je vysvětlitelný nákupem statku Cidlina v roce 1841.

Již v roce 1882 se utvořila komplexní síť hájoven a lesoven, zajišťující plnohodnotnou správu poleší Obora. Byly umístěny na okraji obory a mimo zajišťování výkonné funkce lesní správy tak mohly zprostředkovávat styk obory s vnějším světem. Nárůst počtu zaměstnanců lesní správy a prohloubení jejich odborné specializace probíhaly v souladu s étosem vývoje lesnictví 2. poloviny 19. století. V několika případech bylo prokázáno rekrutování hájenského personálu z rodin s hájenskou tradicí. Pravděpodobně byli hojně využíváni i námezdní lesní dělníci, tuto skutečnost se však vzhledem k nepřístupnosti klíčového archivního fondu nepodařilo verifikovat. Plně se prokázala centralizace správy rohanských domén za Alaina Benjamina Rohana a propojení jednotlivých panství prostřednictvím společných úředníků, v tomto případě v osobě lesmistra Vincence Vordrena.

Svérázné úpravy lesních hospodářských plánů vykazují až do roku 1864 snahu o intenzivní těžbu, často nad produkční možnosti lesa. Jejich implementace v praxi však také z důvodu nepřístupnosti stěžejních pramenů zůstává i nadále v rovině hypotéz. Na sklonku 19. století se výrazně zlepšil poměr věkových tříd a stav lesa. V oboře však setrvale docházelo k loupání porostů a tyčovin zvěří, čímž soustavně klesal podíl užitkových dřevin. Obora byla tvořena jehličnatými, převážně smrkovými a jedlovými porosty, s výrazným zastoupením buků a modřínů. Tento poměr dřevin se až do mniškovské kalamity ve 30. letech 20. století příliš nezměnil.

Většina stavebních objektů obory nesla jména příslušníků rodu Rohanů, a přispívala tak k sebezpřetaci a budování paměti tohoto rodu. Jako poměrně složitý

problém se ukázala identifikace dnes již neexistujících vstupních bran do obory. Nejednotnost terminologie pramenů a nestabilní konstrukce bran vede k domněnce, že jejich instalace a jména nemusely být bezpodmínečně trvalé. Osoby, k nimž se jména jednotlivých bran vážou, se ne vždy podařilo určit jednoznačně. Zvelebení loveckého zámečku v letech 1864–1868 umožnilo jeho pravidelné využívání jak knížecí rodinou, tak úředníky lesní správy. Fenomén švýcarských chat byl ve sledované době módní záležitostí, jelikož ideálně vyhovoval romantickému pojetí vztahu k přírodě. Logiku měla též aplikace novogotických prvků, korelovala jak s architekturou dalších rohan-ských projektů, tak se všeobecným romantickým cítěním. Přestavba zámečku Obora představovala jeden z mnoha projevů soustavného budovatelského úsilí knížete Kamila, které se ovšem rozvíjelo především v sychrovském areálu, mohlo souviset s přílivem finančních prostředků pocházejících z náhrady kompenzující zrušení feudálního vlastnictví. Další stavební činnost následovala za Kamilova nástupce Alaina Benjamina, jenž věnoval velkou pozornost převážně stavbám budov umožňujících výkon lesní správy. Architektonické řešení výše popsaných staveb plně odráží dobu svého vzniku, 2. polovinu 19. století.

18 Alainova věž. Foto Matěj Bárta (2009). Zdroj: soukromý archiv autora.

Poměrně složitým vývojem prošlo komunikační schéma obory, přičemž v různých obdobích klesala či vzrůstala důležitost jednotlivých hlavních a vedlejších cest. V době převzetí lomnického panství Rohany vykazovaly stávající cesty kritický stav zapříčiňující špatnou dostupnost jednotlivých polesí, čímž se mimo jiné komplikoval efektivní prodej dřeva. Bylo proto nutné staré cesty zpevňovat a zároveň zbudovat novou ko-

munikační síť spojující strategické body obory a napojující ji na komunikační schéma lomnického panství. Některé z nově vybudovaných cest byly využívány k dopravě dřeva, jiné vybízely návštěvníky obory k procházkám a čekáním. Významný předěl v historii lomnické obory představoval vznik železniční trati procházející jejím jižním okrajem.

Každodenností lomnické obory na přelomu 19. a 20. století nás mohou provést deníky Alaina Benjamina Rohana. Můžeme z nich čerpat cenné informace z doby, kdy byl lov stále tradiční činností reflektující šlechtický původ, a nahlédnout do soukromí rodinného života knížete. Tyto dokumenty dokazují, že obornictví patřilo k nedílné složce šlechtické sebe prezentace Rohanů, ale také k neoddelitelné součásti jejich života. Studium deníků umožnilo zkoumat lomnickou oboru optikou kulturních dějin – jako místo, kde si šlechtická rodina užívala svou blízkost, i jako na prostor utváření socioekonomických vazeb v rámci jedné generace šlechty na přelomu 19. a 20. století. Oba deníky by bylo do budoucna jistě přínosné vydat jako edici.

Pokud se jedná o kusy, nejvíce zvěře bylo uloveno v polesích Svijanského panství. Zde také probíhaly nejvýznamnější hony, královskou účast nevyjímaje. Na černou zvěř se specializovala obora v Žehrově, bažantnice byla v Arnošticích, na jeleny jezdili účastníci lovů do Lomnice a daňky Rohané chovali u sychrovského zámku. Obora na Ještědu neměla velkou tradici ani dlouhé trvání. Na vojenských mapováních ani ve stabilním katastru není znázorněna, a její existence je tedy další otevřenou otázkou případného výzkumu. Může být překvapením, že s královským doprovodem se konaly hony na nízkou zvěř, zatímco trofejemi soukromých rodinných lovů se stali jeleni a výstavní srnci? Nabízí se hypotéza, že důvodem byl chov vysoké zvěře Rohany datovaný až do 2. poloviny 19. století, kdy Kamil Rohan upravil oboru v Lomnici pro chov jelenů.

Význam obory v Lomnici s ohledem na chovanou zvěř a dobu jejího trvání je v podstatě spíše epizodní (na konci 19. a na počátku 20. století). Význam rodu Rohanů v historii obory je však naprosto zásadní. Díky jejich soustavné péči výrazně vzrostla její důležitost, a nebýt zájmu Kamila a Alaina Benjamina Rohana nejspíše by upadla v zapomnění. Dnes oblast lomnické obory slouží především jako krajinný prvek a místo pro relaxaci, které nám Rohanové zanechali. Již zvelebení loveckého zámečku, výstavba Alainovy věže i Alainova kříže jsou jasným znamením, že pro rod Rohanů Lomnicko nebylo jen okrajovou záležitostí v rámci jejich majetku, ale že jim na tomto místě záleželo a že zde ukotvili svou rodinnou paměť.

Snad je vhodné připomenout, že dobu a osobnosti rodiny Rohanů, jejich stopy a noblesu nese lomnická krajina okolo hory Tábor dodnes. Je třeba rovněž zmínit těsné sepětí lomnické obory se zámkem na Sychrově. Na první pohled by se mohlo zdát, že v dějinách města Lomnice Rohanové nesehráli velkou roli, neboť zámek v polovině 19. století pronajali ke správním účelům a v Lomnici trvale nesídlili. Opak je však pravdou. Lomnice je zaujala především jako polesí, které postupně výrazně zvelebovali. Ať už výstavbou nových hájenek, přikupováním pozemků, či jen tím, že do zámečku vozili a zvali vznešenou společnost. Výstavba nových hájenek dává tušit zvýšenou hospodářskou činnost ve zdejších lesích. I každá lesní cesta uchovává rohanský otisk v této krajině. Rohanové nepochybně byli tvůrci krajiny na svých panstvích, utvářeli ji i jako místo paměti pro svůj rod.

Tato studie předestřela více otázek než odpovědí a stojí na počátku hlubšího výzkumu rohanského lesního hospodaření. V závislosti na aktuální přístupnosti některých z klíčových fondů se nabízí možnost využití těchto archiválií v dalším výzkumu.

Seznam zkratk

AV ČR	– Akademie věd České republiky
FÚ	– farní úřad
JL	– die Josephinische Landesaufnahme (1. vojenské mapování)
kú	– katastrální území
lat.	– latinsky
NA	– Národní archiv v Praze
NAKI	– program na podporu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity
NZM	– Národní zemědělské muzeum
OeStA/KA	– Österreichischen Staatsarchiv/Kriegsarchiv
OÚ	– okresní úřad
PaS	– Prameny a studie
plm	– plnometr, základní jednotka dříví
RA	– rodinný archiv
s.	– strana
SK	– stabilní katastr
SOA	– státní oblastní archiv
SOKA	– státní okresní archiv
TK	– tereziánský katastr
VM	– vojenské mapování
VS	– velkostatek
zl.	– zlatý
zl. k. m.	– zlatý konvenční měny

Prameny a literatura

Prameny nevydané

Antonín Prášil – soukromý archiv:

- mapa bran lomnické obory.

Archiv Obecního úřadu Svijany:

- PROUSEK, Jan, Pamětní kniha obce Svijany, Podolí a okolí, od roku 1888, dostupné online: <<https://www.obecsvijany.cz/prouskova-kronika-obce-svijany/>> [14. 6. 2019].

Jaroslav Kordík – soukromý archiv:

- soubor fotografií staveb v lomnické oboře.

Městské muzeum a galerie v Lomnici nad Popelkou:

- Pamětní kniha návštěv knížecí rodiny Rohanů ze zámečku v Oboře se zápisy mezi lety 1911–1920, bez inv. č.

Národní archiv v Praze:

- fond Josefský katastr – Panství Lomnice nad Popelkou,
- fond Stabilní katastr – indikační skici.

Österreichischen Staatsarchiv – Kriegsarchiv Wien:

- fond die Josephinische Landesaufnahme.

Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín:

- fond Velkostatek Lomnice nad Popelkou,
- fond Ústřední správa rohanských velkostatků Sychrov,
- fond Rodinný archiv Rohanů, Sychrov.

Státní oblastní archiv Zámorsk:

- sbírka matrik Východočeského kraje.

Státní okresní archiv Semily:

- fond Archiv města Lomnice nad Popelkou,
- fond Okresní úřad Semily.

Ústřední archiv zeměměřičství a katastru v Praze:

- fond III. vojenské mapování.

Prameny tištěné

BROŽOVÁ, Kristýna, Stavebněhistorický průzkum. Operativní průzkum a dokumentace historických staveb. Objekt: Alainova věž, obec: Lomnice nad Popelkou, kraj: Liberecký, 2008.

CHALUPA, Aleš – LIŠKOVÁ, Marie – NUHLÍČEK, Josef – RAJTORAL, František, Tereziánský katastr český. Svazek 1, Praha: Archivní správa ministerstva vnitra ČSR 1964, s. 75, 76, 105–106, 110–110, 172–173.

MADAJ, Marek, Lomnice n. Popelkou č. 351 – bývalý lovecký zámek, stavebněhistorický průzkum. Objednavatel Město Lomnice nad Popelkou, 2017.

PALACKÝ, František, Popis království Českého, čili, Podrobné poznamenání všech dosavadních krajův, panství, statkův, měst, městeček a vesnic, někdejších hradův a tvrzí, též samot a zpustlých osad mnohých v zemi České, s udáním jejich obyvatelstva dle popisu r. MDCCCXLIII vykonaného, Praha: J. G. Kalve 1848.

PROCHÁZKA, Johann F., Topografisch-statistischer Schematismus des Grossgrundbesitzes im Königreiche Böhmen zugleich Adressenbuch sämmtlicher bei demselben angestellten Beamten, des Forstpersonals u. s. w., Prag: vlastním nákladem 1880.

PROCHÁZKA, Johann F., Topographisch-Statistischer Schematismus des Grossgrundbesitzes im Königreiche Böhmen, Prag: vlastním nákladem 1891.

SCHALLER, Josef František Jaroslav, Topographie des Königreichs Böhmen. Sechzehnter und letzter Theil, Bidschower Kreis, Prag und Wien: Schönfeldch-Meissnerischen Handlung 1790, s. 95–97.

SOMMER, Johann Gottfried, Das Königreich Böhmen. Dritter Band, Bidschower Kreis, Prag: J. G. Calvesche Buchhandlung 1835, s. 153–159.

TITTL, Ignác, Schematismus velkostatků v království Českém, Praha: Josef Baštář 1894.

TITTL, Ignaz, Schematismus a statistika statků velkých a rustikálních v království Českém, Praha: J. Springer 1906.

TOMANDL, Mojmír, Historický průzkum pro lesní hospodářský celek Lomnice nad Popelkou: pro bývalá panství Lomnice nad Popelkou, Hrubá Skála, Kumburk-Radim, tvořící nyní LHC Lomnice nad Popelkou, pro účely komplexní úpravy lesního hospodářství na základě pramenů ze Státního archivu v Liberci, Jablonec nad Nisou: Ústav pro hospodářskou úpravu lesů ve Zvolenu 1964.

TOMANDL, Mojmír, Historický průzkum pro lesní hospodářský celek Turnov: pro bývalá panství Hrubý Rohozec, Hrubá Skála a Malá Skála i Frýdštejn, tvořící nyní LHC Turnov, pro účely komplexní úpravy lesního hospodářství na základě pramenů ze Státních archivů, Jablonec nad Nisou: Ústav pro hospodářskou úpravu lesů ve Zvolenu 1964.

WURZBACH, Constantin von, Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, Teil 26, Wien: Der hof- und k. k. Hof- und Staatsdruckerei 1874, s. 279–281.

Literatura

- AMBROŽ, Robin, Lánská obora jako místo významných lovů a politických setkání, *Prameny a studie*, 2014, č. 53, Obory a bažantnice v kulturní historii, s. 17.
- ANDRESKA, Jiří – ANDRESKOVÁ, Erika, Tisíc let myslivosti, Vimperk: Tina 1993.
- ANDĚL, Rudolf (ed.), Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, III. Severní Čechy, Praha: Svoboda 1984.
- BEZECNÝ, Zdeněk, Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století, České Budějovice: Jihočeská univerzita, Historický ústav 2005.
- FIALA, Zdeněk, a kol., Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Severní Čechy, Praha: Svoboda 1984.
- FRANCEK, Jindřich, Lovecká vášeň v proměnách staletí, Praha: Havran 2008.
- FUČÍK, Josef Jan, Adresář a krátký popis okresu Lomnického nad Popelkou: průvodce turistům v okolí Lomnickém, Lomnice nad Popelkou: Boh. Jodas 1903.
- FUČÍK, Josef Jan, Lomnicko n. Pop. – vlastivědný sborníček pro školu a dům, I–IV, Lomnice nad Popelkou: vlastním nákladem 1920–1925.
- FUČÍK, Josef Jan, Historický místopis města Lomnice nad Popelkou. Popis a dějiny okresu lomnického nad Popelkou, díl 4, sv. 1, Lomnice nad Popelkou: vlastním nákladem 1928.
- HIEKE, Karel, České zámecké parky a jejich dřeviny, Praha: Státní zemědělské nakladatelství 1984, s. 361–364.
- HOŠEK, Emil – TLAPÁK, Josef, Přehled vývoje lesnictví v českých zemích v druhé polovině 19. století, *Prameny a studie*, 1980, 22, s. 143–251.
- HOŠEK, Emil – TLAPÁK, Josef, Přehled vývoje lesnictví v českých zemích v první polovině 20. století, *Prameny a studie*, 1984, 26.
- HROMAS, Josef, a kol., *Myslivost*, Písek: Matice lesnická 2000.
- CHADT-ŠEVĚTÍNSKÝ, Jan Evangelista, Dějiny lesů a lesnictví (hospodářství lesního a hospodářského lesního zřízení či úpravy lesa – soustav) v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Písek: nákladem vlastním 1913.
- LASS, Hugo, Kunst und Kultur zweier landesherrlicher Bauaufgaben; dargestellt an thüringischen Bauten des 17. und 18. Jahrhunderts, Petersberg: Imhof 2006.
- KADLEC, Miloš, Rohanové, Nymburk: Ivan Ulrych – Nakladatelství VEGA-L 2013.
- KADLEC, Miloš, Gedenkbuch des Schloss Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1820–1834, in: *Sborník Národního památkového ústavu územního odborného pracoviště v Liberci*, 2006, s. 137–152.
- KADLEC, Miloš, Gedenkbuch des Schloss Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1835–1850, in: *Sborník Národního památkového ústavu územního odborného pracoviště v Liberci*, 2007, s. 68–84.
- KADLEC, Miloš, Gedenkbuch des Schloss Sichrow (Pamětní kniha zámku Sychrov) 1851–1860, in: *Sborník Národního památkového ústavu územního odborného pracoviště v Liberci*, 2008, s. 64–82.
- KOKEŠ, Otakar, Myslivecká zařízení v honitbách, Praha: Státní zemědělské nakladatelství 1974.
- KOVARÍK, Václav, Zámecký park v Konopišti: oddělení Velká obora, VII. část, *Sborník vlastivědných prací v Podblanicku*, 1999, 39, s. 5–21.
- KUTHAN, Jiří, Aristokratická sídla období romantismu a historismu, Praha: Akropolis 2001, s. 90–100.
- MAŠEK, Petr, Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích, Praha: Mladá fronta 2003, s. 234.
- NAVRÁTIL, Ivo – FIEDLER, Günter, Urbář lomnického panství z roku 1667, *Z Českého ráje a Podkrkonoší*, č. 28, Semily 2015.

- NOVOTNÝ, Gustav, Historický průzkum lesů v českých zemích a jeho nejvýznamnější představitel Ing. Emil Hošek, CSc. (1923–2000), Brandýs nad Labem: Ústav pro hospodářskou úpravu lesů 2011.
- NOVOTNÝ, Gustav, Pracovní síly v lesnictví českých zemí do r. 1918 II., Lesnictví-Forestery, 43, 1997, s. 181–190.
- NOŽIČKA, Josef, Přehled vývoje našich lesů, Praha: Státní zemědělské nakladatelství 1957.
- Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí, 18. díl, Praha: J. Otto 1902.
- POUZAR, Vladimír (ed.), Almanach českých šlechtických rodů, Praha: Martin 2001.
- POUZAR, Vladimír (ed.), Almanach českých šlechtických rodů, Praha: Martin 2003.
- POUZAR, Vladimír (ed.), Almanach českých šlechtických a rytířských rodů, Praha: Martin 2017.
- RIEGER, František Ladislav, Slovník naučný. Díl V., Praha: Kober a Markgraf 1866, s. 964.
- ROHAN, Inge, Sychrov castle: monument of the Rohan family, Turnov: The friends of Castle Sychrov 1996.
- SEDLÁČEK, August, Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl pátý, Podkrkonoší, Praha: F. Šimáček 1887.
- SVOBODOVÁ, Kamila, Bažantnice v Mikulově, Prameny a studie, 2014, 53, Obory a bažantnice v kulturní historii, s. 185.
- ŠIMÁK, Josef Vítězslav, Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XXXII. Politický okres Turnovský, Praha: Archaeologica kommisie při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1909.
- TUMA, David, Zlatý věk obor: z historie obornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Plzeň: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni 2018.
- ULRICHOVÁ, Petra, Prohlášení budovy bývalého loveckého zámečku čp. 351 v Lomnici nad Popelkou za kulturní památku, Praha: Ministerstvo kultury 2012.
- Ústřední správa rohanských velkostatků 1644–1947, inventář, Děčín: SOA Litoměřice 1977.
- VLČEK, Pavel, Ilustrovaná encyklopedie českých zámků, Praha: Libri 2001.
- VLČEK, Pavel, Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha: Academia 2004.
- WOLF, Robert – LOCHMAN, Josef – KOKEŠ, Otakar, Naše obory, Praha: Státní zemědělské nakladatelství 1976.

Internetové zdroje

- Alainův kříž a princ Alain, dostupné online: <<https://lomnicemapy.webgarden.cz/rubriky/o-lomnici-a-okoli/alainuv-kriz-a-princ-alain-1857>> [21. 8. 2020].
- DŽURNÁ, Hana, Falknovská větev Nostitzů 1630–1945. Nepublikovaná bakalářská práce, Praha: Pedagogická fakulta univerzity Karlovy 2017, dostupné online: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/160608/>> [23. 11. 2020].
- Family search, sčítání lidu 1921 ve sledovaných obcích, dostupné online: <<https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QSQ-G93B-344F?i=302&wc=Q67CRY5%3A226979601%2C227220401%2C226974303%2C227265401&cc=1930345>> [21. 8. 2020].
- Lexikon obcí severních a severozápadních Čech, SOA Litoměřice, dostupné online: <https://old.soalitomeric.cz/slovník/slovník.php?search=&obec=0&obec_de=1214&ou92=0&o92=0&o30=0&so30=0&fu=0&p=0&po=0> [1. 9. 2020].
- Lovčí zámeček u Rohanů je romantickou vzpomínkou na slávu zdejší obory, dostupné online: <<https://region.rozhlas.cz/lovci-zamecek-rohanu-u-lomnice-nad-popelkou-je-romantickou-vzpominkou-na-7727113>> [1. 9. 2020].
- Mapy ČÚZK, dostupné online: <<https://ags.cuzk.cz/archiv/>> [14. 6. 2019].
- MATÁTKOVÁ, Petra, Sychrovská pamětní kniha. Život Rohanů na Sychrově v letech 1820–1892. Nepublikovaná bakalářská práce, Pardubice: Filozofická fakulta Univerzity Pardubice 2011, dostupné online: <https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/38636/MatatkovaP_Sychrovskapametni_ML_2011?sequence=1> [23. 11. 2020].

- MUSILOVÁ, Barbora, Územní rozvoj města Lomnice nad Popelkou. Nепublikovaná bakalářská práce. Praha: Fakulta podnikohospodářská Vysoké školy ekonomické v Praze 2017, dostupné online: <<https://theses.cz/id/prtihd/>> [23. 11. 2020].
- Národní památkový ústav, památkový katalog, dostupné online: <<https://pamatkovykatalog.cz/kostel-promeneni-pane-na-hore-tabor-15891117>> [7. 9. 2020].
- Štěpánka (rozhledna), dostupné online: <[https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0%C4%9Bp%C3%A1nka_\(rozhledna\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0%C4%9Bp%C3%A1nka_(rozhledna))> [1. 9. 2020].
- TUMA, David, Archeologie novověkých obor. Nепublikovaná disertační práce, Plzeň: Filozofická fakulta v Plzni 2012, dostupné online: <<https://otik.uk.zcu.cz/bitstream/11025/5396/1/Disertacni%20prace.pdf>> [23. 11. 2020].

OSOBNOSTNÍ MEDAILON

VLASTISLAV LACINA (1931–2020), VÝZNAMNÝ HISTORIK MODERNÍCH AGRÁRNÍCH DĚJIN

Eduard Kubů – Jiří Šouša

Dějiny českého venkova moderní doby, tedy od konce osmnáctého století do počátku století dvacátého prvního, jsou dějinami pozvolné modernizace, dějinami národního obrození – obrození jazykového, obecně kulturního, ekonomického a od závěru 19. století, kdy nadešel čas doktrín agrarismu, též politického. Jednalo se o přerod společnosti agrární ve společnost průmyslově agrární. Jestliže v první polovině 20. století dozníval přerod tradičního hospodářství v agrární podnikání kapitalistického typu, ve druhé polovině 20. století již zemědělství jeho principy opouštělo. Po 2. světové válce se stalo kolbištěm boje o moc, jenž do budoucna určil charakter vývoje společnosti českých zemí. Venkov a rolnictvo byly výrazně ovlivněny politickou manipulací, která směřovala k převzetí moci KSČ a pokusu o budování „nového ekonomického řádu“, tedy půlstoletí trvajícím experimentu se špatným koncem, jenž se ukázal být slepou uličkou. Neobyčejně dynamický vývoj českého venkova je charakterizován častými změnami a předěly. Hospodářskou krizí, po jistém oživení ekonomiky, vystřídala okupace českých zemí nacistickým Německem, čas limitované demokracie a boje o moc let 1945–1948, následovala padesátá a šedesátá léta se scestným procesem kolektivizace vyjadřujícím úpadek zemědělství, ale i jeho částečnou stabilizaci, po krátkém uvolnění Pražského jara 1968 přišlo sevření společnosti mrazivou atmosférou normalizace a konečně pak polistopadová demokratizace a transformace. To vše v časové periodě jen málo přesahující půl století Vlastislav Lacina prožil, snažil se pochopit, poznat, profesně i lidsky se s tím vyrovnat.

Lacinova díla již nejsou od poloviny šedesátých let 20. století výrazem ideologického akademismu, jenž povinně operoval s dnes již doktrinní veteší dogmatického marxismu-leninismu. Přiklonil se k jedinému možnému a rozumnému, co dává jeho dílu dodnes hodnotu, a sice k práci s primárními historickými prameny: statistikou, archivními i tištěnými dokumenty institucionální povahy i vzpomínkami dobových aktérů. Podstatné přitom bylo, že Vlastislav Lacina, když o tématech psal, tak o nich uvažoval, tak říká, zevnitř. O venkovu a pracích v zemědělství měl praktický pojem, nehleděl na ně očima městského intelektuála, ale člověka, který se v tomto prostředí narodil a žil.

Pocházel z nevelké vsi na Neveklovsku, kde se narodil 27. července 1931. Blaženiče, tak se jeho rodná obec jmenovala, se ocitly v letech nacistické okupace v záboru pro cvičiště zbraní SS a jeho rodina musela opustit svůj domov. Po vysídlení zahájil studium na reálném gymnáziu v Nymburce. Dokončil je až v roce 1950 v Benešově. Posléze nastoupil ke studiu historie a filozofie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Studia uzavřel státními zkouškami a obhajobou diplomové práce o první

PhDr. Vlastislav Lacina, CSc.

československé pozemkové reformě. Několik let působil jako středoškolský učitel. V roce 1961 byl přijat do Historického ústavu ČSAV jako interní aspirant a zároveň odborný pracovník oddělení nových dějin, a to s úkolem zpracovávat hospodářské dějiny po roce 1945. Zaměřil se na vývoj zemědělství a publikoval několik statí o agrárních přeměnách v Československu ve čtyřicátých letech. Již jeho studie ve Sborníku historickém z roku 1966 vykazovala porozumění pro práci s prameny a usilovala o objektivizující výklad komplikovaných a politicky brizantních procesů hledání cest a prvních kroků združstevňování československé vesnice. Dlouhodobější klid k seriózní vědě mu však nebyl dopřán. Vyústění politické oblevy dubčkovské epizody závěru šedesátých let 20. století, kterou vítal, znamenalo jeho vyškrcnutí z Komunistické strany Československa. Po zrušení Historického ústavu ČSAV považovaného za jedno z center ideologického revizionismu a zformování nového Ústavu československých a světových dějin ČSAV na něj „nezbylo stálé místo“, přežíval na smlouvách o dílo a posléze na existenčně nejistých smlouvách na dobu určitou.

„Vyhnání“ z pozice řádného člena ústavu akademie věd mu paradoxně odborně prospělo. Místo neproduktivního trávení času na schůzích, v různých funkcích, komisích, při psaní expertiz pro stranické a státní orgány, což by ho sice „kádrově“ posilovalo, ale profesně ubíjelo, se mohl naplno věnovat vědecké práci, vysedávání v archivech, knihovnách a ve své domácí pracovně. Opustil jednou pro vždy agrární reformy po 2. světové válce a ponořil se do studia hospodářských dějin starších, zvláště pak zemědělství, posléze bankovníctví a průmyslu 19. a 20. století. Záhy se stal nezpo-

chybnitelným odborníkem, jenž vedle archivních výzkumů stavěl na znalostech dobových teoretických a dalších děl předních osobností československého hospodářství. Ty dokázal přetvářet v seriózní analytické práce rezultující v dodnes platných syntetizujících soudech. Připomeňme studie o českém řepářství ve druhém a na počátku třetího desetiletí 20. století¹ a zejména pak první velkou monografií věnovanou problematice vývoje československého zemědělství za světové hospodářské krize.² Lacinovy závěry současná odborná literatura jen potvrzuje. Hloubka a důkladnost zpracování, jež zahrnuje státní hospodářskou politiku, stejně jako fungování zemědělských podniků, nemají v české agrární historiografii obdoby.

Od poslední čtvrtiny 19. století představovalo zadlužení zemědělství v českých zemích jeden z jeho kardinálních problémů. Krátkodobě se z jeho sevření uvolnilo v čase velké války, ale v průběhu dvacátých a třicátých let znovu nabylo na síle. Nejvýznamnější prací a vlastně dosud jedinou monografií věnovanou tomuto tématu je publikace Vlastislava Laciny z roku 1978.³ Lacina v ní zkoumá kořeny zadlužení, jeho strukturu a připomíná, že hypotekární dluhy zemědělských závodů z nich odčerpávaly peníze, jež se hromadily v bankách a posléze přelévaly do investic v průmyslu, přičemž samo zemědělství trpělo jejich nedostatkem. Přelévání kapitálu ze zemědělství do průmyslu vysvětloval nižší mírou zisku zemědělského podniku ve srovnání s podnikem průmyslovým. Základní příčinu zadlužení spatřoval v malé rentabilitě a konkurenční schopnosti zemědělské malovýroby v českých zemích. Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 20. století se V. Lacina v oblasti zemědělství věnoval první československé pozemkové reformě, dopadům agrární krize ve třicátých letech na drobné a střední agrární podnikání a speciálně pak na živočišnou výrobu.⁴ Na ně navázala v roce 1987 studie o politickém agrarismu.⁵

¹ LACINA, Vlastislav, Řepářská oblast v českém zemědělství 1920–1930, Československý časopis historický (dále jen ČsČH), 1972, 20, s. 10–38; LACINA, V., K vývoji českého řepářství v letech 1920–1930, Sociologie a historie zemědělství, 1973, 9, svazek 2, s. 145–156; LACINA, V., Skupiny závodů a hlavní obory zemědělské výroby v české řepářské oblasti v letech 1920–1930, Sborník historický, 1973, 20, s. 143–193; LACINA, V., K řepářské a obilní krizi v letech 1928–1933, Sborník historický, 1974, 21, s. 159–196. Z dalších prací k agrárním dějinám srv. LACINA, V., K agrárním koncepcím sociální demokracie a národních socialistů v letech 1945–1948, ČsČH, 1969, 17, s. 75–87; LACINA, V., Změny koncepce zemědělské politiky v roce 1948, in: Československé zemědělství očima historiků, Praha 1969, s. 75–87; LACINA, V., Zemědělské dělnictvo v moderní společnosti (spoluautoři Jaroslav César, Oldřiška Kodedová, Rudolf Franěk), Praha 1971, 180 s.; LACINA, V., K některým problémům zemědělské výroby Československa ve dvacátých letech, Sborník k dějinám 19. a 20. století, 1973, 1, s. 68–93; LACINA, V., Představy o řešení agrární otázky v Československu v letech 1918–1919, ČsČH, 1977, 25, s. 661–681; LACINA, V., Boj o uzákonění pozemkové reformy v letech 1918–1920, Sborník pro dějiny 19. a 20. století, 1979, 5, s. 241–267.

² LACINA, V., Krize československého zemědělství 1928–1934, Praha 1974, 352 s.

³ LACINA, V., Zadlužení kapitalistického zemědělství v českých zemích v letech 1918–1938, Praha 1978, 209 s. Za přípravnou studii k této monografii lze považovat: LACINA, V., Zadlužení zemědělství v českých zemích v letech 1918–1930, ČsČH, 1975, 23, s. 819–847.

⁴ LACINA, V., Boj o uzákonění pozemkové reformy v letech 1918–1920, Sborník pro dějiny 19. a 20. století, 1979, 5, s. 241–267; LACINA, V., Dopad agrární krize na ekonomiku zemědělských závodů ve třicátých letech 20. století, Vědecké práce Zemědělského muzea, 1983, 22, s. 53–75; LACINA, V., Důsledky agrární krize v živočišné výrobě Československa v letech 1924–1934, Vědecké práce Zemědělského muzea, 1984, 24, s. 31–51.

⁵ HARNA, Josef – LACINA, Vlastislav, Základní problémy vývoje agrárního politického hnutí v Československu v letech 1918–1939, Sborník historický, 1987, 34, s. 87–131.

Devadesátá léta 20. století byla zlatým věkem Lacinovy tvůrčí dílny, kdy konečně mohl zúročit své znalosti a léta shromažďované pramenné rešerše v syntetizujících invenčních dílech o hospodářském vývoji českých zemí a Československa, jimiž se definitivně vzdálil historiografii poplatné metodologickým vzorcům doby předchozí a do nichž vkládal své porozumění. Připomeňme „Hospodářství českých zemí 1880–1914“⁶, „Formování československé ekonomiky 1918–1923“⁷, „Zlatá léta československého hospodářství (1918–1929)“⁸ či „Kdy nám bylo nejlépe?“⁹, jež bez výjimky obsahovaly obeznámené partie věnované vývoji zemědělství daného období. Za vrchol Lacinova profesního snažení v oboru dějin venkova a zemědělství považujeme shromáždění a kritické vydání programových dokumentů českého agrárního hnutí opatřené rozsáhlou fundovanou úvodní studií, jež bude vždy východiskem pro zkoumání intelektuálních obzorů, politických cílů a dlouhodobých problémů nacionálně českého rolnictva a příslušníků selského stavu.¹⁰

Na počátku devadesátých let 20. století byla zahájena nová zvláštní linie angažmá Vlastislava Laciny v historické agraristice. Ta je charakterizována pořádáním mezinárodních tematicky profilovaných agrárních konferencí odborníků ze střední a jihovýchodní Evropy, jichž byl společně s Lubomírem Slezákem, Josefem Harnou, Janem Rychlíkem a Blankou Rašticovou spoluorganizátorem a především duchovním patronem. Tyto konference zastřešované Slováckým muzeem v Uherském Hradišti v zásadě představovaly vrcholná setkávání historických agraristů ve středoevropském prostoru. Do jejich vlnku Vlastislav Lacina přispíval i fundovanými, Slováckým muzeem později v rozšířené podobě publikovanými referáty. Obraz tematického záběru uherskohradištských setkávání podává celkem dvanáct sborníků vydávaných v letech 1991 až 2012.¹¹ Pořádání tamních konferencí skončilo dvanáctým ročníkem. Po intermezzu na půdě Muzea východních Čech v Hradci Králové rekapitulujícím zpracování agrárních

⁶ LACINA, V., *Hospodářství českých zemí 1880–1914*, Praha 1990, 188 s.

⁷ LACINA, V., *Formování československé ekonomiky 1918–1923*, Praha 1990, 249 s. Z ostatních agraristických příspěvků 90. let viz: LACINA, V., *Zpracování dějin zemědělství v meziválečném období*, Vědecké práce Zemědělského muzea, 1994, 30, s. 392–404.

⁸ LACINA, V., *Zlatá léta československého hospodářství (1918–1929)*, Praha 2000, 254 s. + 16 s. obr. příloh.

⁹ LACINA, Vlastislav – HÁJEK, Jan, *Kdy nám bylo nejlépe? Od hospodářské dezintegrace k integraci střední Evropy*, Praha 2002, 183 s.

¹⁰ *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899–1938*, HARNA, Josef – LACINA, Vlastislav (edd.), *Edice politických programů*, sv. 5, Praha 2007, 274 s.

¹¹ LACINA, V., *Problémy zemědělské výroby Československa ve dvacátých letech*, in: *České a slovenské zemědělství v období mezi světovými válkami*, Uherské Hradiště 1992, s. 29–36; LACINA, V., *Představy o pozemkové reformě v ČSR před jejím uzákoněním*, in: *Československá pozemková reforma 1919–1935 a její mezinárodní souvislosti*, Uherské Hradiště 1994, s. 32–38; LACINA, V., *Program agrárníků středoevropských zemí v londýnské emigraci za 2. světové války*, in: *České a slovenské zemědělství v letech 2. světové války*, Uherské Hradiště 1996, s. 35–42; LACINA, V., *Problémy poválečné obnovy zemědělství v českých zemích*, in: *Zemědělství na rozcestí 1945–1948*, Uherské Hradiště 1998, s. 90–93; LACINA, V., *Vývoj představ agrární strany o úpravě pozemkové držby do uzákonění pozemkové reformy*, in: *Politická a stavovská zemědělská hnutí ve 20. století*, Studie Slováckého muzea 5, Uherské Hradiště 2000, s. 147–150; LACINA, V., *Bohumír Bradáč, čelný agrární politik meziválečného období*, in: *Osobnosti agrární politiky 19. a 20. století*, Studie Slováckého muzea 11, Uherské Hradiště 2006, s. 81–87; LACINA, V., *Změny priorit v programových dokumentech české agrární strany*, in: *Agrární strany ve vládních a samosprávných strukturách mezi světovými válkami*, Studie Slováckého muzea 13, Uherské Hradiště 2008, s. 87–92.

dějin (symposium „Dějiny venkova v českých zemích 18. až 20. století: historiografie, metody, problémy“ v červnu 2014) navázalo na tradici setkávání agrárních historiků Národní zemědělské muzeum v Praze, kde se již konaly dvě velké agrární konference navštívené zahraničními účastníky. První nesla titul „Venkov, rolník a válka“ (2016), druhá pak „Agrární/zemědělská osvěta a vzdělávání“ (2018). V nich spatřujeme jeden z profesních odkazů Vlastislava Laciny, jenž byl členem řady odborných grémií a vědeckých společností doma i v zahraničí. Mezi nimi si zvláště považoval Univerzity Karlovy, Vídeňské univerzity a v neposlední řadě Národního zemědělského muzea. Jeho životní cesta se uzavřela 30. prosince 2020 v Praze.

RECENZE

David Tuma: ZLATÝ VĚK OBOR. Z HISTORIE OBORNICTVÍ V ČECHÁCH, NA MORAVĚ A VE SLEZSKU

Renata Tišerová (ed.): HRABĚCÍ OBORY: ODKAZ CLAM-GALLASŮ V KRAJINĚ JIZERSKÝCH HOR

Miloš Hořejš

V poslední době můžeme sledovat zvýšený zájem o dějiny obornictví. Za publikačními počiny stojí viditelná snaha ohrazené prostory přiřadit k dalším již známým otiskům do kulturní krajiny. Zájem o obory a jejich vliv na utváření krajiny mimo jiné podnítila i konferenční akce „Obory a bažantnice v kulturní historii“ uspořádaná v listopadu 2014 a následně, z konferenčních příspěvků připravené monotematické číslo *Pramenů a studií* pod editorským vedením Šárky Šteinové.¹ Mezioborová konference se tehdy konala příznačně na jihočeském zámku Ohrada u Hluboké nad Vltavou a představila obory a bažantnice jako jedinečný prvek kulturní krajiny. V letech 2016–2020 byl řešen výzkumný projekt „Obory a bažantnice – opomíjená hodnota kulturního dědictví“ podpořený v rámci programu NAKI II.² Díky průzkumu archivních materiálů a unikátních historických mapových podkladů se podařilo doložit, že se na našem území nacházelo cca 800 objektů oborů a bažantnic o celkové výměře 120 000 hektarů. V současnosti by na našem území mělo být provozováno 183 obor s celkovou výměrou 55 000 ha. Je tedy nesporné, že obory byly a stále jsou významným faktorem v krajině Čech, Moravy a Slezska. Před dvěma roky členové řešitelského týmu sepsali knihu „Vývoj demonstračního loveckého objektu Lánská obora“ (2019), která je jakousi „případovou studií“ k jedné z našich nejznámějších obor.

Do vlny zájmu o historii obor na našem území se zapojili i odborníci z Národního památkového ústavu. V krátké době tak vyšla na pracovišti NPÚ v Plzni a v Liberci dvojice knih pojednávajících o problematice obornictví. První z nich byla v roce 2018 práce „Zlatý věk obor“ s podtitulem „Z historie obornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“, kterou sepsal David Tuma. Kniha z části vychází z autorovy disertační práce „Archeologie novověkých obor“, obhájené v roce 2012 na Filozofické fakultě Západočeské univerzity v Plzni. Na úvod se čtenáři seznámí s historickým vývojem loveckých technik, bez jejich přiblížení je pochopení účelu a dispozičního členění obor v jednotlivých obdobích obtížné. Poněkud postrádáme počáteční metodologický úvod a shrnutí současného bádání v oboru, které by odborné publikaci snažící se o syntetizující přístup slušelo. Historický vývoj loveckých parků díky knize sledujeme nejen na našem území, ale komparativně v celé Eurasii, odkud se rozšířily do Evropy. I znalci tématu mají často tendenci pojímat tematiku obornictví z pohledu střední

¹ *Prameny a studie, Obory a bažantnice v kulturní historii*, 2014, 53.

² „Obory a bažantnice – opomíjená hodnota kulturního dědictví DG16P02R037“, řešitelskými organizacemi byl Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, v. v. i., a NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích.

Obálka knihy Zlatý věk obor.

Plachtový hon na jeleny na rytině z 18. století. Zdroj: NPÚ, SZ Duchcov, sign. DH04406-02.

Evropy. Pro zájemce o problematiku je tak jistě zajímavé přiblížení vývoje obor na Apeninském a Pyrenejském poloostrově, na britských ostrovech, v Polsku, Rusku, ale třeba i ve skandinávských zemích. Stejně jako disertace se i kniha podrobně zabývá otázkou novověkých obor, jejich účelem, funkcí, kategorizací a vývojem. Z publikace je zřejmé, že oborní zařízení byla obvyklou součástí nejen majetkové držby panovníků, ale i šlechty již od středověku. Hlavní váha textu ale spočívá v obornictví od raného novověku do konce 19. století. K vývoji obor přistupuje autor pomocí příkladů, kterým věnuje jednu až pět stránek, kde je text bohatě prokládán obrazovými přílohami, dobovými mapami, malbami či historickými a soudobými fotografiemi. Díky volbě formátu naležato fotografie i mapy navíc vyniknou. První místopisný blok tak čtenářům představuje obory jako prvek renesanční krajiny, obory v období baroka a obory zakládáné v 19. a na počátku 20. století. Autor vychází z dobových písemných pramenů a z vlastního terénního výzkumu. Počet představených obor je úctyhodný, i když velké množství zachycených obor přineslo i drobné nepřesnosti v názvech lokalit a opomenutí některých známých faktů i dostupné odborné literatury. Užitečný je slovník základních pojmů a místopisný rejstřík, které jsou zařazeny na konci publikace. Celkově lze text hodnotit jako velmi přínosný a zaplňující prázdné místo u souhrnných prací k oboru. Vždyť od vydání „Tisíce let myslivosti“ od Jiřího a Eriky Andreskových na prahu 90. let takovou knihu postrádáme.

Druhá práce z produkce NPÚ od kolektivu autorů pod vedením Renaty Tišerové nazvaná „Hraběcí obory: odkaz Clam-Gallasů v krajině Jizerských hor“ si klade jiné cíle. Počtem stran je menší a rozměry se jedná doslova o kapesní formát. Snaží se čtivou a stručnou formou (velikostí vhodnou do cestovního batohu) nabídnout čtenáři rychlý vhled do jizerskohorské obory, vděčící za svůj vznik šlechtickému rodu s Jizerskými horami nedílně spjatému – Clam-Gallasům. Drobná knížka vznikla v rámci projektu Národního památkového ústavu „Po stopách šlechtických rodů“, přičemž speciálně rok 2019 byl vyhlášen za „Rok Gallasů a Clam-Gallasů“. Nad projektem převzali patronát ministr kultury a Nadační fond Clam-Gallas Stiftungsfonds (Christine Edina Kelly a Agathe Maria Széchényi). Koordinace akce spočinula na Územní památkové správě na Sychrově, pod níž spadají tři hlavní Clam-Gallasovská sídla v majetku státu – Frýdlant, Grabštejn a Lemberg. Vedle řady přednášek, výstav a nově pojatých zámeckých instalací byla akce završena i několika trvalejšími odkazy v podobě knih. Liberecký historik Milan Svoboda z Technické univerzity v Liberci vydal v roce 2019 publikaci věnovanou poslednímu mužskému členu rodu Franzi Clam-Gallasovi.³ Ve stejný rok historik umění z ÚDU AV ČR Martin Krummholz sepsal studii „Parádní kočáry hraběte Gallase“⁴ a autor z řad pracovníků NPÚ Vladimíra Tregl vydal publikaci „Gallasové/Clam-Gallasové – noblesa severních Čech“.⁵

Předkládaná kniha tedy nebyla jedinou publikací, která v rámci této prezentační akce vznikla, přesto se však svým úzkým zaměřením od ostatních liší. V úvodu si

³ SÝKORA, Milan, Franz hrabě Clam-Gallas: obrysy portrétu = Franz Graf Clam-Gallas: Konturen eines Porträts, Liberec 2019.

⁴ KRUMMHOLZ, Martin, Parádní kočáry hraběte Gallase, Sychrov 2019.

⁵ TREGL, Vladimír, Gallasové/Clam-Gallasové – noblesa severních Čech, Sychrov 2019.

Obálka knihy Hraběcí obory.

Halali z třicátých let u zámku Kinských v Heřmanově Městci. Zdroj: SOA Zámorsk, RA Kinských. Heřmanův Městec.

opět uvědomíme nedílné zapojení obor do kulturní krajiny. Editorka knihy uvádí: „*Výstavba lesních obor byla v 19. století právě tím hospodářským využitím lesa, jímž šlechtický rod Clam-Gallasů navždy proměnil tvář jizerskohorské přírody a vtiskl zdejší oblasti kulturní hodnoty.*“ Do dnešní doby se v Jizerských horách dochovaly unikátní pozůstatky dvou hraběcích obor – starší Velké obory a mladší Heřmanické (tzv. Nové) – v podobě kamenných sloupků původního oplocení. První ze jmenovaných byla budována v letech 1848–1852 na frýdlantském panství v revíru Oldřichov, Raspenava, Hejnice a na libereckém panství v revíru Fojtka, Bedřichov a Kateřinky. Rozlohou menší a svým založením mladší Heřmanická obora se nacházela na severozápadě Jizerských hor v okolí Oldřichovského Špičáku. Vznik této obory je datován mezi lety 1884 až 1886. Jedná se tedy o obory, které spadají do poslední etapy výstavby těchto zařízení, jež trefně charakterizuje Renata Tišerová v úvodu knihy: „[...] v 19. století byl zaveden pojem lesní estetika. Ta dala základ myšlence, že krásné je to, co se jeví jako svobodné, volné a jednoduché, přičemž se navrácí zpět k obdivu divočiny a snaží se o její připomenutí nebo alespoň přinejmenším o její napodobení.“ Publikace je vybavena velkým množstvím fotografií, mezi nimiž převažuje současná fotodokumentace. Legendu k fotografiím pravděpodobně kvůli užité grafice nenajdeme, ale nutno říci, že obrazové přílohy mají vesměs vysokou vypovídací hodnotu samy o sobě. Kniha je doplněna dobovými mapkami, které ale vzhledem ke zvolenému formátu poskytují jen velmi omezenou informaci. Možná i z tohoto důvodu je ke knize přiložena i rozkládací mapa zachycující rozlohu obou obor na současném mapovém podkladu. Kniha, i když je psána na základě archivních podkladů a důsledného výzkumu, neobsahuje odborný poznámkový aparát a čtenář se musí spokojit s připojeným seznamem použitých pramenů a literatury. Případnému uživateli neznalému českého jazyka se nabízí poměrně velkorysě shrnutí v němčině. Celkově lze knihu doporučit jak odborníkům na tematiku obornictví, tak pro svůj praktický cestovní formát i milovníkům či návštěvníkům Jizerských hor.

David Tuma: *Zlatý věk obor. Z historie obornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.* Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni: Plzeň 2018. 233 s.

Renata Tišerová (ed.) – René Bělohradský – Markéta Kavková: *Hraběcí obory: odkaz Clam-Gallasů v krajině Jizerských hor.* Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Liberci (ve spolupráci s Lesy České republiky): Liberec 2019. 126 stran.

POKYNY PRO AUTORY

Tyto ***Pokyny pro autory*** platí pro autory veškerých textů, které vydává Národní zemědělské muzeum, s. p. o., v rámci své ediční činnosti (odborný článek, monografie, recenze, zprávy aj.). Redakce přijímá pouze původní práce vniklé na základě badatelské činnosti autora. **Všichni autoři předkládají svá díla redakci jako články původní a potvrzují, že předložené práce nebyly zkopírovány nebo plagiovány zcela nebo zčásti z děl jiných autorů či vlastních (autoplagiát).**

Pokyny pro úpravu rukopisu

1. Příspěvky dodávejte v jednom výtisku a na označeném CD/DVD nebo zašlete elektronicky na adresu redakce: **redakce@nzm.cz** ve formátu .doc (tj. vytvořené editorem WORD). Používejte list A4, standardní styl Normal, písmo Times New Roman při zadání velikosti písma 12 bodů, řádkování 1,5, okraje 2,5. Text neformátujte! Nepoužívejte zvětšení mezer mezi odstavci ani tabulátor na jejich začátcích, příp. změny proložení znaků; odstavce, titulky, podtitulky graficky neupravujte a necentrujte, neboť grafická úprava bude provedena jednotně. Tučné písmo (bold), kurzíva (italic) či podtržení v textu budou respektovány.
2. K textu článku a monografie přiložte abstrakt (do 600 znaků),¹ klíčová slova, resumé (rozsah od 800 znaků do 5 normostran dle typu rukopisu), to vše v českém jazyce, případně v anglickém jazyce. V případě vypracování recenze je třeba připojit stručný medailonek autora (jméno, narození, vzdělání, současné zaměstnání, odborná specializace, výběr z díla – rozsah do 500 znaků).
3. Rozsah textu by neměl převýšit počet normostran dohodnutý s vedoucím redaktorem. Rozsah textu a počet příloh může být ve výjimečných případech překročen, ale pouze po konzultaci s vedoucím redaktorem. Články do časopisu *Prameny a studie*: rozsah max. 15 NS + seznam použitých zdrojů + ev. seznam zkratk + popisky k obrázkům v samostatném souboru + seznam příloh v samostatném souboru + přílohy v samostatném souboru.
4. Za text, tabulky a grafy odpovídají autoři. Autoři jsou plně odpovědní za autorská a reprodukční práva. Rukopisy projdou recenzním řízením; konečnou úpravu rukopisu si vyhrazuje redakce (formální stránku).
5. Po vydání se poskytují autorské výtisky.

¹ Doporučení jak koncipovat *abstrakt* naleznete v Příloze č. 3 těchto Pokynů pro autory.

6. Odpovědný redaktor si vyhrazuje právo zásahu do textu v rámci korektur, eventuálně právo vyloučit příspěvek z důvodu odborné či jiné nedostatečnosti. Autor bude v takovém případě vyzván k nápravě. K případným změnám v textu se bude autor moci vyjádřit v rámci autorských korektur.

7. Dodržujte následující pokyny v textu:

- název příspěvku
- uvedení grantové či jiné podpory včetně institucionální afiliace
- abstrakt (v rozsahu do 600 znaků)
- text (nadpisy jednotlivých kapitol, podkapitol možné)
- seznam použitých pramenů a literatury dle citační normy uvádějte na závěr textu (nečíslovaný a v abecedním pořadí)
- v případě užití zkratk v textu nutno dodat seznam zkratk
- na konci příspěvku uveďte korespondenční adresu (jméno a příjmení s tituly, název a adresa pracoviště, e-mailová adresa)
- typografická pravidla: po čárce a tečce použijte vždy mezeru, rozlišujte mezi pomlčkou (–) a spojovníkem (-), v případě rozmezí letopočtů, dat a stránek, používejte výhradně pomlčku bez mezer (např. 1962–1967, 22.–26. května 1964, s. 1–5): klávesová zkratka Alt + 0150; znak „%“ odděluje od číslice mezerou
- další doporučení viz přílohy těchto Pokynů pro autory.

8. Příprava obrázků, tabulek, grafů a popisků

U všech obrazových příloh musí být uveden jejich zdroj, jméno autora obrazové přílohy, jedná-li se o dílo autorské (např. fotografie nebo kresba), a rovněž musí být opatřeny obsahovými popisky, případně originálním/oficiálním názvem (pokud takový existuje), jinak nebudou otištěny. U fotografií bude označení typu „fotoarchiv autora“ akceptováno pouze tehdy, pokud je autor držitelem autentického originálu. V opačném případě je **povinností autora uvést originální zdroj. Ošetření případných autorských a reprodukčních práv k daným vyobrazením je povinností autorů příspěvků.** Přílohy se předávají buď v elektronické podobě (e-mailem), nebo umístěné na vhodném nosiči dat, např. CD/DVD/USB flash disk. V takovém případě je třeba jednotlivé soubory umístěné na CD/DVD/USB flash disku přehledně a srozumitelně pojmenovat.

- Obrázky dodávat v elektronické podobě jako samostatné, zřetelně označené soubory zvlášť, mimo text, a to jako soubory jpg nebo tiff.
- Fotografie z digitálních fotoaparátů dodávat v nejlepší možné kvalitě bez úprav.
- Černobílé obrázky (pérovky) dodávat v rozlišení minimálně 600 dpi, obrázky barevné a v odstínech šedi v rozlišení minimálně 300 dpi.
- Obrázky číslovat v pořadí tak, jak požadujete jejich umístění v textu; důležitý je zřetelný odkaz v textu, a to tímto způsobem: (obr. 1), (tab. 3).
- Grafy a tabulky tvořit v editoru EXCEL nebo v textovém editoru WORD.
- Popisky k obrázkům, tabulkám a grafům dodávat zvlášť mimo text, identicky označené k příslušnému obrázku, nejlépe číslicí, opět neformátovaný text.
- Za poslední větou popisku dělat tečku.

9. V textu používejte následující úpravu:

Povinný poznámkový aparát k textu uvádějte pod čarou, nikoliv na konci textu. Poznámky vytvářejte pomocí funkce *Poznámka pod čarou* v MS Word. Každá poznámka začíná velkým písmenem a končí tečkou. Poznámkový aparát má trojí funkci:

1. bibliografický záznam, odkud citát pochází – pramen nebo zdroj informace;
2. vysvětlení, komentování nebo podrobnější vysvětlení a rozvedení určité myšlenky z textu (které by v textu působilo nesourodě), je možné uvést i další díla, která se příslušným problémem blíže zabývají;
3. odkázání na ty pasáže v textu, které s myšlenkou souvisejí.

Pro citace z pramenů a literatury používejte následujících pravidel a vzorů:

Citační pravidla:

- příjmení a jméno oddělujte čárkou; příjmení pište velkými písmeny. Mezi údajem o autorovi a údaji o názvu používáme čárku, autoři se oddělují pomlčkou;
- pro citaci článku ze sborníku či kapitoly z monografie je nutné použít před údaji o zdrojové publikaci slovo „in“, za kterým následuje dvojtečka;
- název monografie, článku ve sborníku či periodiku je oddělen čárkou;
- u monografií a sborníků vždy uvádíme místo vydání, rok vydání a odkaz na stranu, ze které citujeme (v seznamu literatury odkaz na citovanou stranu nahrazujeme rozsahem zdrojového článku ze sborníku nebo kapitoly z monografie);
- u periodik vždy píšeme rok vydání, ročník, číslo (pokud takové existují) a odkaz na stranu, ze které citujeme (v seznamu literatury odkaz na citovanou stranu nahrazujeme rozsahem zdrojového článku);
- u dokumentů z webového zdroje uvádíme příslušný hypertextový odkaz ve špičatých závorkách, k němuž připojujeme v hranatých závorkách údaj o časovém přístupu ke zdroji;
- v případě vícero po sobě jdoucích citací od stejného autora se používá velkým písmem TÝŽ, TÁŽ, TÍŽ;
- zkrácenou formu úplného jména autora (PEKAŘ, J.) a zkratky časopisu, archivu, fondu uvádějte až po první úplné citaci, přičemž u ní je nutné uvést v závorce dále používanou zkratku: Český časopis historický (dále jen ČČH), Státní okresní archiv Náchod (dále jen SOKA Náchod). Způsob citací a zkracování musí být v celém rukopise jednotný;
- používat zkratku srov., ne srv.

Citace archivního pramene:

Archiv, fond Název fondu, ukládací jednotka, číslo ukládací jednotky, inventární číslo (pokud takové existuje), signatura (pokud taková existuje), co nejbližší specifikace dokumentu.

Používejte přesný název archivního fondu. Můžete ho nalézt na adrese:

<http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/default.aspx>

Příklad:

Národní archiv Praha (dále jen NA Praha), fond Úřad říšského protektora, Praha, k. č. 11, inv. č. 117/f, sign. 746, dokument z 13. května 1943.

Státní oblastní archiv v Zámrsku (dále jen SOA Zámorsk), fond Rodinný archiv Šliků, k. č. 25, inv. č. 371, sign. VII.1., Vidimus z r. 1475 o podělení Matese a Václava Šliků.

Citace v seznamu pramenů:

Národní archiv Praha, fond Úřad říšského protektora, Praha.

Státní oblastní archiv v Zámrsku, fond Rodinný archiv Šliků.

Citace monografie:

PŘÍJMENÍ, Jméno, Název monografie, Místo vydání rok vydání, citovaná strana.

Příklad:

PEKAŘ, Josef, Bílá hora. Její příčiny a následky, Praha 1921, s. 19.

KUBŮ, Eduard – PÁTEK, Jaroslav, Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami, Praha 2000, s. 167.

Opakovaná citace:

PEKAŘ, J., Bílá hora, c. d., s. 19.

Citace v seznamu literatury a pramenů:

PEKAŘ, Josef, Bílá hora. Její příčiny a následky, Praha: Vesmír 1921.

KUBŮ, Eduard – PÁTEK, Jaroslav, Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami, Praha: Karolinum 2000.

Citace kapitoly v kolektivní monografii:

Příklad:

LOZOVIUK, Petr, Etnografie jako národní věda, in: KAISEROVÁ, Kristina – KUNŠTÁT, Miroslav (edd.), Hledání centra. Vědecké a vzdělávací instituce Němců v Čechách v 19. a v první polovině 20. století, Ústí nad Labem 2001, s. 77.

Citace v seznamu literatury:

LOZOVIUK, Petr, Etnografie jako národní věda, in: KAISEROVÁ, Kristina – KUNŠTÁT, Miroslav (edd.), Hledání centra. Vědecké a vzdělávací instituce Němců v Čechách v 19. a v první polovině 20. století, Ústí nad Labem: Albis International, UJEP – Ústav slovansko-germánských studií FF 2001, s. 59–98.

Citace článku v periodiku:

PŘÍJMENÍ, Jméno, Název článku, Název časopisu, rok vydání, ročník, číslo, citovaná strana.

Příklad:

KUČERA, Jaroslav, Mezi Wilhelmstrasse a Thunovskou (finanční podpora Německé říše Sudetoněmecké straně v letech 1935–1938), Český časopis historický (dále jen ČČH), 1997, 95, 2, s. 399.

Opakovaná citace: KUČERA, J., Mezi Wilhelmstrasse, c. d., s. 398.

Citace v seznamu literatury:

KUČERA, Jaroslav, Mezi Wilhelmstrasse a Thunovskou (finanční podpora Německé říše Sudetoněmecké straně v letech 1935–1938), Český časopis historický, 1997, 95, č. 2, s. 387–410.

Citace článku ve sborníku:

PŘÍJMENÍ, Jméno, Název článku, in: Název sborníku, EDITOR, Jméno (ed.), Místo vydání rok vydání, citovaná strana.

Příklad:

KOTISOVÁ, Markéta, Patscheiderův proces, in: Opava. Sborník k dějinám města 3, Opava 2003, s. 90.

LEMBERG, Hans, Von den Deutschböhmen zu den Sudetendeutschen. Der Beitrag der Geschichtswissenschaften und Geschichtspolitik, in: BRENNER, Christiane – FRANZEN, Erik – HASLINGER, Peter – LUFT, Robert (edd.), Geschichtsschreibung in den böhmischen Ländern im 20. Jahrhundert. Wissenschaftstraditionen – Institutionen – Diskurse, München 2006, s. 101.

Opakovaná citace: KOTISOVÁ, M., Patscheiderův proces, c. d., s. 89.

Citace v seznamu literatury:

KOTISOVÁ, Markéta, Patscheiderův proces, in: Opava. Sborník k dějinám města 3, Opava: Maticе Slezská 2003, s. 90–91.

LEMBERG, Hans, Von den Deutschböhmen zu den Sudetendeutschen. Der Beitrag der Geschichtswissenschaften und Geschichtspolitik, in: BRENNER, Christiane – FRANZEN, Erik – HASLINGER, Peter – LUFT, Robert (edd.), Geschichtsschreibung in den böhmischen Ländern im 20. Jahrhundert. Wissenschaftstraditionen – Institutionen – Diskurse, München: Oldenbourg 2006, s. 95–108.

Citace akademické práce:

PŘÍJMENÍ, Jméno, Název. Údaje o typu práce. Místo vzniku: školící pracoviště rok vzniku, citovaná strana.

Příklad:

KNOTEK, Petr, Kultura jako péče o duši. Nepublikovaná diplomová práce. Praha: katedra andragogiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 1999, s. 53. + ev. odkaz na internetový zdroj.

Opakovaná citace: KNOTEK, P., Kultura, c. d., s. 15.

Citace v seznamu literatury:

KNOTEK, Petr, Kultura jako péče o duši. Diplomová práce. Praha: katedra andragogiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 1999.

Citace hesla ve slovnících, lexikonech, příručkách apod.:

Příklad:

Heslo Práce: Velký sociologický slovník, II., Praha 1996, s. 824.

Opakovaná citace: Heslo Práce: Velký sociologický slovník, c. d., s. 825.

Citace v seznamu literatury:

Velký sociologický slovník, II., Praha: Karolinum 1996.

Zdroj na internetu:

PŘÍJMENÍ, Jméno, Název dokumentu, dostupné online: <hypertextový odkaz> [dd. mm. rrrr].

Příklad:

KOPEC, Jakub, Architektura je řeč. Daniel Libeskind v Ostravě, dostupné online: <<http://www.archiweb.cz/news.php?action=show&id=9320&type=6>> [11. 4. 2010].

Poslanecká sněmovna N. S. R. 1922, I. volební období, 6. zasedání, dostupné online: <http://www.psp.cz/archiv/1920ns/ps/tisky/T3808_01htm> [11. 12. 2009].

Opakovaná citace: KOPEC, J., Architektura, c. d.

Příspěvky zasílejte na adresu redakce:

Redakce

Národní zemědělské muzeum, s. p. o.

Kostelní 44

170 00 Praha 7

nebo elektronicky na e-mail: redakce@nzm.cz

KRITÉRIA VĚDECKÉHO VÝZKUMU

1. Jasně definované a vymezené téma. Předmětem výzkumu je poznatelný či identifikovatelný předmět, jenž musí být označován a definován tak, aby byl poznatelným a identifikovatelným rovněž pro ostatní. Pojmenovat předmět znamená určit podmínky, za nichž o něm můžeme mluvit, a to na základě pravidel, která stanovíme nebo která stanovili jiní, již dříve. Určíme-li pravidla, máme k dispozici nástroje, které činí náš předmět poznatelným a identifikovatelným.
2. Výzkum se musí dopracovat k tomu, aby o předmětu našeho zájmu sdělil věci, které ještě řečeny nebyly, anebo aby se podíval novým pohledem na věci, které již řečeny byly. I kompilační dílo může mít určitý vědecký smysl, pokud ještě nic podobného v daném oboru neexistuje. Kompilátor shromažďuje a organicky spojuje názory, které byly vysloveny různými badateli na dané téma. Kompilace ovšem bývá (ve většině případů opodstatněně) jako vědecký produkt často zpochybňována.
3. Výzkum musí být užitečný a prospěšný pro ostatní.
4. Výzkum musí poskytnout předpoklady pro potvrzení nebo vyvrácení předpokladů, z nichž vychází. Nesmí znemožnit to, aby kdokoliv jiný mohl v uvedeném bádání pokračovat.
5. Vědecké dílo musí dodržovat terminologické standardy příslušného oboru. Jazyk díla by měl být živý, pestrý. Vyjadřovací styl však musí být věcný, seriózní, neurážející dobrý vkus.
6. Autor by měl dodržovat etiku vědecké práce, tj. soustavu mravních zásad. Cílem etiky ve výzkumu je zajistit, aby nikomu nebylo ublíženo a nikdo netrpěl důsledky našeho výzkumu.

PŮVODNÍ ČLÁNEK V ODBORNÉM PERIODIKU (ČASOPISE)

Článkem se rozumí odborná studie zveřejněná v odborném periodiku bez ohledu na stát vydavatele. Prezentuje původní výsledky výzkumu, který byl uskutečněn autorem nebo týmem, jehož byl autor členem. Jedná se o celé texty prací s členěním podle požadavků vydavatelů periodika na strukturu vědecké práce (nejčastěji souhrn, úvod, přehled literatury, pramenný materiál a metody, výsledky, diskuse, závěr) s v časopise obvyklým (zpravidla předepsaným) způsobem citování zdrojů, nejčastěji v poznámkovém aparátu.

Odborným periodikem je vědecký časopis, který je recenzován, je vydáván jako periodická publikace v tištěné nebo elektronické podobě a má přidělen ISSN kód (mezinárodní standardní číslo seriálové publikace). Odborným periodikem není denní tisk ani populárně naučný časopis.

Články v odborném periodiku (časopise) se člení na:

J_{imp} – původní/přehledový článek v recenzovaném odborném periodiku, který je obsažen v databázi Web of Science (dále „WoS“) s příznakem „Article“, „Review“, nebo „Letter“;

J_{SC} – původní/přehledový článek v recenzovaném odborném periodiku, který je obsažen v databázi SCOPUS5 s příznakem „Article“, „Review“, nebo „Letter“;

J_{ost} – původní / přehledový článek v recenzovaném odborném periodiku, které nespadá do žádné z výše uvedených skupin. Seznam recenzovaných neimpaktovaných periodik se nepoužije. Rozhodující je, zda recenzovaný odborný článek splňuje obecné požadavky na tento druh výsledku a prošel řádně procesem recenzního řízení.

Článkem v odborném periodiku nejsou:

- reprinty, abstrakta apod., byť publikovaná v odborném periodiku, články informativního nebo popularizačního charakteru o výsledcích výzkumu;
- ediční materiály, opravy, recenze, rešerše a souhrny;
- článek typu „preprint“, tj. verze článku uveřejněná před recenzním řízením;
- pro J_{ost} články s nižším rozsahem než jsou 2 strany textu, přičemž platí, že do rozsahu stran se nezapočítávají fotografie, grafy, mapové přílohy, obrázky, tabulky a reklamy.

U volby časopisu pro zveřejnění studie je třeba dát pozor, zda se nejedná o **podvodného vydavatele**. V poslední době se objevuje praxe:

- uvádění **falešného impakt faktoru**,
- vytvoření **falešných internetových stránek** impaktovaného časopisu, který ve skutečnosti vlastní stránky vůbec nemusí mít (tzv. hijacking). Často se jedná o úzce zaměřené časopisy původně publikující v jiném než anglickém jazyce, které se „nově staly“ multidisciplinárně zaměřenými a publikují v angličtině,
- na trhu fungují tzv. **předátorské časopisy**, které lákají k uveřejňování textů nezkušené vědce, či akademiky, kteří chtějí snadno a rychle vykázat publikační aktivitu. V tom jim vydavatelé rádi vycházejí vstříc, neboť za publikaci od nich inkasují poplatky a vydělávají. Kvalita vydávaných „odborných“ textů je to poslední, co je zajímá.

Jazyk, frekvenci vydávání, ISSN a skutečný vědecký obor časopisu můžete zkontrolovat podle Journal Citation Reports na stránkách *Web of Science*.

Doporučená struktura odborného článku:²

Název

Název článku by měl vyjadřovat obsah celé práce. Jedna ze základních rešeršních metod totiž je založena na vyhledávání klíčových slov v titulku.

Autoři

V práci se uvádí všichni autoři, kteří se rozhodujícím způsobem podíleli na daném výzkumném úkolu a sepsání článku. Uvádí se pracoviště autorů a kontaktní informace, vč. e-mailové adresy. Nedílnou součástí článku je uvedení grantové či jiné podpory včetně institucionální afiliace.

Abstrakt

Srov. samostatná příloha „Pokynů pro autory“. Abstrakt je vůbec nejdůležitější část publikace. Je to jakási miniatura celého článku. V abstraktu nesmí být obsaženo to, co není ve vlastním textu článku. Abstrakt by měl obsahovat všechna důležitá klíčová slova – usnadní se tak nalezení článku při jeho budoucím fulltextovém vyhledávání. Abstrakt se uvádí jak v českém, tak v anglickém jazyce.

Klíčová slova

Klíčová slova se uvádějí samostatně, jako obligatorní a nedílná součást abstraktu, a to v českém a anglickém jazyce.

Úvod

Uvést, na co se v článku navazuje, vymezit předmět výzkumu, proč je nutné jej řešit, co je cílem výzkumu, uvést stanovené hypotézy, z nichž se při výzkumu vycházelo.

Stav výzkumu a pramenů, použité metody

Analýza literatury by měla představovat kritickou rešerši; analýza pramenů částečně stanoví metody výzkumu. U metod obecně známých stačí zmínka, u méně běžných je nutný odkaz na odbornou literaturu a zvláště je popsát, rovněž tak jako metody vzácné nebo námi modifikované.

Výsledky

Přehledně zpracované rezultáty všech analýz, pokusů a pozorování. Nedílnou součástí by měly být prostředky vizuální komunikace (tabulky, grafy, statistiky). Třebaže je to nesmírně těžké, uvádí se i výsledky, které nepodporují naši hypotézu. Jednak je to mravné, jednak to paradoxně přispěje evaluaci validity naší práce ze strany kolegů odborníků.

Diskuse

Diskuse slouží ke konfrontaci námi dosažených výsledků s tím, co uvádí dosavadní vědecká teorie a praxe. Máme zde možnost vysvětlit i případné výše uvedené „záporné“ výsledky. Diskuse by měla končit potvrzením (úplným, částečným, podmíněným) nebo naopak nepotvrzením původní hypotézy.

Seznam pramenů a literatury

Jedná se o citování informačních zdrojů. Na seznam primárních pramenů navazuje seznam literatury. Uvádíme české i zahraniční autory, kteří mají nějaký významný vztah k probíranému problému a z jejichž prací jsme čerpali nebo přímo citovali. Ze seznamu by mělo být na první pohled patrné, jakou pozornost jsme věnovali přípravě řešení – jak jsme obeznámeni s dosavadním stavem v daném oboru, jaký prostor věnujeme i opozičním názorům, atd. Formální úprava citací vychází z požadavků redakce.

Dalšími částmi klasického článku může být **obrazová příloha, seznam použitých zkratk** aj.

² Navrhnutá struktura umožňuje další variace v souladu s tématem a požadavky redakce.

ABSTRAKT

Abstrakt spolu s názvem vědecké práce a seznamem klíčových slov slouží k prvotní informaci o vědecké práci, odborném článku či studii. Sděluje, jaký je stanoven cíl, jaký byl zvolen způsob jeho dosažení a jaký je přínos práce k řešenému tématu (tj. co z dané problematiky předkládaná práce pokrývá, co nikoli a co je v ní původní). Autor může vyjádřit účel svého textu i v jedné nebo dvou větách o několika slovech. V tomto případě platí, čím stručněji, tím lépe. Nutné je vyhnout se vágním formulacím. Koncipování abstraktu autorovi pomůže ujasnit si podstatné momenty v textu a smysl své vědecké práce.

Doporučená struktura abstraktu:

Abstrakt vědecké práce se zpravidla skládá ze čtyř částí, přičemž každá část má jednu až tři věty a třetí část se obvykle prolíná se čtvrtou částí. Tyto čtyři části nabízejí stručné odpovědi na následující čtyři otázky: 1. **Jaký problém se řeší?** 2. **Jaké řešení práce nabízí?** 3. **Jaké jsou přesně výsledky?** 4. **Jaký je význam práce?**

Na začátek abstraktu je možné vložit stručné uvedení do kontextu, ve kterém se problematika odehrává. Není to však nutností:

Práce/článek/studie je řešena v kontextu...

Práce/článek/studie staví na ... výsledcích... (odkaz na aktuální historiografii)

I. část – Jaký se řeší problém? Jaké je téma? Jaký je cíl?

Tato práce/článek/studie řeší...

Cílem této práce/článku/studie je...

Práce/článek/studie se zaměřuje na...

II. část – Jak je problém řešen? Jak je dosaženo cíle?

Zvolený problém je řešen za pomoci ... / aplikací...

V řešení bylo použito ... metody /... postupu /... analýzy...

Při zpracování dat bylo použito ... nástrojů...

Provedeno bylo ... vyhodnocení...

(možno charakterizovat použité prameny)

III. část – Jaké jsou konkrétní výsledky? Jak dobře je problém vyřešen?

Během výzkumu byl vytvořen systém, který...

Nabízené řešení poskytuje ... možnosti...

Provedeným výzkumem bylo zjištěno...

IV. část – Čím jsou výsledky práce užitečné.

Přínosem této práce/článku/studie je...

Hlavním zjištěním je...

Hlavním výsledkem je...

Na základě zjištěných údajů je možné...

Výsledky této práce/článku/studie/analýzy umožňují...

REDAKČNÍ RADA

prof. Ing. IVANA BOHÁČKOVÁ, CSc.
Česká zemědělská univerzita Praha
Kamýčká 129
165 21 Praha 6 – Suchbátka
bohackiv@pef.czu.cz

prof. PhDr. JANA BUREŠOVÁ, CSc.
Katedra historie FF UP
Na Hradě 5
771 80 Olomouc
jana.buresova@upol.cz

PhDr. PAVEL DOUŠA, Ph.D.
Národní zemědělské muzeum, s. p. o.
Zámek Kačina
Svatý Mikuláš 51
284 01 Kutná Hora
pavel.dousa@nzm.cz

PhDr. EUDOVÍT HALLON, DrSc.
Historický ústav SAV
Klemensova 19
814 99 Bratislava
ludovit.hallon@savba.sk

PhDr. MILOŠ HOŘEJŠ, Ph.D.
Národní technické muzeum
Kostelní 42
170 00 Praha 7
milos.horejs@ntm.cz

prof. PhDr. IRENA KORBELÁŘOVÁ, Dr.
Slezská univerzita v Opavě
Filozoficko-přírodovědecká fakulta
Ústav historických věd
Masarykova třída 343/37
746 01 Opava
irena.korbelarova@fpf.slu.cz

Mgr. LUCIE KUBÁSKOVÁ
Národní zemědělské muzeum, s. p. o.
Kostelní 44
170 00 Praha 7
lucie.kubaskova@nzm.cz

prof. PhDr. EDUARD KUBŮ, CSc.
Ústav hospodářských a sociálních dějin FF UK
nám. Jana Palacha 2
116 38 Praha 1
eduard.kubu@ff.cuni.cz

doc. Ing. MICHAL PLAČEK, Ph.D., M.Sc.
Soukromá vysoká škola ekonomická Znojmo
Studijní středisko Znojmo
Loucká 656/21
669 02 Znojmo
placek@svse.cz

doc. Ing. MILAN JAN PŮČEK, MBA, Ph.D.
Vysoká škola Ambis
Mezírka 775/1
602 00 Brno-střed
168594@mail.muni.cz

PhDr. MIROSLAV SABOL, Ph.D.
Historický ústav SAV
Klemensova 19
814 99 Bratislava
Miroslav.Sabol@savba.sk

Ing. HELENA SMOLOVÁ, Ph.D.
Česká akademie zemědělských věd
Slezská 100/7
120 00 Praha 2
smolova.helena@gmail.com

doc. PhDr. JIŘÍ ŠOUŠA, CSc.
Katedra pomocných věd historických
a archivního studia FF UK
nám. Jana Palacha 2
116 38 Praha 1
doc.sousa@seznam.cz

Ing. HANA URBANCOVÁ, Ph.D.
Česká akademie zemědělských věd
Slezská 100/7
120 00 Praha 2
hana.urbanцова@cazv.cz

doc. PhDr. MIROSLAV VÁLKA, Ph.D.

Ústav evropské etnologie
FF Masarykovy univerzity
Arna Nováka 1/1
602 00 Brno
valka@phil.muni.cz

Ing. PAVLA VRABCOVÁ, Ph.D.

Česká zemědělská univerzita Praha
Kamýcká 129,
165 21 Praha 6 – Suchbátka
vrabcovap@fld.czu.cz

AUTOŘI TEXTŮ

Mgr. DANA GRABCOVÁ
Filozofická fakulta Univerzity Pardubice
Studentská 84
532 10 Pardubice 2
danagrabcova@seznam.cz

Bc. JANA JAKUBSKÁ
Národní zemědělské muzeum, s. p. o., Praha
Kostelní 44
170 00 Praha 7
jana.jakubska@nzm.cz

prof. PhDr. EDUARD KUBŮ, CSc.
Ústav hospodářských a sociálních dějin
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
nám. Jana Palacha 2
116 38 Praha 1
eduard.kubu@ff.cuni.cz

Ing. ZDENĚK NOVÁK
Národní zemědělské muzeum, s. p. o., Praha
Kostelní 44
170 00 Praha 7
zdenek.novak@nzm.cz

Prof. Ing. MIROSLAV SVOBODA, Ph.D.
Katedra ekologie lesa
Fakulta lesnická a dřevařská ČZU v Praze
Kamýcká 129
165 00 Praha 6
svobodam@fld.czu.cz

doc. PhDr. JIŘÍ ŠOUŠA, CSc.
Katedra pomocných věd historických
a archivního studia
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
Náměstí Jana Palacha 2
116 38 Praha 1
doc.sousa@seznam.cz

Mgr. MICHAL VOKURKA
Národní zemědělské muzeum, s. p. o., Praha
Kostelní 44
170 00 Praha 7
misa.vokurka@seznam.cz

Ing. ROMAN ZÁMEČNÍK, Ph.D.
Ústav biotechniky zeleně (ZF)
Mendelovy univerzity v Brně
Valtická 337
691 44 Lednice
roman.zamecnik@mendelu.cz

prameny & studie 67

Redakce:

Vedoucí redaktor: prof. PhDr. Eduard Kubů, CSc.

Výkonný redaktor: PhDr. Miloš Hořejš, Ph.D.

Redakční rada:

prof. Ing. Ivana Boháčková, CSc., prof. PhDr. Jana Burešová, CSc., PhDr. Pavel Douša, Ph.D.,
PhDr. Ludovit Hallon, SrSc., PhDr. Miloš Hořejš, Ph.D., prof. PhDr. Irena Korbelářová, Dr.,
Mgr. Lucie Kubásková, prof. PhDr. Eduard Kubů, CSc., doc. Ing. Michal Plaček, Ph.D., M.Sc.,
doc. Ing. Milan Jan Půček, MBA, Ph.D., PhDr. Miloslav Sabol, Ing. Helena Smolová, Ph.D.,
doc. PhDr. Jiří Šouša, CSc., Ing. Hana Urbancová, Ph.D., doc. PhDr. Miroslav Válka, Ph.D.,
Ing. Pavla Vrabcová, Ph.D.

Adresa redakce:

Národní zemědělské muzeum, s. p. o.

Kostelní 44

170 78 Praha 7

E-mail: redakce@nzm.cz

Web: <http://www.nzm.cz/prameny-a-studie/>

Recenzovali:

Mgr. Eva Chodějovská, Ph.D.

doc. Ing. Matouš Jebavý, Ph.D.

Ing. Karel Matějka, CSc.

PhDr. Gustav Novotný, CSc.

PhDr. Lucie Rychnová, Ph.D.

Ing. Jan Světlík, Ph.D.

RNDr. et PhDr. Markéta Šantrůčková, Ph.D.

Mgr. David Tuma, Ph.D.

Jazykové korektury: PhDr. Lucie Zikmundová

Návrh obálky: Martin Feikus

Sazba a grafická úprava: Kateřina Řezáčová, akad. malířka

Překlady: Anna Pilátová, Ph.D.

ISSN 0862-8483

Vydalo: Národní zemědělské muzeum, s. p. o.

Tisk: Rain tiskárna, s. r. o., Jindřichův Hradec

Prameny a studie č. 67

2020

OBSAH

SEKCE PŘÍRODOVĚDNÁ

Materiálová studie

- Tajemství evropských pralesů

SEKCE SPOLEČENSKOVĚDNÍ

- Méně nápadné formy barokní krajiny tvorby
- Joseph Hardtmuth a krajinářská zahrada
- Zapomenutá obora v Lomnici nad Popelkou v kontextu vývoje rohánského obornictví

OSOBNOSTNÍ MEDAILON

- Vlastislav Lacina (1931–2020), významný historik moderních agrárních dějin

RECENZE

- David Tuma: Zlatý věk obor. Z historie obornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku
- Renata Tišerová (ed.): Hraběcí obory: odkaz Clam-Gallasů v krajině Jizerských hor

www.nzm.cz

ISSN 0862–8483

08628483